

Avzi Mustafa

Fexhide Zeqiri

GJUHË SHQIPE DHE LETËRSI

për vitin II

të gjimnazit

GJUHË SHQIPE DHE LETËRSI

për vitin II
të gjimnazit

Miratuar nga Ministria e Arsimit dhe Shkencës,
në bazë të Vendimit nr. 26-750/1, datë 19.6.2026

Botues

Litera Group, Shkup, 2026

Autorë

Avzi Mustafa
Fexhide Zeqiri

Komisioni recensues nga MASH

Prof.dr. Agim Poloska
Prof.dr. Mustafa Ibrahim
Besim Limani

Kryeredaktore

Ajnure Selmani

Redaktore

Samije Limani Musliu

Redaktorë gjuhësorë

Fexhide Zeqiri
Lirim Shala

Redaktore profesionale

Laureta Janollari

Bashkëpunëtore

Merita Banjica

Dizajni dhe radhitja kompjuterike

Rina Adili - Litera Group

Kopertina

Rina Adili

Tirazhi

2000

Shtypi

Polyesterday, Shkup

Shkup, 2026

© 2026 Litera Group. Të gjitha të drejtat janë të rezervuara.

Ndalohet kopjimi, riprodhimi, regjistrimi, shpërndarja, vënia në dispozicion të publikut ose transmetimi i çfarëdo pjese të këtij libri shkollor, në çfarëdo forme ose me çfarëdo mjeti elektronik ose mekanik, pa autorizimin paraprak me shkrim të botuesit.

Përmbajtja e këtij libri është në përputhshmëri të plotë me planprogramin mësimor të publikuar nga Byroja e zhvillimit të arsimit.

PËRMBAJTJA

PARATHËNIE	5	Përemri lidhor dhe përemri i pacaktuar	80
GJUHË DHE KOMUNIKIM.....	7	Funksioni i përemrave	83
GJUHA SHQIPE NË SHEKULLIN XIX DHE GJATË RILINDJES KOMBËTARE	8	FOLJA	
Kontributi i përfaqësuesve të Rilindjes Kombëtare	11	Kategoritë gramatikore.....	85
Tiparet gjuhësore të veprave të rilindësve	15	Kohët e thjeshta të foljes.....	88
GRAMATIKA		Kohët e përbëra të foljes.....	90
LEKSIKOLOGJIA SI DEGË E GJUHËSISË	17	Mënyra dëftore dhe habitore	94
Sinonimet, antonimet, homonimet dhe paronimet.....	20	Mënyra lidhore dhe kushtore	96
Fjalët burimore dhe fjalët e huaja	23	Mënyra dëshirore dhe urdhërore.....	98
Arkaizmat, historizmat dhe neologjizmat.....	27	Format e pashtjelluara të foljes.....	100
Kuptimi leksikor dhe kuptimi gramatikor i fjalës ..	29	Foljet ndihmëse dhe gjysmëndihmëse.....	103
Njësitë frazeologjike	32	Funksioni i foljes në fjali	106
Leksiku dhe llojet e tij (bisedor, popullor letrar, ekspresiv, terminologjik)	35	NUMËRORI	
Fjalorët dhe llojet e tyre	38	Funksioni i numërorit	109
GRAMATIKA		PJESËT E PANDRYSHUESHME TË LIGJERATËS - NDAJFOLJA	111
MORFOLOGJIA SI DEGË E GJUHËSISË	41	Formimi i ndajfoljeve.....	113
Analiza e fjalëve sipas prejardhjes.....	44	Funksionet sintaksore të ndajfoljeve në fjali	114
PJESËT E LIGJËRATËS	47	PARAFJALA.....	115
EMRI		LIDHËZAT DHE SHPREHJET LIDHËZORE	117
Kuptimi i përgjithshëm	50	PJESËZAT	120
Kategoria gramatikore e numrit dhe e gjinisë	53	PASTHIRRMA.....	122
Kategoria gramatikore e rasës dhe e trajtës	56	GRAMATIKA	
Funksionet sintaksore të emrit.....	60	SHENJAT E PIKËSIMIT	124
MBIEMRI	63	TË DEGJUARIT DHE TË SHKRUARIT PËR TË KUPTUAR	127
Kategoria gramatikore e shkallës të mbiemrit cilësor	67	TË SHKRUARIT DHE TË SHPREHURIT.....	132
Funksionet sintaksore të mbiemrit	69	TË SHPREHURIT ME GOJË DHE KOMUNIKIMI KRITIK.....	134
PËREMRI.....	72	LETËRSI, TË SHPREHURIT DHE KRIJIMTARIA	137
Përemri vetor		PERIODIZIMI I LETËRSISË	138
Trajtat e shkurtra dhe të bashkuara	74	BAROKU	
Përemri dëftor dhe përemri pronor	76	(Baroku në letërsi, arkitekturë dhe arte të bukura).....	141

Luis de Gongora.....	148	ROMANTIZMI DHE RILINDJA KOMBËTARE	
Xhanbatista Marino	150	SHQIPTARE	219
KLASICIZMI	152	MBLEDHËSIT E FOLKLORIT SHQIPTAR	220
Nikola Bualo	156	LETËRSIA SHQIPTARE E ROMANTIZMIT	
Zhan Batist Poklen - Molieri	158	DHE E RILINDJES KOMBËTARE	221
Zhan de La Fonten	163	Jeronim de Rada	221
Pesë stinët e armikut të popullit		Gavril Dara i Riu	228
nga Jeton Neziraj	166	Zef Serembe	231
ILUMINIZMI		Françesk Anton Santori	234
SHEKUJT XVII-XVIII.....	170	Naim Frashëri	239
Fransua-Mari Arue – Volter	173	Sami Frashëri	244
Dositej Obradoviç	175	Pashko Vasa	248
Naum Prifti dhe Ivan Krilov	177	Ndre Mjeda	255
ILUMINIZMI NË LETËRSINË SHQIPTARE		Andon Zako Çajupi	260
(SHEKULLI XVIII DHE XIX)	179	Asdreni - Aleksandër Stavre Drenova	267
Voskopoja		Zef Skiroi	270
Vatër e rëndësishme e arsimit dhe kulturës.....	183	Ndoc Nikaj	273
ROMANTIZMI NË SHEK. XIX.....	187	ESEJA DHE LLOJET E SAJ	276
ROMANTIZMI NË ANGLI	191	NJOHURI MEDIATIKE	283
Xhorxh Gordon Bajron.....	191	TË KUPTUARIT E FORMATEVE MEDIATIKE.....	284
ROMANTIZMI NË GJERMANI	195	FORMATET MEDIATIKE.....	285
Johan Volfgang von Gëte	195	ELEMENTET E MULTIMEDIALITETIT.....	291
ROMANTIZMI NË FRANCË	198	GJUHA DHE MEDIAT	294
Viktor Hygo	198	STEREOTIPET NË MEDIA DHE NDIKIMI I TYRE	
ROMANTIZMI NË RUSI	202	MBI PUBLIKUN	300
Aleksandër Pushkini	202	TË KRIJUARIT E PËRMBAJTJEVE ORIGJINALE	302
ROMANTIZMI NË SHBA	206	PËRCAKTIMI I TEMËS DHE QËLLIMIT	302
Edgar Allan Poe	206	BIBLIOGRAFIA	305
ROMANTIZMI MIDIS POPUJVE TË BALLKANIT	211		
Franc Preshern	211		
ROMANTIZMI NË LETËRSINË MAQEDONASE	214		
Konstadin Miladinov	214		
ROMANTIZMI NË LETËRSINË TURKE.....	216		
Namik Kemal	216		

PARATHËNIE

Teksti mësimor *Gjuhë shqipe dhe letërsi për vitin II të gjimnazit* është hartuar në përputhje me Programin mësimor të përcaktuar nga Ministria e Arsimit dhe Shkencës dhe Byroja e Zhvillimit të Arsimit e Republikës së Maqedonisë së Veriut më 2025. Materiali mësimor është përpiluar sipas standardeve bashkëkohore të arsimimit dhe synon zhvillimin e kompetencave gjuhësore, komunikuese dhe kulturore të nxënësve. Nëpërmjet përmbajtjeve të përzgjedhura, aktiviteteve didaktike dhe detyrave praktike, libri ka për qëllim të ndihmojë nxënësit që të zhvillojnë aftësitë për të kuptuar, analizuar dhe shkruar tekste të ndryshme, si dhe për ta përdorur gjuhën shqipe në mënyrë të përshtatshme gjatë komunikimit.

Struktura e librit është ndërtuar mbi tri fusha programore kryesore:

Fusha **Gjuha dhe komunikimi** synon zhvillimin e shkathtësive për të kuptuar dhe përdorur forma të ndryshme komunikimi, për të analizuar dhe shkruar tekste funksionale, si dhe për të zbatuar normat e gjuhës standarde.

Fusha **Letërsia – të shprehurit dhe krijimtaria** synon, nëpërmjet leximit, interpretimit dhe krijimit të teksteve letrare e artistike, të kultivojë ndjeshmërinë estetike, imagjinatën dhe shprehjen krijuese, duke nxitur njëkohësisht dashurinë për letërsinë dhe kulturën.

Fusha **Njohuri mediatike** synon t'i aftësojë nxënësit që të zhvillojnë një qasje kritike ndaj informacionit dhe përmbajtjeve mediatike, duke i aftësuar që të kuptojnë dhe të analizojnë rolin dhe ndikimin e mediave në shoqërinë bashkëkohore.

Ky tekst është konceptuar për të nxitur pjesëmarrjen aktive të nxënësve në procesin e të nxënit, duke krijuar mundësi për bashkëpunim, hulumtim, diskutim dhe reflektim. Përmes teksteve, ushtrimeve dhe aktiviteteve didaktike, nxënësit fitojnë njohuri dhe shkathtësi që do t'u shërbejnë në formimin e tyre të mëtejshëm arsimor, kulturor dhe qytetar.

Ky tekst mësimor do të jetë një mbështetje e vlefshme për nxënësit dhe mësimdhënësit, duke kontribuar në zhvillimin e kompetencave të nevojshme për një shoqëri bashkëkohore, ku gjuha, letërsia dhe kultura mbeten shtylla themelore të identitetit, komunikimit dhe qytetarisë aktive.

“Letërsia është ura që lidh popujt, kulturat dhe kohërat.”

Autorët

GJUHË DHE KOMUNIKIM

**RRETH GJUHËS
SHQIPE**

GRAMATIKA

**TË DËGJUARIT,
TË LEXUARIT DHE
TË SHKRUARIT**

GJUHA SHQIPE NË SHEKULLIN XIX DHE GJATË RILINDJES KOMBËTARE

Formimi i gjuhës letrare kombëtare të njësuar (gjuha standarde), si varianti më i përpunuar i gjuhës së popullit shqiptar, ka qenë një proces i gjatë, që ka filluar në shekujt XVI-XVIII, por përpunimi i saj hyri në një periudhë të re në shekullin XIX, gjatë Rilindjes Kombëtare.

Në programin e Rilindjes u pasqyruan këto qëllime:

- a) përpjekja për të mësuar dhe lëvruar gjuhën amtare;
- b) përpjekja për të pasuruar gjuhën shqipe;
- c) përpjekja për ta pastruar nga fjalët e huaja të panevojshme;
- d) shkrimi dhe mësimi i shqipes në një shkallë sa më të gjerë dhe me alfabet të njëjtë.

Gjatë periudhës së Rilindjes Kombëtare u përvijuan dy variante letrare të gjuhës shqipe: *jugor* dhe *verior*.

Shoqëria e të Shtypurit Shkronja Shqip

Një nga qëllimet e larta të rilindësve, që përbën edhe thelbin e politikës së tyre gjuhësore ishte: ***Shqipja të shkruhej e të mësohej në shkallë sa më të gjerë e me alfabet të njëjtë.***

Ndaj, më 12 tetor 1879 u themelua në Stamboll “Shoqëria e të Shtypurit Shkronja Shqip” me nismën e Komitetit Qendror për Mbrojtjen e të Drejtave të Shqiptarëve. Zyrtarisht organizata u quajt “Shoqëria e të Shtypurit Shkronja Shqip”, kurse shkurtimisht u bë zakon të thirrej “Shoqëria e Shkronjësve”, ose “Shoqëria e Stambollit”. Kryetar i Shoqërisë ishte Sami Frashëri, kurse anëtarë qenë: Abdyl Frashëri, Pashko Vasa, Jani Vreto, Hasan Tahsini, Koto Hoxhi, Zija Prishtina e të tjerë.

Atdhetarët, pjesë të kësaj shoqërie, e panë si të patjetërsueshme çështjen e një alfabeti, i cili do t’i ndihmonte në shtypjen e librave, gazetave dhe revistave.

Synimi kryesor i Shoqërisë, ishte shtypja dhe shpërndarja e librave shqip. Kjo shoqëri nisi të botonte edhe gazetën “Drita” (më pas “Dituria”). Pas ndalimit të veprimtarisë së Shoqërisë nga autoritetet osmane, selia e saj u shpërngul në Bukuresht, ku në vitin 1886 u ndërtua dhe shtypshkronja e synuar, për shtypjen e librave shqip. Me alfabetin e Stambollit u shkruan dhe u shtypën një sërë librash prej Sami Frashërit, si: “Abetare e gjuhës shqipe” (1886), “Shkronjëto e gjuhës shqipe” (1886), “Dheshkronja” (1888). Në këtë shtypshkronjë u shtypën veprat e Nam Frashërit si “Bagëti e bujqësi”, “Lulet e verës”, “Parajsa dhe fjalët fluturake”, “Istori e Skënderbeut”. Ndërsa ndër gazetatat që u shtypën në këtë shtypshkronjë janë: “Zëri i Shqipërisë” botuar nga A.Kullurioti, “Flamuri i Arbërit” i De Radës, revista “Shqipëria” etj... Fragmente nga veprat e Naim Frashërit, të shtypura dhe të botuara nga “Shoqëria e të shtypurit shkronja shqip” në Bukuresht, me Alfabetin e Stambollit të Sami Frashërit.

Mësonjëtorja e Parë Shqipe e Korçës

Pas një përpjekjeje gati dyvjeçare të rilindësve tanë, më 7 mars 1887 u hap në Korçë shkolla e Parë Kombëtare Shqipe me drejtor, Mësuesin e Popullit, Pandeli Sotiri.

Kjo shkollë ishte një shkollë fillore, laike me tipare të një shkolle kombëtare, në të cilën të gjitha mësimet jepeshin në gjuhën shqipe. Si mjedis për shkollën shërbeu shtëpia e dhuruar nga patrioti i mërguar korçar, Mandi Tërpo.

Hapja e Shkollës së parë Shqipe të Korçës ishte një ngjarje e madhe dhe një fitore për mbarë **Lëvizjen Kombëtare Shqiptare**.

Ajo ishte fryt i përpjekjeve të përbashkëta të të gjitha organizatave patriotike të shqiptarëve brenda dhe jashtë vendit.

Shumë shpejt Mësonjëtorja e Korçës u bë qendër e përhapjes së shkrimit e të këndimit të gjuhës shqipe edhe për të rriturit. Ajo u shndërrua gjithashtu në qendrën e përhapjes së ideve kombëtare shqiptare. Duke qenë se në këtë shkollë mësonin nxënës të besimeve të ndryshme, ajo përcillte idenë e bashkimit të shqiptarëve pa dallim feje, frymëzonte tek ata ndërgjegjen kombëtare.

Si mësues dhe drejtues të mëvonshëm të kësaj shkolle përmendim atdhetarë e veprimtarë të shquar të Rilindjes Kombëtare Shqiptare si: Thanas Sina, Petro Nini Luarasi, Naum Dhimitër Naçi i njohur si Nuçi Naçi, Thoma Avrami i cili mori pjesë edhe si delegat i Korçës në Kongresin e Manastirit (1908). Në vitet 1911-1912 ai drejtoi Mësonjëtoresh Shqipe të Korçës.

Kongresi i Manastirit

Kongresi i Manastirit u mbajt në qytetin e Manastirit nga data 14 deri më 22 nëntor 1908 dhe përbënte një kongres të rëndësishëm kombëtar. Ai vlerësohet si kuvendi më domethënës në historinë politike dhe kulturore të shqiptarëve në fillim të shekullit XX.

Qëllimi kryesor i këtij kongresi ishte shqyrtimi i çështjeve themelore të lëvizjes kombëtare shqiptare, ndër të cilat më e rëndësishmja ishte problemi i alfabetit të gjuhës shqipe. Në punimet e kongresit morën pjesë rreth 50 delegatë, përfaqësues të shoqërive, klubeve dhe organeve kombëtare nga të gjitha trevat shqiptare.

Për trajtimin e kësaj çështjeje, kongresi krijoi një komision të posaçëm prej 11 delegatësh, në krye të të cilit u zgjodh Gjergj Fishta. Anëtarë të këtij komisioni ishin: Ndre Mjeda, Gjasim Qiriaz, Mithat Frashëri, Sotir Peci, Shadin Kolonja, Luigj Gurakuqi, Dhimitër Buda, Bajo Topulli, Nexhip Vrioni dhe G. Cilka.

Pas diskutimeve të shumta, u hartua një alfabet i ri, i mbështetur tërësisht në alfabetin latin. Megjithatë, komisioni dhe Kongresi vendosën që të lejohej përdorimi paralel i Alfabetit të Stambollit, i cili kishte përhapje të gjerë, si dhe alfabeti i ri. Me kalimin e viteve, Alfabeti i ri u pranua nga të gjithë shqiptarët dhe u shndërrua në alfabetin e vetëm të përbashkët, që përdoret edhe sot në gjuhën shqipe.

Përveç vendimeve për alfabetin, Kongresi i Manastirit mori edhe vendime të rëndësishme politike, të cilat kontribuan në ngritjen e nivelit të kulturës dhe arsimit shqiptar, si dhe në forcimin e bashkimit kombëtar në përpjekjet për çlirimin e vendit.

1. Mendoni dhe përgjigjuni!
E saktë ✓ ose e pasaktë ✗?

Pohimi	✓	✗
Më 12 tetor 1879 u themelua Shoqëria e të Shtypurit Shkronja Shqip.		
Kryetar i Shoqërisë së të Shtypurit Shkronja Shqip ishte Abdyl Frashëri.		
Drejtori i parë i Mësonjëtores Shqipe në Korçë ishte Petro Nini Luarasi.		
Komisioni për shqyrtimin e alfabetit në Kongresin e Manastirit zgjodhi si kryetar Gjergj Fishtën.		
Në vitin 1886 shtypshkronja e Shoqërisë së Stambollit u zhvendos në Bukuresht.		

2. Përputhni pohimet përkatëse.

Alfabeti sipas parimit fonetik (një tingull, një shkronjë).

Synim ishte shtypja dhe shpërndarja e librave shqip.

Fryma laike dhe kombëtare.

U lejua përdorimi paralel i Alfabetit të Stambollit.

Botoi gazetën “Flamuri i Arbërit”.

Mësonjëtorja e Korçës

Kongresi i Manastirit

Jeronim de Rada

Sami Frashëri

Shoqëria e Stambollit

3. Cilat ishin qëllimet e programit të Rilindjes Kombëtare? Si u përmbushën këto qëllime në ngjarjet që e shoqëruan këtë periudhë?
4. Diskutoni rreth thënieve të mëposhtme

“Gjuha jonë është gjallë dhe e bukur, kush e flet, nderon mëmëdhenë.”

Thimi Mitko

“S’mund të ketë Shqipëri pa shqipëtarë, s’mund të ketë shqipëtar pa gjuhë shqipe, pa shkronja shqipe e pa shkolla...”

Sami Frashëri

Detyrë:

Kërkoni informacione shtesë për Shoqërinë e të Shtypurit Shkronja Shqip, Mësonjëtores e Korçës ose Kongresin e Manastirit. Përgatitni një prezantim të shkurtër (PowerPoint) dhe prezantoni në klasë.

KONTRIBUTI I PËRFAQËSUESVE TË RILINDJES KOMBËTARE

Diskutoni në lidhje me fragmentin.

“Në ka mbetur pas kombi ynë, s’është faji i tij, por është faji ynë në ka mbetur gjuha shqipe e pashkruar, s’ka mbetur se është gjuhë e ligë dhe e metë, po vetëm se s’jemi kujdesur ta shkruajmë. S’na ka faj kombi, s’na ka faj gjuha, faji është i yni. Jemi më i vjetri komb i Evropës edhe m’i fisçmi e më trimi; flasim më të vjetrën e më të mirën gjuhë...”

“Shqipëria ç’ka qenë, ç’është dhe ç’do të bëhet” nga Sami Frashëri

Rilindja Kombëtare Shqiptare u mbështet në katër manifeste, të cilat orientuan rrugën nëpër të cilën do të ecte:

- 1) “Enqiklika” ose “Qarkorja”(1846) nga Naum Veqilharxhi;
- 2) “Përmbledhje këngësh dhe rapsodish shqiptare” (1871) nga Zef Jubani;
- 3) “E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët” (1879) nga Pashko Vasa;
- 4) “Shqipëria ç’ka qenë, ç’është dhe ç’do të bëhet” (1899) nga Sami Frashëri.

Për të forcuar vetëdijen patriotike të popullit, ishte i domosdoshëm arsimimi i tij, mësimi dhe përsosja e gjuhës amtare, shkrimi i saj, hapja e shkollave në gjuhën shqipe, botimi i librave e gazetave etj.

Rilindësit kishin bindjen se arsimi duhej të zhvillohej vetëm në gjuhën shqipe dhe me një alfabet të përbashkët.

Naum Veqilharxhi

I pari që bëri udhë në këtë drejtim ishte **Naum Veqilharxhi** i cili, më 1824 filloi punën për të krijuar alfabetin e parë shqip me 32 tinguj - shkronja. Më 1844 botoi tekstin e parë për mësimin e gjuhës së shkruar, abetaren me titull **“Fort i shkurtër dhe i përdorçim Evëtar shqip...”**, prej 8 faqesh. Një vit më vonë, më 1845 e ribotoi, duke e plotësuar dhe shtuar vëllimin në 45 faqe, me titull **“Farë i ri Evëtar shqip për djelm nismëtorë...”**.

Në parathënien e veprës së vet, Veqilharxhi shpalosi qëllimin e Rilindjes Kombëtare Shqiptare. Sipas tij, roli i arsimit dhe i shkollës shqipe, për një Shqipëri të lirë, ishte i pazëvendësueshëm, andaj në këtë mision të shenjtë *mësimi i gjuhës amtare është i vetmi mjet didaktiko-pedagogjik për ngritjen e kulturës*, që të mund ta vinin atdheun në radhët e vendeve të qytetëruara.

Sami Frashëri

Një nga figurat më të shquara në lëvizjen Kombëtare Shqiptare për shkrimin dhe përhapjen e gjuhës shqipe është edhe Sami Frashëri.

Për shkollat e para shqipe Samiu botoi veprat: “Abetare e gjuhës shqipe” (1886), “Shkronjëto e gjuhës shqipe” (Gramatikë e shqipes, 1886) dhe “Dheshkronja” (gjeografi, 1888). Hartoi edhe një fjalor të gjuhës shqipe dhe ishte ideatori e drejtuesi i Shoqërisë së të Shtypurit Shkronja Shqip të Stambollit.

Nën drejtimin e tij u përgatit dhe u botua Abetarja dhe Gramatika e gjuhës shqipe.

Vepra e tij madhore “Shqipëria ç’ka qenë, ç’është dhe çdo të bëhet” e botuar në vitet e fundit të jetës është një nga përpjekjet më të mëdha të Sami Frashërit për gjuhën shqipe dhe çështjen kombëtare shqiptare.

Në këtë vepër Sami Frashëri shkruan “Shënja e kombësisë, është gjuha, çdo komb mbahet me gjuhët”.

Sami Frashëri theksonte rëndësinë që ka gjuha e shkruar shqipe duke nënvizuar: “Një gjuhë e pashkruar s’mund të qëndrojë shumë kohë e paprishur”. Shkrimi i gjuhës shqipe ndihmonte jo vetëm në zhvillimin e ndërgjegjes kombëtare, por edhe në zhvillimin kulturor të vetë popullit.

Kostandin Kristoforidhi

Kostandin Kristoforidhi është një ndër figurat më të spikatura të shekullit XIX për zhvillimin dhe afirmimin e gjuhës së shkruar shqipe. Kontributi tij është i njohur edhe në fushën e leksikologjisë dhe të përkthimit. Profesor Mehmet Çeliku thekson për Kristoforidhin: “Ai është themeluesi i gjuhësisë shqiptare. Emri i K. Kristoforidhit zë vend të parë dhe vend nderi gati në të gjitha fushat e gjuhësisë”.

Përpjekjet e tij u përqendruan në dy drejtime:

- 1) Shkrimin e një gjuhe të përbashkët për të gjithë shqiptarët, duke u munduar t’i afrojë dialektet e shqipes.
- 2) Pastrimin e gjuhës shqipe nga fjalët e huaja, duke e pasuruar atë me fjalë të reja të burimit shqip.

Vepra më e rëndësishme e tij, së cilës i kushtoi pjesën më të madhe të jetës është “Fjalori i gjuhës shqipe”. Më 1882 botoi Gramatikën e gjuhës shqipe sipas dialektit toskë. Mbështeste teorinë për origjinën pellazge të gjuhës shqipe.

Kristoforidhi, ashtu si të gjithë rilindësit e tjerë, mendonte se gjuha ishte një mjet bashkimi për shqiptarët të përçarë në atë kohë dhe fakti që ekzistonin dy dialekte me të folmet e tyre si degëzime të një trungu, nuk përbënte ndonjë ndarje, por bashkim të shqiptarëve.

Pashko Vasa

Njihet dhe vlerësohet si një nga veprimtarët më të shquar të Rilindjes Kombëtare. Veprimtarinë e tij letrare dhe patriotike Pashko Vasa e zhvilloi kryesisht në vitet 1850-1860.

“A mos është krim ta duash vendin tënd? – shkruante ai. Ajo që është një cilësi, një virtyt për të tjerët, nuk mund të jetë tjetër gjë për ne.” Shkroi poezi, prozë artistike, publicistikë dhe libra gjuhe. Pashko Vasa mori pjesë në përpjekjet për organizimin e shoqërive patriotike e kulturore, për krijimin e një alfabeti të shqipes dhe bashkë me Sami Frashërin, ishte ndër themeluesit e Shoqërisë së të Shtypurit Shkronja Shqip të Stambollit.

Më 1879 botoi në gjuhën frënge një nga manifestet e Rilindjes Kombëtare: “E vërteta për Shqipërinë dhe shqiptarët”, në të cilën argumentoi lashtësinë e popullit shqiptar, lartësoi cilësitë e tij dhe mbrojti të drejtat kombëtare.

Dhimitër Kamarda

Është cilësuar si një ndër studiuesit më të rëndësishëm të shqipes në shek. XIX, që shkroi monumentet e para shkencore e sistematike të kulturës arbëreshe. Si studiues i folklorit arbëresh dhe njohës i gjuhësisë indoeuropiane, u përball ndër të parët me çështjen e gjuhësisë shqipe me kryeveprën e tij në këtë fushë “Sprovë e gramatologjisë krahasuese mbi gjuhën shqipe” (botuar në 1864 – 1866 në Livorno) si dhe veprat “Alfabeti i përgjithshëm shqiptaro – epirot”, “Tri këngë popullore shqipe të Epirit” etj.

Në këtë vepër, Kamarda e krahasoi gjuhën shqipe me gjuhët e tjera indoevropiane, duke e vërtetuar shkencërisht lashtësinë e saj. Ai mblodhi shumë nga këngët, proverbat dhe gojëdhënat shqiptare, të vjela prej tij dhe bashkëkohësve arbëreshë. Ai tregoi me shembuj se folklori është pasqyrë e historisë dhe shpirtit të një kombi. Veç kësaj, Kamarda e lidhi folklorin me gjuhësinë, duke e parë si burim të pastër të shqipes popullore, duke u bërë pionier i folkloristikës shqiptare.

1. Mendoni dhe përgjigjuni!

E saktë ✓ ose e pasaktë ✗?

Pohimi	✓	✗
Një nga veprat manifest të Rilindjes Kombëtare ishte edhe vëllimi poetik “Lulet e verës” nga Naim Frashëri.		
Kostandin Kristoforidhi u shpreh se: “Mësimi i gjuhës amtare është i vetmi mjet didaktiko-pedagogjik për ngritjen e kulturës.”		
Në vitin 1882 Kristoforidhi botoi Gramatikën e gjuhës shqipe sipas dialektit toskë.		
“E vërteta për Shqipërinë dhe shqiptarët” e Pashko Vasës u botua fillimisht në gjuhën frënge.		
Dhimitër Kamarda hodhi idenë e standardizimit të shqipes, nëpërmjet shkrirjes së dialekteve vendore në një gjuhë të shkruar.		
Naum Veqilharxhi e pasuroi gjuhën shqipe me terma fetarë dhe shkencorë.		

2. Bëni lidhjen mes emrave, dokumenteve a fjalëve.

“E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët”

Sami Frashëri

Krerëtore-shkronjë e madhe, mëzëtore-bashkëtingëllore

Kostandin Kristoforidhi

Abetarja dhe Gramatika e gjuhës shqipe

Dhimitër Kamarda

Botoi në gjuhën shqipe Dhiatën e Vjetër e të Re.

Naum Veqilharxhi

Krahasoi gjuhën shqipe me gjuhët e tjera indoeuropiane, duke e vërtetuar shkencërisht lashtësinë e saj.

Pashko Vasa

Punë në grupe:

Realizoni nga një rubrikë prezantuese për rilindësit: Sami Frashëri, Naum Veqilharxhi, Kostandin Kristoforidhi, Pashko Vasa dhe Dhimitër Kamarda. Përfshini në to veprat kryesore të tyre, duke nënvizuar kontributin e tyre të çmuar për zhvillimin e gjuhës dhe ngritjen kulturore të kombit shqiptar.

TIPARET GJUHËSORE TË VEPRAVE TË RILINDËSVE

Lexoni me vëmendje disa fragmente të shkëputura nga veprat e disa rilindësve.

Shqiponja quhet shqip Shqype. Shqypëri ose Shqypëni do të thotë: "Vendi i shqiponjës". Shqipëtar është baraz me "bir i shqiponjës".

Ky fakt historik, që u ka shpëtuar, si historianeve të vjetër edhe filologëve modernë dhe dijetarëve, meriton vëmendje të madhe; sepse ky fakt vërteton me siguri absolute, që epirotët dhe populli helen kanë qenë trungje popujsh plotësisht të ndarë dhe se gjatë gjithë kohëve epirotët kanë pasur gjuhën e tyre; gjuhën e pellazgëve të vjetër, që grekët nuk e njihnin dhe që sigurisht është e njëjta gjuhë, që flitet sot akoma në Epir, në Maqedoni, në Iliri dhe në ishuj te veçantë të Arkipelagut, sikurse flitet edhe në malet e Atikës e njëjta gjuhë, që quhet gjuha shqipe, ose Shqipëtare.

Për ti ofruar filologjisë një pikë te sigurt referimi, për ta kuptuar më mirë rëndësinë e këtij paragrafi, ne duam të bëjmë me dije që përcaktimet "Épir", "Maqedoni" dhe "Albani", për vetë shqiptaret, janë krejtësisht te panjohura. Në gjuhën e tyre nuk ekzistojnë këto përcaktime. Ata e njohin njëri tjetrin vetëm me emrin e përbashkët Shqiptar, dhe ata nuk e dinë fare që jashtë vendit ekzistojnë emra të tjerë për vendin e tyre, ndryshe nga Shqypëri, ose Shqypëni.

"E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët" nga Pashko Vasa.

Dituria është që e bën njerinë të quhet njeri e të çquhetë nga të gjithë kafshët'e- tjera, të cilatë lëvizin dhe ecin'e han'e pinë edhe ato si edhe njeriu. Sa do mënt të tepër të ketë njeriu nukë munt kurrë të dijë prej vetiu gjithë të vërtetat dhe gjithë ç'i duhetë të dijë as me të dëgjuar'e me të parë munt të bëhetë njeri i - diturë, as edhe me të vuarë, se jet' e njeriut është e-pakë. Gjithë ç'kanë mundurë të mësojnë, të kupëtojnë a të çpikinë, njerëzit që kanë shkruar për - mi dhet përpara nesh që nga mijëra vjet e tëhu, gjithë ç'ka ngjarë, gjithë ç'është bërë e gjithë ç'janë munduarë njerës të urtë e me mënt tepërë, gjithë ç'kanë par'e ç'kanë vuar' ata që kanë vuajturë në-për vende larg'e të-pa-di-turë, me nj fjalë gjithë çka ngjarë në jetët, gjithë ç'ka çpikur'a mbledhur njeriu dhe gjithë ç'ka gjeturë në natyrat, të gjitha janë të shkruara dhe këto bëjnë të diturin'e njeriut, e - cila s'fitohetë për-veçse nëmësim. Pr'andaj, munt të themi se dituria është mësimi, edhe i pa-mësuar s'munt kurrë të jet'i-diturë. I mësuar di ç'është bërë që nga krey i jetës'e tëhu; di ç'ka mbi dhet e nënë dhet, di ç'është dheu, ç'është qielli, ç'është natyra, ç'është vetë, di ç'do që munt të dihet, edhe kupton ç'do që munt të kopëtohetë. I pamësuar s'di përveç ç'sheh me sy e ç'dëgjon me veshë; për atë jeta niset edhe soset me gjalljet të ti, nuk di as ç'është bërë me parë tij, as ç'munt të bëhetë ps tij; për atë dheu është aqë sa e sheh ay edhe qielli ashtu siç e sheh ay: Pleqtë tanë thoshin " mos pyet të mësuarënë, po të vuarënë.

"Shqiperia ç' ka qenë ç'është dhe ç'do të bëhet" nga Sami FRASHERI

...Istori na rrëfen jetën' e punërat' e njeriut. Njeriu që qëmoti ka kërkuar rrënjën e farës' së ti. Në një kohë, që s'dij fare' ç'është, ku gjendetë, ç'janë ato ku sheh me syt' e ti dhe ahëre mendohej njeriu për të gjeturë nga erdhi mbi dhe. Kombet' e vjetërë në këtë punë kanë vrrarë shumë mendjenë, po në t'errëtë, pa nonjë dritë në dorë e pa nonjë gjurmë përpara; andaj sicili ka ngjizurë një përrallë në tfaqjet e njeriut. Sot për sot dritat' e diturisë tregojnë faqeza e thonë se dheu është copë pej dielli e një yll nga gjith' yjt' e panëmurë në hapësirët pa anë. Çdo gjë q'është mbi dheu u rruall nga dheu; ajo fuqi që bëri një mbimë, një lule, një krimp e një zok bëri dhe njerinë.

Thotë dhe tregonja që dheu u ndërrua e u përndërrua shumë herë gjersa vu cipë e ujë, pasdaj daullë bimërat e kafshëtë dhe njeriu dolli më së fundi në dherrat të pastajme të njëmbëdheta; pos ado që kjo pun' është' e pasdajme dhe njeriu ka dalë më së fundi e më parë njeriut dheu kishte disa farë kafshësh, prap' është shumë i vjetërë njeriu m' dhet, me mijëra dhe mbase me miliunë vjet. Njeritregonja rrëfen që njeriu nukë qe që kreji i mbaruarë, po ish kafshë për mbroth së gjithash. Këtë e shohëmë faqeza, se njeriu duke ecurë nd' udhët të mbrothësisë, ka lënë më çdo çlodhje ca shokë që mbajnë dhe sot atë vënt pa tundurë. Në shenditçim faqen e dheut, do të gjejmë njerës t'egërë, që na rrëfejnë ç'ka qenë njeriu.

"Istori e përgjithëshme", nga Naim Frashëri

Punë në grupe:

Përzgjidhni njërin prej teksteve dhe punoni në fletore sipas tabelës. Në fund prezantoni shënimet që keni nxjerrë për tiparet gjuhësore të fragmenteve, motivet dhe idetë që shpalosen nga rilindësit.

Autori	Leksiku fetar	Leksiku i huaj	Motivet, idetë që shpalos

LEKSIKOLOGJIA SI DEGË E GJUHËSISË

Diskutoni rreth përdorimit të fjalës “flori” në paragrafin e mëposhtëm.

I klasifikoni përdorimet e kësaj fjale në: kuptimi i parë, kuptime të prejardhura (konkrete, abstrakte dhe me përdorim të figurshëm).

Floriri mbetet një nga metalet më të çmuara të të gjitha kohërave. Ai ekziston në formën e lingotave, monedhave dhe bizhuterive. Në traditën e shumë popujve fijet e floririt përdoren për t’u shtuar vlerë dhe bukuri veshjeve, si: fustaneve, jelekëve, vellove etj. Populli ka ditur ta vlerësojë dhe çmojë këtë metal ndaj shpesh e gjejmë këtë fjalë në shumë shprehje ose proverba: *i ka duart flori*; *e ka zemrën flori* etj.

Kuptimet leksikore

Struktura kuptimore e fjalëve përfshin disa tipa kuptimesh, me zhvillime paralele, të dallueshme sipas kriterëve të qarta. Prandaj mund të flitet edhe *për tipologji semantike, tipologji kuptimesh*.

Kuptime të parme dhe kuptime të prejardhura.

Kuptim i parme është kuptimi historikisht fillestar i fjalës, kuptimi me të cilin ka hyrë në përdorim, që nuk ka ardhur nga ndonjë kuptim tjetër... Kuptimet e parme në pjesën më të madhe të fjalëve të gjuhës shqipe janë ruajtur dhe sot paraqiten si kuptime kryesore të këtyre fjalëve.

Shumëkuptimësia (polisemia)

Shumica e fjalëve në gjuhën shqipe kanë më shumë se një kuptim. Këto fjalë quhen shumëkuptimëshe (polisemantike) dhe vetë dukuria gjuhësore quhet shumëkuptimësi (polisemi).

Të gjitha kuptimet leksikore të një fjale përbëjnë strukturën kuptimore. Në strukturën kuptimore të një fjale hyjnë:

- ♦ kuptimi i parë, themelor;
- ♦ kuptimet e prejardhura (konkrete, abstrakte e të figurshme), duke përfshirë këtu edhe ato kuptime të fjalës që dalin në lidhjet e saj frazeologjike.

Kuptimet

1. lartë (i, e) mb. 1. që ka shtrirje të madhe nga poshtë lart, që ka lartësi më të madhe se të tjerët; që qëndron mbi të tjerët, i gjatë; që shtrihet në një vend të ngritur

2. që shquhet nga cilësia, shumë i mirë, që qëndron mbi të tjerët nga anët e mira: vlerësim i lartë; kulturë e lartë; punë e cilësisë së lartë; nivel i lartë (shkencor, teorik);

3. që është i madh, që dallohet nga sasia, nga forca... prodhimtari e lartë; kalueshmëri e lartë: tension i lartë i gjakut;

4. që shquhet nga rëndësia, që ka vlerë të madhe; që është si shenjë nderi, që gëzon nderim të madh: titull i lartë; dekoratë e lartë; miq të lartë;

5. që është i fortë e me frymë atdhetare, që është në një shkallë të ngritur, që ka karakter fisnik: vetëdije e lartë; ndërgjegje e lartë; detyrë e lartë; virtyte të larta; gjendje shpirtërore e lartë;

6. që ka të bëjë me vende e me organe drejtuese të shtetit, që lidhet me detyrat e gradat eprorë: organet e larta të shtetit; nëpunës i lartë; takim i nivelit të lartë; gjykata e lartë;

7. që ka të bëjë me arsimin pas shkollës së mesme, universitar; që ka kryer arsimin universitar: arsimi i lartë; shkollë e lartë; studimet e larta; kuadro të lartë;

8. që ka një zhvillim të madh biologjik ose fiziologjik, shumë i zhvilluar,

9. i hollë (për tinguj); i fortë (për zëra): notë e lartë; me zë të lartë

10. fiz. që ka rrymë të fortë ose denduri të madhe: tension i lartë; denduri e lartë;

Shembuj

: mur i lartë; shtëpi e lartë; mal i lartë; dru i lartë pyll i lartë; me trup të lartë;

"Pylli po rritej i lartë, i drejtë, i bukur" (let. art.); "Njeriu më i lartë në botë ka pasur shtatin 3.20 metra" (publ.);

"Cilësia e mallrave (let. mës.); shprehet në forma të ndryshme: cilësi e lartë, e parë, e dytë "Letërsia dhe arti të kenë brendi të thellë dhe formë të lartë artistike" (let. shkenc.);

"Përparimi i lartë arrihet, po të zbatohen metodika që sigurojnë një cilësi të mirë të punës në klasë" (publ.);

"Skuadra fitoi titullin e lartë të kampionës së vendit" (publ.); "Miq të lartë shqiptarë i pritën me ngrohtësi" (publ.);

"S'ka gjë më të lartë sesa kur njeriu vdes i papërkulur, duke i qëndruar besnik idealit, për të cilin ka luftuar" (let. art.);

"Ndihma e organeve më të larta për organet vartëse të jetë më e madhe dhe më sistematike" (let. zyrt.); "Ajo s'ish inxhinieri, as zyrtare e lartë. Ajo ish një vajzë e vogël dhe asgjë tjetër" (let. art.);

"Arsimi i lartë ka si detyrë të përgatitë specialistë të rinj" (let. zyrt.);

"Njeriu është qenia më e lartë: me duart dhe me mendjen e tij ka krijuar vepra të mrekullueshme" (let. shkenc.); "Gjaku i bletës, ndryshe nga ai i kafshëve të larta, nuk ka ngjyrë, sepse nuk përmban rruaza të kuqe" (let. mës.);

"Sa më e madhe lëkundjeve që kryen burimi, aq më i lartë është toni që ne ngadalë e rrjedhshëm" (let. art.);

"Në sistemin e shpërndarjes së ndiejmë" (let. shkenc.); "Përshëndetjen e lexoi Agimi. E lexoi me zë të lartë, ngadalë dhe rrjedhshëm.

1. Lidhni fjalët e shënuara të fjalive me kuptimin, në të cilin ato janë përdorur.

Ishte nisur herët dhe nga dreka sharroi për të ngrënë.

E trazoi zjarrin me një mashë hekuri.

Mashë prej druri s'bëhet, se e djeg zjarri.

Kur ka mashën, pse të djegë dorën?

E gjeta në oborrin e shtëpisë, po sharronte një trung.

Trëndafilat kishin çelur ende pa hyrë marsi.

Seç iu kujtua vargu i këngës: "Trëndafil që rri në portë, more trëndafil!"

Kuptim i prejdardhur
(i figurshëm)

Kuptim i parë

Kuptim i prejdardhur
(konkret, abstrakt)

2. Plotësoni në fletore një tabelë, (me shenjën +) duke i klasifikuar kuptimet e fjalëve krah, derë në fjalitë e mëposhtme.

1) Gjithmonë kishte thënë se ai kishte qenë krah i djathtë i tij. 2) Derën e shtëpisë e gjeti të mbyllur. 3) Kishte një zakon të keq që përgjonte para derës. 4) Vepronte gjithmonë ashtu, se i kishte krahët e ngrohta. 5) Nga nxitimi harroi hapur derën e frigoriferit dhe akulli kishte shkrirë gjithë natën. 6) Doruntinën e dhanë në një derë të huaj, male e male kaptuar. 7) Në krahun e majtë kishte një shenjë plage që të krijonte përshtypjen se ishte e vjetër. 8) Duke treguar me dorë na tha: - Merrni këtë krah, nga ana e malit që të zbrisni shpejt në luginë. 9) Kjo bisedë sikur i dha krahë. 10) Po dëgjove daullen, dasmën e ke te dera. 11) E pushtoi në krahë dhe nën atë përqaftim malli, nisi të përlolej.

Fjalja (numri rendor)	Kuptim i parë	Kuptim i prejdardhur	
		konkret, abstrakt	i figurshëm

Detyrë:

Me ndihmën e Fjalorit të gjuhës së Sotme Shqipe, shkruani fjali duke përdorur në disa kuptime fjalët: *mëm/ë-a, shes, tregoj, mal*. I lexoni në klasë fjalitë e shkruara dhe diskutoni në lidhje me shumëkuptimësinë e këtyre fjalëve.

Sinonimet, antonimet, homonimet dhe paronimet

Diskutoni rreth fjalëve të shënuara në fragmentin e mëposhtëm, në bazë të kuptimit të njëjtë, kuptimit të kundërt ose formës së njëjtë.

“Ishte një **bari** shumë **i moçëm** që jetonte me **kopenë** e dhive dhe deleve shkëputur nga njerëzia pjesën më të madhe të vitit. Verës, kur **bari** gjelbëronte kudo nisej tok **tufën** rrugës së malit. Një mëngjes ky **çoban poqi** udhës së malit një udhëtar **të lodhur e të rraskapitur**.

- Lum miku! - përshëndeti bariu **i vjetër**, mund ta kalosh mbrëmjen në stanin tim.
- Nuk dua të të rëndo, - u përgjigj udhëtari.
- Jo, bre, lum miku- i tha duke qeshur bariu. **Çlodhu**, se të paska lodhur rruga e gjatë. Stani ka bollëk, bulmet e bukë plot. **Pjekim** edhe një qengj të njomë, se rrallë ngjiten miq këtu **lart**. Fshati është shumë **poshtë** në luginë dhe të duhet një ditë e tërë **të ikësh e të kthehesh**.

SINONIMET

Sinonimet janë fjalë të ndryshme me kuptim të njëjtë a të afërt, si emrat: *laps - kalem, dhelpër - skile, rrugë-udhë, kurriz - shpinë, gjel-kokosh...* foljet *hap-çel, ngre-çoj, vrapoj-rend...* Ato formojnë vargje sinonimike dhe të tilla vargje në gjuhën shqipe ka shumë.

DALLIMET MES SINONIMEVE

Nga ngjyrimi kuptimor	Nga ngjyrimi stilistiko-emocionues	Nga aftësia për të krijuar fjalë të reja
Te emrat <i>djalë</i> e <i>çun</i> dallohet <i>çun</i> , që është më i vogël se <i>djalë</i> ; te <i>laps</i> e <i>kalem</i> emërtimi i dytë është edhe për <i>kalem shartimi</i> ; te çifti <i>shkak</i> e <i>sebeq</i> dallohet <i>sebeq</i> si "shkak i sajuar etj.	Fjala <i>mësues</i> e <i>dhaskal</i> shënojnë të njëjtin njeri sipas detyrës, por, fjala <i>mësues</i> ka kuptim asnjës, ndërsa <i>dhaskal</i> ka kuptim përbuzës, keqësues ("mësues i keq, i prapambetur e pedant"; po kështu: <i>fjalë-llafe, fytyrë-surrat, kokë-rradake, tregti-pazarllëk</i> etj.	Fjala <i>kokë</i> formon fjalë të ndryshme kur lidhet me tema, si : (<i>kokëderr, kokëmish, kokëtul</i> , dhe të tjera fjalë te: <i>kryeinxhinier, kryetar, kryesoj, krye e librit, në krye të javës ...</i>), ose te sinonimi krye (<i>kryeqytet, kryeministër</i> etj. Dy sinonime nuk mund të zëvendësojnë gjithnjë njëri-tjetrin.

ANTONIMET

Antonimet janë fjalë të ndryshme me kuptim të kundërt. si: *ditë- natë, i madh- i vogël, afrohem- largohem, hipi- zbres* etj.

KLASIFIKIMI SIPAS NDËRTIMIT

Antonime me fjalë të ndryshme	Antonime të formuara me parashtesa me kuptim të kundërt	Antonime të së njëjtës temë, por me parashtesa të ndryshme
<i>i ashpër - i butë, i ëmbël - i hidhur, i trashë - i hollë, marr - jap</i> etj.	<i>fashist - antifashist, armatos - çarmatos, lodhem - çlodhem, organizoj - çorganizoj</i> etj.	<i>mbiçmoj - nënçmoj, mbishtresë - nënshtresë, mbivlerësoj - nënvlerësoj</i> etj.

HOMONIMET

Homonimet janë fjalë me formë të njëjtë e me kuptime të ndryshme; p.sh: *verë (stinë)- verë (pije), bar (bimë)- bar (ilaç), shapkë (kapelë)- shapkë (lloj zogu)- shapkë (pantofël)* etj.

KLASIFIKIMI SIPAS NDËRTIMIT

Përputhja fonetike	Shpërbërja e polisemisë	Formimi i fjalëve
<i>Këto homonime kanë ardhur ose si pasojë e ndryshimeve fonetike, ose sipas përputhjes fonetike të fjalës shqipe me një a dy fjalë të huaja: p.sh.: ar (flori) – ar (masë toke) nga frëngjisht; çun (djalë i vogël)- çun (varkë peshkimi) nga bullgarisht etj.</i>	<i>Kur njëri nga kuptimet e një fjale shkëputet, bëhet e pavarur dhe ngjiz kuptime të tjera. Me këtë rrugë kanë dalë homonimet am/ë -a (nënë) am/ë- a (vendi ku nis një rrjedhë uji;), bar (bimë)- bar (ilaç) etj.</i>	<i>Nga tema fjalësh të ndryshme krijohen fjalë të tjera që përputhen në shqiptim; p.sh., nga emri rendë-ja formohet folja rendoj “grij me rende”. Këto homonime quhen të pjesshme, sepse u përkasin klasave të ndryshme; p.sh., qull, përdoret si folje, si emër dhe si ndajfolje.</i>

PARONIMET

Të afërta me homonimet janë **paronimet**, të cilat përkufizohen si fjalë të ngjashme për nga shqiptimi ose shkrimi, por të ndryshme për nga kuptimi, si: *hap dhe kap; historik-e dhe histerik-e, mishërim – mëshirim; afroj – ofroj; simulant – stimulant* etj.

Këto fjalë kanë afërsi tingëllimi me njëra-tjetrën, ndërsa kuptimet leksikore i kanë krejtësisht të ndryshme.

1. Mendoni dhe përgjigjuni!

E saktë ✓ ose e pasaktë ✗?

Pohimi	✓	✗
Dy sinonime mund ta zëvendësojnë gjithnjë njëra - tjetrën.		
Antonimet janë të plota, kur kuptimi i tyre nuk varet nga konteksti.		
Homonimet janë fjalë me formë, shqiptim të njëjtë, por me kuptime të ndryshme.		
Paronimet, janë fjalë me shqiptim të afërt, por jo të njëjtë.		
Sinonimet dallohen edhe për nga ngjyrimi stilistiko-emocionues.		

2. Në fragmentet e mëposhtme, shpjegoni se cili është efekti i përdorimit të: homonimeve, paronimeve dhe sinonimeve.

- Më ka rrëmbyer romanin, - u përgjigja unë.
 - Po pse, për një copë koromane ngrite mëhallën në këmbë, o i paudhë...
 Po pse, për një kroman apo toroman a shejtan vjen e na bën gjullurdi!

("Kronikë në gur" Ismail Kadare)

Nuk e di ti që çdo gjë mi këtë dhe ka një funt? Më pyete pse të dua dhe unë qesha. Më ngjalle nevojën e dashurisë, më dhe gjithë të dhemburat, gjithë ndjenjat e saj.

("Hi dhe shpuzë", Mit'hat Frashëri)

Po vështronte jashtë dritares, kur pa në cep të rrugës fqinjin e katit të parë që po nxitonte. Me atë komshi nuk para kishin hyrje - dalje, se para pesë muajsh kishin ardhur në banesën trikatëshe ku ata jetonin së bashku me katër familje gjitane të tjera. Rruga ishte e zbrazët dhe oborri i banesës iu duk edhe më bosh.

Detyrë:

Gjeni në tekste të ndryshme shembuj, fjali ose fragmente të shkurtra me: sinonime, antonime, homonime dhe paronime. Diskutoni për rolin e tyre në këto fragmente.

Fjalët burimore dhe fjalët e huaja

Në grupin e fjalëve të mëposhtme dallojmë ato fjalë për të cilat ju mendoni se janë huazime nga gjuhë të tjera.

filozofi, mikroskop, dorë, punë, emër, komedi, daulle, tepsi, epilepsi, ëndërr, i vogël, mëndafsh trëndafil, kushëri, fëmijë, vapor, marinar.

Kujtojmë

Leksik quajmë tërësinë e fjalëve që ka një gjuhë, një dialekt ose një e folme.

Këto fjalë janë bërë pjesë e leksikut të gjuhës shqipe.

Leksiku i gjuhës shqipe përmbledh të gjitha fjalët që na shërbejnë për të komunikuar, për marrëdhëniet në jetën e përbashkët.

Leksiku i gjuhës shqipe përfshin:

- ♦ shtresën burimore;
- ♦ shtresën e huazuar.

Shtresa burimore e leksikut të gjuhës shqipe

Në shtresën burimore të leksikut të shqipes hyjnë:

Elemente indoeuropiane

të hershme: p.sh. *bir, darkë, atë, çel, djalë, drekë, kohë, ëndërr, motër, kohë, djeg, dal, qaj, mbush* etj.

Fjalë të shqipes të prejardhura ose të përbëra të formuara brenda shqipes:

dimërak, dimëror, punëtor, punishte, shtegtar, zemërmirë, përmirësoj etj.

Fjalë të shqipes të formuara nga pasthirrmat dhe onomatopetë: *çuçurit, mërmërit, gurgullon, shushurin, taketuke, tringëllin, belbëzoj, bubullon* etj.

Shtresa e huazuar e leksikut të shqipes

Huazimi i fjalëve në gjuhën shqipe është bërë edhe në rastet kur për të njëjtin nocion gjuha shqipe e ka pasur fjalën në përdorim.

Rastet kur fjala e huazuar ka hyrë në leksikun e shqipes:	Shembuj
Kur ka qenë term ndërkombëtar;	grip (rrufë), kancer (irzë, brejtës), epilepsi (sëmundja e tokës, ftigë), tuberkuloz (ndishk) etj.
Kur ka shprehur nuancë kuptimore të veçantë;	silurim (i konferencës, përgatitje që më parë për ta prishur konferencën; “bejtexhi” “vargëzonjës”, “vjershëtor” (jo poet).
Kur e ka kërkuar një stil i caktuar i gjuhës:	Në stilin shkencor kanë hyrë fjalë të tilla, si absolutisht (kryekëput), abuzim (shpërdorim), agrikulturë (bujqësi), urgjencë (ngutje) etj.

Fjalët e huaja të cilat kanë zënë vend në leksik për arsye të ndryshme *historike, gjeografike, sociale, kulturore dhe gjuhësore*:

Ndërkombëtarizmat, i klasifikojmë në dy grupe;

a) sipas fushës së përdorimit - fjalë që lidhen me jetën politiko - shoqërore, shkencën, teknikën, artin (*revolucion, kushtetutë, diktaturë, kongres, filozofi, gramatikë, poemë, dramë, komedi, teatër, akuarel* etj.).

b) sipas burimit - fjalë që janë me prejardhje nga greqishtja (*morfologji, sintaksë, homonim, histori, filozofi* etj.), nga latinishtja (*linguistikë, senat, kushtetutë, republikë* etj.), nga italishtja (*solo, kanto, tenor, soprano* etj.), nga frëngjishtja (*adresë, burokrat, deklaratë, ekip* etj.).

Orientalizmat, fjalë të burimit turk dhe arab.

a) Shumë orientalizma janë asimiluar nga shqipja dhe janë bërë pronë e saj.

a) *bamje, patëllxhan, zarzavate, bostan, duhan, hurmë, bojaxhi, nallban, çirak, sahatçi, bakllava, revani, hallvë, çorbë, bilbil, kafe, çarshi, çekmë, han, pazar, saraj, shatërvan* etj.

b) Nga turqishtja janë marrë edhe prapashtesat - xhi, - llarë, -lerë, -llëk, etj., që u janë bashkuar temave të tjera të shqipes.

b) *bakërxi, sahatçi, budallallëk, furrxi, baballarë, bakërxi, fodullëk, hekuraxhi* etj.

c) Disa fjalë kanë mbetur në formë të ngurosur:

c) *s’bëhet kabull, s’kam qeder, më zuri qederi, u bë helaq* etj.

Barbarizmat janë fjalë të huaja (huazime) të cilat kanë depërtuar në leksikun e shqipes nëpërmjet kontakteve të ndryshme të popujve me njëri-tjetrin.

Të gjitha huazimet: greke, latine, sllave, turke ose angleze, shumica e të cilave kanë fjalën përkatëse (gjegjëse) të tyre në gjuhën shqipe, quhen barbarizma.

komunitet-*bashkësi*, bilateral-*dypalësh*, asistencë-*ndihmë*, negociata-*bisedime*, investigim-*hetim*, monitorim-*ndjekje*, kreativ-*krijues*, prioritet-*përparësi*, implementim-*zbatim*, sociale-*shoqërore*, integrale-*përbërëse*, imediat-*menjëhershëm*, interaktiv-*bashkëveprues*, invadim-*pushtim*, stopim-*ndalim*, verdikt-*vendim*, vokabularë-*fjalorë* etj.

Sllavizmat janë fjalë nga gjuhët sllave të cilat kanë depërtuar në leksikun e shqipes gjatë mesjetës. Mund të thuhet që ndikimi i tyre mbi gjuhën tonë tashmë është ndërprerë krejtësisht

a) Fjalë të burimit sllav kemi në bujqësi, në blegtori, në organizimin shoqëror etj;

b) toponime vendesh, lumenjsh, malesh, fushash:

a) *çekiç, çudit, dobi, fllad, gostit, gozhdë, kockë, krahinë, memec, mërzit, lopatë, prag, porosit, prashit, strehë, trup* etj;

b) *Bistricë, Bogovë, Bozhigrad, Çorovodë, Gorishtë, Novosellë, Pogradec, Zagori* etj.

1. Mendoni dhe përgjigjuni!

- ♦ Çfarë përmbledh leksiku i gjuhës shqipe?
- ♦ Sa shtresa përfshin leksiku i gjuhës shqipe?
- ♦ Cilat fjalë hyjnë në shtresën burimore të leksikut të shqipes?
- ♦ Cilat janë tri rastet kur fjala e huazuar ka hyrë në leksikun e shqipes?
- ♦ Në sa grupe i klasifikojmë ndërkombëtarizmat?
- ♦ Çfarë quajmë barbarizma?

2. Shoqëroni fjalën e huaj me fjalën përkatëse (gjegjëse) në gjuhën shqipe.

Fjala e huaj	Fjala shqip	Fjala e huaj	Fjala shqip
abrogoj	të lutem	progres	qëndron
aman	i vrazhdë	konsiston	veprimtari
brutal	vendos	kurioz	përparim
triumf	shfuqizoj	aktivitet	kundrejt
decidoj	fitore	karshi	kureshtar

3. Dalloni në fragmentin e mëposhtëm orientalizmat dhe shpjegoni përdorimin e tyre stilistik.

Përkujtova në atë zheg vetmitar ditët e sosuna kur emni i qytetit tonë përmendej nëpër tregje të largta në Lindje e në Perëndim, e kuajt që niseshin me mall Shkodre për Rumeli dredheshin ngarkue me pare, e barkët e Ulqinakëve që lundronin mbushë me prodhime të vendit na sillnin në kthim kohna të çmueshme për reshperesha, gryka të mermerta pusi për oborret e dyerve të para, pasqyra të mëdha Venedikut për odat tona. E aty në trapazan tash flinin mbulue me pluhun vjetërsie sinia e tepsia, legena e jebrikë remi që dikur dorë nëpër dorë vezulluan ndër darsma e gostina, tue përcjellë me tingull të tyne kumbor, në shtruem në të çuem të sofrave, jonet e qemaneve e të sazeve edhe takllimën e dajreve.

(“Pasqyrë e vjetër shkodrane”, Ernest Koliqi)

4. Komentoni mendimet e poetëve tanë për ruajtjen e pastërtisë së gjuhës shqipe.

Pra mallkue njai bir shqyptari
që kët gjuh të Perënis
trashëgim që na la i Pari,
trashëgim s’ia len ai fmis;
edhe atij iu thaftë; po goja,
që e përbuzë këtë gjuhë hyjnore;
që n’gjuhë t’huej, kur s’asht nevoja,
flet e t’veten len mas dore...

(“Gjuha shqype”, Gjergj Fishta)

Gjuha jonë sa e mirë!
Sa e ëmbël, sa e gjerë!
Sa e lehtë, sa e lirë!
Sa e bukur, sa e vlerë!
Perëndia na e lëntë
Përjetë ta trashëgojmë,
edhe kurrë mos e dhëntë
Ta humbim e ta harrojmë!

(“Korça”, Naim Frashëri)

Arkaizmat, historizmat dhe neologjizmat

Diskutoni rreth fjalëve të shënuara në fragmentin e mëposhtëm. Çfarë tregojnë këto fjalë?

“Në mes të çdo **nëngastre** do të jetë një shkoll” e dytë për djemt dhe një për vajzat. Në mes të ç’do **gastre** do të jenë veç shkollave **të dyta**...edhe **të treta**. Në kryeqytet të Shqipërisë, përveç shkollave **të dyta** e **të treta**, do të jetë një **gjithëmësim**... Shkoll’ e **anierisë** duhet të jetë mb’anë të detit...”

(“Shqipëria ç’ka qenë, ç’është e ç’do të bëhet”, Sami Frashëri)

ARKAIZMAT

Arkaizmat janë fjalë të vjetruara të cilat nuk përdoren më në gjuhën e sotme ose përdoren shumë rrallë.

Të këtilla janë disa fjalë që dalin në veprat e autorëve të vjetër, po sot nuk i ndeshim më, si: *shyrëtues* “*kërkues*”, *përderës* “*lypës*”, *hijezë* “*ombrellë*”, *ujanë* “*oqean*”, etj.

Arkaizma janë edhe disa trajta fjalësh, që janë zëvendësuar me trajta të tjera, si: *mësonjës* “*mësues*”, *vjedmis* “*midis*”, *lëngatë* “*lëngim*”, *përgjëratë* “*përgjërim*”, *caktesë* “*caktim*”, *botesë* “*botim*”, *i pambarshëm* “*jo i mbarë*”, *shpërej* “*shpresoj*” *letëror* “*letrar, shkrimtar*” etj.

HISTORIZMAT

Historizmat janë fjalë të vjetruara, që lidhen ngushtë me fatin e sendit - të nocionit që emërtojnë, ndërkaq lidhen edhe me etapa të caktuara historike, ekonomike e kulturore, kurse sot përdoren vetëm për të dhënë me vërtetësi periudhën e caktuar p.sh.: *heshtë*, *shqyt*, *kumbara*, *breshanë*, *karajfile*, *havana*, *shishane*, *bej*, *aga*, *vergji*, *pasha*, e *tretë* etj. Dallimi i këtyre fjalëve nga të tjerat të vjetruara është se vetë sendet dhe nocionet që shprehin janë zhdukur.

Këto fjalë të vjetruara nuk bëjnë pjesë në leksikun e gjuhës standarde, por në letërsi përdoren kryesisht nga shkrimtarët, për vlera stilistike të veçanta, për t’i dhënë ngjyrim historik veprës së tyre. Kjo vihet re sidomos në romanet historike, si te “Skënderbeu” e “Ali Pashë Tepelena” të Sabri Godos, “Kallorësi i Skënderbeut” i Haki Stërmillit, “Kështjella” e Ismail Kadaresë etj.

NEOLOGJIZMAT

Neologjizmat janë fjalë të reja që lindin për të plotësuar kërkesat që vijnë nga zhvillimi i pandërprerë i ekonomisë, tregtisë, shkencës ose për të zëvendësuar fjalët e leksikut të shqipes të cilat vjetrohen.

Neologjizmat mund t'i grupojmë sipas:

a) përbërjes, neologjizmat mund të jenë neologjizma fjalësh, pra fjalë të reja për nga forma dhe përmbajtja; p.sh. njësit, cilësi, atdhetar, lejekalim, tejkalim etj.; neologjizma kuptimesh, fjalë të njohura që më parë, por që tani kanë kuptim të ri. Kjo lidhet me poliseminë; p.sh. *çerdhe fjalësh*, *brez gjeografik*, *shtresë shoqërore*, *vendos (marr vendim)*, *mbresë (përshtypje)*, *mbledhje (në aritmetikë)*, *boshti (ideologjik)* etj.

Neologjizma kuptimesh kemi edhe te disa fjalë të ligjërimin popullor, që me kohë u bënë fjalë kulture, duke u përgjithësuar dhe fituar kuptim të ri, si: *amzë*, *arsim*, *doracak*, *këshilltar*, *mbledhës*, *shkronjë*, *shqipëroj*, *vegël*, *pikë*, *presë*, *theks*, *gjedhe*, *kumtoj*, *hulumtoj*, *hulli* etj.

b) burimit, dallojmë neologjizma që krijohen nga masat e popullit e që kanë përdorim të përbashkët dhe neologjizmat që lindin për arsye stilistike, pra në stile të ndryshme a te autorë të veçantë; p.sh. dallohen fjalët e reja që kanë përdorim të përgjithshëm, si *brez toke*, *shtresë shoqërore*, *gjithësi*, *mëngjesore*, *pavarësi* etj., nga fjalë të reja të tilla, si: *tornim*, *paraprovim*, *gjethëson* etj.

1. Mendoni dhe përgjigjuni!

- ◆ Përkufizo arkaizmat dhe historizmat?
- ◆ Në cilat raste përdoren sot historizmat?
- ◆ Cilat janë dy arsyet e lindjes së neologjizmave?
- ◆ Në sa grupe i klasifikojmë neologjizmat?

2. Lidhni fjalët me shtresimet përkatëse:

vjedmis, lëngatë, përgjëratë, caktesë, botesë, i pambarshëm, shpërej, letëror.

Historizma

shtresë shoqërore, gjithësi, mëngjesore, arsim, doracak, këshilltar, mbledhës, shkronjë, shqipëroj, vegël, paraprovim, gjethëson.

Arkaizma

istikam, mbodhisem, celulë, çetë, sokak, vakt, vatan, yrysh.

Neologjizma

Detyrë:

Shkrimtari Ismail Kadare shquhet për krijimin e fjalëve të reja, neologjizmave, me brumin e gjuhës shqipe. Lexoni një fragment nga romani “Shkaba” (1996) dhe diskutoni neologjizmat, më pas formoni fjali me to.

Kuptimi leksikor dhe kuptimi gramatikor i fjalës

LESIKOLOGJIA

Leksikologjia, si degë e gjuhësisë, ka si objekt studimi leksikun e një gjuhe, i cili përfshin tërësinë e fjalëve dhe shprehjeve frazeologjike të kësaj gjuhe. Kjo disiplinë studion kuptimet e fjalëve, formimin e fjalëve të reja, përbërjen leksikore të gjuhës, fjalorët dhe llojet e tyre. Leksikologjia ka lidhje të ngushtë me disiplinat e tjera të gjuhësisë, sidomos me fonetikën dhe gramatikën.

FJALA SI NJËSI BAZË E LEKSİKUT

Fjala është njësia bazë e gjuhës, është njësi leksiko-gramatikore që përfaqëson unitetin e kuptimeve të saj leksikore me tërësinë e formave dhe të kuptimeve gramatikore që shprehen me anë të këtyre formave. Çdo fjalë ka përmbajtjen dhe formën.

PËRMBAJTJA LEKSİKO - GRAMATIKORE E FJALËS

Në përmbajtjen e emrit *vëlla* bëjnë pjesë, si kuptimet leksikore: (1. *ai që ka lindur nga të njëjtët prindër me mua*; 2. *Shok a mik i ngushtë*), ashtu edhe kuptimet gramatikore (të gjinisë, të numrit, të rasës dhe të shquarsisë a të pashquarsisë). Këto të fundit, së bashku me mjetet gjuhësore që i shprehin (mjetet gramatikore), i studion morfologjia.

Forma e fjalës është **fonetiko-gramatikore** sepse ajo përbëhet nga elemente fonetike e gramatikore: emri *vëllai* ka tingujt e nyjëtuar v-ë-l-l-a-i, temën fjalëformuese *vëlla* dhe mbaresën -i, e cila tregon gjininë, numrin, rasën e trajtën e emrit.

Pra, fjala është **njësi leksiko-gramatikore**. Në leksikologji studiohet vetëm në aspektin e parë, si njësi leksikore, por pa lënë mënjane edhe aspektin fonetiko-gramatikor, i cili në disa raste ndikon mbi anën leksikore të fjalës.

Kur studiojmë një fjalë, përbërësit e formës dhe të përmbajtjes i zbërthejmë dhe i veçojmë, kurse në jetën e përditshme, gjatë përdorimit në ligjërim, ato janë si një njësi e pandashme.

Paraqesim analizën strukturore të emrit këmb/ë-a:

a. leksikore	b. gramatikore	a. fonetike	b. gramatikore
1. secila nga gjymtyrët e poshtme të njeriut dhe frymorëve të tjerë, që shërbejnë për të ecur...	1. kuptimi gramatikor i gjinisë, shquarsisë, rasës dhe numrit	1. tingujt k- ë- m- b-(ë)-a	1.mbaresa-a që shënon kuptimet gramatikore (1b 1)
2. pjesë e poshtme e një sendi, që shërben si mbështetëse: këmba e tryezës, këmba e urës...	2. funksionet gramatikore të fjalës në fjali (si kryefjalë, si kundrinor...)	2. theksi i fjalës	2. ndërtimi morfostrukturor i fjalës (rrënja, mbaresa, si dhe kur është fjalë e prejardhur, parashtesa dhe prapashtesa)
3. masë për gjatësi sa shputa: dhjetë këmbë e gjatë			

1. Mendoni dhe përgjigjuni!

- Cili është objekti i studimit të leksikologjisë si shkencë gjuhësore?
- Çfarë përfaqëson fjala si njësia bazë e leksikut?
- Nga cilat elemente përbëhet forma e fjalës?
- Çfarë kuptoni me përmbajtje leksiko - gramatikore të fjalës?

2. Lidhni kutizat e fjalëve me elementet e analizës strukturore të fjalës *derë-a*.

Vend i hapur në katin e një ndërtese, të një dhome etj., që shërben për të hyrë e për të dalë dhe që mbyllet me kanatë a me diçka tjetër.	analiza gramatikore
gjinia, numri, rasa, trajta, funksionet sintaksore.	analiza leksikore
d-e-r-ë- (a) , derë	
rrënja, mbaresa	analiza fonetike

3. Realizoni analizën leksikore dhe gramatikore të fjalëve të shënuara në paragrafin e mëposhtëm, sipas shembullit të dhënë.

Dhe vërtet, kur kishte formuar një **shifër** me numra që kishin ndjekur njeri-tjetrin, i erdhi në **vesh** një mërmërimë **e lehtë**, sikur telat të ishin bërë të gjallë e të sillnin lëvizjen **e erës**. Pastaj, sa më shpesh vërtiste diskun e numrave, aq më tepër forcohej mërmërima, derisa **u kthye** në një frushullimë **të pandërprerë** që vinte nga larg, shumë larg, si një gjëmim stuhie. Ai **ndizte** e shuante cigare, shfrynte me dëshpërim, por prapëseprapë, duke e ngjeshur dorezën e telefonit nën nofull, nuk ia ndante gishtin diskut.

(“Numri i harruar”, Zija Çela)

(Përdorni Fjalorin e Gjuhës së Sotme Shqipe)

Analiza leksikore
fjala **vesh**

1. Secili nga dy organet e dëgjimit, që gjenden në të dy anët e kokës te njeriu dhe te kafshët e larta.

2. Aftësia e njeriut për të dëgjuar; ndjeshmëria e organit të dëgjimit; për të riprodhuar tingujt muzikorë. *Ka vesh të mprehtë (vesh muzikor).*

3. Secila veshore e kokores a e një kapele. *Kapelë me veshë.*

4. Pjesë e një sendi, e kthyer në trajtë harku, me të cilën e kapim atë ose e mbajmë në dorë, vjegë; dorezë. Veshi i shtambës (i poçes)...

Analiza gramatikore
fjala **vesh**

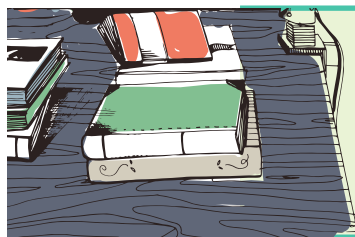
emër, gjinia mashkullore, rasa kallëzore, numri njëjës, trajta e pashquar.

Funksioni sintaksor: rrethanor vendi.

Ndërtimi morfostrukturor: vesh, rrënjë dhe temë e fjalës.

Njësitë frazeologjike

Diskutoni në lidhje me grupet e fjalëve të shënuara në fjalitë e mëposhtme. A mund ta përmbledhni kuptimin e këtyre grupeve me një fjalë të vetme?

Andej nga fundi i shkollës, mësuesi e **mori me sy të mirë**. Në mësimet **po përpiquej me mish e shpirt** dhe nga djali që **nuk linte dy gurë bashkë**, po bëhej nga nxënësit më të mirë të klasës. Fjalët motivuese që tashmë ia thoshin shpesh, **e kishin bërë me krahë** dhe gjithë ky ndryshim i Arlindit neve **na e kishte ngrohur zemrën**.

Grupet e fjalëve të shënuara janë njësi frazeologjike (shprehje frazeologjike)

Njësia frazeologjike është njësi gjuhësore me kuptim të pavarur, e përbërë nga dy ose më shumë fjalë shënuese (emërtuese), me gjymtyrë e ndërtim të qëndrueshëm, e formuar historikisht e për një kohë të gjatë, që ka vlerën e një fjale të vetme, riprodhohet në ligjërime si njësi e gatshme dhe funksionon në gjuhë si njësi e pandashme...

Për qëllime studimi, njësitë frazeologjike i klasifikojmë duke u nisur: **nga ndërtimi** dhe nga **vlera leksiko- gramatikore**.

Klasifikimi sipas ndërtimit (me strukturë togfjalëshi)

emër + emër:	si mishi me thuan, me mish e me shpirt, (flet) kodra pas bregut, brez pas brezi, dushk për gogla, kokërr qiqër etj.
emër + mbiemër:	me mendje të ngritur, për ujë të ftohtë, për faqe të zezë etj.
folje + emër (emër):	hëngri dajak, vë dorë, i bie këmbës, i doli boja, m'u bë zemra mal, e bën qimen tra etj.
folje + emër + mbiemër:	nuk shkel në dërrasë të kalbur, e nxori në rrugë të madhe etj.
folje + folje:	ecejak, qesh e ngjesh, fol e qesh etj.
folje + ndajfolje:	s'ha shqip, bie poshtë, heq zvarrë, e pagoi shtrenjtë, e la prapa etj.

Njësitë frazeologjike me strukturë fjalie janë më të pakta.	Ata kishin lindur atje, ku ha pula gurë. Ai kthehet nga të fryjë era. Bërtiste me sa kishte në kokë. Pse vjen nga anë e anës e më bie në qafë mua këtu, në fund të botës?
--	---

Klasifikimi sipas vlerës leksiko-gramatikore

Njësi frazeologjike emërore , kanë kuptimin e një emri.	qiqra në hell, ëndrra në diell, të zitë e ullirit, stan me lepuj, gozhdë në zemër, thelë mbi bisht, etj.
Njësitë frazeologjike mbiemërore , kanë kuptimin e një mbiemri.	kockë e lëkurë “shumë i dobët”; buzë gjyshi “shumë ftohtë”; mish e thua “të lidhur fort”; bukë e djathë “shumë i lehtë”; shpirt njeriu “shumë i mirë, i dashur”; pikë loti, “i kulluar” gazi i botës “qesharak”; i hurit e i litarit “kriminel e kusar”; “as mish e as peshk” “as i mirë e as i keq” etj.
Njësi frazeologjike foljore , kanë kuptimin e një foljeje.	i jap dorën, vë dorë, vari buzët, ia mbylli derën, i punon qindin, e solli vërdallë, s’e prish gjakun, i vuri ferrën, la kockat, s’ia var torbën, u bë erë, mori dheun, u vuri fshesën, i mori shpirtin, i rropi lëkurën, s’ngriti kokë, e solli në vete, vret miza, tund derën, ngrohet në diell etj.
Njësitë frazeologjike ndajfoljore , kanë kuptimin e një ndajfoljeje.	(i foli) anës e anës, (i tregoi) larg e larg, (vajti) derë më derë, (flet) degë më degë, si dritën e syrit, (shkoi) si sëpata pa bisht, si qeni në vresht, (njihet) si kau balash, (shkojnë) si gjilpërat majë më majë, si macja me miun, si (shkoi) si cjapi te kasapi etj.

- Shoqëroni njësitë frazeologjike sipas ndërtimit të tyre.

i bie rrugës gjatë, e mban hundën përpjetë, ma mbushi zemrën plot	emër + emër
Shiko ku të shpie rruga! Erdhi sa për të shkuar radhën.	emër + mbiemër
si macja me miun, si mishi me thuan, me mish e me shpirt,	me strukturë fjalie
i bie këmbës, i doli boja, hëngri dajak, s’ia ha qeni shkopin	folje + emër + ndajfolje
me zemër të hapur, me zemër të ngrirë, për ujë të ftohtë	folje + emër (emër)

2. Zbërtheni në fletore, me një fjalë, njësitë frazeologjike të ushtrimit 1. Për secilën njësi frazeologjike, gjeni nga një sinonim. Punoni sipas tabelës së mëposhtme.

Njësia frazeologjike	Kuptimi	Sinonimi
e mban hundën përpjetë	Mendjemadhe	fodulle

3. Shoqëroni njësitë frazeologjike të mëposhtme me vlerën e tyre leksiko- gramatikore.

gur në opingë, burri i botës, petulla me ujë, këmbëza e urës	foljore
(mbeti) si peshku pa ujë, (shkoi) për dhjamë qeni, (e bëri) për ujë të ftohtë, (mbeti) në pikë të hallit, (e di) në majë të gishtave etj.	emërore
i vuri ferrën, i bëj sytë katër, ia futi këmbët në një këpucë, u vuri fshesën	mbiemërore
daulle e shpuar, shpirt njeriu, viç i palëpirë, me buzët varur, me lugë në brez	ndajfoljore

4. Zbërtheni në fletore, me një fjalë, njësitë frazeologjike të ushtrimit 3. Për secilën njësi frazeologjike, gjeni nga një antonim. Punoni sipas tabelës së mëposhtme.

Njësia frazeologjike	Kuptimi	Antonimi
u vuri fshesën	i dëboi	i pranoi/ i qasi/ i ftoi

5. Dalloni njësitë frazeologjike në tekstin e mëposhtëm dhe shpjegoni kuptimin e tyre.

Ishte e habitshme se si mund të jetonin nën një çati, edhe pse njëri i binte gozhdës dhe tjetri patkoit. Murit i kishte dalë boja, qysh me shiun e parë. Kishte kohë që nuk kishte shkelur më atje. E shkoi fillin në gjilpërë pa syze. Nuk e kishte menduar që do ta prisnin me këmbët e para. Sapo dëgjuan që u hap dera, ikën nga sytë këmbët. Nuk na e merrte mendja, me atë që bëri, të kishte sy e faqe e të vinte sërish te ne. Nisi të fliste kodra pas bregut. U kthye vonë, ndaj nuk e pyeta se çfarë kishte ndodhur. Na porosi që të mos shkelnim në korridor, se mund të rrëshqisnim nga lagështira. Në mëngjes ma tregoi ngjarjen fill e për pe.

6. Shkruani shprehje frazeologjike që përmbajnë këto fjalë: **krahë, zemër, buzë, këmbë** dhe formoni nga një fjali me secilën prej tyre.

Leksiku dhe llojet e tij (bisedor, popullor letrar, ekspresiv, terminologjik)

Diskutoni për fjalitë e mëposhtme. Në cilat situata i përdorim?

U përpoq që ta kuptonte ekuacionin e vështirë, por lodhja e madhe ia mjegulloi mendjen.

– Eh, kjo qenka vërtet e vështirë! – tha ai me një buzëqeshje të lodhur, duke parë nga mësuesi.

Ti, as dëgjon, e as nuk flet në këtë mbrëmje të lodhur. Unë kam filluar të shoh në ëndërr rrugëtimin tënd të dikurshëm e të vonuar. Edhe ky dimër shkoi me acarim e shpirtit të plakur dhe përsëri dhembja mbeti kënde.

Nuk po e kuptonte as vetë se çfarë kishte katranosur në atë test. Me këtë rezultat, kimia do t'i bënte një penallti dhe do t'i rrezikohej kalimi në klasën më lart.

Atomi është i përbërë nga bërthama dhe elektronet me ngarkesë elektrike negative që rrotullohen rreth saj. Në brendësinë e bërthamës gjenden neutronet që janë thërmija pa ngarkesë elektrike dhe protonet me ngarkesë elektrike pozitive.

Gjuha standarde shqipe përdoret në fusha të ndryshme të jetës dhe të veprimtarisë shoqërore. Në varësi të këtyre fushave, ndryshon edhe leksiku që përdoret.

Tipare të leksikut	Shembuj
■ Leksiku popullor Ky lloj leksiku është ligjërimi i përditshëm i njerëzve, profesioneve të ndryshme, që nuk i përmbahen në të folur normës gjuhësore, duke e shtrembëruar atë. Këtu futen edhe zhargonet të cilat janë forma të foluri të veçanta brenda një profesioni, grupi shoqëror, statusi social ose sipas moshës etj. Veçori janë shprehjet dhe fjalët dialektore si dhe ngjyrimet emocionale të theksuara të fjalëve.	-Sa shumë që u mbollise, moj kallogre! - tha hallë Xhexhoja kur më pa të hyja në derë. -Mos fol më, qurravec i vogël! - ngriti zërin vëllai i madh. Kastravec fëmijë, që ngele duke bërë prapësi, sa herë që të lëmë vetëm në shtëpi. - Tung! Po më pëlqen lluku yt sot! E këputi në mes matematika. Nuk ha pykë farë në këto gjëra ai! Është me penallti në tru. E ka kapur pesëminutëshi, ndaj mos i fol! a) zbraz (në vend të boshatis), letër (në vend të kartë), fjalë (në vend të llafë), bisedoj, flas (në vend të llafosem), lind (në vend të pjell), pushtoj (në vend të zптоj) etj.

■ Leksiku bisedor

Ky leksik qëndron brenda kufijve të gjuhës standarde, pra është varianti që merr standardi i gjuhës në biseda të lira. Përdorimi i tij kushtëzohet nga:

- ♦ fusha e marrëveshjes gjuhësore;
- ♦ formimi kulturor i folësit;
- ♦ lloji i ligjëritimit (i shkruar ose i folur)

a) Fjalët e përdorura janë sinonime të fjalëve asnjëse dhe nuk kanë ngjyrim të fortë emocional.

b) Përdoren prapashtesa zvogëluuese, përkëdhelëse e përbuzëse, por pa ngjyrim të theksuar shprehës.

a) Familja e vogëlushit të sëmurë kërkon ndihmë nga shteti, pasi e ka të pamundur të përballojë shpenzimet për shërimin e tij. I pyetur nga stafi i gazetës sonë, mjeku pohon se medikamentet për të luftuar një sëmundje të tillë nuk gjenden lehtësisht në qendrat tona spitalore. Gjatë një bisede me nënën e vogëlushit, ajo pohoi se disa organizata humanitare po e trajtojnë rastin e djalit të saj.

b) Në pranverë gjethëzat e vogla fillojnë e bulëzojnë nga degët e pemëve.

■ Leksiku letrar

Përdoret në veprat e letërsisë artistike. Leksiku i veprave letrare dallohet për fjalët e zgjedhura, shprehëse dhe të figurshme, fjalë që shprehin ndjenjat dhe qëndrimin e autorit.

a) *Leksiku i poezisë (leksiku ekspresiv)* dallohet nga mungesa e termave shkencore, fjalëve të huaja, krahinorizmave, arkaizmave.

Fjalët zgjidhen me kujdes, si për përmbajtjen, ashtu edhe për tingëllimën e tyre. Përdoren fjalë me ngjyrim të theksuar emocional dhe shprehësi të lartë. Metafora, metonimia, sinekdoka dhe figura të tjera letrare i japin gjuhës së poezisë bukuri dhe fuqi ekspresive.

b) *Leksiku i prozës* është më i larmishëm sepse në prozë kemi ngjarje nga fusha të ndryshme të veprimtarisë njerëzore. Në të përdoren figura letrare, arkaizma, krahinorizma, njësi frazeologjike, sipas ngjarjeve që paraqiten.

a) Por tani a thua vallë, si arritën netë të vona
Ra tërmeti njëzet ballë që përmbysi ndjenjat
tona?! / Apo hyrëm në llogore, nisëm luftën
kot së koti / Jo me pushkë e bomba dore por
me disa predha loti! / Pastaj n'xham kur bie
terri, hapim arkat me kujtime / Le të shkojë
në djall sherri themi heshtur me psherëtime!
Dhe barisim tufa reje, hëna qelet për çudi!
Hija jote nis drejt meje... hija ime vjen tek
ti...

(Xhelal Ademi)

b) “Poshtë, në Drimorë, kish ardhur vera;
lart në male ende pranverë. Dhe jo pranverë
dokudo, por bujëmadhe: shkrinte akulli dhe
dëbora e përhime...”

(M.Kuteli)

“- Qysh pandeh, se vdes si armik shqiptari! -
i tha xhelatit. Myftari nxori jataganin dhe ia
nguli në bark kapedanit të jeniçerëve.”

(S.Godo)

“Të gjithë po hapnin veshët dhe sytë i bënë
katër. Se ç’po dërdëllite ashtu, kodra pas
bregut, askush nuk e dinte. Zjarri i ndezi
kokën dhe kur i thanë të linte llafin në mes,
u bë pikë e vrer.”

■ Leksiku terminologjik

Leksiku terminologjik përdoret kryesisht në vepra dhe artikuj shkencorë. Krahës termave të ndërtuara nga brumi i shqipes, si: grimcë, kohë, lakim, nyjë, rasë, shtrirje, ai përdor edhe terma ndërkombëtare, si: gramatikë, gjeografi, telefon, kilometër etj.

Në këtë leksik nuk përdoren fjalë të vjetruara, turqizma, krahinorizma etj.

Kryesisht përdoren emra foljorë si dhe togje të qëndrueshme, si: ushtron ndikimin, hyn në lidhje, në fakt, në krahasim me, në mënyrë që etj.

a) Drita shpjegohet sipas dy modeleve. Një është modeli korpuskular i propozuar nga Njutoni, dhe modeli valor i propozuar nga Hygens.

Sipas modelit korpuskular drita është një tufë grimcash mikroskopike të lëshuara nga burimi përkatës dhe që përhapen në vijë të drejtë.

b) Shumica e fjalëve mund të ndahen, të zbërthehen në njësi më të vogla, bartëse të kuptimeve leksikore ose gramatikore, në morfema (nga fjala greke morphe = formë), p.sh.: fshat-ar, hap-im, sh-thur, pun-o-j etj.

- Mendoni dhe përgjigjuni!
 - Çfarë përfshin leksiku popullor?
 - Çfarë janë zhargonet?
 - Cilat janë tiparet e leksikut ekspresiv?
 - Çfarë përmbledh leksiku i një proze?
 - Cilat janë veçoritë e leksikut terminologjik?
- Përputhni fragmentet me llojin e leksikut dhe shpjegoni aspektin stilistik të tyre.

Në sokak kishin dalë për të bërë sehir nusen plakut e lagjes. Kishin dëgjuar që nusja ishte aq e bukur sa i thoshte hënës: O dil, o të dal!	Leksiku popullor
Mund ta lexosh me vëmendje rregulloren e bibliotekës, pastaj mund të bëhesh anëtar i saj. Kjo procedurë duhet ndjekur patjetër. Si thua?	Leksiku ekspresiv
Ah, male male, male si varre të mëdhenj kryengritjesh. / Dielli dhe hëna përsipër – prindër pleq që digjen prej dhimbjes. /Lumenj që ikin. /Dhe unë që iki me erërat e tërbuara të fatit.	Leksiku terminologjik
Dështimi i zemrës me funksion të reduktuar të ventrikulit të majtë (HF-rEF): Dhoma e poshtme e majtë e zemrës (barkushja e majtë) zmadhohet dhe nuk mund të tkurret aq fort sa të pompojë sasinë e duhur të gjakut të pasur me oksigjen në pjesën tjetër të trupit	Leksiku i prozës
Iu bë syri bakër kur pa gjithë ato para mbi tavolinë. Mashtruesi, ku i gjeti!	Leksiku bisedor

Punë në grupe:

Përzgjidhni nga një fragment të shkurtër prej një teksti letrar dhe një teksti shkencor. Diskutoni për shtresën stilistike të leksikut në secilin prej tyre.

FJALORËT DHE LLOJET E TYRE

Diskutoni për shpjegimin e fjalës **trúall** dhe elementeve sqaruese që e shoqërojnë.

trúall, -i emër i gjinisë mashkullore; numri shumës; tróje(t)
 1. copë toke për të ngritur një shtëpi etj.; vendi që zë një ndërtesë me pjesët dhe me sheshet e saj: blerja (shitja) e trojeve.
 2. tokë e rrahur, që është si dysheme në shtëpitë përdhese; tokë, dhe: u ul (fjeti) në truall.
 3. arë: troje të begatshme.
 4. vend, tokë; atdhe: troje të banuara; në trojet e të parëve tanë.
 5. kuptim i figurshëm; vend ose fushë veprimi: trualli gjuhësor; gjeti truall të përshtatshëm.
 Sinonime / Të ngjashme tokë | dhe | arë | vend | atdhe

Fjalor quhet libri me fjalët e një gjuhe ose termat e një fushe të caktuar të shkencës, të teknikës, të kulturës etj., të cilat renditen sipas alfabetit dhe shpjegohen ose përkthehen në një gjuhë tjetër a në disa gjuhë.

Me hartimin e fjalorëve merret leksikografia (greq. lexis “fjalë” dhe grapho “shkruaj”).

Llojet e fjalorëve

Fjalorët, sipas synimit, përmbajtjes dhe ndërtimit të tyre, ndahen në fjalorë **njëgjuhësh**, **dygjuhësh**, **shumëgjuhësh**. Fjalorët dy - dhe shumëgjuhësh hartohen për t'u përdorur nga folësit e gjuhëve të ndryshme. Këta janë fjalorë me përkthim.

Fjalorët njëgjuhësh

Fjalorët njëgjuhësh u shërbejnë folësve të një gjuhe dhe mund të jenë **fjalorë gjuhësorë shpjegues** ose **fjalorë enciklopedikë**, të cilët shpjegojnë koncepte shkencore, dukuri, vende, institucione etj.

Në fjalorët **gjuhësorë** paraqiten dhe shpjegohen fjalët dhe frazeologjia e një gjuhe, duke u dhënë kuptimin, veçoritë gramatikore, përdorimin, theksin dhe drejtshkrimin. Me fjalë të tjera, këta fjalorë japin të dhëna për fjalën si **njësi leksikore**.

Llojet e fjalorëve njëjshësh

Fjalorët shpjegues

Në këta fjalorë fjalët renditen sipas alfabetit dhe për secilën prej tyre jepen të dhëna për drejtshkrimin, veçoritë gramatikore, kuptimin dhe shembuj përdorimi. Po ashtu, sipas rastit, jepen edhe sinonime, antonime dhe të dhëna për prejardhjen e fjalës.

Fjalorë etimologjikë

Në fjalorët etimologjikë jepen të dhëna për prejardhjen, format dhe kuptimet më të vjetra të fjalëve.

Fjalorë historikë

Në fjalorët historikë pasqyrohet zhvillimi i fjalëve, kuptimet e tyre, ndryshimet fonetike dhe morfologjike të fjalëve, kur një fjalë është shfaqur ose është hequr nga përdorimi.

Fjalorët dialektologjikë

Në fjalorët dialektologjikë mund të përfshihet i gjithë leksiku i një dialekti ose i një të folmeje, ose vetëm një pjesë e tij.

Fjalorët e përmbysur (inversë)

Në fjalorët e përmbysur fjalët renditen sipas alfabetit, duke u nisur nga shkronja e fundit.

Fjalorët frekuencorë

Fjalorët frekuencorë përmbajnë një numër fjalësh të cilat renditen sipas dendurisë së përdorimit.

hipokrit, - mbiemër, edhe si emër, që shtiret sikur është i mirë, i virtytshëm dhe i dashur, me qëllim që të mashtrojë a të gënjejë të tjerët; shtirak; që nuk i shpreh haptas ndjenjat ose synimet e vërteta, që është me dy faqe a me dy fytyra; antonim i çiltër, i singertë: sjellje (buzëqeshje) hipokrite.

Folja hulumtoj “vëzhgoj, gjurmoj” – vjen prej foljes humb, prej së cilës janë krijuar trajtat foljore hulmëtoj e hulëmtoj, që janë forma të zgjeruara me prapashtesën -to nga një bazë humël të foljes humb.

(Studime etimologjike në fushë të shqipes IV.
Tiranë, 1996, 380.)

âmë, f. 1. usu. e âma, T: e ëma, abl. s. s'âmet Ba., t'âmet Buz. mother; - voesh, ovary Gd. K. D.

më = ap-më, jep-më, give me Buz. (Gjak: ama) âmël = âmbël, g. v. amër = emër, see êmën Va. âmët, adi. 1. foolish, foppish Gd.

(Stjuart Man, Fjalor historik shqip)

ASHEF

E ndarë e veçantë në shtëpi ose ndërtesë e ulët në oborr, ku gatuhet gjella, piqet buka etj.; kuzhinë. Shtëpi me ashef brenda (jashtë). Gatuaj në ashef.

ar, bar, barabâr, qelibâr, dhëmbë qelibâr etj. (pra, në fillim fjalët që mbarojnë me ar, pastaj ato me bar e kështu me radhë.

Përpilohet në bazë të të dhënave statistikore dhe kompjuterike të dendurisë së përdorimit të fjalëve në tekste të ndryshme.

ALBANËT

Fis ilir nga i cili morën emrin e hershëm shqiptarët. Përmendet për të parën herë si Alhanoi në shek. II të e.r. nga Ptolemeu (shih), i cili i vendos në shpinë të Dyrrahut deri tek mal'et Kandave (malet e Polisit) në L brenda trevës së banuar më parë nga fisi i parthinëve (shih). Mendohet të jetë i njëjti fis me emrin e ri të përkthyer parthinoi = bardhinoi = albanoi. Qyteti kryesor i tyre ishte Alhanopoli (shih). Në krahinën qendrore të banuar prej A. ruhen ende toponime që lidhen me emrin e këtij fisi, si: Arbana, fshat në rrethin e Tiranës, Kroi Alban në afërsi të fshatit Zgërdhesh të rrethit të Krujës etj. Në burimet historike të shek. XI A...

Fjalori enciklopedik

Në fjalorët **enciklopedikë** jepen të dhëna dhe shpjegime për personalitete, dukuri, koncepte etj., nga fusha të ndryshme të dijes, shkencës dhe kulturës. Këta fjalorë ndahen në enciklopedi të përgjithshme, që japin njohuri nga fusha të ndryshme, si dhe në enciklopedi të veçanta, që japin njohuri për degë të posaçme të shkencës, kulturës, prodhimit etj.

?

1. Mendoni dhe përgjigjuni.
 - ♦ Ç'është fjalori?
 - ♦ Sa lloje fjalorësh dallojmë?
 - ♦ Në sa grupe i ndajmë fjalorët njëjzuesh?
 - ♦ Çfarë janë fjalorët enciklopedikë?
2. Lidhni shpjegimet me llojin e fjalorit në të cilin gjenden. Diskutoni këto lidhje.

ABACI f. fet.

1. Manastir ose kuvend i pasur katolik, që drejtohet nga një abat; ndërtesat e këtij manastiri (në vendet ku vepron kisha katolike; në të kaluarën edhe në Shqipëri).
2. Treva ku shtrihet pushteti fetar i abatit.

Fjalor enciklopedik

CILIVILE

1. Xixëllonjë.
2. Vajzë e shkathët dhe e zgjuar.

Fjalor etimologjik

AFTA EPIZOOTIKE

(Aphtae epizooticae). Sëmundje ngjitëse e dythundrakëve (gjedhit, dhenve, derrave). Në raste të rralla prek edhe njeriun...

Fjalor dialektologjik

DIELL-I.

Më shumë ka të ngjarë që fjala DIELL të jetë afër me grupin kelto-gjerman, irlandishte e mesme DELAD, shkëlqim etj. Baza e DIELL-it, një *DEL-, me diftongim të rregullt të E-së, si MIELL, SIELL. (E. Çabej Vëll.I, f.125)

Fjalor shpjegues

Detyrë:

Duke shfrytëzuar fjalorët e bibliotekës: *shpjegues, enciklopedik, etimologjik* dhe *dialektologjik*, gjeni fjalët: **rrugë, lahutë, ujku**. Shpjegoni mënyrën se si sqarohen këto fjalë.

MORFOLOGJIA SI DEGË E GJUHËSISË

Në sa pjesë mund t'i zbërtheni fjalët e shënuara në paragrafin e mëposhtëm?

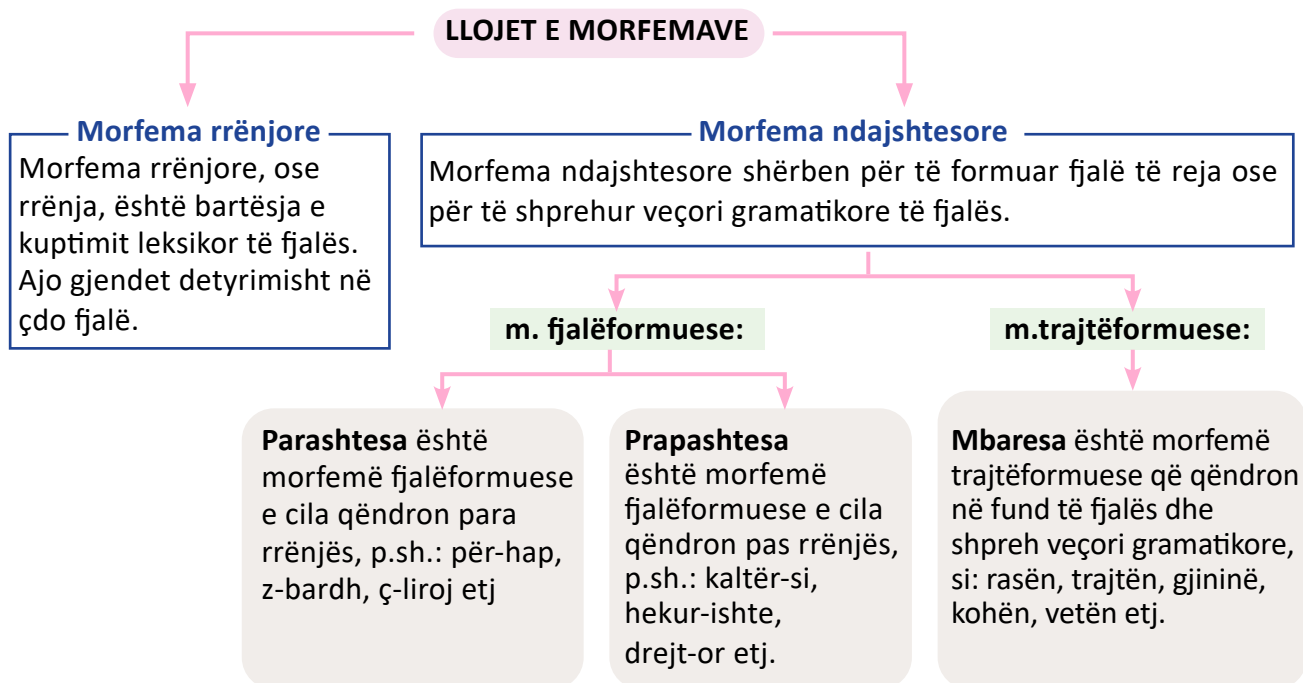
Muzika klasike është një nga **format** më të zhvilluara dhe më të pasura të artit **muzikor** në historinë e **njerëzimit**. Ajo **mbështetet** në një traditë që **përfshin** elemente si harmonia, melodia, ritmi, forma muzikore dhe **orkestrimi**, të zhvilluara dhe përsosura **ndër** shekuj.

Shumica e fjalëve mund të zbërthehen në morfema, të cilat janë njësitë më të vogla që bartin kuptim leksikor ose gramatikor (nga fjala greke morphe = formë), p.sh.: fshat-ar, fush-a, hap-im, sh-thur, pun-o-j etj.

Pra, **morfema** është njësia më e vogël e kuptimshme që mund të dallohet në përbërjen e fjalës dhe mund të zbërthehet në fonema, p.sh. *fshat* dhe *ar* të fjalës *fshatar* përbëhen nga fonemat *f-sh-a-t* dhe *a-r*. Megjithatë, këto fonema, veç e veç, janë njësi dalluese, d.m.th nuk bartin ndonjë kuptim.

Kujtojmë

Fjala është njësia themelore e gjuhës. Si mjet leksiko-gramatikor, ajo përfaqëson unitetin e kuptimit leksikor dhe të formave gramatikore.

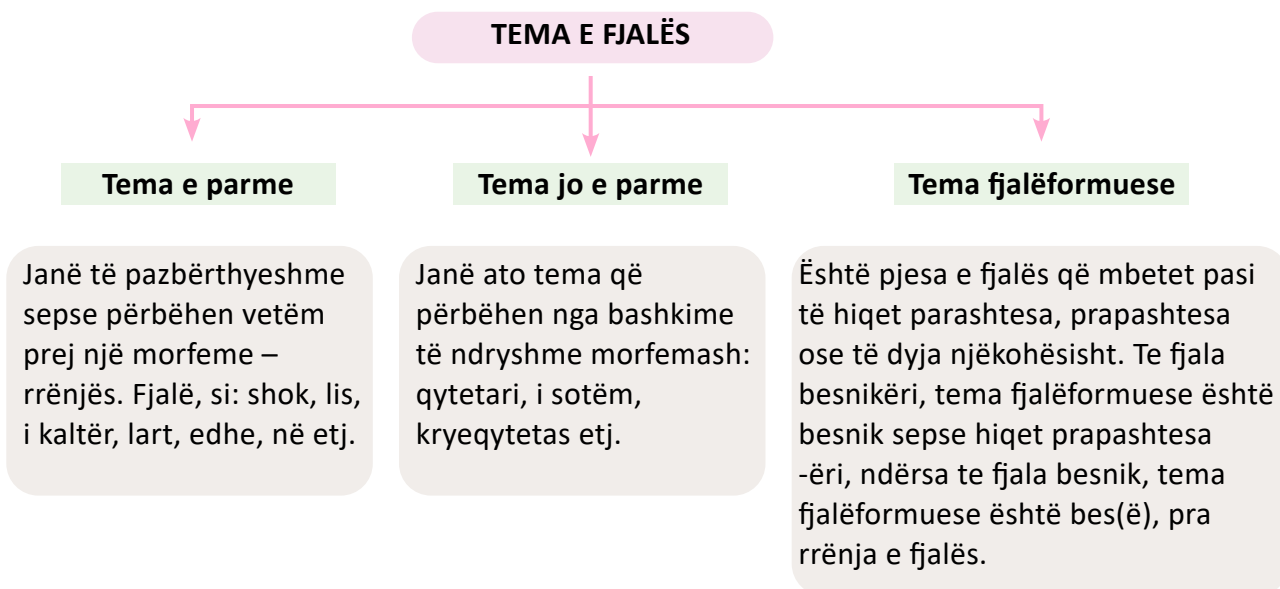
Shpjegim: Në disa raste, prapashtesat mund të përdoren edhe për fjalëformim, duke u bërë pjesë e temës në lakim dhe në zgjedhim, si te dëshirorja, pjesorja dhe shumësi i emrave.

Nyjat janë kryesisht morfema trajtëformuese, por shërbejnë edhe për formimin e fjalëve të reja.

Nyja si morfemë trajtëformuese gjendet te:	Nyja si morfemë fjalëformuese:
◆ mbiemri; i/e bardhë, i/e pestë etj; ◆ përemri pronor: i saj, e tij, e mi etj; ◆ përemri dëftor: i/e tillë, i/e atillë etj; ◆ përemri lidhor: i cili, e cila etj; ◆ emri në gjinore: libri i gjuhës etj. ◆ numërorët themelorë: të dy, të katra etj ◆ emra të farefisnisë: e ëma, i biri, e motra etj.	◆ formon mbiemra nga pjesë të ndryshme të ligjëratës, si: i/e ditur, i/e artë, i/e ëmbël; ◆ emra nga pjesorët: të menduarit, të ngrënë etj.

Tema e fjalës

Tema është pjesa e fjalës që mbetet pasi hiqet mbaresa: det-i, shok- un, ushtar-ët, hap-im etj. Te pjesët e pandryshueshme të ligjëratës, tema përkon me vetë fjalën; mirë, shpejt, vazhdimisht, gjithmonë etj., sepse këto fjalë nuk ndryshojnë, pra nuk kanë kategori gramatikore.

1. Mendoni dhe përgjigjuni!

E saktë ✓ ose e pasaktë ✗?

Pohimi	✓	✗
Fonema është njësia më e vogël kuptimore e fjalës.		
Tema është pjesë e fjalës që ngelet pasi heqim mbaresën.		
Parashtesa dhe prapashtesa janë morfema trajtëformuese.		
Mbaresa tregon kuptimin gramatikor të fjalës.		
Rrënja është bartëse e kuptimit leksikor të fjalës.		
Temat e parme janë të zbërthyeshme.		

2. Dalloni morfemat rrënjore dhe morfemat ndajshitesore të fjalëve të shënuara në fragmentin e mëposhtëm.

Shkrimtari nuk është asnjëherë **i braktisur**, sepse personazhet që ka krijuar nuk e njohin **braktisjen**, ata janë edhe më të **pamëshirshëm** (sidomos kur kanë dalë **të gjymtuar**, pa botë, pa kujtime, pa të ardhme, pa asnjë **vërtetësi**)... Pelegrinazhi i tyre **i pluhuros**, për fat të keq, është **i pafund** dhe për ta **mbyllur** me pyetjen që ngacmoi shiu (**metaforik**): unë shkruaj me shumë dëshirë kur jashtë bie shi, sepse më kujton fëmijërinë, (**fëmijëria** është burim **i pashtershëm** në **krijimtarinë** e një shkrimtari), qytetin ku u lindi dhe ku u rrita, shokët, fëmijët e mi, nipërit dhe mbesat e mia, shiu më kujton ditën kur gruaja dhe unë nuk e vumë re se ishim qullur ngaqë ishim të dashuruar. (Ja dhe subjekti i një **tregimi** lirik.)

(Intervistë me Nasi Lerën, Andreas Dushi)

3. Dalloni morfemat trajtëformuese në fjalët e mëposhtme. Plotësoni një tabelë në fletore. Shpjegoni funksionin e këtyre morfemave në trajtën e fjalëve.

tregtoj, dinte, hapësirave, shtëpinë, e bukur, takova, gënjeshtari, degët, përkëdheli, endacakët, nënshkroi, lulishtare, të zbukuruar.

Fjala	Morfema trajtëformuese	Fjala	Morfema trajtëformuese
Tregtoj	-j		

5. Dalloni temën dhe temën fjalëformuese në fjalët:

kushtëzimet, pakënaqësia, lojërat, theksonte, botërore, shpërndaj, muzikore, çngjyrosëm, përmirësuan, i gjendur, zbardhu.

Analiza e fjalëve sipas prejardhjes

Diskutoni rreth fjalëve të shënuara në fragmentin e mëposhtëm. Cilat prej tyre janë të parme dhe cilat janë të prejardhura?

Studimi i dhunës në familje **vështirësohet** po të kemi parasysh edhe një numër **mites** që nuk lejojnë **depërtimin** në thelbin e problemit. Kështu, në **komunitete** dhe në mjedise **të ndryshme** sociale ndahen **mendime** se “dhuna te një shtresë ose grupe të caktuara”...

Sipas prejardhjes, fjalët në gjuhën shqipe klasifikohen në dy grupe:

- ♦ fjalë të parme:
- ♦ fjalë jo të parme.

Fjalët jo të parme në gjuhën shqipe formohen në disa mënyra:

Mënyra e formimit	Shembuj
Prejardhja është mënyra më e pasur e formimit të fjalëve dhe realizohet me anë të: a) parashtesave b) prapashtesave c) parashtesave dhe prapashtesave njëkohësisht	a) mosbesim, përbalt, nënpletë, shthur, shkarkoj, mbinxehje, etj. b) harkëtar, besnikëri, frikacak, fuqimisht, dytësor, ëmbëlsi, shitës, ndihmës etj. c) nëpunës, pagjumësi, zbukuroj, zhdoganoj etj.
Nyjëzimi është një mënyrë prodhimtare, me anë të së cilës pjesoret shndërrohen në mbiemra të nyjshëm ose në emra prejfoljorë asnjës.	i/e hapur, i/e mësuar, i/e ndenjur, i/e qeshur, të ecurit, të menduarit, të folurit, të verdhët etj.
Kompozimi (përbërja) është një mënyrë e fjalëformimit. Në këtë mënyrë formohen fjalë të reja nga bashkimi i dy a më shumë temave, që kryesisht janë: emra, mbiemra dhe një numër i kufizuar foljesh dhe ndajfoljesh. Te kompozitat hyjnë edhe shkurtesat.	<i>Kompozita këpujore</i>, kur temat lidhen në mënyrë bashkërenditëse mes tyre: hekur-beton (hekur dhe beton), kuqezi (kuq dhe zi), vajtje- ardhje etj. <i>Kompozita përcaktore</i>, kur njëra nga temat përcakton temën tjetrën: këpucëbërës (ai që bën këpucë, tema 2) e përcakton temën 1) keqkuptoj, mirëmbaj, bregdet etj. OKB, NATO, ATSh etj.

Përngjitja është një mënyrë e fjalëformimit. Me të formohen fjalë të reja nga fjalëzimi i togfjalëshave ose i grupeve të fjalëve.	emra: farefis, gjëgjëzë, thashetheme; numërorë; trembëdhjetë, nëntëmbëdhjetë; përemra, ndajfolje, lidhëza, pjesëza, pasthirrma dhe parafjalë: askush, drejtpërdrejt, padashur, vërej, faleminderit, tungjatjeta etj.
Konversioni është një mënyrë e fjalëformimit, formimit të një fjale të re si pasojë e kalimit të fjalës nga një pjesë e ligjëratës në një pjesë tjetër.	ndajfoljet në parafjalë: afër, larg, brenda; emrat në mbiemra: e verdha, e bardha, të lashtat, i ditur, i shtypur; emrat në përemra: gjë, njeri etj.
Mënyra e përzier realizohet nga gërshetimi i dy mënyrave të fjalëformimit: a) përngjitje dhe prapashtesim; b) kompozitë dhe prapashtesim; c) nyjëzim dhe prapashtesim; d) nyjëzim dhe përngjitje etj.	njëherazi, papritmas, përgjumësh, pesëvargësh, trekëndësh, shumëkëndësh; pjesëmarrës, kryengritës, marrëveshje, brezahypthi, këmbadoras etj; i hekurt, i artë, i zakonshëm, i mundshëm i thyeshëm, i sotëm etj; i pashkollë, i pashtëpi, i paraluftës etj.

! Vini re!

Gjatë analizës së fjalëve **sipas ndërtimit**, dallohen morfemat përbërëse të fjalës dhe përcaktohet lloji i morfemës. Gjatë analizës së fjalëve **sipas formimit**, dallohet tema dhe mjeti fjalëformues, domethënë përcaktohet se si është formuar fjala: me parashtesim, me prapashtesim, me parashtesim dhe prapashtesim njëkohësisht.

1. Dalloni fjalët e parme dhe jo të parme në fragmentin e mëposhtëm. Punoni në fletore duke plotësuar tabelën.

Feminizmi është lëvizje sociale, politike dhe kulturore që mbron të drejtat dhe mundësit e barabarta për gratë, kërkon të përcaktojë dhe sfidojë format e ndryshme të pabarazisë dhe diskriminimit në bazë gjinore, me të cilat përballen gratë. Çdo valë feminizmi ka kontribuar në përparimin e arritur nga gjeneratat e mëparshme, duke u përshtatur me kushtet jetësore në zhvillim e sipër nga jeta e grave. Lëvizja vazhdon të zhvillohet dhe të përballlet me sfida të reja, duke zgjeruar fushëveprimin e vet dhe duke trajtuar më gjerësisht, çështjet e barazisë gjinore dhe të drejtësisë.

Fjalë të parme	Fjalë jo të parme

2. Lidhni grupet e fjalëve me mënyrën e formimit të tyre.

thashethem, gjëgjëzë, i drejtpërdrejtë, kurse, njëmbëdhjetë

kompozitë

i hapur, i ëmbël, i qeshur, i vendosur, e shkuara, të zitë

përngjitje

duarartë, gjellëbërës, kokëmadh, zemërluan, trefish

prejardhje

përrjashtoj, gënjeshtar, punëtorët, lulishtari, nëntokë

nyjëzimi

3. Analizoni fjalët e grupit të parë sipas ndërtimit të tyre, kurse fjalët e grupit të dytë sipas formimit të tyre. Shpjegoni nëse ka dallime mes këtyre dy llojeve të analizave.

a) *shkrimtarët, përdorim, zgjerohet, përvijonte, fluturimthi, mënyrën, malësore, legjendare;*

b) *rindarje, shpyllëzim, zbkuroj, i përhapur, zhdoganim, treguesit, ripërpunoj, qartazi.*

4. Zgjidhni fragmente të shkurtra nga tekste të ndryshme dhe analizoni fjalët sipas ndërtimit dhe të formimit të tyre. Diskutoni në klasë për dallimet mes këtyre dy analizave

Punë në grupe:

Formoni fjalë të reja me rrënjët: *ëmbël, njoh, rrugë, mirë, katër, shkollë, zemër, këngë, botë, kopsit, mbërthej, krye, anëtar*. Më pastaj shpjegoni mënyrën e formimit të tyre sipas shembullit, duke sqaruar edhe dallimet ndërmjet këtyre mënyrave. Secili grup të punojë me nga katër fjalë.

i/e ëmbël me nyjëzim	ëmbëlsi (prejardhje) prapashtesë	ëmbëlsuar (prej) prapashtesë	i ëmbëlsuar (m. e përzier) Nyjëzim + prejardhje	gojëmbël kompozim
-------------------------	--	------------------------------------	---	----------------------

PJESËT E LIGJËRATËS

Emërtoni pjesët e ligjëratës të cilave u përkasin fjalët e shënuara dhe diskutoni për to.

Më në fund, më **11** gusht, ata na e prenë **ujin**. Kur kali **i bardhë** filloi të vërtitej si një mallkim **rrotull** mureve të kështjellës, **ne** e kuptuam se kjo ishte një mënyrë për të kërkuar ujin. Ne mund ta qëllonim dhe ta vritnim kalin **që** në fillim, por nuk e bëmë vetë këtë gjë, sepse, duke vrarë kalin, do t'i bindnim ata se **diku** nën tokë kalon ujësjellësi ynë dhe atëherë ata do të bënin çmos për ta gjetur...

(“Kështjella” Ismail Kadare)

Kujtojmë

Të gjitha fjalët e një gjuhe, sipas veçorive të tyre të përbashkëta, grupohen në klasa a kategori leksiko-gramatikore, të cilat quhen pjesë të ligjëratës.

Fjalët e shënuara u përkasin pjesëve të ndryshme të ligjëratës: **11** - *numëror*, *ujin*- *emër*, *i bardhë*- *mbiemër*, *rrotull*- *parafjalë*, *ne*- *përemër*, *se*- *lidhëz*, *që*- *pjesëz*, *diku*- *ndajfolje*.

Fjalët që e ndryshojnë formën sipas përdorimit të tyre në fjali, quhen **fjalë të ndryshueshme** (*emri*, *folja*, *mbiemri*, *përemri*, *numërori*).

Fjalët që nuk e ndryshojnë formën sipas përdorimit në fjali, quhen **fjalë të pandryshueshme** (*ndajfolja*, *parafjala*, *pjesëza*, *lidhëza*, *pasthirrma*).

Emri është fjalë e ndryshueshme sepse kur lakohet, e ndryshon formën sipas *trajtës*, *gjinisë*, *numrit* dhe *rasës*.

Mbiemri është fjalë e ndryshueshme sepse kur lakohet, e ndryshon formën sipas *numrit*, *gjinisë*, *rasës* dhe *shkallëve*.

Folja është fjalë e ndryshueshme sepse kur zgjedhohet, e ndryshon formën sipas *vetës*, *numrit*, *kohës*, *mënyrës*, *zgjedhimit* dhe *formës*.

Përemri është fjalë e ndryshueshme, sepse kur lakohet, e ndryshon formën sipas *vetës*, *numrit* dhe *rasës*.

Numërori është fjalë e ndryshueshme sepse kur lakohet, e ndryshon formën sipas *rasës*: *i dyti*/ *l e të dytit*/ *të dytit*/ *të dytin*/ *prej të dytit*.

Fjalët e pandryshueshme

Lidhëza, *ndajfolja*, *parafjala*, *pjesëza* dhe *pasthirrma* quhen fjalë të pandryshueshme, sepse nuk e ndryshojnë formën e tyre. Këto fjalë nuk kanë kategori gramatikore.

FUNKSIONET E KLASAVE TË FJALËVE

Klasa	Funksioni	Shembull me fjali
EMRI	kryefjalë;	Shtëpia kishte mbetur njësoj, si vite më parë.
	përcaktor;	Punëtorët e rrobaqepësisë ishin vajza të reja.
	përcaktor kallëzuesor;	Teuta u zgjodh sërish kryetare .
	ndajshim;	Mali Korab u mbulua sërish me dëborë.
	kundrinor;	E mbajti ligjëratën në një sallë të mbushur plot.
	rrethanor.	Grupi i vogël i malësorëve u nis nga perëndimi .
MBIEMRI	përcaktor;	Ditët e fundit ishin me shi.
	përcaktor kallëzuesor.	Pamja dukej madhështore . Zemrën e kishte të bardhë .
FOLJA	kallëzues	Verës vizitonte vendlindjen.
		Nxënësit kishin punuar me kujdes.
		Të qoftë udha e mbarë, mor bir!
PËREMRI	kryefjalë;	Këto ishin përzgjedhur për të na përfaqësuar.
	kundrinor;	Ai kishte filluar ta shikonte me vëmendje.
	përcaktor.	Çdo njeri kur leu, veten e vet pëlqeu.
NUMËRORI	kryefjalë;	Dy u nisën menjëherë përpara nesh.
	përcaktor.	Tri punime u shpallën si më të mirat këtë vit.
NDAJFOLJA	rrethanor;	Dje më informoi se kishte qenë i sëmurë.
	përcaktor.	Ishin veshur me një mjegull dimri kodrat përreth .

1. Në fragmentin e mëposhtëm dalloni disa fjalë që bëjnë pjesë në klasën e fjalëve të ndryshueshme dhe ato fjalë që bëjnë pjesë në klasën e fjalëve të pandryshueshme. Shpjegoni ndryshimet ndërmjet këtyre dy grupeve!

Vite më parë, pata fatin të shkoja në Tibet, një vend i vogël i rrethuar nga të gjitha anët me male gjigante, majat e të cilave zbardhin, nga dëbora. Për mijëra vjet, këto male kanë shërbyer si mburojë duke mos lejuar njerëz të huaj që të hynin në brendësi të vendit. Kjo është një prej arsyeve që kërkuesit dhe shkrimtarët e kanë quajtur Tibetin si “Çatia e botës”. Është i vështirë për t’u arritur! Një arsye tjetër është lartësia e Tibetit, se, kur arrin në 5600 metra mbi nivelin e detit, nuk mund të mbushesh dot me frymë.

2. Dalloni fjalët e ndryshueshme dhe shpjegoni pse janë të tilla. Klasifikoni ato sipas pjesëve të ligjërata.

Fundjavat e këtij sezoni pranveror kanë sjellë një fluks të madh turistësh në Gjirokastrë, një qytet i njohur për bukurinë e tij historike dhe arkitekturën karakteristike. Vizitorët, duke përfshirë ata nga shtete të ndryshme të botës, shfrytëzojnë motin e ngrohtë për të eksploruar këtë qytet të gurtë dhe rrethinat e tij. Pjesa më e madhe e turistëve që vizitojnë për herë të parë qytetin e Gjirokastrës, shprehen të impresionuar nga arkitektura e tij unike dhe mënyra e veçantë e ndërtimit. Një grup të rinjsh nga Spanja, që e vizituan qytetin për herë të parë, shprehen: “Me të vërtetë është një qytet i bukur, me njerëz të këndshëm dhe ushqim të shijshëm”.

3. Dalloni fjalët e pandryshueshme dhe shpjegoni pse janë të tilla. Klasifikoni ato sipas pjesëve të ligjërata.

Në mënyrë që të sigurohemi që ky plan të funksionojë për të gjithë, një pjesë e tij shton vëmendjen te barazia gjinore. Kjo është e rëndësishme, sepse burrat dhe gratë i përjetojnë çështjet mjedisore ndryshe, shpesh për shkak të roleve të ndryshme që ata kanë në shoqëri dhe sfidave të ndryshme, me të cilat ata përballen. Marrëveshja e Gjelbër i shikon këto dallime dhe përpiket të sigurohet që në luftën ndaj ndryshimeve klimatike dhe mbrojtjen e natyrës, ne gjithashtu ta bëjmë jetën më të barabartë dhe të drejtë për burrat dhe gratë. Pra, ideja është trajtimi i pabarazive mjedisore dhe sociale njëkohësisht.

4. Tregoni dhe diskutoni kategoritë gramatikore të fjalëve të shënuara më poshtë, duke plotësuar në fletore një tabelë.

Inteligjenca **Artificiale** është një kombinim i algoritmeve dhe i **të dhënave** të shumta që **mundësojnë** krijimin e sistemeve të cilat perceptojnë, arsyetojnë dhe veprojnë. Përdorimi i **këtyre** teknikave **si** mësimi i makinës (machine learning), i mundëson IA që të përmirësohet **me** kalimin e kohës, **pa** pasur nevojë **për** programim **të detajuar** për **çdo** detyrë. Për shembull, IA mund **të** mësojë të përkthejë duke analizuar **miliona** tekste **ose** të parashikojë probleme **shëndetësore** duke shqyrtuar **të dhëna** mjekësore. **Po ashtu**, IA përdoret për sistemet **e rekomandimit**, si për shembull në Netflix, duke sugjeruar përmbajtje **në** bazë të **preferencave** të përdoruesve. **Sot** IA po fiton teren në **të gjitha** fushat e veprimtarisë **njerëzore**.

EMRI

Kuptimi i përgjithshëm

Diskutoni për emrat në fragmentin e mëposhtëm. Çfarë emërtojnë ata dhe cilat janë kategoritë e tyre gramatikore?

Thethi mund të jetë vendi më i qetë për t'u vizituar në Shqipëri. Ky fshat i vogël, i cili ndodhet midis Alpeve të Shqipërisë, është i përsosur nëse jeni duke kërkuar vendin më të mirë për të bërë ecje në mal dhe për të shijuar peizazhe të mrekullueshme.

Ka dy shtigje që mund të ndiqni për të ecur në mal gjatë vizitës tuaj në Theth. I pari është nëpër shtegun që të nxjerr te Syri i Kaltër, i cili ju çon nëpër një pyll, mbi lumenj dhe, në fund, te një burim natyror. Kjo shëtitje nuk është shumë e vështirë dhe është e përsosur nëse nuk jeni një alpinist me përvojë.

► Kujtojmë

Emër është pjesë e ligjëratës që emërton qenie të gjalla dhe sende dhe ka kategoritë gramatikore të gjinisë, të numrit, të rasës dhe të trajtës (së shquar dhe të pashuar).

Nga pikëpamja kuptimore, në klasën **leksiko-gramatikore** të emrave përfshihen fjalë që emërtojnë veta dhe frymorë të tjerë (*njeri, burrë, grua; ka, dele, flutur*), sende (*gur, dru, shtëpi, qytet, mal*), dukuri (*dimër, furtunë, tërmet, shi, borë*), cilësi (*bukuri, dashuri, mirësi, shkathtësi*), veprime ose gjendje (*ecje, drejtim, përkrahje, lodhje, tmerr*), nocione abstrakte (*e mira, e vërteta*).

Kategoritë gramatikore të gjinisë, të numrit, të rasës dhe të trajtës (së shquar dhe të pashuar) të emrit kanë karakter të mëvetësishëm, nuk përcaktohen nga ato të pjesëve të tjera të ligjëratës.

Kështu, *gjinia e emrave* është tipar i brendshëm i tyre: çdo emër ka një gjini të caktuar, ndërsa mbiemri ndërron gjininë sipas emrit që përcakton.

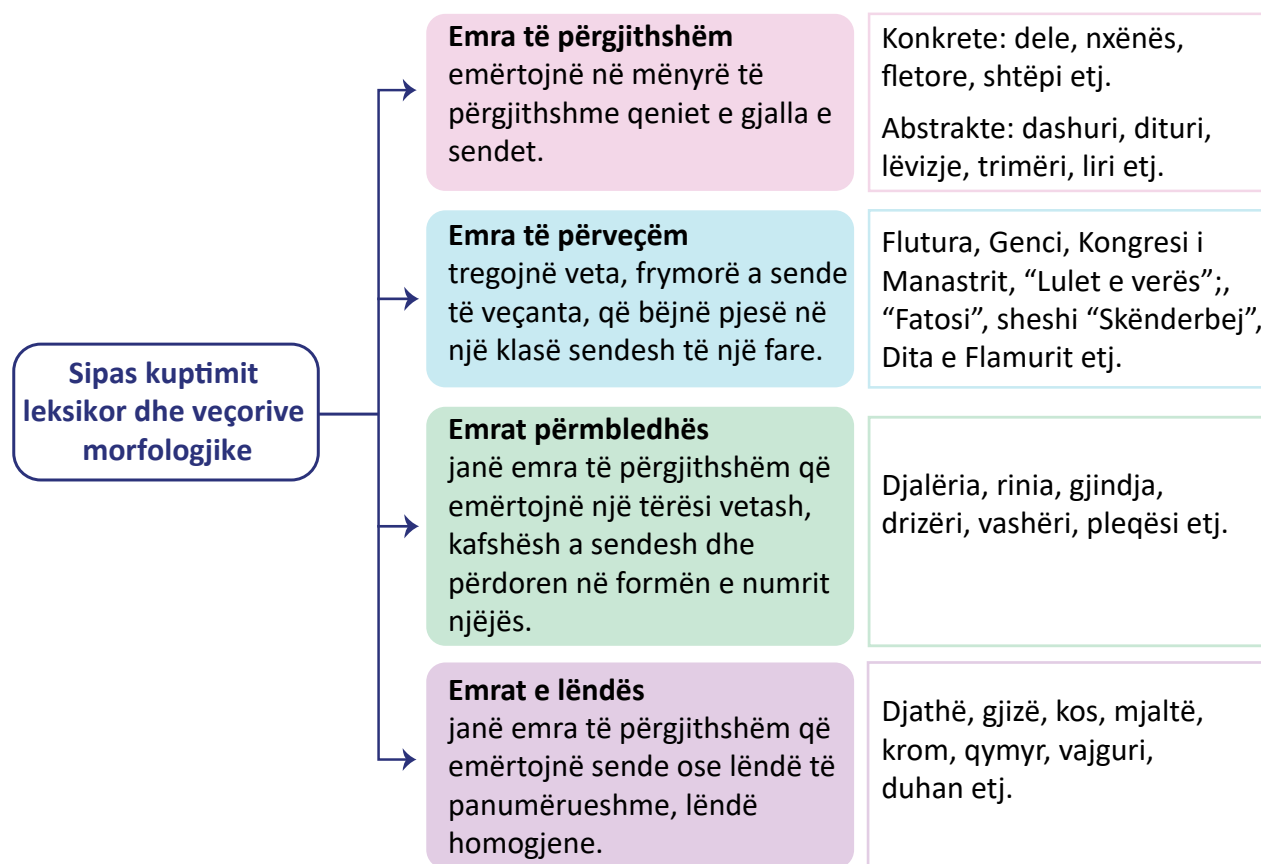
Një kategori gramatikore karakteristike për emrat e gjuhës shqipe është ajo e trajtës *së shquar* dhe të pashuar.

Nga **pikëpamja sintaksore**, emri kryen funksionin e kryefjalës: Agimi po zbardhëllonte dalëngadalë; të kundrinës: Për mua e di gjithë fshati që e kam ndihmuar luftën, por edhe të përcaktorit, të përcaktorit kallëzuesor, të ndajshimit, të pjesës së kallëzuesit emëror dhe të rrethanorit.

Grupet leksiko-gramatikore të emrave. Duke u mbështetur në kuptimin e tyre të përgjithshëm leksikor dhe në veçoritë morfologjike, emrat e gjuhës shqipe ndahen në emra të përgjithshëm dhe të përveçëm.

Emrat e përgjithshëm ndahen në *emra konkretë* dhe *emra abstraktë*. Veçohen edhe emrat përmbledhës dhe emrat e lëndës.

TABELË E KLASIFIKIMIT TË EMRAVE

Në emrat e përveçëm përfshihen:

1. emrat, ilagapet dhe pseudonimet e njerëzve: Vjollcë, Nuredin, Flutur, Genc, Shpëtim, Kostandin Kristoforidhi, Shkurte Vata, Migjeni (pseudonimi i Millosh Gjergj Nikollës), Asdreni (pseudonimi i Aleksandër Stavre Drenovës);
2. emrat e kafshëve: Balo, Merlin, Laro, Murro;
3. emrat gjeografikë (të lumenjve, maleve, deteve, shteteve, krahinave, qyteteve, rrugëve, shesheve etj.): Drin, Tomor, Mesdhe, Karaburun, Sazan, Shqipëri, Azi, Kurvelesh, Krujë, rruga "Konferenca e Pezës", sheshi "Skënderbeu" etj.;
4. emrat e periudhave dhe të ngjarjeve historike: Rilindja, Kongresi i Manastirit, Lufta e Vlorës, Revolucioni i Qershorit;
5. emrat e institucioneve, të organizatave, të ndërmarrjeve etj.: Fakulteti i Historisë dhe i Filologjisë, Universiteti i Tetovës, Akademia e Shkencave etj.;
6. titujt e veprave letrare, të gazetave e të revistave: "Lulet e verës", "Vargjet e lira", "Fatosi", revista "Studime filologjike" etj.;
7. emrat e trupave qiellore: Arusha e Vogël, Jupiteri, Marsi etj.

Emrat e përveçëm dallohen nga emrat e përgjithshëm edhe gramatikisht. Emrat e përveçëm përdoren vetëm në një numër (zakonisht në njëjës), ndërsa emrat e përgjithshëm përdoren në të dy numrat. Ndryshe nga emrat e përgjithshëm, emrat e përveçëm përdoren kryesisht në trajtën e shquar.

1. Klasifikoni emrat në paragrafin e mëposhtëm sipas kuptimit leksikor dhe veçorive të tyre morfologjike. Shpjegoni përdorimin e shkronjës së madhe te emrat përkatëse.

Ata që e kanë pa një herë, janë dashuruar menjëherë me këtë qytet, i cili, pavarësisht se rrezaton energjinë e tij piktoreske, Struga është shtëpia e arkitekturës së vjetër dhe një numri të madh kishash. Megjithatë, ajo që i jep një karakter të dallueshëm është lumi Drini i Zi, i cili rrjedh nga liqeni dhe shtrihet në të gjithë qytetin. Shëtitorja përgjatë shtratit të lumit është ajo që do ta konsideronit qendrën e qytetit, me shumë restorante dhe kafene ku mund të kënaqeni. Urat përgjatë lumit vetëm sa i japin karakter qytetit i cili është qendra e manifestimit poetik "Mbrëmjet poetike të Strugës".

2. Dalloni emrat përmbledhës dhe emrat e lëndës në fjalitë e mëposhtme dhe tregoni çfarë emërtojnë.

Zërat vinin si një melodi andej nga dhoma ku ishte mbledhur graria. Po këndonin një këngë të vjetër dasme. Dituria lidhet ngushtë me përparimin e kombit. Këto çështje dikur zgjidheshin me pleqësi, se nuk kishte zyra apo profesionistë ku të drejtoheshe. Kjo zonë, këtu pranë nesh, është e pasur me rezerva qymyrguri. Të bënin edhe mizat mjaltë, do të qëndronte ndryshe puna. Në hyrje kishin vendosur një tabelë për ndalimin e alkoolit në mjediset e brendshme. Iu kujtua ai vargu i vjetër: As ma jep një shenjë, ti moj, vashëri! Në atë shitore gjeje produkte të freskëta, si: djathë, gjizë dhe kos. Në ato anë djalëria mblidhej shpesh netëve kur korrej gruri, ndiznin zjarre dhe rrinin jashtë deri ndaj të gdhirë.

Detyrë:

Shkruani një tekst të shkurtër përshkrues ku të përdorni lloje të ndryshme emrash. Diskutoni në klasë për emrat e përdorur sipas kuptimit leksikor dhe veçorive të tyre morfologjike.

Kategoria gramatikore e numrit dhe e gjinisë

Dalloni emrat në fragmentin e mëposhtëm dhe përcaktoni gjininë dhe numrin e tyre.

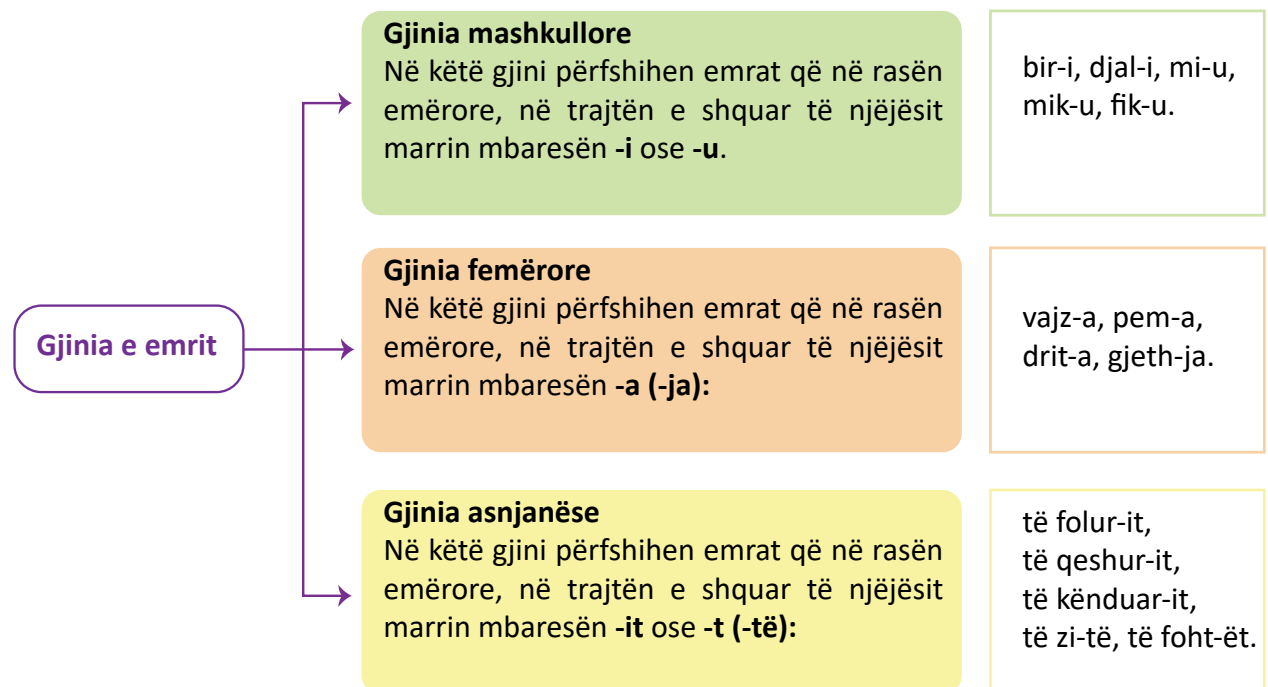
Stuhia e dëborës i zuri udhës dhe era që nisi të frynte, po ua vështirësonte ecjen në faqen e malit. Në këtë stinë mali ishte gjithmonë i ashpër, por vendasit ishin mësuar me këtë egërsi, ndërsa vizitorëve të ftohtët po u hynte deri në palcë.

Emri në gjuhën shqipe ka **tri gjini**: *mashkullore*, *femërore* dhe *asnjanëse*.

Por në gjuhën shqipe, pavarësisht gjinisë natyrore, emrat kanë edhe **gjini gramatikore**: mashkullore, femërore, asnjanëse.

Në këtë rast gjinia dallohet nga *mbaresa* e emrit në trajtën e shquar të njëjësit, në rasën emërore, nga *fjalët e tjera që e përcaktojnë emrin* (mbiemri, përemri), si dhe tingulli fundor i temës):

liqeni**i**, liqeni **i** madh, **ky** liqen; fletor**ja**, fletore **e** rregullt, **kjo** fletore.

Formimi i emrave të gjinisë femërore

Shënim

Me anë të prapashtesave që u shtohen emrave të gjinisë mashkullore:	plak - plak ë , ari - aru shë , luan - luan eshë , gjysh - gjyshe e etj.
Me rrënjë të ndryshme:	gjel - <i>pulë</i> , nip - <i>mbesë</i> , dajë - <i>teze</i> , djalë - <i>vajzë</i> etj.

Janë të paktë emrat e gjinisë mashkullore që formohen nga gjinia femërore me prapashtesë: *mace-maçok*, *patë-patok*, *rosë-rosak*.

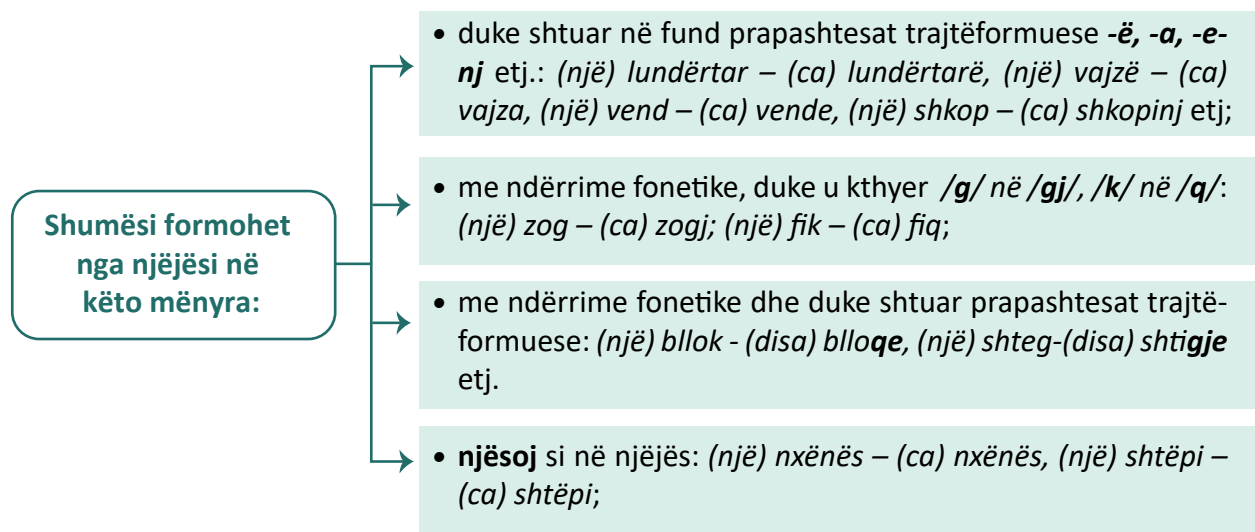
Numri i emrit

Emri në gjuhën shqipe përdoret në dy numra: njëjës dhe shumës.

Emri është në numrin **njëjës** kur tregon një frymor, një send ose një dukuri, si: *erë*, *fshatare*, *djalë*, *dëshirë*, *det*, *makinë*, *libër*, *borë* etj.

Emri është në numrin **shumës**, kur tregon dy a më shumë frymorë, sende ose dukuri, si: *nxënese*, *pula*, *veprime*, *mendime*, *vajza*, *fletore* etj.

Si formohet numri shumës te emrat?

! Vini re!

Prapashtesat trajtëformuese që formojnë shumësin e emrave nuk duhen ngatërruar me prapashtesat fjalëformuese. Prapashtesa e shumësit shërben si bazë për format rasore të numrit shumës.

1. Gruponi emrat në fragmentin e dhënë sipas gjinisë së tyre.

Për t'u bërë qytetar digjital, aksesit në teknologjinë digjitale është thelbësor, por nuk është i mjaftueshëm. Të ushtruarit në këtë lloj veprimtarie ka rëndësi. Bota virtuale është e madhe, një hapësirë pa kufi dhe plot mundësi. Ajo është më kërkuese se bota jovirtuale në shumë mënyra, sidomos për shkak të shpërndarjes eksponenciale të pushtetit dhe anonimitetit, në dukje, që na ofron. Për këtë arsye, aksesit kërkon jo vetëm aftësinë teknike të të kërkuarit me efikasitet në labirintet e pafundme të botës virtuale, por edhe në kultivimin e përgjegjësisë dhe respektit ndaj të tjerëve, bazuar në vlerat themelore të dinjitetit dhe të të drejtave të njeriut.

2. Vendosni pranë emrave të gjinisë mashkullore emrin përkatës të gjinisë femërore dhe shpjegoni mënyrën e formimit të tij.

burrë, mik, durrsak, djalë, i ati, nip, malësor, ka, dash, cja, gjel, nxënës, gjysh, mjek, mbret, kunat, ujk, tiranas, dre, krushk, zog.

3. Formoni shumësin e emrave të mëposhtëm:

a) *lajthi, dyqan, plagë, treg, dritare, dërrasë, pyll, katund, kafaz, mjegull, vetull;*
 b) *bishë, dëftesë, murg, shkop, avull, metër, të qarët, dibran, fjalor, zinxhir, patkua, ujk.*

Kategoria gramatikore e rasës dhe e trajtës

Lexoni fragmentin e mëposhtëm dhe diskutoni për rasën dhe trajtën e emrave të shënuar.

Dhoma e zjarrit është bërthama e mjediseve përqark saj. Në katin e parë janë ambientet ndihmëse ndërsa në katin e dytë, ambientet e ndenjes dhe anekset **e shërbimit**. Shkallët që ndërlidhin një nga **katet** janë prej druri. Në fazën e dytë, në fillim të shek XX, është bërë një **rikonstruksion** i mjediseve si dhe mbyllja e çardakut. Këto lloj **banesash** janë nga llojet më të lashta dhe, nga mënyra e ndërtimit dhe funksionimit, nuk hasen në **qytete** të tjera të Shqipërisë.

(Banesa tiranase)

Emrat e shënuar janë përdorur në rasa të ndryshme dhe në trajta të shquara dhe të pashquara.

dhoma - rase emërore, trajta e shquar; e shërbimit - rase gjinore, trajta e shquar; katet - rase dhanore, trajta e shquar; rindërtim - rase emërore, trajta e pashquar; banesash - rase rrjedhore, trajta e pashquar; qytete - rase kallëzore, trajta e pashquar.

Emrat në gjuhën shqipe ndahen në katër lakime.

Në lakimin e parë bëjnë pjesë emrat e gjinisë mashkullore që, në rasën emëror, në trajtën e shquar të njëjësit, marrin mbaresën **-i**: *djal-i, libri-i, tregim-i, pyll-i, vendim-i* etj.

Në lakimin e dytë bëjnë pjesë emrat e gjinisë mashkullore që, në rasën emërore, në trajtën e shquar të njëjësit, marrin mbaresën **-u**: *fik-u, ujk-u, ari-u, mik-u* etj.

Në lakimin e tretë bëjnë pjesë emrat e gjinisë femërore që, në rasën emërore, në trajtën e shquar të njëjësit, marrin mbaresën **-a/-ja**: *era, vazoja, shoqja, lagjja* etj.

Në lakimin e katërt bëjnë pjesë emrat e gjinisë asnjënjëse, që në rasën emërore, në trajtën e shquar të njëjësit, marrin mbaresën **-t/ -it/të**: *të qarët, të ngrohtët, të ecurit, të parit, të kuqtë, të zitë* etj.

Kujtojmë

Format e ndryshme që merr emri gjatë përdorimit në fjali, quhen **rasa**.

Emri ka pesë rase:

emëroren, gjinoren, dhanoren, kallëzoren, rrjedhoren.

Tërësia e ndryshimeve që pëson emri nëpër rase, quhet **lakim**.

Kategoria gramatikore e trajtës së emrit

Emri del në dy trajta: të pashquar dhe të shquar. Emri është në **trajtën e pashquar** kur sendi që emërton nuk dallohet nga sendet e tjera të të njëjtit lloj. Kur themi: „Vizituam një kështjellë“, kuptojmë se kemi vizituar një kështjellë të pacaktuar, pa e dalluar atë nga kështjellat e tjera. Emri është në **trajtën e shquar** kur tregon një send të veçantë, që dallon nga sendet e tjera të të njëjtit lloj. Në fjalinë “Vizituam kështjellën e Beratit”, emri *kështjellën* është në trajtën e shquar, sepse emërton një kështjellë të caktuar, që dallohet nga të tjerat. Emrat në trajtën e shquar njëjës marrin këto mbaresa:

lis-**i**, gjinia mashkullore, njëjës, pema-**a**, gjinia femërore, njëjës, fik-**u**, gjinia mashkullore, njëjës, të ngrënë-**t**, gjinia asnjëse, njëjës. Në numrin shumës marrin këto mbaresa: lisat-**t**, pemë-**t**, dele-**t**.

LAKIMI I EMRIT - lis (lakimi i parë)

Rasa	Trajta e shquar		Trajta e pashquar	
	njëjës	shumës	njëjës	shumës
emërore	lisi	lisat	(një) lis	(disa) lisa
gjinore	i/e lisit	i/e lisave	i/e (një) lisi	i/e (disa) lisave
dhanore	lisit	lisave	(një) lisi	(disa) lisave
kallëzore	lisin	lisat	(një) lis	(disa) lisa
rrjedhore	prej lisit	prej lisave	prej (një) lisi	prej (disa) lisave/sh

LAKIMI I EMRIT breg-u (lakimi i dytë)

Rasa	Trajta e shquar		Trajta e pashquar	
	njëjës	shumës	njëjës	shumës
emërore	bregu	brigjet	(një) breg	(disa) brigje
gjinore	i/e bregut	i/e brigjeve	i/e (një) bregu	i/e (disa) brigjeve
dhanore	bregut	brigjeve	(një) bregu	(disa) brigjeve
kallëzore	bregun	brigjet	(një) breg	(disa) brigje
rrjedhore	prej bregut	prej brigjeve	prej (një) bregu	prej (disa) brigjeve

LAKIMI I EMRIT molla (lakimi i tretë)

Rasa	Trajta e shquar		Trajta e pashquar	
	njëjës	shumës	njëjës	shumës
emërore	molla	mollët	(një) mollë	(disa) mollë
gjinore	i/e mollës	i/e mollëve	i/e (një) molle	i/e (disa) mollëve
dhanore	mollës	mollëve	(një) molle	(disa) mollëve
kallëzore	mollën	mollët	(një) mollë	(disa) mollë
rrjedhore	prej mollës	prej mollëve	prej (një) molle	prej (disa) mollëve

LAKIMI I EMRIT të folurit (lakimi i katërt)

Rasa	Trajta e shquar		Trajta e pashquar	
	njëjës	shumës	njëjës	shumës
emërore	të folur it	të folur at	(një) të folur	(disa) të folur a
gjinore	i/e të folur it	i/e të folur ave	i/e (një) të folur i	i/e (disa) të folur ave
dhanore	të folur it	të folur ave	(një) të folur i	(disa) të folur ave
kallëzore	të folur in	të folur at	(një) të folur	(disa) të folur a
rrjedhore	prej të folurit	prej të folur ave	prej (një) të folur i	prej (disa) të folur ave

! Vini re!

Disa emra të numrit shumës, në rasën rrjedhore, në trajtën e pashquar, gjatë lakimit marrin mbaresat **sh/-ve**: lisa-ve/sh, male-ve/sh etj.

1. Dalloni dhe gruponi sipas trajtës emrat në fragmentin e mëposhtëm. Shpjegoni përdorimin e trajtave.

Onufri është piktori mesjetar shqiptar më i famshëm që njohim deri më sot. Ai është autor i shumë afreskeve dhe ikonave të mahnitshme nga pikëpamja artistike, ka pikturuar portrete shenjtësh në kishat e Shelcanit (Shën Kolli) e të Valshit (Shën e Premte) në Shpat, si dhe në Berat, Kostur (Greqi) dhe në Slepçë (Maqedoni e Veriut.). Onufri ishte piktor i kishave të thjeshta në zonat e thella malore. Ai ishte një revolucionar i këtij arti, sepse u shkëput nga tradita e pikturimit të shenjtëve me fytyra të zbehta dhe vështirime abstrakte, por u dha atyre elemente jetësore dhe karakter popullor përplot gjallëri. Onufri ishte piktori i parë mesjetar shqiptar që futi elemente etnografike në pikturat e tij. Nuk mungojnë në pikturat e Onufrit as njerëzit e thjeshtë nga jeta reale, si fshatarë dhe barinj me kërraba dhe qeleshet e tyre karakteristike, nga ambientet e Shqipërisë së Mesme. Në sipërfaqet e shtangura dhe hermetike të kishave, pikturat e Onufrit rrezatojnë dinamizëm, gjallëri.

2. Lidhni emrat e shënuar me rasën përkatëse.

Nuk mungojnë në **pikturat** e Onufrit as njerëzit e thjeshtë.

Rasa emërore

Onufrit i takon merita e futjes së elementeve jetësore në pikturat kishtare.

Rasa gjinore

Ai është **autor** i shumë afreskeve dhe ikonave të mahnitshme.

Rasa dhanore

Shumë piktorë të tjerë u frymëzuan prej **artit** dhe teknikave të tij.

Rasa kallëzore

Onufri ishte piktor i **kishave** të thjeshta në zonat e thella malore.

Rasa rrjedhore

3. Formoni fjali duke përdorur emrat e mëposhtëm:

filiz- rasa gjinore, trajta e shquar, numri shumës; **mali**- rasa rrjedhore, trajta e pashquar, numri njëjës; **të folur**- rasa kallëzore, numri njëjës, trajta e pashquar; **treg**- rasa emërore, trajta e shquar, numri shumës; **të ecurit**- rasa gjinore, numri shumës, trajta e shquar.

4. Analizoni emrat në fragmentin e mëposhtëm dhe plotësoni tabelën në fletore.

Debati mbi lejimin apo ndalimin e celularëve e pajisjeve të tjera elektronike në shkollë për nxënësit ka disa vite që qarkullon mes prindërve, mësuesve madje edhe nxënësve. Sigurisht që ka argumente pro dhe kundër në këtë temë. Arsimi në vende të ndryshme të botës po lidhet ngushtësisht edhe me teknologjinë. Disa shkolla kanë hequr librat duke i zëvendësuar me tabletë në mënyrë që edukimi të ecë, ose të përpiqet të paktën të jetë në një hap me zhvillimet e shpejta teknologjike. Mësuesit diskutojnë mbi transformimin e teksteve dhe metodave të mësimdhënies, duke eksperimentuar me ndërthurjen e verbales me digjitalen, informacionit të printuar me atë online. Ata janë nën ethet e suksesit e mossuksesit të risive, luajnë me riskun jo sepse duan, por sepse koha ua detyron.

Emri	Gjinia	Numri	Rasa	Trajta
lejimin	mashkullore	njëjës	kallëzore	e shquar

5. Shkruani një tekst, në të cilin të përdorni lloje të ndryshme emrash. Analizoni emrat sipas: gjinisë, numrit, rasës dhe trajtës.

Funksionet sintaksore të emrit

Diskutoni për funksionet sintaksore të emrave të shënuara në fragmentin e mëposhtëm.

Miqësia, në çdo moshë, është konsideruar një ndjenjë themelore **për jetën** sociale. Është një **lidhje** e shoqëruar nga një ndjenjë dashurie dhe respekti i ndërsjellë, që jetohej në mes dy ose më shumë personave. Njerëzit kanë përfitime pozitive **nga miqësia**. Është lidhja më e gjatë dhe më e rëndësishme në marrëdhëniet njerëzore, pas asaj familjare, bashkëshortore e fafesisnore. Është një marrëdhënie dashamirësie që na bën të ndihemi të bashkuar. Është lidhja më e thellë **e jetës** së jetuar si shokë, që nga **e shkuara** e largët apo e afërt. Gjithashtu, ajo është një nga eksperiencat më të bukura që na ofron jeta, lind prej njeriut që nuk njeh zili. Miqësia, është një marrëdhënie që plotëson, që jep vlerë dhe mbi të gjitha, jep shpresë e mbështetje në momente gëzimi e trishtimi. Ajo është rritje, që kërkon kohë, **përkushtim** dhe flijim.

Emrat e shënuara kryejnë këto funksione sintaksore:

miqësia
kryefjalë

nga miqësia
rrethanor shkaku

e jetës
përcaktor

prej njeriut
kundrinor i zhdrejtë
me parafjalë

për jetën
kundrinor i zhdrejtë
me parafjalë

lidhje
pjesa emërore e
kallëzuesit emëror

nga e shkuara
rrethanor vendi

përkushtim
kundrinor i drejtë

Funksionet e sintaksore të emrit, sipas rasave

Rasa	Funksioni
Emërore	Emër pa parafjalë <i>Kryefjalë:</i> Një histori u rrëfye dikur për këtë ngjarje. Veprimi m'u duk i pavend, ndaj e kundërshtova. <i>Pjesa emërore e kallëzuesit emëror:</i> Dje ishte një ditë e ftohtë. <i>Përcaktor kallëzuesor i kryefjalës:</i> Kaltrina u zgjodh kryetare. <i>Ndajshim:</i> Profesor Afrimi ka vite që jep mësim në shkollën tonë. Emër me parafjalë <i>Përcaktor:</i> Ilustrim nga libri. <i>Kundrinor i zhdrejtë me parafjalë:</i> U kthye nxitimthi nga shoqja. <i>Rrethanor vendi:</i> U mbështet lehtë te pema. <i>Rrethanor kohe:</i> Nga java nisemi për një vizitë në Ohër. <i>Rrethanor shkaku:</i> U përplas me derën nga pakujdesia.
Gjinore	Emër pa parafjalë <i>Përcaktor:</i> Ilustrimet e librit tërheqin vëmendjen e lexuesit. Emër me parafjalë Punimet në drejtim të autostradës ishin ndërprerë të hënën.
Dhanore	<i>Kundrinor i zhdrejtë pa parafjalë:</i> Djali i hodhi një sy librit që kishte në tryezë.
Kallëzore	Emër pa parafjalë <i>Kundrinor i drejtë:</i> I shkroi një letër për ta sqaruar më mirë. Me të parë Fisnikun, ajo u ndal. <i>Përcaktor:</i> Mbushi një gotë ujë. <i>Përcaktor kallëzuesor i kundrinorit të drejtë:</i> Taulantin e kam shok. Emër me parafjalë <i>Përcaktor:</i> Vjeshtë pa shi e dimër pa ngrica nuk ka. <i>Rrethanor kohe:</i> U ngritëm me natë që të arrinim trenin e parë. <i>Kundrinor i zhdrejtë me parafjalë:</i> U ktheva atë pasdite bashkë me motrën e vogël.
Rrjedhore	Emër pa parafjalë <i>Përcaktor:</i> U nis po atë mbrëmje me një karvan udhëtarësh. Emër me parafjalë <i>Përcaktor:</i> Bordurat prej betoni ishin dëmtuar vende- vende. <i>Kundrinor i zhdrejtë me parafjalë:</i> Jeta nuk mund të njihet vetëm nëpërmjet librave. <i>Rrethanor shkaku:</i> I digjnin sytë prej tymit. <i>Rrethanor qëllimi:</i> Kjo kështjellë u ngrit këtu për strehim. <i>Rrethanor mënyre:</i> Detyra duhet kryer me seriozitet.

1. Dalloni rasën e emrave të shënuara në fragmentin e mëposhtëm. Shpjegoni se si e përcaktuat rasën e tyre

Vallet popullore janë pjesë e **kulturës** artistike popullore, që përfshin **kërcimet** tradicionale në raste festash e argëtimesh popullore. Ato janë aq të lashta, sa është i lashtë edhe vet populli shqiptar. Vallet tona paraqesin **ngjarje** specifike qoftë nga historia, luftërat e ndryshme deri tek **motivet** e dashurisë, fejesave dhe **martesave** popullore.

Për kah lashtësia, mund të vërejmë se në **kohërat** kur nuk kishte **instrumente** muzikore, luheshin **valle** pa **shoqërim** instrumental, të cilat shoqëroheshin me ritmin e shuplakave të duarve, me ritmin e të rrahurit të këmbëve, apo edhe me shoqërim të këndimeve vokale nga ana e vet **valltarëve**, apo e ndonjë grupi **këngëtarësh** vokal. Sot ato shoqërohen me ritmet dhe meloditë instrumentale, kurse ngjarjet dhe tematika e tyre shfaqen përmes **lëvizjeve** koreografike të këmbëve, duarve, **kokës** dhe shtatit në përgjithësi.

2. Lidhni emrat e shënuar me funksionet sintaksore përkatëse.

Kapedan Saliu dha urdhër që të niseshim për në Kotë.

Dëgjohej vetëm zhurma e **ujëvarës** që zbriste me vrull.

Kudo thureshin **legjenda** për trimërinë e tyre.

Këta gurë më duheshin për **koleksion**.

Kur rifilloi nga **puna**, çdo gjë ishte rregulluar mirë.

Kryefjalë

Kundrinor i zhdrejtë
me parafjalë

Përcaktor

Ndajshim

Rrethanor qëllimi

3. Ndërtoni fjali, në të cilat emrat, **shok**, **dëborë**, **gëzim** të kryejnë këto funksione sintaksore: kryefjalë, përcaktor, rrethanor vendi, kundrinor i drejtë, kundrinor i zhdrejtë me dhe pa parafjalë, pjesa emërore e kallëzuesit emëror.
4. Shkruani një tekst për një vizitë që keni zhvilluar në një vend historik, në të cilin të përdorni emra me funksione të ndryshme sintaksore dhe diskutoni në klasë për to.

MBIEMRI

Dalloni mbiemrat në fragmentin e mëposhtëm dhe diskutoni për veçoritë e tyre gramatikore.

Ja, vëllezër, cila ishte Pasuku, e cila vdiq në dëborë pranë Qafës së Drerit. Ishte një dashuri e madhe për një burrë, i cili e kishte çuar për në fundin e hidhur nëpër një rrugë të vështirë. Dashuria e saj ishte aq e fortë, sa ajo flijoi edhe veten e saj. Para se të mbyllte sytë për herë të fundit, Pasuku më mori dorën dhe e futi nën parkën e saj prej gëzofi. Preku me gishtërinj një torbë të vogël, të mbushur dëng dhe unë kuptova gjithçka. Çdo ditë kishim ndarë përgjysmë ushqimet tona deri në kafshatën e fundit, por ajo e kishte ngrënë vetëm gjysmën e racionit të vet. Gjysmën tjetër e fshihte në atë torbë për të ma dhënë mua.

(“Burrnesha”, Xhek London)

Kujtojmë

Mbiemri është pjesë e ndryshueshme e ligjëratës që tregon cilësi e veti të njerëzve, të kafshëve, të sendeve etj. (shtëpi e vogël, tokë shqiptare, stinë e ngrohtë, djalë besnik).

Sipas **klasifikimit morfologjik** mbiemrat i ndajmë në dy grupe:

të nyjshëm

të panyjshëm

Te mbiemrat e nyjshëm, nyja përbën një tërësi fonetike me trupin e mbiemrit, është pjesë e tij, prandaj nuk mund të mungojë në asnjë rrethanë. Në këta mbiemra bëjnë pjesë:

mbiemra të parmë dhe të prejardhur: *i/e bardhë, i/e verdhë, i/e madh, i/e mesëm, i/e hekurt, i/e thyer, i/e poshtër, i/e fundit* etj.;

mbiemra që formohen me konversion nga emrat përgjegjës: *dibran, vlonjat, fierak*, etj.;

mbiemra të prejardhur me prapashtesa: *amtar, bankar, dimëror, edukativ, punëtor* etj.;

mbiemra të përbërë: *buzëplasur, fatmirë, moralo - politik, ekonomiko - shoqëror* etj.;

Mbiemri *i nyjshëm* përshtatet me emrin që cilëson në *gjini*, në *numër* e në *rasë*, ndërsa mbiemri *i panyjshëm* përshtatet në *gjini* dhe *numër*.

Sipas **klasifikimit kuptimor** mbiemrat ndahen në:

marrëdhëniorë

mbiemra cilësorë

Kategoria gramatikore e gjinisë

Gjinia e mbiemrit kushtëzohet nga gjinia e emrit që ai përcakton.

Individi *i përgjegjshëm* ecën sipas parimeve të shëndosha dhe rregullave, ndaj edukimi është baza e një shoqërie të shëndetshme. Nga të qarët e shumtë iu ngjir zëri.

Formimi i gjinisë femërore të mbiemrit

Mbiemrat e nyjshëm

- duke ndryshuar vetëm nyjën e përparme:
libër i vogël - një fletore e vogël
duke e ndryshuar nyjën e përparme dhe duke marrë mbaresën **-e**:
një shall i kuq, i madh - një lule e kuqe, e madhe
duke e ndryshuar nyjën e përparme dhe duke marrë mbaresën **-ë**:
veprim i lig - ngjarje e ligë
- duke ndryshuar nyjën e përparme dhe zanoren e rrënjës:
një djalë i ri - një vajzë e re; një qen i zi - një mace e zezë.

Mbiemrat e panyjshëm

- duke i shtuar mbaresën **-e** temës së gjinisë mashkullore:
heroik – heroike, besnik – besnike, gazmor – gazmore, zemërluan – zemërluanë, mirëbërës – mirëbërëse.
- duke ruajtur të njëjtën formë:
syfishë, zemërbardhë, dritëshkurtër etj.

Kategoria gramatikore e numrit

Numri i mbiemrit kushtëzohet nga numri i emrit që ai përcakton:

Ai është një punim **i mirë dhe dinjitoz**. Ato janë punime **të mira dhe dinjitoze**.

Formimi i numrit shumës

Mbiemrat e gjinisë mashkullore e formojnë numrin shumës:

- duke ndryshuar vetëm nyjën e përparme: *i verdhë – të verdhë, i drunjtë – të drunjtë, i ditur – të ditur*
- duke marrë mbaresën **-ë**: *besnik – besnikë, guximtar – guximtarë; naiv – naivë*
- duke ndryshuar nyjën e përparme dhe duke pësuar ndryshime në temë:
i lig – të ligj, i vogël – të vegjël, i ri – të rinj, i keq – të këqij; mendjemadh – mendjemëdhenj
- duke ruajtur të njëjtën formë:
zemërbardhë – zemërbardhë; syshkruar – syshkruar etj.

Mbiemrat e gjinisë femërore e formojnë numrin shumës:

- duke ndryshuar vetëm nyjën e përparme: *e mesme – të mesme, e kuqe – të kuqe*
- duke ndryshuar nyjën e përparme dhe duke marrë edhe mbaresën **-a**:
e mirë – të mira, e gjatë – të gjata, e ditur – të ditura
- duke pësuar ndryshime në temë:
mendjemadhe – mendjemëdha, shpirtkeqe – shpirtkëqija
- duke ruajtur të njëjtën formë në të dy numrat:
besnike, guximtare, flokëkuqe etj.

Kategoria gramatikore e rasës

Mbiemri në gjuhën shqipe merr rasën e emrit që përcakton. Gjatë lakimit, **mbiemrat e nyjshëm** ndryshojnë nyjën, ndërsa mbiemrat **e panyjshëm** mbeten të pandryshueshëm.

Lakimi i mbiemrave të nyjshëm.

Lakimi i mbiemrave të nyjshëm

Rasa	Gjinia mashkullore			Rasa	Gjinia femërore		
emërore	tregimi	<i>i</i>	bukur	emërore	poezia	<i>e</i>	bukur
gjinore	i/e tregimit	<i>të</i>	bukur	gjinore	i/e poezisë	<i>së</i>	bukur
dhanore	tregimit	<i>të</i>	bukur	dhanore	poezisë	<i>së</i>	bukur
kallëzore	tregimin	<i>e</i>	bukur	kallëzore	poezinë	<i>e</i>	bukur
rrjedhore	(prej) tregimit	<i>të</i>	bukur	rrjedhore	(prej) poezisë	<i>së</i>	bukur

Lakimi i mbiemrave të panyjshëm

Rasa	Gjinia mashkullore		Rasa	Gjinia femërore	
emërore	mali	shkëmbor	emërore	detyra	interesante
gjinore	i/e malit	shkëmbor	gjinore	i/e detyrës	interesante
dhanore	malit	shkëmbor	dhanore	detyrës	interesante
kallëzore	malin	shkëmbor	kallëzore	detyrën	interesante
rrjedhore	(prej) malit	shkëmbor	rrjedhore	(prej) detyrës	interesante

1. Nënvizoni mbiemrat në fragmentin e mëposhtëm dhe përcaktoni gjininë e tyre.

Drini i Zi buron nga liqeni i Pogradecit, nga një lartësi mbidetare prej 695 m, ndërsa del nga territori i Maqedonisë së Veriut në afërsi të qytetit të Dibrës në lartësi mbidetare 476 m. Gjatësia e përgjithshme e lumit është 149 km., dhe brenda Maqedonisë së Veriut lumi është i gjatë 56 km. Urat e shumta që lidhin dy brigjet e Drinit të Zi i japin Strugës epitelin “Qyteti i Urave”. Lumi rrjedh në veri në drejtim të qytetit të Dibrës në një zonë malore, ku pastaj e shënon një pjesë të kufirit të Maqedonisë së Veriut dhe Shqipërisë, për të kaluar pastaj në territorin e Shqipërisë. Në pjesën e Maqedonisë së Veriut rrjedha e lumit është e ndërprerë nga dy liqene artificiale (Dibër dhe Gllaboçicë), të cilat shërbejnë për përfitimin e rrymës elektrike.

2. Kaloni në numrin shumë grupet e mëposhtme. Tregoni mënyrën e formimit të shumës të mbiemrave.

industrial, e re, e mundur, pyetës, krijues, e qëruar, e zezë, kokëfortë, i thyer, shpirtvogël, e thyer, i sotëm, e pafaj, i huaj, e ëmbël, i verbër, zemërçelik, tringjyrësh, abstrakt, lotues.

3. Për secilin nga grupet e gjinisë mashkullore gjeni grupin përkatës të gjinisë femërore dhe tregoni mënyrën e formimit të gjinisë femërore të mbiemrave.

fill i kuq, veprim normal, det i pafund, problem kyç, njeri shpirtlig, lajm i sotëm, libër i shkruar, ujë i pastër, djalë i këndshëm, krah i thyer, objekt i hekurt, trung i njomë, zog bishtgërshërë, qengj dyvjeç.

4. Nënivizoni dhe analizoni mbiemrat në fragmentin e mëposhtëm duke përcaktuar: gjininë, numrin dhe rasën.

Në kohën kur u realizua portreti, as motra Tone, as vetë Idromeno nuk e dinin se po krijohej piktura e parë realiste në Shqipëri, se në atë vepër do të shënohej fillimi i një faze të re, në të gjithë artin shqiptar, ka konstatuar historiani i njohur Ferid Hudhri. Lëvizja artistike e këtij artisti, shënon një moment me rëndësi historike, që u shoqërua me ndryshime të thella në perceptimin artistik. Pas tij arti mori një drejtim thellësisht të ri. Kol Idromeno, që në veprën e parë, tregoi qartë tendencën dhe drejtimin që do marrë krijimtaria e tij. Është momenti që një art aplikohet, larg kanoneve ikonografike bizantine dhe pasbizantine. Filluan të trajtohen me realizëm të thellë e frymë romantike subjekte dhe motive nga jeta reale. Këto subjekte bazohen në perceptime folklorike dhe etnografike. Vepra e tij u mbështet fort në trashëgiminë popullore, duke përthyer bazamentin mitologjik në konceptet filozofike estetike të jetës dhe realitetit tokësor.

5. Shkruani një tekst përshkrues, në të cilin të përdorni mbiemra të nyjshëm dhe të panyjshëm.

Kategoria gramatikore e shkallës te mbiemri cilësor

Përcaktoni shkallën në të cilën janë përdorur mbiemrat e shënuar në fragmentin e mëposhtëm. Diskutoni nëse këta mbiemra mund të përdoren në shkallë të ndryshme.

Shtëpia e Zekatëve është e ndërtuar në vitin 1812 dhe mendohet të jetë një prej shembujve më **të përsosur** të stilit të banesave **otomane**. Kjo shtëpi është shembulli i kullave të cilat i përkisnin familjeve më **të pasura** dhe me pozitë më **të larta**. Banesa **trikatëshe** gjendet në pikën më **të lartë** të lagjes “Palorto” në Gjirokastrë. Kjo banesë **e gurtë** lartësohet faqe kodrës. Porta **e hekurt** dhe qemeri **i gurtë** i japin një pamje **madhështore** prej kështjelle.

Kujtojmë

Shkalla e mbiemrit shpreh masën e cilësisë së tij. Jo të gjithë mbiemrat e kanë kategorinë e shkallës. **Mbiemrat cilësorë** që tregojnë cilësi si: shija, ngjyra, forma, cilësi të karakterit, tipare fizike, përdoren në shkallë të ndryshme: *mal i lartë, mollë e ëmbël, fëmijë i shkathët, poezi e bukur, sportist i talentuar* etj. **Mbiemrat marrëdhëniorë**, që tregojnë marrëdhënie: lëndore, përkatësie, hapësinore, kohore, **nuk e kanë kategorinë gramatikore të shkallës**: *mur i gurtë, kati i pestë, gotë e qelqtë, tryezë rrethore*.

Në fragmentin e mësipërm mbiemrat: *otomane, trekatëshe, e gurtë, e hekurt* nuk mund të përdoren në shkallë të ndryshme.

Kategoria gramatikore e shkallës te mbiemri cilësor

Shkalla pohore

Në këtë shkallë pohohet thjesht cilësia që shpreh mbiemri.

mal i lartë, qiell i hapur, mendim i shtjelluar, ditë e zakonshme, punime të realizuara,

Shkalla sipërore

Në këtë shkallë cilësia shprehet në një nivel shumë të lartë. Kjo shkallë formohet:

- me ndihmën e një ndajfoljeje: **shumë** i heshtur, **jashtëzakonisht** punëtor, **mjaft** i ëmbël, **tepër** i kaltër;
- me anë të përsëritjes së mbiemrit: ditë **e ngrohtë**, **e ngrohtë**; zë **i ëmbël**, **i ëmbël**;
- me anë të një emri: ujë akull i ftohtë, bluzë borë e bardhë, natë **sterrë** e zezë; fytyrë **dyllë** e verdhë, mollë mjaltë e ëmbël.

Shkalla krahasore.

Në këtë shkallë krahasohet cilësia që shpreh mbiemri me vetveten ose me një cilësi tjetër. Kjo shkallë është tri llojesh:

- *krahasore e sipërisë*: Mali i Korabit është **më i lartë se** mali i Tomorit.
- *krahasore e barazisë*: Ekipi ynë është **po aq i përgatitur** sa ekipi juaj.
- *krahasore e ultësisë*. Teuta është **pak më e vogël se** motra e saj, Rina.

1. Nënvizoni mbiemrat që mund të shkallëzohen. Me disa prej tyre formoni fjali, duke i përdorur në shkallën sipërore dhe krahasore.
i dobët, diellorë, i leshtë, shtetëror, i thellë, i ndershëm, i mprehtë, e sipërme, atomike, e sotme, e hekurt, i kënaqur, i fortë, i zgjuar, i sivjetshëm, ideor, atërore, e mermertë, i ri, i trishtuar, tregues, mbjellëse, natyrore, i butë, i madh.
2. Nënvizoni dhe analizoni mbiemrat në fragmentin e mëposhtëm. Plotësoni tabelën në fletore.

Sipas gojëdhënave, kur Zoti krijoi liqenin e Ohrit, tha: Kam krijuar vendin më të bukur në botë, por njerëzit janë shumë mëkatarë për të jetuar në paqe, në brigjet e këtij liqeni. Pra, unë do të dërgoj një përbindësh. Askush nuk e dinte se çfarë përbindëshi ishte, por të gjithë i trembeshin dhe askush nuk kishte guximin të jetonte pranë liqenit. Një ditë, një djalë i quajtur Strugë, shkoi drejt liqenit dhe u zhyt në ujë, për t'u përleshur me përbindëshin. Ishte një luftë deri në vdekje. Në fund, përbindëshi e fitoi betejën dhe e përpiu të riun. Pas kësaj ngjarjeje, njerëzit e zonës vendosën të sfidojnë përbindëshin. Ata gjetën guximin për të ndërtuar një fshat në bregun e liqenit, duke e quajtur atë, në nder të heroit, Strugë. Ndërsa historia thotë se, liqeni mbulon një qytet që i përket fisit Enkelejdas të Ilirisë. Mbetjet gjenden nën ujë, ndërsa qyteti ilir u fundos nga tërmeti.

Mbiemri	Gjinia	Numri	Rasa	Shkalla
më të bukur	femërore	njëjës	kallëzore	krahasore

3. Mbiemrat e mëposhtëm kaloni në shkallën sipërore, krahasore të ultësisë, barazisë dhe sipërisë. Shpjegoni mënyrën e formimit të tyre.
i/e vëmendshëm, gazmor, i/e ëmbël, i/e trishtuar, besnik, malor, i/e gëzuar, i/e shkathët.
4. Shkruani një tekst me temë: *Vendi më i bukur që kam vizituar ndonjëherë*, ku të përdorni mbiemra të nyjshëm dhe të panyjshëm në shkallë të ndryshme.

Funksionet sintaksore të mbiemrit

Diskutoni për funksionet sintaksore të mbiemrave të shënuara në fragmentin e mëposhtëm.

Shtatë vjet më parë, mes mysafirëve të festës pati ardhur një djalë që dukej mjaft **i pashëm**, veshur me rroba të shtrenjta, ngjeshur në armë **të lara**, hipur mbi një dori pullali. Dukej që atje tej se qe prej dere shumë bujare. Sa e pa Garentinën, ashtu **të hijshme e të bukur**, duke hequr vallen u befasua nga huret e saj, nga harmonia e vallëzimit dhe ëmbëlsia e zërit sa fisniku shfaqti dëshirën të njihej me të... Tetë vëllezër e quanin fatlum martesën e motrës me një princ evropian. Ata ishin **të zellshëm** të shpalosnin zotësitë e tyre aq luftarake në beteja e fushata ushtarake, ndërsa nëna dhe vëllai i madh arsyetonin se largësia do t'i ndante për së gjalli me Garentinën.

(E vërteta e një miti, Naum Prifti)

Mbiemrat e nënvizuar kryejnë këto funksione sintaksore:

i pashëm, përcaktor kallëzuesor i kryefjalës;

të lara, përcaktor;

të hijshme e të bukur, përcaktor kallëzuesor i kundrinorit të drejtë;

të zellshëm, pjesa emërore e kallëzuesit emëror.

Funksionet e sintaksore të mbiemrit

Funksioni përcaktor me përshtatje, si:

Përcaktor i kryefjalës;

Përcaktor i kundrinorit të drejtë;

Përcaktor i kundrinorit të zhdrejtë;

Përcaktor i rrethanorit.

Ky funksion kryhet brenda grupit emëror.

Në këtë rast, mbiemri përshtatet në gjini, numër dhe rasë me emrin që përcakton.

Vajzat **kureshtare** kishin zgjatur kryet jashtë dritareve për të parë më mirë.

Makina linte pas **fshatra të vegjël** me shtëpi **të fshehura** mes pemëve **të larta**.

Librin **e preferuar** e bleva në panair.

Në raftin **e fundit** vendosi albumin me kujtime.

Funksioni, pjesë emërore e kallëzuesit emëror. Mbiemri në këtë funksion plotëson foljen këpujë **jam** dhe shpreh një karakteristikë cilësore të kryefjalës.

Zëri ishte **i shuar**.

Qëndrimi i tij ishte **indiferent**.

Përjetë qoftë **i gëzuar**!

Pamja qenka shumë **e bukur**.

Kujtimi i saj qenkësh **si i turbullt**.

Funksioni përcaktor kallëzuesor i

kryefjalës. Mbiemri në këtë funksion hyn në lidhje: rrethanore me kallëzuesin dhe përcaktore me kryefjalën, duke u përshtatur në gjini, numër dhe rasë me kryefjalën.

Pemët dukeshin **të larta**.

Vargjet tingëllonin **madhështore**.

Zogjtë u shpërndanë **të trembur**.

Funksioni përcaktor kallëzuesor i kundrinorit

të drejtë. Mbiemri në këtë funksion hyn në lidhje të dyfishtë: rrethanore me kallëzuesin dhe përcaktore me kundrinorin, duke u përshtatur në gjini, numër dhe rasë me të.

Flokun e kishte **të artë**.

Vështrimin e kishte **domethënës**.

Makinën e kishte **të vjetër**.

Të mençur e kishte fjalën lala Miftar.

1. Nënvizoni mbiemrat në fragmentin e mëposhtëm dhe saktësoni nëse janë përcaktorë të kryefjalës, të kundrinorit ose të rrethanorit.

Nuk e di se ç'u bënë shokët e mi të barkës, ata që iu qepën rrasave të gurta dhe ata që mbetën në anijen e shkatërruar. Sa për mua, notova në tym dhe për fat më shtyu era e fortë nga ana e tokës. U shtriva në një lëndinë, ku bari ishte fare i njomë dhe i butë, si mëndafshi; dhe pas një çike më mbërtheu një gjumë i rëndë, që s'e kam bërë kurrë në jetë; dhe fjeta pothuaj nëntë orë, sa kur u zgjova, dielli ishte ngritur lart. Bëra të ngrihesha, po nuk u ngrita dot; i shtrirë siç isha në kurriz, ndjeva që këmbët e krahët i kisha të lidhur nga të dy anët përtokë; po kështu ishin lidhur edhe flokët, që i kam pasur të gjatë e të trashë. Madje pashë plot fije shumë të holla rreth trupit, nga sqetullat e gjer te kofshët.

Papritmas ndjeva se më lëvriu diçka te këmba e majtë, nga ku më kaloi ngadalë në kraharor e po më ngjitej pak nga pak në mjekër. Pashë një njeri të gjallë, që nuk e kishte shtatin as gjashtë gishtërinj të gjatë, që mbante në duar një hark e një shtizë të drunjtë e me majë të hekurt. Po në këtë kohë pashë se e ndiqnin pas edhe të paktën nja dyzet të tjerë. I habitur siç mbeta, lëshova ca britma aq të forta, sa të gjitha ato krijesa të vockla u larguan të llahtaritura.

(“Udhëtimet e Guliverit” – Xhonatan Suift)

2. Lidhni mbiemrin e shënuar me funksionin përkatës.

Mbi tokën **e lagur** kishin rënë gjethet e zverdhura.

Përcaktor kallëzuesor i kundrinorit

Pemët lartësoheshin **hijerënda** mbi luginë.

Pjesa emërore e kallëzuesit emëror

Poezia **e fundit** u interpretua me ndjenjë.

Përcaktor i rrethanorit

Të sertë e kishte fjalën, por zemrën jo.

Përcaktor kallëzuesor i kryefjalës

Pamja qenka shumë **interesante** nga kjo pikë.

Përcaktor i kryefjalës

3. Veprimtari praktike

Gjuetia gjuhësore e mbiemrave.

Në fragmentin e mëposhtëm, brenda një kohe të përcaktuar gjeni sa më shumë funksione sintaksore të mbiemrit.

Këtë e tregonte haptas në takimin tim që pata me të. T'i bëje një intervistë ishte më e thjeshtë sesa ta kuptoje. Jo sepse ishte e lehtë ta takoje, por sepse nëse pranonte të të takonte, sillej me një mungesë krenarie të çuditshme. Fliste gjatë, pa pritur që ta lusje. Përgjigjej edhe kur nuk do të kishte mundësi ose do të duhej, duke u fshehur pas frazave që pohonin ose mohonin. E kam fjalën për biseda politike.

Në çështjet personale përkundrazi ishte spontane. Nuk fshihte asgjë, zbërthehej me zë përkëdhelës, të moduluar, shumë të këndshëm. Ishte e këndshme edhe fytyra e saj. Kishte sy të bukur ngjyrë lajthie, pak të trishtuar dhe një buzëqeshje të çuditshme, zemërdhembshur, enigmatike, që zgjonte çdo kureshtje. Nuk i ngjante askujt, as në kaçurrelat e zezë që në krye ndizen nga një përzierje e çuditshme ngjyrë gri, si një shkreptimë e argjendtë. Trupi ishte i shkathët, i imët. Kishte tek ajo shumë gjëra të Perëndimit. Duhej ta dëgjoje duke menduar se nuk ishte një grua e zakonshme, me një fat dhe një të kaluar të zakonshme.

(Indira Gandhi)

PËREMRI

Diskutoni se cilës pjesë të ligjëratës i përkasin fjalët e shënuara dhe çfarë tregojnë ato.

Ky ishte një veprim për të larguar përgjegjësinë nga **vetja**. **Ai** që në fillim e dinte se këto punë do të shkonin keq e mos më keq. **Kush** ishin fundja ata që gjykonin sjelljen **e tij**? **Askush** nuk është i përkryer në këtë botë, ndaj nuk kishin të drejtë të tregonin se si duhet të ishte kryer puna. Gjithsesi ata **që** në fillim e patën paragjykuar, tani sikur i kishin ulur veshët.

Përemri bën pjesë në klasën e fjalëve të ndryshueshme dhe tregon në mënyrë të përgjithshme frymorë, sende, tipare ose sasi të pacaktuara të tyre, pa i emërtuar drejtpërdrejt. Ai zë vendin e emrit. Njohim shtatë lloje të përemrave: *vetorë, pronorë, pyetës, të pacaktuar, dëftorë, lidhorë* dhe *vetvetorë*. Përemri ka kategoritë gramatikore të *gjinisë, numrit, rasës* dhe *vetës*. Jo të gjithë përemrat i kanë të gjitha këto kategori gramatikore.

Lloji i përemrit	Çfarë tregon ai
Përemri vetor	Përemri vetor <i>unë, ti, ai/ajo, ne, ju, ata/ato</i> tregon vetën. Ky përemër zëvendëson në fjali një emër të përmendur më parë ose të nënkuptuar. Përemrat vetorë kanë kategoritë gramatikore të gjinisë, të numrit, të vetës dhe të rasës .
Përemri pronor	Përemri pronor tregon se kujt i përket një send: shoku im, <i>idetë e tua, vendimet tona, miqtë e saj</i> etj.; ka kategoritë gramatikore të gjinisë, të numrit, të rasës dhe të vetës. I shoqëruar ose jo me emër, lakohet në të gjitha rasat dhe ka forma të veçanta për të tria vetat dhe për të dy numrat.
Përemri pyetës	Përemri pyetës për të pyetur për frymorë, sende, sasinë, rreshtin, përkatësinë ose tiparet e tyre. <i>kush, cili, ç', çfarë, sa, i sati</i> . Kategori gramatikore: gjini, numër, rasë (cili, cila) - kush, sa (rasë) - ç, çfarë nuk kanë kategori gramatikore. Shumica e përemrave pyetës mund të shoqërohen me emra, me ose pa parafjalë.
Përemri i pacaktuar	Përemri i pacaktuar tregon frymorë ose jofrymorë në mënyrë të pacaktuar: <i>dikush, ndokush, gjithkush, njëri, ndonjë, ndonjëri, gjë, asgjë, diçka, gjithçka</i> .
Përemri dëftor	Përemri dëftor tregon sende, frymorë ose tiparet e tyre, që ndodhen pranë ose larg folësit. <i>ky, kjo, këta/këto, të këtëlla, të atilla, ai/ajo, ata/ato</i> etj.

Përemri lidhor	Përemri lidhor lidh pjesën e varur përcaktore me pjesën kryesore. Ai i referohet një emri paraprijës në pjesën kryesore. <i>që, i cili, e cila, të cilët/cilat, etj.</i>
Përemri vetvetor	Përemri vetvetor tregon vetën, e cila në një ndërtim të caktuar sintaksor përfaqëson njëkohësisht atë që e kryen veprimin dhe atë mbi të cilin ushtrohet ky veprim: <i>vete, vetja, vetvetja</i> . Lakohet si emri dhe përdoret pothuaj se në të gjitha funksionet e emrit.

1. Lidhni përemrat me llojin e tyre.

e mi, të tu, tonat, të tij, tënd, sonë, ynë, imja, jote

kësaj këtyre, të tillave, të atillat, i atillë, kjo

kujt, kë, cilave, cilin, save, të satët, se, i cilës

që, të cilit, prej së cilës, cilën, çka, e të cilave

kush, dikush, ndonjëra, tjetër, gjithfarë, asgjë

neve, jush, atyre, ato, asaj, atë, e atyre, nesh, mua

Përemra pyetës

Përemra lidhorë

Përemra të pacaktuar

Përemra vetorë

Përemra pronorë

Përemra dëftorë

3. Plotësoni në fletore tekstin e mëposhtëm me përemra të llojeve të ndryshme. Përcaktoni llojet e përemrave të përdorur.

Të vetmen gjë ___ donte të harronte ishte deti. ___ e kishte parë kur i kishte kapërcyer të pesëdhjetat. Deri atëherë kishte menduar se liqeni ___ ishte më i madhi dhe më i thelli. ___ kishte dëgjuar për oqeanet e pafund, edhe në hartë kishte parë (liqeni ishte në hartë një njollë tepër e vogël dhe e kaltër), por nuk donte t'u besonte as fjalëve dhe as hartave. ___ jetonte me mendimin se liqeni i ___ ishte më i madhi dhe më i thelli. Dhe kështu do të vdiste (do të ishte i lumtur sikur të vdiste me ___ mendim), po të mos kishte shkuar në Durrës. Sa pa detin iu errën sytë dhe iu duk sikur kishte mashtruar ___ gjithë jetën, befas ndjeu..... Dhe tha se një jetë ___ e kishte mashtruar liqeni, duke u shtirur si më i madhi dhe më i thelli. Sa u kthye nga Durrësi në qytetin e tij (edhe qyteti iu duk si një humbëtitë e harruar nga ___, largoi shtratin nga dritarja. Ato shihnin nga liqeni. E mori aq inat liqenin sa po të gjente ndonjë qytet ___ për të jetuar, do të ikte. Nuk ia falte mashtrimin e gjatë ___ i kishte luajtur.

(Marrë me shkurtime nga "Plaku dhe liqeni", Nasi Lera)

4. Shkruani një tekst me temë: „A kuptohet më mirë një histori kur lexohet si libër apo kur shihet si film?“, duke përdorur lloje të ndryshme përemrash. Më pas, diskutoni për përdorimin e tyre në tekst.

Përemri vetor

Trajtat e shkurtra dhe të bashkuara

Diskutoni për përdorimet e përemrit vetor, të trajtave të shkurtra dhe të bashkuara përemërore në fragmentin e mëposhtëm.

-Ashtu më duket edhe mua. Dhe ai duket që është zëvendësi i tij i denjë- shtova.

Këtë ua thashë edhe të tjerëve, por me ç'kuptova nuk më besuan. Nga ana tjetër atë nuk e njihnin mirë, ndaj duhej kohë që ta vlerësonin. Ky mendim i thënë prej meje, ndoshta u është dukur jo i vërtetë.

Kujtojmë

Përemrat vetorë *unë, ti, ai/ajo, ne, ju, ata/ato* tregojnë vetë. Ata zëvendësojnë në fjali një emër të përmendur më parë, ose të nënkuptuar. Përemrat vetorë kanë kategoritë gramatikore **të gjinisë, të numrit, të vetës dhe të rasës**.

Përemri vetor	Ç'tregon?	
Veta I, unë/ ne	Përemri i vetës së parë njëjës unë tregon folësin, kurse përemri i vetës së parë shumës ne tregon një grup njerëzish ku bën pjesë dhe folësi.	- Përdoren vetëm për njerëz. - Nuk zëvendësojnë një emër të përmendur më parë.
Veta II, ti/ ju	Përemri i vetës së dytë njëjës ti tregon bashkëbiseduesin, kurse përemri i vetës së dytë shumës ju tregon një grup njerëzish ku bën pjesë edhe bashkëbiseduesi.	- Nuk kanë rasë gjinore. - Nuk e kanë kategorinë gramatikore të gjinisë.
Veta III ai/ ajo; ata/ ato	Përemrat e vetës së tretë njëjës ai/ ajo dhe shumës ata/ato tregojnë frymorë ose sende për të cilët bëhet fjalë (duke përjashtuar folësin dhe bashkëbiseduesin).	- Përdoren edhe për njerëz, edhe për sende. - Përdoren kur nuk duam ta përsëritim një emër të përmendur më parë. - Kanë kategorinë gramatikore të gjinisë.

Lakimi i përemrave vetorë

Përemrat vetorë e kanë kategorinë gramatikore të rasës, prandaj lakohen. Shihni tabelën e lakimit të përemrave vetorë dhe diskutoni se çfarë vëreni.

Rasa	Unë	Ti	Ai, Ajo	Ne	Ju	Ata, ato
emërore	unë	ti	ai, ajo	ne	ju	ata, ato
gjinore	-	-	i atij, asaj	-	-	i atyre
dhanore	mua më	ty të	atij i , asaj i	neve na	juve ju	atyre u
kallëzore	mua më	ty të	atë e	ne na	ju ju	ata, ato i
rrjedhore	(prej) meje	(prej) teje	(prej) atij, asaj	(prej) nesh	(prej) jush	(prej) atyre

Përemri i vetës së tretë, njëjës dhe shumës, në rasat kallëzore dhe rrjedhore, kur ka para parafjalë, kryesisht përdoret pa a-në nistore:

Erdha me **të** (atë) Këtë lajm e mësova prej **saj**. (asaj) Për **to** (ato) nuk mund të flas.

Në rasën dhanore e kallëzore, vetorët veç trajtave të plota, kanë edhe **trajta të shkurtra**, të cilat vendosen zakonisht para foljes:

Më foli, por nuk e dëgjova se isha larg. **Të** kam mik e shkua mikut, or vëlla!

Po **të** besoj një sekret që nuk e kam ndarë me askënd.

Në trup të foljes (në fund dhe në mes të saj) trajtat e shkurtra përemërore qëndrojnë kur folja është në mënyrën urdhërore. Merre me vete librin e gjuhës. (Mos **e** merr me vete...)

Silleni këtu para meje! - urdhëroi komandanti. (Mos **e** sillni...)

Trajtat e shkurtra të bashkuara

Kur përdoren pranë njëra-tjetrës dy trajta të shkurtra, njëra e rasës dhanore dhe tjetra e rasës kallëzore bashkohen duke formuar **trajta të shkurtra të bashkuara**.

më të i na ju u	+ e	ma ta ia na e jua ua	Ma dha fjalën. Ta tregova ngjarjen. Ia dërgova letrën? Na e sill pakon. Jua rrëfeva atyre. Ua preu fjalën.	më të i na ju u	+ i	m'i t'i ia na i jua ua	Mos m'i trego mua. T'i nisi materialet? Ia punoi bukur. Na i dërgo të plota. Mos jua premto. T'ua përcjell tani?
--------------------------------	------------	-------------------------------------	---	--------------------------------	------------	---------------------------------------	---

Gjatë zbërthimit të trajtave të shkurtra të bashkuara, pyetja e parë i referohet trajtës së rasës dhanore (kujt?), kurse pyetja e dytë i referohet trajtës së shkurtër të rasës kallëzore (kë?) Ma dha fjalën- kujt? mua **më** + cilën? (kë?) atë **e** = **më** + **e** = **ma**.

! Vini re!

Tregoni kujdes në këto përdorime:

të përdoret si: trajtë e shkurtër - të fola ty (kujt?); pjesëz - të lexojmë, do të sjell, për të marrë; njëjës - të bukura;

më përdoret si: trajtë e shkurtër - më premtoi (kujt?); pjesëz - më në fund, më e mira;

e, i përdoren si: trajta të shkurtra - e solli porosinë/i foli djalit; lidhës - unë e ti, njëjës - e dritares, i ati;

u përdoret si: trajtë e shkurtër - u flas qetë, pjesëz - u grindëm bashkë.

Përemri dëftor dhe përemri pronor

Diskutoni për përdorimin e përemrave dëftorë dhe pronorë në fragmentin e mëposhtëm.

Më kthe paranë, mor horr! Ah, qenkam unë! Shpirti **im** është i turbulluar dhe nuk e di se ku ndodhem e çfarë bëj. Sa keq! Paraja **ime** e gJORë! Mikja ime e shtrenjtë! Më privuan prej teje, e, meqë të morën prej meje, humba tërë sigurinë **time**, ngushëllimin, gëzimin **tim**. Të gjithë **ata** atje më shikojnë dhe qeshin me mua. Ju do ta shikoni se **ata** që qeshin kanë gisht në tërë këtë vjedhje që më është bërë. Ejani menjëherë!

(“Koprraci” Molier)

Përemri dëftor është një përemër i ndryshueshëm që tregon frymorë, sende ose tiparet e tyre pranë ose larg folësit. Si dëftorë përdoren përemrat: *ky, kjo, për, afër ai, ajo, për larg, i/e atillë, i/e këtillë*.

Përemrat dëftorë kanë kategorinë gramatikore të *gjinisë, numrit dhe rasës*.

Përemrat dëftorë mund të përdoren si gjymtyrë më vete, (të emëruar) edhe të shoqëruar nga emri.

Punimi **ynë** është më i realizuar, kurse **juaji** duhet plotësuar me disa detaje.

Përemrat *ky, kjo, këta, këto*, kur përdoren si përcaktorë të një emri, vendosen para tij: *ky veprim, kjo temë, ai libër, ajo poezi* etj.

Përemrat *i këtillë, e këtillë i atillë, e atillë, i tillë, e tillë* vendosen pas emrit që përcaktojnë: *një vendim i tillë, arritje të këtilla, poezi e atillë, nënës të atillë* etj.

Lakimi i përemrit dëftor i pashoqëruar nga emri

Rasa	Numri njëjës		Numri shumës	
	Mashkullore <i>ky</i>	Femërore <i>kjo</i>	Mashkullore <i>këta</i>	Femërore <i>këto</i>
emërore	ky	kjo	këta	këto
gjinore	i këtij	i kësaj	i këtyre	i këtyre
dhanore	këtij	kësaj	këtyre	këtyre
kallëzore	këtë	këtë	këta	këto
rrjedhore	këtij	kësaj	këtyre	këtyre

Lakimi i përemrit dëftor i shoqëruar nga emri

Rasa	Numri njëjës		Numri shumës	
	Mashkullore i tillë	Femërore e tillë	Mashkullore të tillë	Femërore të tilla
emërore	një mik i tillë	një shoqe e tillë	ca miq të tillë	ca shoqe të tilla
gjinore	i /e një miku të tillë	i/e një shoqeje të tillë	i/e ca miqve të tillë	i/e ca shoqeve të tilla
dhanore	një miku të tillë	një shoqeje të tillë	miqve të tillë	ca shoqeve të tilla
kallëzore	një mik të tillë	një shoqe të tillë	ca miq të tillë	ca shoqe të tilla
rrjedhore	një miku të tillë	një shoqeje të tillë	ca miqve të tillë	ca shoqeve të tilla

Përemrat: *ai/ajo, ata/ato* dalin edhe si vetorë, edhe si dëftorë.

Janë vetorë:	Janë dëftorë:
1. Kur zëvendësojnë një emër të përmendur më parë. Në rrugë takova Artin . Atë e kam pasur dikur shok shkolle.	1) Kur shoqërohen nga ndajfoljet <i>aty/atje</i> . Ajo atje është shoqja ime. Atë aty po e marr unë. 2) Kur shoqërohen nga një emër. Ata nxënës janë pjesëmarrës në konkurs. 3) Kur ndiqen nga një pjesë e nënrenditur përcaktore. Ai që u shfaq në derë është i ftuari ynë.

Përemri pronor

Përemri pronor tregon se kujt i përket një send i caktuar. Ky përemër mund të qëndrojë, si pas emrit që përcakton, ashtu edhe para tij (te emrat e farefnisnës): mendimi i tyre, edukata ime, problemet e mia, gëzimi ynë, shkolla e tyre, ime motër, tim atë, im vëlla, jot mbesë, ime kunatë.

Përemrat pronorë tregojnë lidhjen e dyfishtë mes sendit që zotërohet dhe pronarit: prona - atdheu ynë, pra prona është atdheu; - ata që e zotërojnë, pronarët **tanë**, pra ne.

Kategoritë gramatikore të përemrit pronor

Kategoria gramatikore e vetës.

Kategoria e vetës e përemrit pronor është e njëjtë me këtë kategori të përemrit vetor

- ♦ Te përemrat pronorë **të vetës së parë** (im/ime, e mi/e mia, ynë/jonë, tanë/tona) sendi i përket folësit ose grupit në të cilin bën pjesë ky folës.
- ♦ Te përemrat pronorë **të vetës së dytë** (yt/jote, e tu/e tua, juaj/juaja, tuaj/tuaja) sendi i përket një bashkëbiseduesi për të cilin bëhet fjalë, por nuk bën pjesë në bisedë.
- ♦ Përemrat pronorë **të vetës së tretë** i tij/e tij, i saj/e saj, i vet/ e vet, tregojnë se sendi i përket vetës së tretë.

! Vini re!

Përemri vetvetor i /e vet përdoret si pronor në rastet kur ky i adresohet rregullisht vetëm kryefjalës së fjalisë. *Arbri prezantoi poezinë e tij. Arbri prezantoi poezinë e vet.*

Në fjalinë e parë, lind nevoja t'i referohemi një konteksti të caktuar, për të kuptuar se kujt i referohet përemri *i tij*.

Në fjalinë e dytë, ku është përdorur përemri vetvetor pronor *e vet*, nuk ka vend për dykuptimësi, sepse vetvetori i referohet vetëm kryefjalës së kësaj fjalie, *Arbri*.

Kategoria gramatikore e vetës te përemri pronor

Përemrat pronorë, ndryshe nga përemrat vetorë, kanë gjini mashkullore dhe femërore për të tria vetat. Megjithatë, gjinia e tyre, njësoj si gjinia e mbiemrave, kushtëzohet nga gjinia e emrave që shoqërojnë.

Formimi i gjinisë femërore te përemrat pronorë realizohet në këto mënyra:

- duke ruajtur të njëjtën formë, shoku juaj - shoqja juaj;
- duke marrë mbaresë, vëllai im - motra ime;
- duke ndryshuar vetëm nyjën e përparme, libri i tij - poezia e tij;
- me trajta të ndryshme, vendi ynë - klasa jonë.

Kategoria gramatikore e numrit

Përemrat pronorë përdoren, si në numrin njëjës, ashtu edhe në numrin shumës .

motra ime (veta e parë njëjës); *motrat tona* (veta e parë shumës)

(Për të përcaktuar lehtësisht vetën dhe numrin, kthejmë pronën dhe pronarin në përemra vetorë: shoqja ime – ajo që më përket mua – veta I njëjës, shoqet tona – ato që na përkasin neve – veta I shumës)

Përemrat pronorë për *vetën I* dhe *II* kanë *nga dy trajta për çdo numër*, kurse përemrat pronorë të *vetës së III* kanë *katër trajta për njëjësin dhe pesë për shumësin*.

Veta	Prona në njëjës		Prona në shumës	
	Mashkullore	Femërore	Mashkullore	Femërore
I njëjës	(vëllai) im	(shoqja) ime	(vëllezërit) e mi	(shoqet) e mia
II njëjës	(vëllai) yt	(shoqja) jote	(vëllezërit) e tu	(shoqet) e tua
III njëjës	(vëllai) i tij (vëllai) i saj (vëllai) i vet	(shoqja) e tij (shoqja) e saj (shoqja) e vet	(vëllezërit) e tij (vëllezërit) e saj (vëllezërit) e vet	(shoqet) e tij (shoqet) e saj (shoqet) e veta
I shumës	(vëllai) ynë	(shoqja) jonë	(vëllezërit) tanë	(shoqet) tona
II shumës	(vëllai) juaj	(shoqja) juaj	(vëllezërit) tuaj	(shoqet) tuaja
III shumës	(vëllai) i tyre	(shoqja) e tyre	(vëllezërit) e tyre (vëllezërit) e vet	(shoqet) e tyre (shoqet) e veta

Kategoria e rasës të përemrit pronor.

Vëreni tabelën e lakimit të përemrit pronor. Çfarë përfundimesh nxirrni për lakimin e përemrit pronor që qëndron pas emrit dhe për atë që qëndron para emrit? Në cilën trajtë janë emrat që i bashkëshoqërojnë këta përemra?

Rasa	Veta I njëjës		Veta II njëjës	
	Mashkullore	Femërore	Mashkullore	Femërore
emërore	vëllai im	shoqja ime	im atë	ime motër
gjinore	i/e vëllait tim	i/e shoqes sime	i/e tim eti	i/e sime motre
dhanore	vëllait tim	shoqes sime	tim eti	sime motre
kallëzore	vëllain tim	shoqen time	tim atë	time motër
rrjedhore	vëllait tim	shoqes sime	tim eti	sime motre

Kur përemri pronor qëndron pas emrit, emri është në trajtën e shquar, kurse kur përemri pronor qëndron para emrit, emri është në trajtën e pashquar.

1. Dalloni përemrat vetorë dhe trajtat e shkurtra përemërore në fragmentin e mëposhtëm. Analizoni përemrat vetorë sipas vetës, numrit, gjinisë, rasës.

Asaj filloi t'i ftohej trupi në krahët e mi, ndaj unë u ngrita, gjeta torbën e mbushur plot, mbatha skitë dhe u nisa për rrugë, duke u lëkundur. Gjunjët i kisha të prerë, koka më vinte rrotull, veshët më buçisnin, kurse nga sytë më dilnin shkëndija. Filluan të më faniteshin tablo të harruara të fëmijërisë. E pashë veten të ulur pranë kazanëve me potlaç; këndoja këngë dhe kërceja pas melodisë që këndonin djemtë e vajzat nën tingullin e daulles prej lëkure lope deti, kurse Pasuku më mbante nga dora dhe ecte vazhdimisht përkrah meje. Kur më zinte gjumi, ajo më zgjonte. Kur më merreshin këmbët dhe rrëzohesha, ajo më nxirrte sërish në rrugë.

2. Dalloni nëse përemrat ai/ ajo, ata/ato janë përdorur si dëftorë apo si vetorë. Për çdo rast argumentoni përgjigjet.

Treguesi më i mirë i një shoqërie lidhet me atë liri që gëzojnë individët e saj. Aty nga fundi nisi të fliste ai, që ishte paraqitur i fundit. Sipas tyre, ti nuk do ta vazhdosh më këtë garë. Ajo kishte mbetur po ajo studentja e dikurshme, që asnjëherë nuk u bënte bisht leksioneve. Nëse e analizojmë atë që ka ngjarë, mund ta kuptojmë më mirë. Babai hyri, por ai dukej i zbehtë në fytyrë. Atë pranverë të vonë u largua me të. Nuk ishte e mirë ajo që kishte ngjarë. Me atë makinë do të shkoni në atë zonë të thellë malore?

3. Formoni fjali, në të cilat grupet emërore t'i përdorni në rasat dhe vetat e kërkuara.

veprimi im - veta II shumës, rasa dhanore; përgjigjja ime- veta III shumës, rasa kallëzore atdheu ynë - veta II njëjës, rasa gjinore; e drejta ime- veta III njëjës, rasa rrjedhore; siguria jonë - veta III, njëjës, rasa kallëzore; materialet e mia- veta II, shumës, rrjedhore.

Përemri lidhor dhe përemri i pacaktuar

Diskutoni për llojin e përemrave të shënuara në fragmentin e mëposhtëm.

Të gjithë ata që diskutuan nuk e kuptonin shkakun e vërtetë të kësaj grindjeje. Arsyet për **të cilat** ishin grindur me **njëri-tjetrin** nuk po kuptoheshin ende ose më saktë nuk donin që t'i kuptonin. **Çdokush** mund t'i kuptonte faktet **që** kishin para syve, por indiferenca për të mos u bërë pjesë e çështjeve të tilla po e kthente gjithë situatën në **diçka** absurde.

Kujtojmë

Përemri lidhor lidh një pjesë të varur përcaktore me pjesën kryesore. Ai i referohet një emri, një përemri, një numërori ose një grupi emëror në pjesën kryesore. Këto fjalë quhen *paraprijëse*. Të gjithë ata **që** diskutuan nuk e kuptonin shkakun e vërtetë të kësaj grindjeje. Përemri lidhor **që** në këtë fjali i referohet përemrit **ata** në pjesën kryesore.

Përemra lidhore të caktuara janë:
që, i cili/ e cila.

Përemri lidhor **që** nuk ka asnjë kategori gramatikore, ndaj mbetet i pandryshueshëm, pavarësisht formës së fjalës që rimerr.

Përemri lidhor **i cili/e cila, të cilët/të cilat** del në forma të ndryshme, sipas rasës, gjinisë dhe numrit. Në gjini dhe numër ai përshtatet me paraprijësin, kurse rasa e tij përcaktohet nga funksioni sintaksor i fjalisë, në të cilën ai bën pjesë.

Duhet të takosh shoqen, të cilën e ke pjesë të skuadrës.

(të cilën-gjinia femërore, numri njëjës, rasa kallëzore, paraprijës emri shoqen).

Përemra lidhore të pacaktuara:
kush, nga sa, cili, kujt, çfarë, çka.

Nga ana kuptimore, këta përemra janë të zbërthyeshëm në dy përemra të tjerë:

ai+që, atë+që.

kush: *Kush s'punon, dheut i rëndon.*

(ai + që)

cili: *Shko me cilin të duash. (me atë+që)*

kujt: *Thua kujt të duash. (atij+që)*

ç': *Mos dëgjo ç'thonë për mua. (atë+që)*

çfarë: *Bëj çfarë të duash. (atë+që)*

çka: *Çka barku, nxjerr bardhaku. (atë+që)*

! Vini re!

Duhet pasur kujdes në përdorimin e tyre në fjali. Zakonisht, **i cili** përdoret në grupe parafjalore. Ky është shoku që të fola. (e gabuar). Ky është shoku për të cilin të fola. (e saktë)

Lakimi i përemrit i cili/e cila

Rasa	Njëjës	Shumës	Njëjës	Shumës
emërore	i cili	të cilët	e cila	të cilat
gjinore	i/e cilit	i/e të cilëve	i/e së cilës	i/e të cilave
dhanore	të cilit	të cilëve	së cilës	të cilave
kallëzore	të cilin	të cilët	të cilën	të cilat
rrjedhore	(prej) të cilit	(prej) të cilëve	(prej) së cilës	(prej) të cilave

Këta përemra mund të shoqërohet edhe me parafjalë:

*I hodhi sytë nga dritarja **në të cilën** kishin ngelur copëza të perëndimit.*

! Vini re!

Kur përemri lidhor **që** për nga forma ngjason me lidhëzat dhe të dyja lidhin dy pjesë fjalie, përemri lidhor shërben edhe si gjymtyrë fjalie, kurse lidhëza nuk shërben si gjymtyrë fjalie.

Shko atje **që** të marrësh porosinë. (lidhëz)

Në këtë rast lidhëza që, lidh dy pjesë të fjalisë, por nuk shërben si gjymtyrë fjalie.

Nxënësit **që** lexojnë vazhdimisht, kanë më shumë pyetje se të tjerët. (përemër lidhor)

Në këtë rast **që** është përemër lidhor, lidh dy pjesë të fjalisë, por është edhe gjymtyrë fjalie - kryefjalë.

Përemri i pacaktuar

Përemra të pacaktuar: kush, dikush, një, njëri, ndonjë, ndonjëri, njëfarë, askush, asnjë, asgjë, gjë, gjëkafshë, secili, tjetër, njëri-tjetri, shumë, pak, ca, disa, diçka, çdo etj., nga ana morfologjike ndahen në të ndryshueshëm dhe në të pandryshueshëm.

Klasifikimi i përemrave të pacaktuar

**Sipas mundësisë
për t'u përdorur
me emrin**

Përemra për njerëz:

dikush, ndokush, sekush, gjithkush,
kushdo, tjetërkush etj.

Përemra për njerëz
dhe sende:

një/njëri, ndonjë, njëfarë, asnjë, cilido,
gjithsecili, secili etj.

Përemra për sende:

gjë, gjithçka, diçka etj.

Përemra që nuk
shoqërohen me emra:

hiçgjë, kurrëgjë, njëri, gjë, gjësend, asgjë,
kush, kushdo, dikush, diçka, kurrëgjë, njëri-
tjetri, shoku-shokun etj.

Përemra që
shoqërohen me emra:

gjithfarëlloj, kurrfarë, mbarë, një, shumë,
ca, disa, lloj-lloj, të gjithë, të tërë cilido,
secili, gjithsecili, çfarë, çfarëdo etj.

Klasifikimi sipas formës

Përemra të ndryshueshëm:

një, ndonjë, njëfarë, gjë, çdo, mbarë, tërë, gjithë, aq, kaq, mjaft etj.

Përemra të pandryshueshëm:

një, ndonjë, çdo, asnjë, gjithë, gjë, diçka, kurrë, asgjë etj.

! Vini re!

Përemri **një** nuk duhet ngatërruar me numërorin një, pasi ky përemër nuk tregon sasi, por një frymor ose një send në mënyrë të pacaktuar.

Dje takova njërin që dikur e kisha pasur mik.

Përemrat e pacaktuar që tregojnë sasi të pacaktuar: shumë, pak, mjaft, disa, ca, aq, nuk duhen ngatërruar me ndajfoljet e sasisë. Përemrat e pacaktuar shoqërohen me emra, kurse ndajfoljet jo.

Atë ditë u lodha shumë. (ndajfolje) Kishin ardhur shumë të ftuar. (përemër) Ajo fliste aq bukur! (ndajfolje) Kishin ardhur aq njerëz, sa nuk e parashikuan dot. (përemër)

Lakimi i përemrave të ndryshueshëm

Rasa	dikush	kushdo	njëra	cilido
emërore	dikush	kushdo	njëra	cilido
gjinore	i/e dikujt	i/e kujtdo	i/e njëres	i/e cilitdo
dhanore	dikujt	kujtdo	njërës	cilitdo
kallëzore	dikë	këdo	njërën	cilindo
rrjedhore	(prej) dikujt	(prej) kujtdo	(prej) njëres	(prej) cilitdo

1. Dalloni përemrat lidhorë dhe tregoni paraprijësin e tyre.

Ceremonia që do të zhvillohej kishte nisur më herët, kështu që nuk mbërrita dot në kohë. Burri, që i mori këto fjalë si fyese, nisi të ngrinte zërin. Në çdo vend që kishte shkuar, nuk kishte hasur njerëz kaq bujarë. Merr kë të duash dhe nxito për të shkuar sa më parë atje. Donin me patjetër që të merrnin vesh ç'ka po ndodhte atje. Mori me vete gjithë ç'duhej: llambë vajguri, litarë, një trastë me ushqime, një thikë të vogël dhe zbriti tatëpjetë shkëmbit që binte thikë mbi det. Ç'ishin vajza, kishin lidhur mënjanë nga një shami të bardhë me thekë të shkurtër. Ulu me cilin të duash, por dëgjo këtu. Më flet ti, që ta kam inatin qysh mbrëmë? Mendimet që i vërtiteshin në tru e kishin ngatërruar edhe më keq. Në anë të lumit, që kishte qëlluar i cekët kishte ngecur një varkë e vogël që me sa duket ishte mbushur me ujë.

2. Përshkruani një ndeshje sporti ose një veprimtari shkollë duke përdorur sa më shumë përemra lidhorë dhe pronorë.

Funksioni i përemrave

Diskutoni për funksionet sintaksore që kryejnë përemrat e nënvizuara në fragmentin e mëposhtëm.

Po luftëtari nuk flet dot. **Atij**, që s'i ishin mvrejtur sytë kur i binin me shigjetat dhe gjylet si breshër mbi supe, qan si çilimi, bie më gjunjazi, i puth dorën princshës së nderuar, po lotët e mbytin dhe s'thotë dot "unë jam!". Por nëna e mori vesh. E njohu nga syri, e njohu nga fytyra, e njohu nga sjellja. Pastaj e njohu më mirë ajo dhe Shqipëria, dhe bota **nga ato** që bëri.

Kruja **që** dukej e shkretuar, lëviz dhe ngjallet. Burra, gra, fëmijë janë mbledhur në shesh të qytetit. Flamuri i huaj u hoq dhe tani valon në erë flamuri i Shqipërisë. Për **atë** trim gëzohet populli, për atë tingëllojnë kambanat, për atë gjëmojnë topat. **Ato** që ngjanë nën atë flamur, nën atë kryeushtar, i shkruan historia me shkronja të arta, buçasin malet, brigjet dhe gurët e Shqipërisë, i tregojnë përrallat dhe legjendat e pleqve dimrit rreth vatrës.

(Fan Noli)

Përemrat e nënvizuar në fragment kryejnë këto funksione sintaksore:

atij - kundrinor i zhdrejtë pa parafjalë, **nga ato** - kundrinor i zhdrejtë me parafjalë, **që** - kryefjalë, **atë** - përcaktor, **ato** - kryefjalë.

Funksionet e përemrit në fjali

Kryefjalë	Përemër vetor: Përemër dëftor: Përemër lidhor: Përemër i pacaktuar: Përemër pyetës: Përemër vetvetor:	Lirinë nuk jua solla unë, por e gjeta këtu në mes jush. Kjo e mërzi shumë nënën time. Nuk dukej dritë në shtëpizat që ishin mes ullinjve. Gjithçka nisi një pasdite të vonë dimri. Cili nuk e ka pyetur më parë atë? I dukej vetja më e zgjuar se të tjerat.
Kundrinor	i drejtë:	Këtë nuk ma ke thënë. Kë gjete në shtëpi? Filloi të ndiqte diçka nëpër pyll. Mora fletoren e Selvisë, se timen e kisha harruar. Çdo njeri kur leu, veten e vet pëlqeu.
	i zhdrejtë pa parafjalë:	Asaj nuk i shqitej nga mendja ai çast. Kujt ia besove amanetin? Me siguri ndonjëherë . Mua më pëlqen të jem pjesë e skuadrës suaj. Këtij i kënduaka shpirti! I shtrënguam dorën njëri- tjetrit . Leksionit që I hodha një sy, e korrigjova. Cilës mund t'i drejtohem?
	i zhdrejtë me parafjalë:	Atë nuk e lidh asgjë me mua . Jemi kujdesur gjithmonë për veten. Kishte filluar të mendonte për atë . Ky gabim rëndonte mbi të , mbi askënd tjetër. Kundër kujt po vepron tani? Më thuaj me cilin do të ulesh. Kishte filluar që të fliste me veten .

Përcaktor	a) Me përshtatje, kur përemrat kanë kategori gramatikore dhe	a) Fitorja e këtyre ditëve qe vendimtare. Ky njeri ma ka bërë borxh. Këto punime kanë vlerë të madhe sot. Ti e pyete atë vajzën atje? Njerëzit tanë ndodheshin atje. Shkuam të gjitha shoqet. Bluante të tjera mendime në kokë.
	b) përcaktor me bashkim, kur përemrat nuk kanë kategori gramatikore.	b) Sa ëndrra të bukura që janë! Ç 'djem azganë ishin! Atë ditë shumë njerëz u mbledhën këtu. Aty gjeni ndonjë punë të hairit.

1. Shoqëroni funksionin sintaksor të përemrave në fjalitë e tabelës.

Në vazo ishin vendosur gjithfarë lulesh të egra nga lëndinat rrotull.

Kryefjalë

Me secilin prej tyre mund të bisedosh, para fillimit të takimit të sotëm

Njeriut i pëlqen vetja, ndaj gabon ndonjëherë prej vetëkënaqësisë.

Kundrinor

Çdo punim i paraqitur në ekspozitë është realizuar me materiale ekologjike.

Interesi që treguan për këtë libër ishte i lartë.

Përcaktor

Nuk bëri zë kush, ndaj nuk e morëm vesh kur erdhën dhe kur ikën.

2. Ndërtoni fjali, në të cilat përemrat e mëposhtëm të përdoren në funksion të: kryefjalës, kundrinorit të drejtë, të zhdrejtë me dhe pa parafjalë dhe përcaktorit.

kush, cilët, të gjithë, i sati, tanë, të tëra, të tjerë, e cila, këta, cilido.

FOLJA

Kategoritë gramatikore

Diskutoni për përdorimin e foljeve në fragmentin e mëposhtëm dhe për veçoritë e tyre gramatikore.

Gjatë gjithë fëmijërisë, prindërit e mi theksonin se sa e rëndësishme është për njeriun që të bëjë një jetë kuptimplotë. Diskutimet e darkës shpesh përqendroheshin në padrejtësitë shoqërore dhe tek ata që luftonin për ta bërë botën një vend më të mirë. Si fëmijë, asnjëherë nuk mendoja se ç'doja të bëhesha, por mendoja shumë për ato që doja të bëja. Sado e çuditshme të duket, unë vërtet shpresoja ta ndryshoja botën. Motra dhe vëllai im u bënë të dy mjekë, ndërsa unë gjithnjë besoja se do të punoja në ndonjë organizatë jofitimprurëse ose në qeveri.

Kjo ishte ëndrra ime. E, ndërsa vërtet nuk besoj në planifikimin e detajuar të karrierës, besoj thellësisht në një ëndërr apo në një qëllim afatgjatë. Një ëndërr afatgjatë nuk ka pse të jetë realiste apo edhe specifike. Mund të jetë pasqyrim i dëshirës për të punuar në një fushë të caktuar apo për të udhëhequr nëpër botë. Të marrësh rreze në sy, të zgjedhësh zhvillimin, të sfidosh vetveten dhe të kërkosht ngritje në detyrë (me buzëqeshje në fytyrë, sigurisht), janë të gjitha elemente mjaft të rëndësishme të administrimit të karrierës.

(Sheryl Sandberg)

Folje quhet pjesa e ligjëratës që shënon një veprim a gjendje dhe që ka kategoritë gramatikore të vetës, numrit, mënyrës, kohës dhe diatezës. Folja përbën bërthamën e fjalisë.

Shumica e foljeve tregojnë veprime që i kryen a i pëson kryefjala, si: *eci, edukohem, mësoj, ngjitem, përparoj, përpiqem, punoj, regjistrohem* etj. Një pjesë tjetër e foljeve shënojnë gjendjen në të cilën ndodhet kryefjala, si: *jam, gjendem, fle* etj., ose ndryshime në gjendjen e kryefjalës, si: *përtërihem, plakem, rritem, skuqem, zemërohem, zverdhem* etj.

Kategoritë gramatikore të foljes

Kategoria gramatikore e vetës

Kategoria gramatikore e vetës te folja shpreh lidhjen midis folësit dhe kryefjalës.

Shumica e foljeve përdoren në të tria vetat. Por ka edhe folje që përdoren vetëm në vetën e tretë. Ndër to dallohen dy grupe:

- Folje që mund të kenë një kryefjalë të shprehur ose të nënkuptueshme – *folje njëvetore*;
- folje që nuk kanë kryefjalë të shprehur, as të nënkuptueshme – *folje pavetore*.

Kategoria gramatikore e numrit

Kategoria gramatikore e numrit te folja ka karakter thjesht sintaksor sepse kushtëzohet nga numri i kryefjalës së shprehur ose të nënkuptueshme. Kategoria gramatikore e numrit te folja, ashtu si te mbiemri, nuk sjell ndonjë ndryshim në kuptimin leksikor të saj. Një folje e përdorur në numrin shumës nuk shpreh shumë veprime, por një veprim që e kryejnë shumë njerëz.

Kategoria gramatikore e diatezës

Diateza është kategori gramatikore që shpreh lidhjen ndërmjet veprimit që tregon folja dhe kryefjalës. Lidhjet midis veprimit dhe kryefjalës së fjalisë morfologjikut shprehen me dy palë forma, forma: veprorë dhe joveprorë. Në gjuhën shqipe dallohen katër diateza:

1. *diateza veprorë (folje të formës veprorë)*
2. *diateza pësorë*
3. *diateza vetvetore*
4. *diateza mesorë*

Tri diatezat e tjera janë folje të formës joveprorë.

Folja është në diatezën veprorë kur ka formë veprorë dhe tregon një veprim që e kryen kryefjala P.sh.: Mbylla portën dhe *ngjita* shkallët me vrap.

Folja është në diatezën pësorë kur ka formë joveprorë dhe tregon një veprim që e pëson kryefjala P.sh.: Drurët *u dogjën* prej zjarrit që ra në pyll.

Folja është në diatezën vetvetore kur veprimin e kryen dhe e pëson po kryefjala P.sh.: Të gjithë nxënësit *ishin veshur*, po njësoj.

Folja në diatezën mesorë tregon një veprim që e kryen kryefjala P.sh.: Më duhet të *nisem* sa më shpejt.

Kategoria gramatikore e mënyrës

Nëpërmjet kategorisë gramatikore të mënyrës shprehet lidhja ndërmjet veprimit që tregon folja dhe realitetit objektiv. Në gjuhën shqipe folja ka gjashtë mënyra: dëftore, habitore, lidhore, kushtore, dëshirore dhe urdhërore.

Kategoria gramatikore e kohës

Nëpërmjet kategorisë gramatikore të kohës shprehet lidhja ndërmjet kohës së kryerjes së veprimit dhe çastit të ligjërimit. Kohët themelore të foljes janë: **e tashmja, e shkuara dhe e ardhmja.**

Foljet kalimtare dhe jokalimtare

Befas babai mori në dorë një libër të trashë.

Veprimi që kryen babai, i shprehur nga folja **mori**, kalon mbi objektin **libri**. Në këtë rast, folja është **kalimtare**. Foljet kalimtare janë ato që zakonisht marrin një kundrinor të drejtë.

Mbrëmjen e kaluar, ajo shëtiti në parkun e qytetit, në qetësinë dhe magjepsjen e hënës.

Veprimin e kryen kryefjala dhe ai nuk kalon mbi një objekt. Foljet, veprimi i të cilave nuk kalon mbi një objekt, quhen folje **jokalimtare**.

Disa folje, në varësi të kontekstit, mund të përdoren si kalimtare ose jokaltimtare:

Mësimi filloi me vonesë. (jokalimtare) *Atë ditë e filloi punën herët.* (kalimtare)

1. Nënvizoni foljet në fragmentin e mëposhtëm dhe përcaktoni nëse janë kalimtare ose jokaltimtare. Në çdo rast jepni shpjegimet përkatëse.

Pasi Prometeu u dha njerëzve zjarrin dhe u mësoi zanate të ndryshme, njerëzit punuan dhe jeta e tyre u bë më e lumtur. Zeusi të madh nuk i pëlqeu kjo, ndaj vendosi t'u dërgonte njerëzve të keqen në tokë. Zeusi thirri djalin e tij, perëndinë Hefest, dhe e urdhëroi të përzierte tokën me ujë dhe të bënte një vajzë me bukuri të jashtëzakonshme. Athina endi rrobat e saj të mrekullueshme me fije argjendi dhe i vuri një kurorë të artë në kokë. Afërdita i dha vajzës një bukuri të parezistueshme dhe Hermes i dha një shpirt mashtrues dhe dinak. Ata e quajtën vajzën Pandora, që do të thotë "me të gjitha dhuratat". Dhe me të vërtetë ishte kështu, sepse ajo mori dhurata nga të gjitha perënditë.

2. Shoqëroni foljen e nënvizuar të fjalive me veçoritë gramatikore.

Drurët **qenkan rrëzuar** prej stuhisë.

mënyra lidhore, koha e pakryer, diateza veprorë, veta III, numri njëjës

Në oborr **u mbloodhën** nxënësit e klasës sonë.

mënyra lidhore, koha e pakryer, diateza vetvetore, veta III, njëjës

Kishte filluar **të kujdesej** vetë për veten

mënyra dëftore, koha e kryer e thjeshtë, diateza mesore, veta III, numri shumës

Mund **të punonte** edhe ai bashkë me ta.

mënyra dëshirore, koha e tashme diateza mesore, veta III, numri njëjës

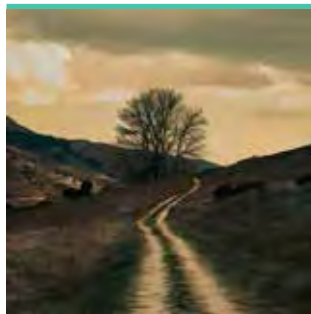
U dëgjoftë emri i tij në shekuj!

mënyra habitore, koha e kryer, diateza pësore, veta III, numri shumës

3. Foljet **marr, sjell, kaloj, dëgjoj, zë, lë, pres, tregoj, mbjell** përdorni në fjali herë si folje kalimtare, herë si folje jokaltimtare.

Kohët e thjeshta të foljes

Diskutoni për përdorimin e kohëve të thjeshta të foljeve në fragmentin e mëposhtëm.

U nisën pra këta të dy, e muarrën udhën drejt gjersa i zuri nata. Ndejtën atje në një vend, e pasi folën pak, ranë të flenë pa ngrënë pa pirë. Të nesërmen muarrën përsëri udhën drejt, e pas ndo gjysm' ore u poqën me një djalë mbë moshë të tyre e i thon' atij: "Udhë e mbar' o fshatar!" Edh' ay u përgjigj: "Mbarë paçi o vëllezrit e mij!" E këta i thonë: "E nga na ke ti vëllezër neve?" E ay u përgjegj: "Nuk ju kishnja, por tani ju kam". I thonë këta: "Të kemi edhe ne ty për vëlla". E pysën edhe për emrin e tij, e u tha se e quanin "Det".

Në këtë fragment të gjitha foljet janë përdorur në kohët e thjeshta.

Tabela e foljeve në kohët e thjeshta të mënyrave: *dëftore, habitore, lidhore, kushtore, dëshirore*.

	Mënyra dëftore, forma veprare				
Veta	Koha e tashme	Koha e pakryer	Koha e kryer e thjeshtë	Koha e ardhme	Koha e ardhme e së shkuarës
unë	vizatoj	vizatoja	vizatova	do të vizatoj	do të vizatoja
ti	vizaton	vizatoje	vizatove	do të vizatosh	do të vizatoje
ai/ajo	vizaton	vizatonte	vizatoi	do të vizatojë	do të vizatonte
ne	vizatojmë	vizatonim	vizatuam	do të vizatojmë	do të vizatonim
ju	vizatoni	vizatonit	vizatuat	do të vizatoni	do të vizatonit
ata/ato	vizatojnë	vizatonin	vizatuan	do të vizatojnë	do të vizatonin

Mënyra lidhore

	Mënyra lidhore, forma veprare		Mënyra habitore, forma veprare		Mënyra kushtore	Mënyra dëshirore
Veta	Koha e tashme	Koha e pakryer	Koha e tashme	Koha e pakryer	Koha e tashme	Koha e tashme
unë	të vizatoj	të vizatoja	vizatuakam	vizatuakështa	do të vizatoja	vizatofsha
ti	të vizatosh	të vizatoje	vizatuake	vizatuakëshe	do të vizatoje	vizatofsh
ai/ajo	të vizatojë	të vizatonte	vizatuaka	vizatuakësh	do të vizatonte	vizatoftë
ne	të vizatojmë	të vizatonim	vizatuakemi	vizatuakëshim	do të vizatonim	vizatofshim
ju	të vizatoni	të vizatonit	vizatuakeni	vizatuakëshit	do të vizatonit	vizatofshi
ata/ato	të vizatojnë	të vizatonin	vizatuakan	vizatuakëshin	do të vizatonin	vizatofshin

Te kohët e thjeshta folja është bartëse edhe e kuptimit leksikor, edhe e veçorive gramatikore.

2. Dalloni dhe analizoni foljet e përdorura në kohët e thjeshta në fragmentin e mëposhtëm. Punoni në fletore sipas tabelës.

Era e rrëmbyer përplaste në ajër palët e flamujve, përziehte hingëllimat e kuajve dhe të thirrurat e komandantëve që radhitnin trupat. Ajo shtynte në Veri turma resh të rënda.

Juga mblidhte turma resh të tjera që vazhdonin të dyndeshin gjithnjë në Veri. Nga thellësitë e Maqedonisë vinte një shtrëngatë.

Ishte e bezdisshme të luftohej në shi dhe ushtritë nuk vendosnin të hidheshin në ndeshje. Po ndërsa zgjatej ajo mëdyshje e ngurrimit dhe e plogështisë së përgjithshme, të dy palët i afroheshin vetvetiu gjithnjë e më shumë njëra-tjetrës dhe grupe të veçuara kalorësish harkëtarë shkëputeshin dhe suleshin gjer te vija e armikut. Strezit iu kujtua se edhe në betejën e Torviollit kështu ishin sulur harkëtarët për të dhënë shenjën e fillimit të luftës. Atëherë ishte qershor. Nëpër një llohëz shiu që zuri papritur, mbi majat e shigjetave që u ngritën në hapësirën e fushës, dielli ndezi një ylber si hark triumfi. Ylberi u shua menjëherë, po shkëlqimi i tij verbonjësi i mbeti përgjithmonë në mendje Strezit. I dukej si një shenjë oguri dhe sikur gjatë këtyre dymbëdhjetë vjetëve luftërash të pandërprera, atdheu kalonte gjithnjë nën një ylber shigjetash, nën atë hark lavdie.

(“Krastakaus” Bilal Xhaferri)

folja	mënyra	koha	veta	numri	diateza
përplaste	dëftore	e pakryer	III	njëjës	veprore

3. Përdorni foljet në mënyrat e kërkuara dhe ndërtoni nga një fjali me secilën prej tyre.

hap-mënyra dëftore, koha: e kryer e thjeshtë, e ardhme e së shkuarës:

mbjell-mënyra lidhore, koha e tashme, koha e pakryer;

zë-mënyra kushtore, koha e tashme, mënyra dëshirore,

koha e tashme; them-mënyra habitore, koha e tashme dhe e pakryer.

4. Shkruani një tekst me temë: “Rëndësia e mbrojtjes së të dhënave personale”, në të cilin të përdorni folje në kohë të thjeshta në mënyra të ndryshme.

Kohët e përbëra të foljes

Diskutoni për përdorimin e kohëve të përbëra në fragmentin e mëposhtëm.

Emri i katundit është Bubutimë, si pas zhurmës që bën deti. Paralajmërojmë lëçitësit të mos e kërkojnë këtë katunt të lashtë në vëndin ku pat qënë klhisur sepse e kanë shembur tërmetet e luftrat dhe vëndin e mbulon sot një pyll i dendur. Të fundit njerës që dinin na kanë treguar gjymat: Tat Tanushi, Imzot Nikanori, një bari edhe njëmbëdhjetë priftërinj të asaj krahine, flenë sot gjumin e tokës dhe ne s'kemi fuqinë t'i sjellëm prapë në jetë që t'i pyesëm. Një gjë që dihet mirë është se Bubutima ka qënë një katunt i math, jo shumë lark nga deti që i thonë Adriatik. Vëndi është i bukur sepse toka bleron...

(Mitrush Kuteli)

Kuptimet themelore të kohëve të përbëra në mënyrën dëftore, e kryera, më se e kryera, e kryera e tejshkuar.

E kryera. Kuptimi themelor është të tregojë një veprim të përfunduar që nuk i ka shkëputur lidhjet me çastin e ligjërit. Koha e kryer ndërtohet duke i paravendosur pjesores së foljes format vetore të kohës së tashme të foljes ndihmëse kam (p.sh.: *kam (ke, ka, kemi, keni, kanë) larë; kam (ke, ka, kemi, keni, kanë) hapur*).

Më se e kryera. Kuptimi themelor është të tregojë një veprim të përfunduar para një çasti të caktuar të së shkuarës. Më se e kryera ndërtohet duke i paravendosur pjesores së foljes format vetore të kohës së pakryer të ndihmëses kam (forma veprorë) p.sh.: *kisha (kishe, kishte, kishim, kishit, kishin) larë; kisha (kishe, kishte, kishim, kishit, kishin) hapur*.

Në gjuhën e folur, aty-këtu edhe në gjuhën e shkruar, ndeshen edhe forma të mbipërbëra të kohës së kryer dhe të kohës më se të kryer. Këto ndërtohen duke i paravendosur pjesores së foljes format e kohës së kryer dhe të kohës më se të kryer të foljes ndihmëse kam: *kam pasë larë, kisha pasë larë*.

E kryera e tejshkuar. Kuptimi themelor është të tregojë një veprim të përfunduar para një çasti të caktuar. Koha e kryer e tejshkuar ndërtohet duke i paravendosur pjesores së foljes format vetore të kohës së kryer të thjeshtë të foljes ndihmëse kam p.sh.: *pata (pate, pati, patëm, patët, patën) larë; pata (pate, pati, patëm, patët, patën) hapur*.

Tabela e zgjedhimit të kohëve të përbëra: *e kryera, më se e kryera, mënyra lidhore*

Veta	Mënyra dëftore, forma veprore			Mënyra lidhore, forma veprore	
	Koha e kryer	Koha më se e kryer	Koha e kryer e tejshkuar	Koha e kryer	Koha më se e kryer
unë	kam vizatuar	kisha vizatuar	pata vizatuar	të kem vizatuar	të kisha vizatuar
ti	ke vizatuar	kishe vizatuar	pate vizatuar	të kesh vizatuar	të kishe vizatuar
ai/ajo	ka vizatuar	kishte vizatuar	pati vizatuar	të ketë vizatuar	të kishte vizatuar
ne	kemi vizatuar	kishim vizatuar	patëm vizatuar	të kemi vizatuar	të kishim vizatuar
ju	keni vizatuar	kishit vizatuar	patët vizatuar	të keni vizatuar	të kishit vizatuar
ata/ato	kanë vizatuar	kishin vizatuar	patën vizatuar	të kenë vizatuar	të kishin vizatuar

Kuptimi themelor i kohës së kryer, mënyra lidhore

Kjo kohë e mënyrës lidhore tregon një veprim që mund të jetë kryer para çastit të ligjëritimit.

Kuptimi themelor i kohës më se të kryer, mënyra lidhore

Kjo kohë e mënyrës lidhore tregon një veprim që mund të jetë kryer para një çasti të caktuar të së shkuarës.

Tabela e zgjedhimit të kohës së përbërë: *e kryera, mënyra kushtore dhe dëshirore*

Veta	Mënyra habitore, forma veprore		Mënyra kushtore	Mënyra dëshirore
	Koha e kryer	Koha më se e kryer	Koha e kryer	Koha e kryer
unë	paskam vizatuar	paskështa vizatuar	do të kisha vizatuar	paça vizatuar
ti	paske vizatuar	paskështe vizatuar	do të kishe vizatuar	paç vizatuar
ai/ajo	paska vizatuar	paskësh vizatuar	do të kishte vizatuar	pastë vizatuar
ne	paskemi vizatuar	paskëshim vizatuar	do të kishim vizatuar	paçim vizatuar
ju	paskeni vizatuar	paskëshit vizatuar	do të kishit vizatuar	paçi vizatuar
ata/ato	paskan vizatuar	paskëshin vizatuar	do të kishin vizatuar	paçin vizatuar

Kuptimi themelor i kohës së kryer, mënyra habitore

Kjo kohë e mënyrës habitore përdoret për të shprehur habinë, dyshimin, mospajtimin e folësit për një veprim të përfunduar që nuk i ka shkëputur lidhjet me çastin e ligjëritimit.

Kuptimi themelor i kohës më se të kryer, mënyra habitore

Kjo kohë e mënyrës habitore përdoret për të shprehur habinë, dyshimin, mospajtimin e folësit për një veprim që është përfunduar para një çasti të caktuar të së shkuarës.

Kuptimi themelor i kohës së kryer, mënyra kushtore

Kjo kohë e mënyrës kushtore tregon një veprim që mund të ishte kryer në të shkuarën, po të ishte vërtetuar një kusht i dhënë.

Kuptimi themelor i kohës së kryer, mënyra dëshirore

Kjo kohë e mënyrës dëshirore shpreh urim, mallkim ose dëshirë të folësit për veprime të së shkuarës. Përdoret rrallë.

Kujtojmë

Te kohët e përbëra të foljeve, forma joveprore formohen duke përdorur foljen ndihmëse *jam*.

1. Mendoni dhe përgjigjuni
E saktë ✓ ose e pasaktë ✗?

Pohimi	✓	✗
Kohët e përbëra kanë si pjesë të parë foljen <i>kam</i> , forma veprare.		
Pjesa e dytë e kësaj foljeje është gjithmonë një pjesore.		
Koha më se kryer e mënyrës dëftore tregon një veprim që ka përfunduar para një çasti të caktuar të së shkuarës.		
Koha e kryer e tejshkuar e mënyrës dëftore, tregon një veprim të përfunduar para një çasti të caktuar.		
Më shumë kohë të përbëra ka mënyra dëftore		
Gjatë zgjedhimit të foljeve në kohët e përbëra pjesorja ndryshon.		
Koha më se e kryer në mënyrën habitore përdoret për të shprehur habinë, për një veprim që është përfunduar para një çasti të caktuar të së shkuarës.		
Koha më se e kryer e mënyrës lidhore tregon një veprim që mund të jetë kryer para çastit të ligjërit.		

2. Lidhni foljet me kohët përkatëse.

kishte lexuar, kishim hapur, kishin gjetur

të kishim mbjellë, kemi larë, paskeni qenë

pati ardhur, patën punuar, pate shkruar

Koha e kryer

Koha e kryer e tejshkuar

Koha më se e kryer

3. Shkruani në fletore foljet që janë në kohët e përbëra.

përpunonim, do të shkonte, kishte filluar, mund të vazhdosh, duhet të shkojmë, qenë zgjedhur, të kishë sjellë, do të përparosh, nisën të flisnin, patëm arritur, qenë larguar, kisha mbështetur, të kemi përgatitur, pati munguar, paskëshim menduar, paçi gëzuar.

4. Ndërtoni nga një fjali duke përdorur foljet e kohëve të përbëra të ushtrimit 3.
5. Dalloni në fjalitë e mëposhtme foljet e përdorura në kohë të përbëra dhe përcaktoni kohën e secilës.

Atë mëngjes duhet të kishte përgatitur një fjalim për në një asamble të shoqatave të biznesit, por nuk ndodhi kështu. Ai paskësh qenë një nga ato mëngjeset e pafat, siç kishte filluar t'i quante kohët e fundit. Ndoshta ka qenë hera e parë, kur humbi një takim shumë të rëndësishëm për firmosjen e një kontrate, që ai ta quante mëngjesin ose “ters” ose “të pafat”. Ja, edhe sot e pati djallatur punën, që nga zilha që nuk ra dhe më pas te makina që nuk po ndizej. Mos ndoshta kishte filluar të humbte aftësitë e tij të dikurshme? Ndoshta, mosha dhe lodhja e tepërt ishin një lloj shpjegimi. Do ta kishte përgatitur fjalimin, nëse koha do të qe llogaritur më mirë. Nejse, fundja ç' rëndësi kanë të gjitha këto tani...

6. Përdorni foljet në mënyrat e kërkuar dhe ndërtoni nga një fjali me to.
 largoj - koha e kryer, veta II, njëjës në mënyrat: dëftore, lidhore, habitore, kushtore dëshirore;
 thërras - koha më se e kryer, veta I, shumës në mënyrat: dëftore, habitore, lidhore.
7. Shkruani një tekst me temë: „Cilat mësimë nga fëmijëria juaj kanë ndikuar më shumë në botëkuptimin tuaj?“, duke përdorur folje në kohë të përbëra të mënyrave të ndryshme.

Punë në çift:

Zhvilloni një dialog me temë: “Mendoj se në sjelljen tënde duhet të ndryshosh...”
 Gjatë dialogut përdorni folje të ndryshme në kohë të thjeshta dhe kohë të përbëra.

Mënyra dëftore dhe habitore

Diskutoni për foljet e përdorura në mënyrat dëftore dhe habitore në fragmentin e mëposhtëm.

T'u thaftë goja, more beu ynë!
Të plastë koka more beu ynë!
Të paskan lënë mëntë, more beu ynë!
Qënke veshgjatë, more beu ynë!
Qënke turk, more beu ynë!

(Andon Zako Çajupi: "Klub' i Selanikut")

Gjuha standarde shqipe është varianti më i përpunuar i gjuhës së popullit shqiptar. Ajo përfshin gjuhën që përdoret në shkollë, në dokumente zyrtare, në botime, si dhe në komunikimin zyrtar. Të gjitha mediat, në Kosovë, në Shqipëri, në Maqedoninë e Veriut e kudo ku ka shqiptarë, përdorin gjuhën standarde shqipe.

Kujtojmë

Foljet në mënyrën dëftore e paraqesin veprimin si të vërtetë, të sigurt.

Foljet në mënyrën habitore e paraqesin veprimin si të vërtetë, të sigurt, por ky veprim shoqërohet nga ndjenja e habisë, entuziazmit, kundërshtimit ose ironisë së folësit.

Mënyra dëftore e gjuhës shqipe është mënyra më e pasur me kohë dhe ka dhjetë: pesë kohë të thjeshta dhe pesë të përbëra.

Tabela e zgjedhimit vepror të foljeve të mënyrës dëftore.

Mënyra dëftore	Zgjedhimi I	Zgjedhimi II	Zgjedhimi III
Koha	Forma veprorë laj	Forma veprorë hap	Forma veprorë vë
E tashme	laj	hap	vë
E pakryer	laja	hapja	vija
E kryer e thjeshtë	lava	hapa	vura
E kryer	kam larë	kam hapur	kam vënë
Më se e kryer	kisha larë	kisha hapur	kisha vënë
E kryer e tejshkuar	pata larë	pata hapur	pata vënë
E ardhme	do të laj	do të hap	do të vë
E ardhme e përparme	do të kem larë	do të kem hapur	do të kem vënë
E ardhme e së shkuarës	do të laja	do të hapja	do të vija
E ardhme e përparme e së shkuarës	do të kisha larë	do të kisha hapur	do të kisha vënë

Mënyra habitore ka katër kohë, dy kohë të thjeshta dhe dy të përbëra.

Tabela e zgjedhimit vepror të foljes në kohët e mënyrës habitore

Mënyra habitore	Forma vepror laj	Forma vepror hap	Forma vepror vë
koha e tashme	lakam	hapkam	vëkam
koha e pakryer	lakështa	hapkështa	vëkështa
koha e kryer	paskam larë	paskam hapur	paskam vënë
koha e kryer më se e kryer	paskështa larë	paskështa hapur	paskështa vënë

1. Dalloni foljet e përdorura në mënyrat dëftore dhe habitore. Përcaktoni kohën e secilës.

Nuk e dija ku kisha fjetur dhe pse paskam mbetur i zhveshur? Shtrati ishte në dhimbjet e mia; flija në një shtrat vertikal. Shtegut ishte terr. Gjuhës i mungonte shkrepja për të ndezur dhe, nuk u ndezte në ploti as fijet e kashtës. Mos vallë e këtillë qenka gjuha e memecit në hapësirën e natës së këtushme? Nëpër atë hapësirë të pakëndshme, që ma dëbonte bardhësinë nga sytë e mi, sikurse kishte dëbuar para njëqind e pesëdhjetë vjetësh mijëra sy e shikime të fundit pa caqe... Ato shikime të ngrira në trishtimin e tyre, paskëshi hapur gropa varresh dheut dhe kujtesës. Në hartën e kësaj hapësire, kurdo që ktheja vështrimin, errësira më dendësohej...

Në mozaikun e mendjes më vezulluaka edhe ndonjë copë hamendje: pse të neveriteshin prej figurës cullake, kur edhe ata kishin të njëjtat gjymtyrë mashkullore? Pyetja ishte e marrë, ngaqë prishte rendin publik.

(Përshtatur nga "Makthi cullak", Mehmetali Rexhepi)

2. Përdorni foljet në mënyrën, kohën, formën dhe numrin e kërkuar dhe ndërtoni nga një fjali me to.

gjej - mënyra dëftore, koha e pakryer, veta II njëjës, forma vepror;

tregoj - mënyra habitore, koha e kryer, veta I, shumës, forma vepror;

marrkam - mënyra habitore, koha e pakryer, veta III njëjës, forma vepror

zë - mënyra dëftore, koha e ardhme e përparme, veta II shumës, forma vepror;

gjej - mënyra dëftore, koha e kryer e tejshkuar, veta I njëjës, forma vepror

Detyrë:

Shkruani një tekst me temë: „Një befasi e bukur në klasë“, duke përdorur folje në mënyrën dëftore dhe habitore.

Mënyra lidhore dhe kushtore

Diskutoni për përdorimin e foljeve në mënyrën lidhore dhe në mënyrën kushtore në fragmentet e mëposhtme. Si paraqitet veprimi i foljeve në këto mënyra?

Kujdesu që të mos ketë uri dhe etje, që të lulëzojnë pemët dhe të shtohen të korrat, të pjellin bagëtia dhe të shumëzohen bletët, të kenë gjinj nënat dhe të rriten foshnjat. Perëndi! Vetëm Ty të bie në gjunjë dhe vetëm Ty të lutem: mallkoje armikun, dënoje tradhtarin. Dhe mos harro Laidin tim të vogël, të humbur. Perëndi! Më jep ndjesën herën e fundit, se unë të jap veten.

(“Vdekja e një mbretëreshe”
Rexhep Qosja)

Kujtojmë

Folja në **mënyrën lidhore** tregon një veprim që shfaqet si mundësi. Folja në këtë mënyrë në të katër kohët e saj, shoqërohet gjithmonë me pjesëzën të.

Mund **të** na **tregosh** se si mbërrite deri këtu?

Po **të vije** më herët mund të na gjeje këtu.

Mund **të kishim hapur** më tepër vend që t’i sistemim më mirë materialet.

Folja në **mënyrën kushtore** tregon një veprim, i cili mund të realizohet nëse plotësohet një kusht i caktuar.

Do ta lajmëroja, po të më kishte ardhur lajmi shpejt.

Atë verë **do ta kishte marrë** me vete në bjeshkë, nëse nuk **do të ishte** sëmëmurur papritur.

Zgjedhimi i foljes në mënyrën lidhore.

Folja në mënyrën lidhore ka katër kohë, dy kohë të thjeshta dhe dy kohë të përbëra.

Kohët e mënyrës lidhore	Forma veprorë laj (zgjedhimi I)	Forma veprorë hap (zgjedhimi II)	Forma veprorë vë (zgjedhimi III)
koha e tashme	të laj	të hap	të vë
koha e pakryer	të laja	të hapja	të vija
koha e kryer	të kem larë	të kem hapur	të kem vënë
koha më se e kryer	të kisha larë	të kisha hapur	të kisha vënë

Vini re!

Të gjitha foljet në vetën e tretë të kohës së tashme të mënyrës lidhore shkruhen me – **ë** në fund.
(*të ketë, të jetë, të mbjellë, të hajë*)

Pjesëza **të** e cila shoqëron foljet në mënyrën lidhore, nuk duhet ngatërruar me trajtën e shkurtër përemërore dhe nyjën e emrave, mbiemrave ose përemrave: punimeve **të** shokut, fletore **të** mbështjella, gjykimi i **të** atit etj.

Të dihet kjo e mirë që bëre? (kujt? ty të - trajtë e shkurtër përemërore)

Zgjedhimi i foljes në mënyrën kushtore

Folja në mënyrën kushtore ka dy kohë: të thjeshtën dhe të përbërën.

Shohim tabelën e zgjedhimit jovepror për foljet e mënyrës kushtore. Cilat janë mjetet gjuhësore që formojnë zgjedhimin jovepror në kohët e kësaj mënyre?

Kohët e mënyrës kushtore	Forma veprorë laj (zgjedhimi I)	Forma veprorë hap (zgjedhimi II)	Forma veprorë vë (zgjedhimi III)
koha e tashme	do të laja	do të hapja	do të vija
koha e kryer	do të kisha larë	do të kisha hapur	do të kisha vënë

Dallimi mes mënyrës dëftore dhe mënyrës kushtore.

Format foljore të kohës së ardhme të së shkuarës dhe të kohës së ardhme të përparme të së shkuarës janë homonime me format foljore të kohës së tashme dhe të kohës së kryer të mënyrës kushtore: do të laja; do të kisha larë. Dallimi ndërmjet foljeve në këto kohë përcaktohet nga mënyra se si paraqitet veprimi që tregon folja. Në mënyrën dëftore veprimi që shpreh folja është i sigurt, i vërtetë dhe pritët të kryhet në një çast të së ardhmes, kurse në mënyrën kushtore ky veprim mund të realizohet, nëse plotësohet një kusht i caktuar.

I thashë se pasdite **do të shkoja** tek ajo. (e ardhme e së shkuarës, mënyra dëftore)

Nëse më lajmëroje herët, **do të shkoja** pasdite tek ajo. (e tashme, mënyra kushtore)

Në atë kohë atë detyrë **do ta kisha punuar** më mirë. (e ardhme e përparme e së shkuarës)

Po të më ndihmoje, **do ta kisha punuar** më mirë atë detyrë.

1. Dalloni foljet e mënyrës lidhore dhe kushtore në fragmentin e mëposhtëm. Përcaktoni kohën e secilës folje.

Të zotërosh një fjalor të pasur e të larmishëm, patjetër që lë një përshtypje të mirë te të tjerët. Punëdhënësi juaj i ardhshëm do të përzgjidhte atë punëkërkuar që do të zotëronte një gjuhë të pasur e të rrjedhshme. Të flasësh bukur në ditët e sotme përbën një përparësi, ndaj sot çmohen shumë ata që flasin qartë dhe saktë.

Mund të themi se fjalori pasurohet gjatë jetës. Pasurimi i fjalorit mund të krahasohet me mundësitë që keni kur ndodheni në një restorant. Nëse do të zgjidhni vetëm sallatë, atëherë menyuja juaj do të jetë e varfër, por nëse porosia juaj do të kishte një shumëllojshmëri zgjedhjesh, atëherë dreka juaj do të ishte më të vërtetë e pasur.

2. Përcaktoni nëse foljet e shënuara në fjalitë e mëposhtme janë folje të mënyrës kushtore apo të mënyrës dëftore.

Pa ndihmën tuaj, nuk **do ta kisha përfunduar** projektin. Kisha besuar se **do ta takoja** atë verë. Dëgjova se ajo **do të largohej** në një qytet tjetër për të vijuar studimet. Sapo të pushonte stuhia e dëborës, **do të niseshin** për të vijuar udhëtimin drejt qytetit. Të gjithë ishin të bindur se ti **do ta fitoje** këtë konkurs. **Do ta trajtoja** këtë çështje, kur të kthehesha nga udhëtimi. Nëse shokët më përkrahnin, **do të kisha bërë** edhe më shumë.

Mënyra dëshirore dhe urdhërore

Diskutoni për përdorimin e foljeve në mënyrën dëshirore dhe urdhërore në fragmentet e mëposhtme. Si paraqitet veprimi që tregon folja në këto mënyra?

Nxjerr Flamurin, të cilin e ka të vendosur në një shtizë hekuri, natyrisht të vogël, dhe të fshehur nën pallto dhe pasi e mban një sekondë në dorë e ngul në shtyllat e ballkonit. Amatorët, posa e shohin Flamurin, thërrasin me gëzim e me zë të lartë: Rroftë Flamuri, Rroftë Shqipërija e Lirë.

Fjalimi i Ismail Qemalit

Mbani mend dhe ca të tjera të nevojshme: Kur e thatë një gjë njëherë të jetë e mbaruar, mos ma përsëritni më tutje me të tjera fjalë. Gjuha të jetë e qëruar, pa ato fjalë që na i kanë mbjellë magjitë e të huajve; të merret dhe vesh lehtë; prandaj hiqni dorë nga togjtë letrash të gjata, të cilët duhet mjeshtri e madhe për t'i përdorur. Mësoni dhe mirë rregullat e gjuhës shqipe.

“Ca këshilla mbi artin e shkrimit” Faik Konica

Foljet në mënyrën dëshirore shprehin dëshirë në formë urimi ose mallkimi, kurse foljet në mënyrën urdhërore shprehin urdhër.

Zgjedhimi i foljes në mënyrën dëshirore

Folja në mënyrën dëshirore shpreh dëshirën e folësit në formë urimi ose mallkimi.

Folja në mënyrën dëshirore ka dy kohë: të thjeshtë dhe të përbërë.

Kohët e mënyrës kushtore	Forma joveprore laj (zgjedhimi I)	Forma joveprore hap (zgjedhimi II)	Forma joveprore vë (zgjedhimi III)
koha e tashme	lafsha	hapsha	vënça
koha e kryer	paça larë	paça hapur	paça vënë

! Vini re!

Te foljet që e formojnë pjesoren me: **një, në, e**, në mënyrën dëshirore bashkëtingëllorja **sh** kthehet në **ç**: zë-zënë-zënç; mbjell-mbjellë-mbjellç; them-thënë-thënç; hëngra-ngrënë-ngrënç.

Zgjedhimi i foljes në mënyrën urdhërore

Foljet në mënyrën urdhërore shprehin vullnetin e folësit në formë urdhri, kërkesë, porosie, lutjeje, këshillë etj.

-**Shko** atje, të thashë! - ngriti zërin babai.

Punoni në fletoren e detyrave të klasës. **Kaloni** rrugën kur semafori të bëhet i gjelbër.

Të lutëm, **shko** t'i shoqërosh edhe ti.

Herës tjetër **mendoji** më mirë përgjigjet që jep.

Veta II njëjës	la	mat	kthe
Veta II shumës	lani	matni	ktheni

1. Përcaktoni kohën, numrin dhe vetën e foljeve në mënyrën dëshirore.

qofshi, pëlqefshin, këndoftë, pastë bërë, burofshin, pastë gëzuar, paçim punuar, hëngërsh, rëntë, pastë dëgjuar, mësofshim, paçin gëzuar, lexofshin, ngrënç, bëfsh, paçit bekuar, paçin bërë, martoftë, fitofsha, thaftë, shpërbleftë.

2. Argumentoni mënyrën në të cilën janë përdorur foljet në fragmentin e mëposhtëm.

Shkruaj emrat e tre njerëzve që i admiron e që mendon se mund të jenë udhërrëfyes të përshtatshëm për ty. Zgjidh persona që i njeh ose që ke mundësi t'i njohësh. Gjatë katër javëve në vazhdim, cakto një takim për të intervistuar secilin prej tyre. Përpiku ta arrish këtë në çdo mënyrë: merri shpesh në telefon, shkruaju një lerët, dërgoju një e-mail, ndali në rrugë për të lënë një takim, ose planifiko një bisedë në telefon. Syno lart!

(Zgjidh një udhërrëfyes, C. Hassler)

3. Përcaktoni vetën dhe numrin e foljeve në mënyrën urdhërore në fjalitë e mëposhtme.

- Lëreni të qetë, se ai nuk i bien në qafë njeriut, - Valdrini na këshilloi. Ikni të gjithë, pa mbaruar ndeshja derbi, se zakonisht ndodhin grindje mes tifozëve. Vërtitu, vërtitu, në qiell, o xixëllonjë e vogël! Jepuni urdhër ushtarëve të largohen nga kufijtë tanë e të kthehen andej nga kanë ardhur. Të fala bëjini nënës, kaunin e zi le ta shesë. Bjeri shkurt, - tha mësues Ahmeti qetësisht. Fjalos me të tjerët dhe pastaj më kthe përgjigje. Ngrihu, ngrihu, mos më rri si hu gardhi! Kapu fort pas fatit tënd! Dorëzohu dhe mos na hap punë! Lahu njëherë, pastaj eja të drekosh me ne! Mbulohu mirë, se dhoma ende nuk është ngrohur.

Format e pashtjelluara të foljes

Diskutoni për fjalët e shënuara në fragmentin e mëposhtëm.

Nuk kishte petka të bukura, nuk kishte stoli, nuk kishte asgjë. Gjithmonë **veshur** thjesht, por **duke parë** gjithë hijeshinë e pamjes së saj, binte në sy. Edhe pse me bukuri kaq natyrore, stolitë që i mungonin, i dëshironte më fort se çdo gjë në botë! Ajo e ndiente se vetëm për këto gjëra kishte lindur. Digjej **pa reshtur** nga dëshira **për të rënë** në sy, që të tjerët ta pëlqenin ta lakmonin, t'i shkonin pas e ta çmonin. Ajo kishte një shoqe të pasur, kishte qenë në një kuvend me të, por tani nuk donte t'i shkonte në shtëpi e ta takonte, se vuante shumë kur e shihte. Dhe **duke u shkrehur** në vaj qante ditë të tëra nga brenga që e mundonte, nga dëshpërimi, vuajtja e pikëllimi...

Format e pashtjelluara të përdorura në fragment janë:

veshur (pjesore), *duke parë* (përcjellore), *pa reshtur* (mohore), *për të rënë* (paskajore), *duke u shkrehur* (përcjellore).

Format e pashtjelluara të foljes

Pjesorja është baza për formimin e formave të tjera foljore dhe formohet duke përdorur foljen në kohën e kryer të mënyrës dëftore (*kam sjellë, kam blerë, kam hapur*) duke hequr foljen ndihmëse kam.

Pjesorja është një formë e pashtjelluar me tipare foljore dhe mbiemërore, por nuk ka kategori gramatikore.

Pjesorja mund të kthehet në mbiemër me ndihmën e nyjës.

Malet, **ngarkuar** me dëborë, përcillnin larg jehonën e luftës.

Arratisur, syrgjynosur, rraskapitur dhe katosur

po vajtonj pa funt, pa shpresë,
anës Elbë-s, anës Spree-së.

Paskajorja (*për të+pjesore*)

Paskajorja formohet nga pjesorja me ndihmën e pjesëzës **për të**: *për të lexuar, për të gjetur, për të marrë* etj.

Shkoi në bibliotekë **për të marrë** një libër.
Dëshira **për të lexuar** ishte e madhe.

Përcjellorja (*duke+pjesore*)

Përcjellorja formohet nga pjesorja me ndihmën e pjesëzës **duke**: *duke dalë, duke marrë, duke kënduar* etj.

Duke mos **gjetur** zgjidhje, hoqën dorë nga ajo punë.

Ecte **duke mërmëritur** me vete një melodi.

Mohorja (*pa+pjesore*)

Mohorja formohet nga pjesorja me ndihmën e pjesëzës mohuese **pa**: *pa punuar, pa mësuar, pa ardhur, pa gjetur* etj.

Rrinin **pa folur** dhe shikonin dallgët që përplaseshin në breg të liqenit.

E njëkohësisë (*me të/ një të+pjesore*)

Forma e pashtjelluar e njëkohësisë formohet nga pjesorja me ndihmën e pjesëzave **një të/ me të**: *me të dalë, një të hyrë, me të dëgjuar* etj.

Me t'u përhapur lajmi se u kthye kryetrimi, vërshoi populli i tërë në shesh.
Një të hyrë brenda dhe mbylli dritaren.

! Vini re!

Nuk duhet ngatërruar pjesëza **pa** me parafjalën **pa** të rasës kallëzore.

Pjesëza **pa**, qëndron gjithmonë para pjesores së foljes: *pa larë, pa gjetur, pa hapur* etj

Parafjala **pa** e rasës kallëzore qëndron para një emri, përemri ose numërori: *pa xhaketë, pa lule, pa ato, pa dy* etj.

Funksionet sintaksore të formave të pashtjelluara

Pjesore Funksioni përcaktor	Djemtë, lodhur prej rrugës së gjatë u ulën mbi bar. Gjeli, kapardisur mbi pleh ia nisi këngës pa gdhirë.
Mohore Funksioni: mënyror, kohor, kushtor.	U largua pa thënë asnjë fjalë. Pa mbaruar ende fjalën drejtori, ra zilja e fundit. Pa u përgatitur si duhet, nuk e fitoni këtë garë.
Paskajore Funksioni: kryefjalor, kundrinor, përcaktor, mënyror, qëllimor.	I mbetej vetëm për ta përfunduar këtë punë pa ndihmë. A e ke menduar ndonjëherë për të shkuar e të jetosh atje? Ky nuk është një mendim për t'u shprehur këtu. Ishte katandisur për t'i qarë halli. U nis për të marrë motrën e vogël nga shkolla.
Përcjellore Funksioni: mënyror, kohor, shkakor, kushtor.	Ecte duke u lëkundur si një varkë mbi ujë. Duke dalë nga dera u takua me të atin. Duke mos ditur se si të përgjigjej, u përpoq të fshihej. Duke punuar me seriozitet, do ta përfundosh në kohë detyrën.
E njëkohësisë Funksioni	Me t'u larguar të ftuarit, hoqën tavolinën e madhe. Një të thërritur e ëma, rendi për të hyrë në shtëpi.

1. Dalloni pjesoret e foljeve nga mbiemrat në fjalitë e mëposhtme.

Makinat ktheheshin ngarkuar plot e përplot me mollë. Jam shumë i ngarkuar këto ditë, ndaj mos më shqetëso. Këpucët i kishte të grisura dhe shiu i ftohtë ia kishte skuqur gishtërinjtë. Këpucët, grisur prej të ecurit i zbathi dhe i la në qoshe të odës. Dera ishte e mbyllur me një dry të madh, nga ata që sheh nëpër porta të rënda hekuri. Derën e gjeti mbyllur, ndaj u detyrua të hidhej nga muri.

2. Dalloni në fjalitë e mëposhtme format e pashtjelluara të foljes dhe përcaktoni llojin e tyre.

Hëna, fshehur pas reve, lëshonte një dritë të zbehtë mbi luginë. Duke kujtuar atë ngjarje, sytë iu mbushën me lotë, prej emocionit. Dëshira për të fituar ishte më e fortë se gjithçka tjetër. Një të parë dhe ia krisi vrapit me sa fuqi që kishte. Nuk arrin rezultate, pa u stërvitur çdo ditë. Me t'u parë në sy, e kuptuan se ishin bërë për njëri-tjetrin. Me të kuptuar që po e ndiqnin, Azemi dredhoi udhën dhe u fut në pyll. Kjo gjë ndihmon për të sqaruar keqkuptimet mes tyre. Duke mos ditur ç'të bënte, u largua ngadalë. Mbante kotelen e vogël që po dridhej në krahë, duke e përkëdhelur butësisht.

3. Përdorni foljet: laj, tregoj, mbjellë, hap, sjell, vë, rri në të gjitha format e pashtjelluara. Ndërtoni nga dy fjali me secilën formë të pashtjelluar, sipas shembullit të dhënë. Për çdo përdorim në fjali, tregoni funksionin që kryen forma e pashtjelluar.

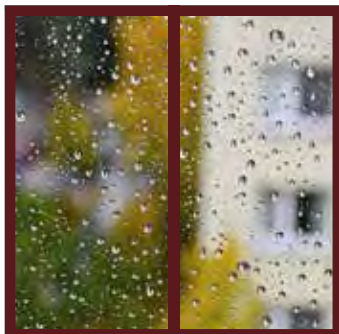
laj- larë, pa larë, duke larë, për të larë, një të / me të larë.

Qyteti, **larë** nga shiu i natës filloi të ndrinte nën rrezet e arta të diellit. (funksioni përcaktor)
Mori dengun me tesha **për t'i larë** në përroin e vogël pas shtëpisë. (funksion qëllimor)

4. Shkruani një tekst me temë: „Dëshira për t'u bërë...“, duke përdorur forma të ndryshme të pashtjelluara të foljes. Më pas, tregoni funksionin që kryejnë këto forma në fjali.

Foljet ndihmëse dhe gjysmëndihmëse

Diskutoni për foljet e shënuara në fragmentin e mëposhtëm. Si janë përdorur këto folje?

Më në fund **kishte** vendosur që të **tregonte** atë që **kishte** ndodhur atë natë të errët nëntori. **Ishin** ditë me shi... I kujtohej që **ishte** i lodhur atë mbrëmje dhe nga dritarja **pa** shiun që **nisi** të binte në fillim ngadalë, pastaj me rrëmbim. Ra që **të flinte** më herët se zakonisht. **Kishte** kaluar ora 1 pas mesnate, kur në derën e tij të drunjte u dëgjuan të trokitura të lehta. Trokitjet **vazhdonin** të dëgjoheshin si një ritëm shiu. Mbajti vesh, **mund** të ishte një ëndërr ndoshta? Befas trokitjet **ishin** shuar.

Foljet **tregonte** dhe **pa** tregojnë veprim, kurse **të flinte** tregon gjendje. Këto folje janë përdorur me **kuptimin e tyre të plotë leksikor**.

1. Foljet **kishte** vendosur, **ishte** i lodhur, **kishte** kaluar, pjesa e shënuar **kam**, **kishte** dhe **jam** janë përdorur si **folje ndihmëse**, sepse formojnë kohët e përbëra të foljeve. Folja ndihmëse **kam** formon kohët e përbëra të formës veprore, kurse folja ndihmëse **jam** përdoret për të formuar kohët e përbëra të formës joveprore.
2. **Ishin** ditë, **ishte** i lodhur, folja e shënuar **jam/ishte** është përdorur si **folje këpujore**, pasi është përdorur në kohët e thjeshta, si dhe plotësohet dhe ndiqet nga një pjesë emërore, emër dhe një mbiemër.
3. Pjesët e shënuara **vazhdonin** të dëgjoheshin, **mund** të ishte, tregojnë një mundësi dhe vazhdim të veprimit të pjesës së dytë: të dëgjoheshin, të ishte. Foljet **vazhdonin** dhe **mund**, janë përdorur si **folje modale**.

Shumica e foljeve përdoren në fjali me **kuptimin e tyre leksikor të plotë**.

Por ka edhe disa folje, që, duke u përdorur si mjete gramatikore, e humbasin kuptimin e tyre leksikor (foljet ndihmëse)

Foljet ndihmëse kam dhe jam përdoren për të ndërtuar kohët e përbëra të foljeve: **kam** punuar, **ishte** lodhur, **qeshë** përgatitur, do të **kenë** marrë, **paçin** gëzuar etj.

Folja ndihmëse bart veçoritë gramatikore (veta, numri, koha, forma), kurse pjesa e dytë (pjesorja) është bartëse e kuptimit leksikor.

Foljet gjysmëndihmëse. Disa folje në disa tipa ndërtimesh përdoren me kuptim leksikor të zbehur, duke e humbur kështu mëvetësinë e tyre si folje të zakonshme. Si folje gjysmëndihmëse do të merren:

1. **folja këpujore jam,**
2. **foljet me vlerë modale,**
3. **foljet që përdoren për të shprehur mënyrën e veprimit.**

Folje këpujore quhet ajo që shërben për të vënë në lidhje pjesën emërore (emër, mbiemër, përemër, numëror, ndajfolje) të kallëzuesit me kryefjalën, pra që shërben si këpujë.

Folje këpujore është folja **jam**, (vetëm në kohët e thjeshta) kur shërben si pjesë përbërëse e kallëzuesit emëror:

ishte nxënës, **qeshë** e lodhur, **ishin** të tilla, **qenka** ftohtë.

Foljet me vlerë modale quhen ato folje që shërbejnë për të shprehur modalitet, d.m.th. qëndrimin e folësit lidhur me veprimin e shprehur nga folja ndjekëse.

Ato shërbejnë për ta paraqitur veprimin e shprehur nga folja ndjekëse si të mundshëm ose të lejueshëm, të detyrueshëm ose të domosdoshëm.

Si folje me vlerë modale në gjuhën shqipe përdoren:

- ♦ **mund**, e ndjekur nga një folje në mënyrën lidhore, *mund të veprosh, mund të vish* etj.;
- ♦ **duhet** (lipset), e ndjekur nga një folje në pjesore ose në mënyrën lidhore, *duhet të punosh, duhet bindur* etj.;
- ♦ **do**, e ndjekur nga një folje në pjesore, *do trajtuar, do parë, do menduar* etj.;
- ♦ **kam** dhe **jam**, të ndjekura nga forma e pashtjelluar e tipit për të larë, *kam për të larë, ishte duke ndjekur*.

Foljet që shprehin mënyrën e veprimit.

Këto folje tregojnë:

- ♦ fillim veprimi: filloj, zë, nis dhe ndiqen zakonisht nga një folje në lidhore. P.sh.: *nisi të vraponte, zuri të binte, filloi të lexonte* etj.
- ♦ vazhdim veprimi: vazhdoi, vijoi dhe ndiqen zakonisht nga folje në lidhore, por edhe nga ndonjë formë e pashtjelluar. P.sh.: *zuri të zgjerohej, vinte duke rënë* etj.
- ♦ mbarim veprimi: mbaroj ose pushoj; zakonisht ndiqen nga forma të pashtjelluara ose nga emra prejfoljorë asnjans. P.sh.: *mbaroi së foluri, pushuan së mbledhuri, kishte mbaruar së treguari* etj.

! Vini re!

Folja **jam** në kohët e thjeshta del si folje e përdorur në kuptim të plotë leksikor, në rastet kur kjo folje zëvendësohet nga foljet gjendet ose ndodhet.

Nxënësit **ishin** (ndodheshin) në oborr.

Mbi tryezë **janë** (ndodhen) pesë libra.

Foljet, kur përdoren me kuptim të plotë leksikor, nuk ndiqen nga një folje tjetër.

Nxënësit kanë libra të reja.

Shiu filloi në mëngjes.

Në fillim duhet një laps dhe një letër.

Foljet ndihmëse quhen ato folje që shërbejnë për të formuar format analitike të foljes në kohët e përbëra të së kryerës të mënyrave: dëftore, habitore, lidhore, kushtore dhe dëshirore, si dhe në të ardhmen e së shkuarës të dëftores dhe në të kryerën e kushtores.

Folja **kam** përdoret gjithashtu në të ardhmen e tipit: **kam për të punuar**, ndërsa folja **jam** shërben si ndihmëse edhe kur vendoset para përcjellores së foljes themelore për të ndërtuar format analitike kryesisht të kohës së tashme dhe të së pakryerës së mënyrës dëftore të tipit **jam duke larë, isha duke larë**.

Kur përdoren si **folje ndihmëse**, **kam** dhe **jam** e humbasin kuptimin e tyre leksikor dhe kthehen në **fjalë shërbyese me funksion gramatikor**. Në këtë rast, përveç kuptimit gramatikor të kohës dhe të diatezës, me format e tyre të ndryshme, ato shprehin edhe kuptimet gramatikore të vetës dhe të numrit.

1. Dalloni në fjalitë e mëposhtme rastet kur folja **jam** dhe **kam** janë përdorur si ndihmëse.

Ishte një mulli i vjetër, në të dalë të rrugës, që të çonte në korije. Kam për të përgatitur një ligjëratë për seminarin nesër në shkollë. Ishte ngritur në këmbë dhe fliste me zë të qetë dhe të shtruar. I tha se kishte një hall të madh, që vetëm ai mund t'ia zgjidhte. Mbështetja që prindërit i kanë dhënë dhe do t'i japin shkollës është një element me rëndësi për të siguruar një partneritet shkollë- komunitet, në funksion të edukimit të nxënësve. Ishte për t'u larguar ndaj nuk po e merrte përsipër atë punë me përgjegjësi. Sivjet do të kemi një verë të ngrohtë, pasi dimri ishte i butë dhe me rreshje. - Rrofshi e qofshi!- uroi ai me gotën plot.

2. Përputhni foljet me grupin në të cilin bëjnë pjesë.

zuri, nisi, filloi+folje në lidhore

Folje ndihmëse

kam, jam+pjesore

Folje modale

Ishte, jam, qeshë, qoftë+emër, mbiemër, përemër...

Folje në kuptim të plotë leksikor

Lexuakam, treguam, qeshte, përballonte, rrinte

Folje këpujë

mund, duhet, do+folje në lidhore, forma të pashtjelluara

Folje gjysmëndihmëse

3. Dalloni foljet e nënvizuara dhe përcaktoni se si janë përdorur: *me kuptim të plotë, folje me kuptim modal (gjysmëndihmëse), folje ndihmëse, folje këpujë*.

Më në fund, më 11 gusht, ata na e **prenë** ujin. Kur kali i bardhë filloi të vërtitej si një mallkim rrotull mureve të kështjellës, ne e kuptuam se kjo ishte një mënyrë për të kërkuar ujin. Ne **mund** ta qëllonim dhe ta vritnim kalin që në fillim, por nuk e bëmë vetë këtë gjë, sepse, duke vrarë kalin, **do t'i bindnim** ata se diku nën tokë kalon ujësjellësi ynë dhe atëherë ata do të bënin çmos për ta gjetur. Kurse ne akoma **kishim** shpresë se ata mund të hiqnin dorë nga kërkimi i ujësjellësit, në qoftë se kali nuk e gjente dot.

Gjatë kohës që kali vërtitej, ne ndiqnim me gjak të ngrirë çdo lëvizje të tij. Dy-tri herë ai u ndal në pikat ku **kalonte** ujësjellësi dhe në ato çaste ne mbyllnim sytë me tmerr. Njëri nga ushtarët nuk duroi dot më dhe **qëlloi** me shigjetë. Kali i plagosur më në fund e gjeti ujin. Ne **vrapuam** të mbushnim të gjitha enët, ndërsa ata gërmonin me tërbim si hienat.

Vajzat tona, kur panë ujin që shpërtheu dhe pellgun që po krijohet mbi gropën e madhe, që **dukej** si një varr i hapur, **filluan** të qanin.

(Fragment nga romani "Kështjella" Ismail Kadare)

4. Formoni fjali duke përdorur foljet e dhëna sipas kërkesave:

filloj, pushoj, si folje me kuptim të plotë dhe si folje që shprehin mënyrë veprimi;

kam, jam, si folje ndihmëse dhe si folje me kuptim të plotë leksikor;

mund, duhet, si folje modale dhe si folje me kuptim të plotë leksikor.

Funksioni i foljes në fjali

Diskutoni për funksionin e foljeve në fragmentin e mëposhtëm.

Gjuha standarde shqipe është varianti më i përpunuar i gjuhës së popullit shqiptar. Ajo përfshin gjuhën që përdoret në shkollë, në dokumente zyrtare, në botime, si dhe në komunikimin zyrtar. Të gjitha mediat, në Kosovë, në Shqipëri, në Maqedoni e kudo ku ka shqiptarë, përdorin gjuhën standarde shqipe.

Gjuha standarde shqipe dallohet për praninë e rregullave dhe normave, që duhen zbatuar. Këto rregulla dhe norma janë vendosur pas shqyrtimit të disa formave të mundshme. Kjo do të thotë se ndër disa fjalë dhe ndërtime me të njëjtin kuptim, është zgjedhur njëra formë si përfaqësuese më e pëlqyeshme dhe janë përcaktuar edhe rregullat për çdo rast.

Realizimi i njësitit të gjuhës standarde u arrit nga Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, i cili zhvilloi punimet nga data 20 nëntor deri në 25 nëntor të vitit 1972, në Tiranë. Në Kongres u përfaqësuan gjerësisht forcat shkencës, të arsimit dhe të kulturës shqiptare. Aty ishin të pranishëm 87 delegatë nga Shqipëria, Kosova, Maqedonia e Veriut, Mali i Zi, si dhe arbëreshë nga Italia.

Folja është e vetmja pjesë e ligjëratës që në gjuhën shqipe kryen vetëm një funksion sintaksor – atë të kallëzuesit.

Kallëzuesi është gjymtyra kryesore foljore e fjalisë dykryegjymtyrëshe, që hyn në lidhje kallëzuese me kryefjalën. Kallëzuesi përshtatet me kryefjalën në vetë dhe numër.

Kallëzuesi shprehet me foljen *jam*, të shoqëruar nga një pjesë emërore (emër, mbiemër, përemër, numëror, ndajfolje etj.).

LLOJET E KALLËZUESIT

Në gjuhën shqipe kallëzuesi është dy llojesh:

kallëzues foljor

kallëzues emëror

Kallëzuesi foljor

Kallëzuesi foljor është dy llojesh: i thjeshtë dhe i përbërë

Kallëzuesi foljor i thjeshtë shprehet me:

-një folje në të gjitha mënyrat, kohët thjeshta dhe të përbërë, në të tria vetat , numri njëjës dhe shumës, si në formën veprorë ashtu edhe atë joveprorë:

Buzëqeshja nuk i **ndahej** asnjëherë nga fytyra.

Paskësim gjetur një mik të vërtetë atje.

Të **këndoftë** zemra gjithë jetën!

-përsëritjen e së njëjtës folje:

Tregomë, tregomë brengat e zemrës sate!

-shprehje frazeologjike foljore:

la bëri zemrën vrer me këto sjellje të përsëritura. (e mërzi)

-folje të tipit: jam/isha duke punuar, kam për të bërë

Kam për të parë disa shtëpi, para se të vendos.

-me një formë foljore të pashtjelluar, pranë një kryefjale të shprehur me emër a përemër vetor.

Me të hyrë dielli, dhoma mori tjetër pamje.

Pa mbaruar fjalën unë, ti mos fol.

Kallëzuesi foljor i përbërë ka dy folje: e para tregon **mënyrën e veprimit** dhe e dytë tregon **vetë veprimin**. Ky kallëzues ndërtohet me:

foljet gjysmëndihmëse: filloj, zë, nis, vazhdoi, pushoi, mbaroi+folje në lidhore, formë e pashtjelluar, emër prejfoljor asnjansë

Filloi të qeshte me të madhe kur pa pamjen e saj.

Vazhdonte t'i thërriste me zë të lartë, por zhurma e ujëvarës e pengonte...

Për një moment **pushoi së kënduari** dhe pa nga salla.

foljet modale: mund, duhet, do+ folje në mënyrën lidhore, formë të pashtjelluar, emër prejfoljor asnjansë.

Me siguri **mund që të jetë** për mua kjo letër.

Ne **duhet ta mendojmë** këtë gjë para se të nisemi.

Do pyetur se si veprohet në situata të tilla.

Kallëzuesi emëror

Si ndërtohet kallëzuesi emëror?

Kallëzuesi emëror formohet nga dy pjesë:
a) këpuja, folja **jam** në të gjitha kohët e thjeshta. Në këtë përdorim, folja **jam** quhet **gjysmëndihmëse**.
b) pjesa emërore, e cila mund të jetë:

-emër në trajtën e pashquar: Duket që **është mjeshtër**.

-emër në trajtën e shquar: Ajo **qenka** Kaltra.

-mbiemër: Punimi **do të jetë i bukur** me këto ngjyra.

-lloje përemrash Kjo fitore **ishte e tij**.

-numëror: Aty **qenkëshin** katër.

-grup emëror: Drilona ishte **shoqja ime më e mirë**.

-shprehje frazeologjike: **Ishte në pikë të hallit**.

-ndajfolje: Brenda **ishte ftohtë**.

-formë të pashtjelluar: Ai nuk **është për t'u sharë**.

! Vini re!

Folja *jam* mund të shërbejë si kallëzues foljor i thjeshtë kur del me kuptimin e saj të plotë:

Nxënësit janë në oborrin e shkollës.

Në këtë rast folja *jam* zëvendësohet nga folja *ndodhem, gjendem*. Ku *ndodhen/gjenden* nxënësit?

Në funksionin e kallëzuesit mund të dalin edhe disa pjesëza, pasthirrma ose tingullimitime.

Dëmi **po që po**, por edhe sherri nuk mbaronte. **Si lum** ky njeri me fat!

Tingullimitimet në funksionin e kallëzuesit japin idenë e një veprimi të kryefjalës.

Dera **tak, tak!**

1. Gruponi kallëzuesit sipas llojit të tyre. Punoni në fletore sipas tabelës.

do të kisha parë, ishte nisur, filloi të këndonte, jam në qytet, paska gjetur, lexuam do të shkonte, do mbaruar, zuri të luante, qoftë bekuar, ishte ftohtë, paske filluar, duhet argumentuar, ishte për të qarë hallin, patën blerë, duhet të vendosësh, kishte për të punuar, do të kisha mbërritur, mbillen, qenë harruar, pata treguar, pushoi së gudituri.

Kallëzues foljor i thjeshtë	Kallëzues foljor i përbërë	Kallëzues emëror

2. Nënvizoni kallëzuesit në fragmentin e mëposhtëm. Dalloni pjesët e kallëzuesit foljor të përbërë.

Lufta ishte në të mbaruar, lufta e tejzgjatur që u kishte shkatërruar vendin, për ta, tashmë kishte marrë fund. Ishte armëpushimi më i madh: ngaqë ende nuk kishte nisur stina e ashpër që do të pasonte, dhe as që ishte shqiptuar emri ogurzi i luftës së ftohtë. Ishin gazmorë, të trishtë dhe të lodhur, kënaqeshin me verë e ushqim, si shokët e Ulisit pasi kishin nxjerrë anijen në stere...

Mund të vëzhgosh qëndrimin e një njeriu që vepron jo sipas logjikës, por sipas instinkteve të tij më të thella. Duhet bërë një analizë e kësaj sjelljeje, sepse është një shfaqje me interes të skajshëm, e ngjashme me atë që shijon natyralisti i cili fillon të analizojë veprimtarinë e një kafshe me instinkte komplekse.

(“Armëpushimi”, Primo Levi)

3. Diskutoni për foljet e shënuara në fjalitë e mëposhtme. Përcaktoni nëse këto folje janë përdorur si folje ndihmëse, gjysmëndihmëse ose folje në kuptimin e tyre të plotë leksikor.

Kampi **ishte** në një rrëzë mali, poshtë pyllit me lisa. **Filloi** me zë të qetë të recitonte një nga poezitë e Dritëro Agollit. **Jemi** mbledhur për të miratuar statutin e shoqatës. Me siguri **do të kemi** kohë të mirë siç thonë yjet. Më **duhet** ndihma juaj, që të mund ta realizoj këtë. Edhe vetë **nisi** të besonte në pafajësinë e saj. **Do** menduar një rrugë e mesme në këtë situatë të vështirë. Vesa **është** nga nxënëset më të qeta të klasës sime.

Detyrë

Shkruani një shkrim me temë “*Ndikimi i inteligjencës artificiale në edukim*”, në të cilin të përdorni disa lloje kallëzuesish. Nënvizoni këta kallëzues dhe tregoni llojin e tyre.

NUMËRORI

Funksioni i numërorit

Numërori është pjesë e ligjëratës që tregon numra abstraktë ose sasi të caktuar sendesh a qeniesh të një lloji. Numërorët, në përgjithësi nuk janë fjalë emërtuese. Ata shprehin nocione të veçanta që nuk lidhen me sende a qenie, por me numrat matematikorë.

Klasifikimi i numërorëve sipas formimit

Numërorë të parmë	Numërorë të përngjitur	Numërorë shprehje
Te numërorët e parmë bëjnë pjesë numërorët nga 0 -10 (një, dy, tre, katër, pesë, gjashtë, shtatë, tetë, nëntë, dhjetë).	Te numërorët e përngjitur bëjnë pjesë numërorët nga 11-19 (njëmbëdhjetë, dymbëdhjetë, ... tetëmbëdhjetë, nëntëmbëdhjetë).	Te numërorët shprehje bëjnë pjesë numërorët që përbëhen nga dy ose më shumë numërorë që lidhen mes tyre me lidhëza shtuese. 27... 84, ... 108, ... 809, ... (njëzet e shtatë, ... tetëdhjetë e katër, ... njëqind e tetë, ... tetëqind e nëntë, ...)

! Vini re!

Numërorët nuk e kanë kategorinë gramatikore të gjinisë: **dy** nxënës, **dy** nxënese, **pesë** libra, **pesë** fletore etj.

Vetëm numërori tre/tri përdoret në të dyja gjinitë: **tre djem, tri vajza**.

Numërorët përdoren për të treguar datën dhe vitin: më **15.4.1970**, një periudhë kohore apo përqindje. Plani u realizua **trembëdhjetë për qind**.

Numërorët themelorë

Në grupin e numërorëve që shprehin njësi të plota, hyjnë ato fjalë që janë elemente të sistemit të numërimit: një, dy, tre, katër, pesë etj. Këto fjalë quhen numërorë themelorë.

Këta mund të përdoren në sistemin e numërimit, në veprimet matematikore, ose si përcaktues të sasisë së sendeve a qenieve të një fare.

Kur përdoren si elemente të sistemit të numërimit ose në veprimet matematike, këta numërorë shprehin një numër abstrakt, nuk shoqërohen me ndonjë emër sendi a qenieje, p.sh.: Bëni këto veprime: $8+4+1=13$; $280+140+35=455$, rezultati është sa produkti $13 \times 35 = 455$.

Rëndom numërorët përdoren edhe të emëruar në kontekst, duke zënë vendin e emrit a të emrave tashmë të njohur për bashkëbiseduesin. Numërori përdoret i emëruar ose për të mos përsëritur emrin.

Dymbëdhjetë shkallë ishin prej mermeri të kuq. Kur mbërri te e **katërmëdhjeta**, vuri re se ngjyra e shkallës ishte gri.

Numërorët rreshtorë

Numërorët rreshtorë janë fjalë që tregojnë radhën e sendeve dhe që kanë kategoritë gramatikore të mbiemrave.

Kështu, numërorë rreshtorë janë: *i parë, i dytë, i tretë.... i njëqindtë* etj.

Numërorët nga dy e lart lakohen si emrat në numrin shumës: **dy, dyve, të dyja, të dyjave**.

Funksioni sintaksor i numërorëve në fjali

Numërori në fjali përdoret në funksion të kryefjalës, pjesës emërore të kallëzuesit emëror dhe përcaktorit.

Kryefjalë	Po si nuk doli një që t'ia mblidhte atij. Katër të tjerë morën rrugën e vjetër nga ana e lumit. Që të tria ndienin gëzim kur panë që projekti i tyre qe më i miri.
Pjesë emërore e kallëzuesit emëror	Ora ishte dy , kur u nisëm për te stacioni i trenit. Ishin dy gjëmime, por u dukën se ishin një e vetme.
Përcaktor me përshtatje Përcaktor me bashkim	Në shesh mbetën vetëm tre njerëz. Më duhen tri fletore të tilla. Ata të dy se nga mbinë, askush nuk e mori vesh. Kishin gjetur vetëm pesë libra të vjetër. Studimi i tyre përfshinte pesë lumenj malorë.

1. Dalloni funksionin që kryejnë numërorët në fjalitë e mëposhtme dhe më pas i shkruani me fjalë.

Planeti ynë ka 5 oqeane kryesore: Oqeanin Paqësor, Atlantik, Indian, Arktik dhe Jugor. Oqeani Paqësor është më i madhi, me një sipërfaqe prej rreth 165 000 000 km², duke përbërë afro 46% të sipërfaqes totale të ujërave oqeanike. Thellësia mesatare e tij është rreth 4 000 m, ndërsa pika më e thellë, në Hendekun Mariana, arrin rreth 11 000 m. Oqeani Atlantik zë rreth 106 000 000 km² dhe shtrihet midis 4 kontinenteve. Në botë numërohen mbi 50 dete, ndër to Deti Mesdhe me sipërfaqe rreth 2 500 000 km² dhe thellësi maksimale mbi 5 000 m. Rreth 71% e sipërfaqes së Tokës është e mbuluar nga ujërat, çka e bën atë të quhet shpesh “Planeti blu”.

2. Gjeni tekste të ndryshme që përmbajnë numërorë. Përcaktoni llojin e numërorëve të përdorur, klasifikoni ata sipas formimit dhe shpjegoni funksionin që kryejnë në fjali.

PJESËT E PANDRYSHUESHME TË LIGJERATËS - NDAJFOLJA

Ndajfolja është pjesë e pandryshueshme e ligjëratës, që tregon një tipar të veprimit ose të gjendjes së shprehur nga folja, rrethanën në të cilën kryhet veprimi dhe shkallën e cilësisë së kësaj rrethane.

Llojet e ndajfoljeve

vendi;	afër, atje, aty, djathtas, këtu, matanë etj;
kohe;	dje, pardje, sonte, tani, vjet, pasdreke etj;
mënyre;	mirë, keq, bukur, ëmbël, thjesht etj;
sasie;	shumë, tepër, mjaft, fort, aq, kaq etj;
shkaku	pse, përse.

Klasifikimi i ndajfoljeve sipas funksionit

Ndajfolje përcaktore

Këto ndajfolje tregojnë tiparin e një veprimi të shprehur nga folja ose shkallën e intensitetit të tij.
Interpretonte **bukur**. Qante **shumë**.

Ndajfoljet rrethimore

Këto ndajfolje tregojnë rrethanën në të cilën kryhet veprimi i shprehur nga folja:
Erdhi **sot**. U ngjit **sipër**. **Pse** nuk erdhe?

Shkallët e ndajfoljeve

Ndajfoljet përdoren në shkallë të ndryshme. Shkalla e ndajfoljeve tregon masën e tiparit të veprimit të foljes ose të rrethanave në të cilat kryhet veprimi.

Ndajfoljet, si mbiemrat, kanë shkallën pohore, si shkallë bazë mbi të cilën mbështeten shkallët e tjera, krahasore dhe atë sipërore. Mënyra e formimit të shkallëve të ndajfoljes është e njëjtë me atë të mbiemrave.

Formimi i shkallëve të ndajfoljes.

Shkalla sipërore formohet:
-me anë të një ndajfoljeje;
-me anë të përsëritjes të së njëjtës ndajfolje:

Ajo punonte **shumë bukur**.
Ecte **ngadalë, ngadalë**.

Shkalla krahasore

Ndajfoljet përdoren kryesisht në shkallën krahasore të sipërisë dhe barazisë.

Ajo punonte **më shumë** se e motra. E përfundoi punën **po aq shpejt** sa ne.

Përdorimi i ndajfoljes në shkallë të ndryshme.

Ndajfolje që nuk e kanë kategorinë gramatikore të shkallës:

dikur, dje, nesër, sot gjithnjë, shpeshherë, dyfish, tepër përse, pse etj.

Dikur ajo jetonte **këtu**.

Edhe pse i lodhur punoi **dyfish**.

Ndajfolje që përdoren më shumë në shkallën pohore dhe krahasore:

brenda, sipër, poshtë, shumë etj.

Dikur lexonte **shumë**.

Dikur lexonte **më shumë**.

Ndajfolje që përdoren në të tria shkallët: pohore, sipërore dhe krahasore:

shpesh, vonë, pranë, larg, tutje, afër, rastësisht, keq, mirë, fort etj.

Ata na vizitonin **shpesh**.

Ata na vizitonin **shumë shpesh**.

Ata na vizitonin **po aq shpesh sa** më parë.

! Vini re!

Fjalët: *shumë, pak, mjaft, ca, aq, plot* përdoren si përemra të pacaktuar dhe si ndajfolje. Kur janë përemra të pacaktuar, zakonisht shoqërojnë emra.

Ndajfolje: Kishim ecur **mjaft**. Fliste **shumë**, ndaj mezi kuptohej

Përemra: Kishte **shumë** fjalë, ndaj mezi e lexova letrën. Në rrugë kishte **plot** njerëz.

1. Në grupin e mëposhtëm nënvizoni ndajfoljet që përdoren në shkallë të ndryshme. Me secilën prej tyre formoni nga dy fjali: një në shkallën sipërore, tjetër në shkallën krahasore.

bukur, larg, natë për natë, orë e çast, sonte, ndonjëherë, kthjellët, mirë, dikur, gjëkund, befaz, urtë, rreptë, keq, herë pas herë, djathtas, ftohtë, dosido, afër, përse, shpejt, parvjet, rregullisht, hap pas hapi, pasnesër, pse, lara-lara, askund.

2. Gjeni ndajfoljet në fjalitë e mëposhtme. Përcaktoni llojin dhe shkallën e tyre.

Pse nuk u paraqite në orarin që të thashë? Qëndroja qetësisht në këmbë përballë tij, pa folur duke e parë drejt në sy. Vishej thjesht, por bukur. Pak nga pak, nisa të shikoja larg, derisa ndesha pyllin e gjelbër. Më poshtë, bënin hije dy lisa shumë të mëdhenj me trungje të trasha. Një ditë prej ditësh, kur ne nuk e prisnim, erdhi nga shumë larg një letër prej tij. Hëna paksa e zbehtë ndriçonte çuditërisht shumë luginën e errët. Fliste aq rrëmbyer dhe aq shpejt, sa që nuk i kuptuam asnjë fjalë. Artani fliste fare ulët, thua se kishte frikë se mos e dëgjonin të tjerët.

3. Mbiemrat: i qartë, i lehtë, i bukur, i shkretë, i shpejtë, i thjeshtë, i gjallë, i egër, i ëmbël, i drejtë, ktheni në ndajfolje dhe formoni fjali me to në shkallën sipërore dhe krahasore të barazisë dhe sipërisë.
4. Shkruani një tekst me temë „Rëndësia e ushtrimit të sporteve nga të rinjtë“, duke përdorur ndajfolje të llojeve dhe shkallëve të ndryshme.

Formimi i ndajfoljeve

Për nga struktura, ndajfoljet janë fjalë:

- ♦ të parme;
- ♦ të prejardhura;
- ♦ të përngjitura;
- ♦ lokucione ose shprehje.

Ndajfolje të parme	Janë të parme ndajfoljet që nuk kanë dalë prej ndonjë pjese tjetër të ligjëratës dhe që, nga pikëpamja e sotme, janë të pazbërthyeshme: <i>afër, keq, larg poshtë, prapa</i>. Këtu do të përfshihen edhe ndajfoljet <i>andej, ashtu aty, këndej, kështu, këtej, këtu, lart, sonte, sot</i> etj., që historikisht nuk janë të tilla.
Ndajfolje të prejardhura: a) me anë të konversionit nga emrat dhe nga foljet; b) me prapashtesa.	a) <i>fare, herët, sheshit, vjet, rrotull, mot, copë, grumbull, lëmsh</i> etj. Duket sheshit që ti gënjen. Ti nuk mbush fare! Ia thashë copë mendimin tim. I kishte lënë rrobat grumbull, në një cep të dhomës. Më bëre lëmsh tani me këto që më tregove. <i>dendur, kapur, hapur, shkoqur, kaluar</i> etj. (nga pjesoret) Mendimin tim e them hapur. Shiu binte dendur. b) <i>-(i) sht, -as/azi, -thi, -çe</i> etj. ushtarakisht, natyrisht, hollësisht, absolutisht, barbarisht, barkazi, brinjas, djathtas, fshehuras, myzeqarçe, qençe, fshaçe etj. Ato kohë kishin ndërhyrë ushtarakisht. Merr rrugën djathtas.
Ndajfolje të përngjitura:	<i>gjithandej, gjithmonë, kudo, ngado, askund, kurrkund, menjëherë, sakaq, ndërkaq, kryekëput, motmot, rrallëherë, buzagaz, turravrap, njëfish, vetvetiu, përreth, përfundi, përbri</i> etj. Gjithandej ishin shpërndarë mbeturina. Rrallëherë vinte edhe në shtëpinë tonë. Pa me vëmendje përreth.
Lokucione ndajfoljore (shprehje):	<i>copa-copa, palë-palë, vende-vende, togje-togje, anës e anës, rreth e rrotull, lesh e li, pikë e vrer, këmba-këmbës, orë për orë, vit për vit, herë pas here, hap pas hapi, shteg më shteg</i> etj. Gruri ishte mbledhur në anë të arës togje-togje. E ndoqi lepurin këmba-këmbës, derisa e kapi. Kjo punë do bërë hap pas hapi.

! Vini re!

Tregoni kujdes në drejtshkrimin e ndajfoljeve të mëposhtme:

Ndajfoljet *fshehtë, gjatë, mirë, lehtë, gjerë, poshtë, shumë, gjithmonë* shkruhen me **-ë** fundore.

Ndajfoljet *fort, drejt, lart, mjaft, pak, plot, shkurt, shpejt, thjesht* shkruhen pa **-ë** fundore.

Ndajfoljet *copa-copa, pika-pika, pjesë-pjesë, çika-çika*, shkruhen me vizë në mes.

Funksionet sintaksore të ndajfoljeve në fjali

Funksionet që kryen ndajfolja në fjali

Përcaktor	Dritat e zbehta ndriçojnë kodrat përreth . Vështroi pyllin përballë, prej ku ishte zhdukur ariu i murrmë. Ai atje është vëllai im, Artani. Një fjalë mbarë e prapë do të na e largojë pikëllimin.
Pjesa emërore e kallëzuesit emëror	Jashtë ishte ftohtë .
Rrethanor: a) vendi; b) kohe; c) mënyre; d) shkaku; e) sasi.	a) Po miqtë ku janë? – Këtu janë. Ku të jenë gjetkë ? Atje do të lëmë gjurmët tona. b) Armiku nuk na pa kurrë të gjunjëzuar. Ditë për ditë shkonte te liqeni të takonte Zanat e malit. c) Ua kishte thënë hapur atë që mendonte. U ndeshëm me turqit thikë më thikë në Albulenë. I vendosi drutë stivë- stivë . d) Pse na degdisë këtu? Larg botës dhe shtëpisë. Ç' pate, pse u zverdhe ashtu në fytyrë? e) Ai punon shumë , bre burra! Të matin shtatë herë e të presin një herë .

1. Klasifikoni ndajfoljet e mëposhtme sipas strukturës.

afër, keq, larg poshtë, prapa, sheshit, vjet, rrotull, mot, copë, grumbull, lëmsh brinjas, djathtas, fshehuras, gjithandej, gjithmonë, kudo, ngado, askund, kurrkund, menjëherë, sakaq, ndërkaq, kryekëput, këmba-këmbës, orë për orë, vit për vit, herë pas here, hap pas hapi, shteg më shteg.

2. Formoni fjali me ndajfoljet e dhëna: *shpeshherë, rrafsh, sheshit, së jashtmi, copë- copë, vende- vende, pandërprerë, shtruar, ëmbël, fluturimthi, egërsisht, butësisht, kalimthi, ngado, vetvetiu, përkarshi.*
3. Ndërttoni fjali me ndajfoljet *pranë, ëmbël, shtruar, tutje, pse, përse, ku, kur, si dhe sonte*. Përcaktoni funksionin sintaksor të secilës ndajfolje dhe diskutoni për të.
4. Dalloni ndajfoljet në fragmentin e mëposhtëm dhe përcaktoni funksionin e tyre në fjali.

Një tufë zogjsh lart në fluturim kryen akrobaci pa pasur nevojë për urdhrat e një prijësi, duke ndërruar drejtim papritur e papandehur, duke u ndarë në dysh pa e humbur orientimin, apo duke u ulur në tokë pak sekonda për t'i shpëtuar një grabitqari. Se si është e mundur që një sistem shumë i ndërlikuar i mijëra individëve vetëm pak centimetra larg njëri-tjetrit arrin të veprojë si një njeri i vetëm, duke ndryshuar drejtim, dendësi dhe lartësi brenda pak çastesh, është një mister që ngjall kureshtjen jo vetëm të etologëve, por edhe të fizikanëve. Asnjëherë tufat nuk ndahen në dysh, por fluturojnë si një trup i vetëm.

PARAFJALA

Parafjala është pjesë e pandryshueshme e ligjëratës që shpreh marrëdhënie sintaksore varësie mes një emri ose përemri në një rasë të caktuar. Parafjalët e drejtojnë emrin ose përemrin në një rasë të caktuar.

Klasifikimi i parafjalëve sipas kriterit sintaksor

Rasa emërore	Rasa gjinore	Rasa kallëzore	Rasa rrjedhore
<i>nga, te/tek</i> Përdoret parafjala te kur emri a përemri pas saj fillojnë me bashkëtingëllore: <i>te shtëpia, te ne</i> dhe përdoret parafjala tek , kur emri a përemri fillojnë me zanore: <i>tek ura, tek ata</i> .	<i>me anë, me anën, në drejtim, në saje, për shkak</i> etj. Emrat dhe përemrat që vijnë pas parafjalëve të rasës gjinore janë me një para, <i>me anë të kësaj letre</i> , në drejtim të lumit.	<i>me, në, pa, për, mbi, përmbi, nën, nëpër, më, bashkë me, në krahasim me</i> etj. Parafjalët e thjeshta të rasës kallëzore janë ato që përdoren më shpesh në komunikim.	<i>prej, përtej, larg, afër, rrotull, pranë, majë, buzë, krahas, përveç, sipas</i> etj. Disa parafjalë të rasës rrjedhore, kur nuk shoqërohen nga emri, përemri a numërori, dalin si ndajfolje dhe si emra.

Në gjuhën shqipe, **rasa dhanore** është e vetmja që **nuk ka parafjalë**.

Gjatë zhvillimit të gjuhës shqipe, numri i parafjalëve ka ardhur duke u shtuar, sidomos lokucionet parafjalore.

Klasifikimi i parafjalëve sipas prejardhjes (kriterit morfologjik)

Sipas prejardhjes, parafjalët i klasifikojmë në: *parafjalë të parme* dhe *parafjalë jo të parme*.

Parafjalët e parme nuk janë formuar nga fjalë të tjera: *mbi, me, në, prej, te, nga*.

Parafjalët jo të parme janë formuar në mënyra të ndryshme, duke kaluar nga klasa të tjera fjalësh, si ndajfoljet dhe emrat, nëpërmjet konversionit, si: *afër, larg, brenda, jashtë, para, pas, ballë, buzë, bri, faqe, rrëzë, majë, mes* etj.

jashtë si ndajfolje	Mos dil jashtë , se bie shi.	Ndajfolja “jashtë” varet nga folja dhe shërben si rrethanor vendi.
jashtë si parafjalë	Shumë sportistë dolën jashtë fushës .	Parafjala “jashtë” i prin emrit “fushës” dhe i gjithë grupi “jashtë fushës” shërben si rrethanor vendi.

buzë si emër	Kishte në buzë një nishan të bukur.	Emri “buzët” varet nga folja dhe shërben si rrethanor.
buzë si parafjalë	Makina u ndal buzë kanalit.	Parafjala “buzë” i prin emrit “kanalit” dhe i gjithë grupi “buzë kanalit” i cili drejtohet nga folja, kryen funksionin e rrethanorit të vendit.

Klasifikimi i parafjalëve sipas ndërtimit

Parafjalë të thjeshta	<i>nga, te, me, në, bri, gjatë, lart, majë, mes, veç, faqe, buzë</i> etj.
Parafjalë të përngjitura	<i>nëpër</i> (në+për); <i>përmbi</i> (për+mbi); <i>nëpërmjet</i> (në+për+mjet); parafjalët e formuara me konversion prej ndajfoljesh të përngjitura, si: <i>përballë</i> (për+ballë); <i>përbri</i> (për+bri), <i>përkrah</i> (për+krah) etj.
Lokucione parafjalore (shprehje)	<i>ballë për ballë, rreth e qark, rreth e rrotull, për shkak të, në bazë të, në kundërshtim me, në lidhje me</i> etj.

! Vini re!

Parafjalët si: *ballë, buzë, jashtë*, edhe pse janë të thjeshta, nuk janë të parme sepse janë formuar nëpërmjet konversionit, nga emrat **ballë** dhe **buzë** dhe ndajfolja **jashtë**.

1. Dalloni parafjalët në fragmentin e mëposhtëm dhe gruponi sipas formimit.

Inteligjenca Artificiale (IA) po bëhet një mjet gjithnjë e më i rëndësishëm në arsim. Për nxënësit, ajo ofron mundësi të reja për të mësuar në mënyrë më të personalizuar dhe më efektive. Kjo ndihmon në përforcimin e njohurive dhe në kapërcimin e vështirësive individuale.

Përmes aplikacioneve, nxënësit mund të praktikojnë gjuhë të huaja në mënyrë interaktive. Po ashtu, përdorin algoritme inteligjente për të rekomanduar përmbajtje mësimore të përshtatshme në lidhje me moshën e nxënësve.

Një tjetër dobi është zhvillimi i aftësive digjitale, të cilat janë thelbësore në këtë shekull. Nxënësit mësojnë të analizojnë informacionin dhe të përdorin teknologjinë në mënyrë të përgjegjshme. IA mund të ndihmojë edhe në organizimin e kohës dhe planifikimin e detyrave.

Megjithatë, përdorimi i saj kërkon udhëzim dhe etikë. Nxënësit duhet të mësojnë ta përdorin IA-në si mjet në ndihmë të tyre dhe jo si zëvendësim të mendimit kritik. Në përfundim, Inteligjenca Artificiale, kur përdoret me kujdes, mund të rrisë cilësinë e të nxënit dhe të përgatisë nxënësit për sfidat e së ardhmes.

2. Formoni fjali, në të cilat fjalët: *jashtë, larg, afër, pranë, përballë, buzë, tutje, brenda*, të përdoren si parafjalë dhe si ndajfolje. Shpjegoni përdorimin e tyre në secilin rast.

LIDHËZAT DHE SHPREHJET LIDHËZORE

Lidhëza është pjesë e pandryshueshme e ligjëratës që lidh dy gjymtyrë fjalie ose dy fjali dhe shpreh marrëdhënie të ndryshme sintaksore ndërmjet tyre. Sipas marrëdhënies sintaksore, lidhëzat ndahen në bashkërenditëse dhe nënrenditëse.

Klasifikimi i lidhëzave sipas strukturës morfologjike

Shohim lidhëzat: *por, kurse, duke qenë se, dhe, kur, mirëpo, nëse*.

Nisur nga struktura morfologjike, lidhëzat mund të jenë fjalë të thjeshta, të përngjitura dhe lokucione lidhëzore.

Lidhëza të thjeshta

dhe, e, në, ose, edhe, kur, si, ku, që, pra, o, apo, ose, sa, se etj.

Lidhëza të përngjitura

ndonëse, mirëpo, prandaj, meqenëse, kudo, saqë, sikurse, pasi etj.

Lokucione lidhëzore

në qoftë se, me qëllim që, për shkas se, deri ku, jo vetëm që... por edhe, le që por as etj.

Lidhëzat e përngjitura formohen nga përngjitja e dy a më shumë fjalëve të veçanta.

sesa-se+sa, nëse-në+se, mirëpo-mirë+po, ngado-nga+do, megjithatë-me+gjithë+atë, kurdo-kur+do etj.

Lokucionet lidhëzore përbëhen nga dy a më shumë fjalë, të cilat kanë një kuptim të vetëm dhe kryejnë funksionin e një lidhëze, ndonëse nuk shkruhen si një fjalë e vetme, si: *me qëllim që, kështu që, edhe pse etj.*

Sipas funksionit (kriterit sintaksor) lidhëzat i grupojmë në dy kategori:

- ♦ lidhëza bashkërenditëse;
- ♦ lidhëza nënrenditëse.

Në fjalitë e përbëra, lidhëzat mund të lidhin dy fjali që nuk varen nga njëra-tjetra ose dy fjali që varen nga njëra-tjetra. Më pëlqen proza, **por** poezia më prek shpirtin.

Kjo është një fjali e përbërë, ku pjesët **më pëlqen proza** dhe **poezia më prek shpirtin** janë në marrëdhënie barazie, pra nuk varen prej njëra-tjetrës.

Lidhëza të tilla quhen **lidhëza bashkërenditëse** dhe fjalitë që lidhin quhen fjali të përbëra me bashkërenditje.

Në shumë raste lidhëzat lidhin fjali që janë në marrëdhënie varësie ndërmjet tyre, njëra është drejtuese dhe tjetra e varur. Nxito, **sepse** do të të ikë autobusi.

Kjo është një fjali e përbërë, në të cilën fjalia kryesore **nxito** ka në varësi fjalinë e varur **do të të lërë autobusi**. Lidhja ndërmjet tyre realizohet me lidhëzën sepse.

Lidhëza të tilla quhen **lidhëz nënrenditëse**, ndërsa fjalitë që lidhin quhen fjali të përbëra me nënrenditje.

Llojet e lidhëzave bashkërenditëse

Shtuese:	dhe, edhe, e, jo vetëm... por dhe, jo vetëm... por as etj.
Kundërshtuese:	kurse, ndërsa, po, por, mirëpo, veç etj.
Veçuese:	a, ose, ose... ose, ja... ja etj.
Përmbyllëse:	prandaj, ndaj, pra, pa etj.

Llojet e lidhëzave nënrenditëse

Ftilluese:	Kushtore:	Vendore:	Krahasore-mënyrore:	Kohore:
se, që.	nëse, në, në qoftë se, po, po qe se, sikur, në qoftë se etj.	ku, nga, tek, ngado që, kudo që etj.	sa, se, sesa, si, siç, porsì, sikurse, ashtu si (ç) etj.	kur, pasi, sa, si, sapo, gjersa, që kur, sa herë që, qysh se etj.
Rrjedhimore:	Shkakore:	Lejore:	Qëllimore:	
sa, saqë, aq sa, kështu që etj.	se, sepse, që, meqë, meqenëse, nga shkaku se, ngaqë etj.	sado, sadoqë, sido (që), megjithëse, megjithëqë, edhe pse etj.	që, me qëllim që, në mënyrë që.	

Sipas prejardhjes, lidhëzat i ndajmë në dy lloje:

Lidhëza të parme

Këto lidhëza nuk janë formuar nga fjalë të tjera, si: e, dhe, apo, ndo, o, po, por etj.

Lidhëza jo të parme

Këto lidhëza janë formuar nëpërmjet **konversionit** ose **përngjitjes**.

Nëpërmjet konversionit janë formuar lidhëza nga klasa e përemrave (që, sa, se), e ndajfoljeve (ku, kur, nga, tek, veç), e foljeve, dhe e pjesëzave.

1. Gruponi lidhëzat sipas strukturës morfologjike në një tabelë në fletore, duke i ndarë në: të thjeshta, të përngjitura dhe lokucione lidhëzore.

sipas, se, që, ndonëse, kështu që, posa që, ndo, kurse, mirëpo, me qëllim që, kurdoherë që, ose, a, edhe pse, megjithatë, për shkak se, apo, sido, sa, nga, si, sa herë që, sikurse

Lidhëza të thjeshta	Lidhëza të përngjitura	Lokucione lidhëzore
---------------------	------------------------	---------------------

2. Tregoni mënyrën e formimit të lidhëzave: *derisa, sesa, porsa, kurse, sikurse, megjithatë kurdo, sido, nëse, mirëpo, ngado, sado*.
3. Argumentoni nëse lidhëzat në fjalitë e mëposhtme shprehin kundërshtim, marrëdhënie shkak- pasojë, qëllim, kusht, kohë etj.

Isha e vendosur që të shkoja atje, sepse i detyrohesha një shpjegim atij. Dielli ishte ngritur në kupën e qiellit kur në qytet mbërriti grupi i parë i delegatëve të kongresit. Kur isha i vogël, gëzohesha shumë kur kthehej babai nga udhëtimet e tij të gjata. Lufta kishte disa vjet që vazhdonte dhe në shtëpi e dinim se ç'rrezik fshihnin këto udhëtime. Kështu, sa herë që ai kthehej pas një udhëtimi të gjatë, gëzoheshim që e kishte kapuar edhe këtë radhë rrezikun e i kishte treguar, siç thoshte gjyshja, munxët gjermanit. Nëse e gjen duke punuar, mos e shqetëso, sepse e shpërqendron. Unë gëzohesha edhe sepse, kur vinte ai, shtëpia kundërmonte erë mollësh. Ngado që kalonte, shihte grumbuj njerëzish që shëtisnin, ndonëse tetori kishte sjellë, veç të ftohtit, edhe një tyl të hollë mjegulle. Po s'punove në të ri, rri e qaj në pleqëri. Ardhja e asaj letrë iu duk aq e papritur, sa gati - gati nuk i besohej. Shpesh dilte në kopshtin e heshtur, që të ishte vetëm e që të mund të lexonte. Hidhte sytë herë pas here nga dritarja që të shihte ardhjen e saj.

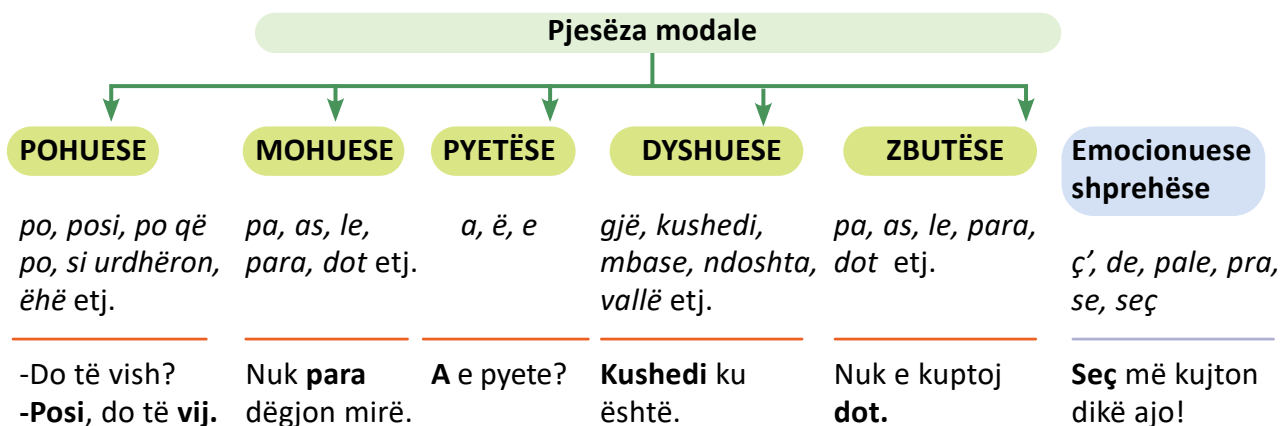
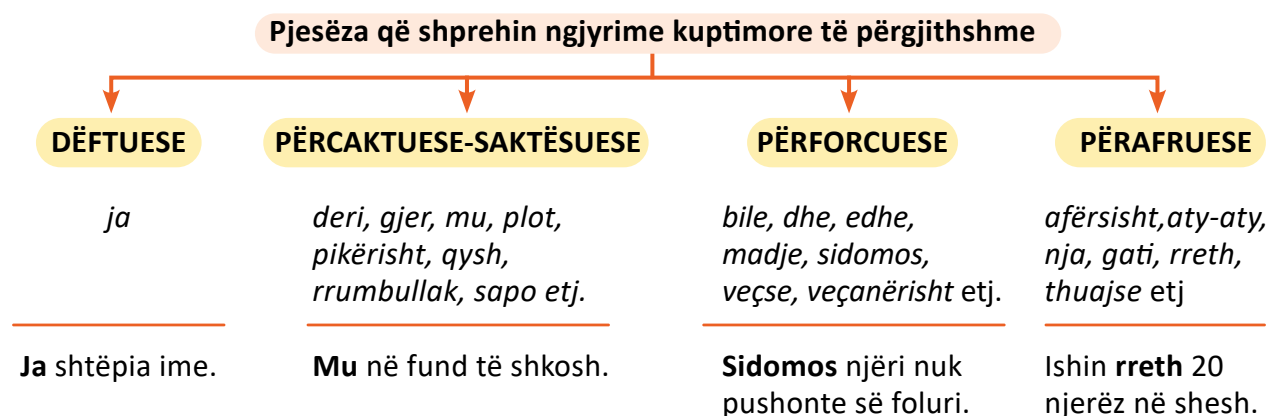
4. Plotësoni në fletore fjalitë me lidhëzat që mungojnë. Diskutoni për lidhëzat e përdorura, duke treguar llojin e tyre: bashkërenditëse, nënrenditëse.

E ku ka gjë më të bukur__të plakësh duke mësuar. Nxënësit__të ndiqnin leksioni ishin mbledhur në sallën e madhe të koncerteve. Që nga ajo natë e frikshme nuk fle,__nuk e lë dritën e dhomës ndezur.Të kanë mbetur vetë dy mundësi_eja me ne,__shko me ata,rrugë të mësme nuk ka. Nxori sytë__të vinte vetullat. E pyeta, por ajo __nuk më foli, __nuk m'i hodhi sytë. Ai vendosi__të shkonte me ta, __e ndiente__ishte rruga e duhur. Në sallë, _muzika ishte e lartë, __nuk mund të dëgjonte asgjë __doli jashtë në korridorin e vogël. Bora në këto vise__nis, __pushon papritur. __do ta kishte marrë njoftimin në kohën e duhur, do të kishte ardhur patjetër. Shihemi fare rrallë,__jetojmë në një qytet . Mbylle derë__dëgjon hapa në korridor, - e porosit nëna.

PJESËZAT

Pjesëza është pjesë e pandryshueshme e ligjëratës, që shërben për të shprehur ngjyime kuptimore ose emocionale plotësuese të një fjale, të një togfjalëshi ose të një fjalie.

Klasifikimi i pjesëzave sipas kuptimit të tyre

Pjesëza që shërbejnë për të ndërtimin e formave gramatikore të foljeve, shkallën e mbiemrit dhe ndajfoljes.

Në këtë grup hyjnë pjesëzat: *u, do, të, me, për, pa, duke, më.*

u	U lodha duke pritur. U dëgjoftë larg! Ndërton trajta të formës joveprore të foljeve.
do	Do të lexoja edhe tri faqe. Ndërton të ardhmen e mënyrës dëftore dhe kushtore.
të	Të shkojmë ta vizitojmë nesër. Të kesh jetë e shëndet! Ndërton mënyrën lidhore.
me	Me të ardhur dhe u shtri. Ndërton formën e pashtjelluar të njëkohësisë.
për	Për të mbërritur atje duhet një orë rrugë. Ndërton formën e pashtjelluar paskajore.
pa	Rrinte pa folur, me sytë përdhe. Ndërton formën e pashtjelluar mohore.
duke	Lumi vinte duke u zgjeruar pranë fshatit tonë. Ndërton formën e pashtjelluar përcjellore.
më	Ishte më e vogla. Punonte më bukur se ne. Ndërton shkallën sipërore të mbiemrat, ndajfoljet.

1. Lidhni grupin e pjesëzave me llojin e tyre.

madje, sidomos, veçse, veçanërisht

Emocionuese shprehëse

kushedi, mbase, ndoshta

Pohuese

posi, po që po, si urdhëron

Ndërtimi i formave gramatikore

plot, pikërisht, qysh, rrumbullak

Përforcuese

de, pale, pra, se, seç

Dyshuese

u, do, të, pa, për, duke, të, më

Përcaktuese- saktësuese

2. Gruponi pjesëzat e ushtrimit 1 sipas llojit të tyre. Plotësoni tabelën në fletore.

Pjesëza që shprehin ngjyime kuptimore të përgjithshme	Pjesëza modale	Emocionuese shprehëse	Pjesëza për të ndërtuar forma gramatikore të foljeve

Detyrë:

Krijoni një dialog, në të cilin të përdorni pjesëza me ngjyime të ndryshme kuptimore, si edhe pjesëza emocionuese-shprehëse. Lexoni dialogët e krijuar me role.

PASTHIRRMA

Pasthirrma është pjesë e pandryshueshme e ligjëratës, që shërben për të shprehur ndijime, ndjenja a vullnetin e folësit, por pa i emërtuar ato.

Gjatë përdorimit të pasthirmave në fjali të ndryshme, rëndësi **ka intonacioni** me të cilin shqiptohen. Në varësi të kontekstit dhe të **intonacionit, e njëjta pasthirrmë** mund të shprehë ndjenja të ndryshme të folësit:

- ♦ Oooo, sa bukur ke folur! (kënaqësi)
- ♦ Oooo, u bëre i bezdisur tani! (bezdisje, mërzi)
- ♦ Oooo, ku qenkeni futur! (habi)

Pasthirrma nxitëse që shprehin:

thirrje	nxitje/urdhër	përsëndetje
<i>ej (hej), o, ore (or, mor, more), moj (ori, mori), pëst etj.</i>	<i>o burra, forca, hë, na, sus,shët, të keqen etj.</i>	<i>faleminderit, lamtumirë, mirëmëngjesi, mirupafshim, mirë se erdhe, natën e mirë, tungjatjeta, udha e mbarë etj.</i>

Pasthirrma emocionuese që shprehin:

gëzim, kënaqësi	habi	frikë, hidhërim	mosbesim, përbuzje	mërzi, dhimbje
<i>ëhë, o, oho, të lumtë, urra etj.</i>	<i>au, eu, oj, ou, pa, u, ua, uh etj.</i>	<i>bobo, bubu, korba, kuku, obobo, qyqja, ububu, e zeza etj.</i>	<i>aha, bah, ehe, ah, i, ohu, ptu, ye etj.</i>	<i>a, ah, eh, of, oi, uf etj.</i>

Pranë pasthirmave qëndrojnë edhe **tingullimitimet (onomatopetë)**, të cilat riprodhojnë tinguj, zëra, zhurma, britma, klithma etj., të sendeve dhe të dukurive të ndryshme të realitetit. Ndonëse bëjnë pjesë në këtë grup, tingullimitimet nuk shërbejnë për të shprehur ndjenja a dëshira të folësit, por për të riprodhuar tinguj, zëra dhe zhurma.

Ha- ha- ha! - qeshi e thirri vajza me një zë gazmor.

Mbi degët e mollës në oborr këndonte një guguftu: **“gu- gu- gu!”**.

Plaku u mbështet dhe zuri të kollitej në një qoshe: **“Khu- khu!”**

1. Dalloni pasthirrmat në fjalitë e mëposhtme dhe emërtoni llojin e tyre.

Oh, po sikur të mos jetë kështu? - mendoj për një çast Avdiu dhe pa nga dritarja. Aha, kështu qenka puna! - vijoi ai - Tani nuk shkojmë dot atje. Hopa! Pa, të shijshme e ke bërë! Të lumshin duart, moj Nani! Hë, hidhuni matanë- na nxiti axha Refat. Eu, si qenka djegur! - konstatoi nëna. A, more Gëzim ç'më bërë! - mërmëriti plaku duke parë zjarrin që po bubullonte në vatër.

- Shët! - pëshpëriti Veloja kur pa se drejt nesh po vinte grupi i burrave. Ngarkohuni dhe marsh për në fshat! – urdhëroi Gjergji. - Mirë se erdhe, - i tha Albani dhe u ngrit për t'i dhënë dorën mikut. Sepse një ah dhe një brengë, ta mbush zemrën me hidhërim.

-U, profesori, mezi të njoha, bre, - thirri ai dhe e përqafoi.

2. Formoni fjali me pasthirrmat: **ah, oi** duke i shqiptuar me intonacion të ndryshëm, për të përcjellë ndjenja dhe emocione si: a) kënaqësi/ entuziazëm; b) habi; c) dhimbje.

Lexoni bukur fjalitë para klasës, ndërsa nxënësit e tjerë, sipas intonacionit tuaj, të emërtojnë ndjenjën përkatëse.

3. Formoni fjali me pasthirrmat përshëndetëse: *faleminderit, lamtumirë, mirëmëngjes, mirupafshim, mirë se erdhe, mirëmbetshi, natën e mirë, tungjatjeta, udhë të mbarë.*

Krijoni situata të ndryshme në klasë, në të cilat t'i përdorni këto pasthirrma në komunikim me shokët dhe shoqet.

SHENJAT E PIKËSIMIT

Shenjat e pikësimit përdoren në të shkruar për ta bërë më të kuptueshme përmbajtjen e një thënieje të shprehur me shkrim si dhe lidhjet midis pjesëve të saj. Në shenjat e pikësimit futen vetëm ato shenja grafike me anën e të cilave bëhet ndarja e një teksti në fjali e periudha dhe tregohen kufijtë midis njësive më të vogla brenda tyre.

Klasifikimi i shenjave të pikësimit

Numri i shenjave të pikësimit është i paktë, gjithsej janë dhjetë: *pika, pikëpyetja, pikëçuditja, pikat e heshtjes, presja, pikëpresja, dy pikat, viza, kllapat dhe thonjëzat.*

Shenjat e pikësimit kryejnë këto funksione:

- janë treguese të segmentimit sintaksor të ligjërit;
- shprehin marrëdhëniet midis fjalive të një periudhe a gjymtyrëve të një fjalie;
- shërbejnë si mjet për tregimin e karakterit të fjalive (dëftore, pyetëse, thirrmore);
- tregojnë gjatësinë e pauzave.

Shenjat e pikësimit ndahen në dy grupe.

Në grupin e parë futen **shenjat ndarëse**. Këto shërbejnë për ndarjen e një fjalie a gjymtyre nga fjalitë a gjymtyrët e tjera. Brenda tyre dallohen dy nëngrupe: shenjat ndarëse brenda fjalisë (*presja, pikëpresja, dy pika dhe viza*) dhe shenjat ndarëse në fund të fjalisë, që tregojnë përfundimin e thënies, por edhe kufijtë midis njësive të plota sintaksore. Të tilla janë **pika, pikëpyetja, pikëçuditja dhe tri pikat.**

Shenja pikësimi në fund të fjalisë

• Pika

Kjo shenjë pikësimi përdoret:

- në fund të një fjalie dëftore dhe ka intonacion zbritës: *Artistët dolën në skenë.*
- pas një fjale a grupi fjalësh me vlerë fjalie: *Male. Male të larta. Horizont i përflakur.*
- në fund të një fjalie pyetëse të zhdrejtë: *E pyeti nëse u mërzit nga nota që mori.*
- Në fund të një fjalie nxitëse: *Merri librat dhe shko në shtëpi.*
- Në fund të një fjalie të përbërë: *Le të vendosim për këtë këtu, se nuk kemi kohë.*

? Pikëpyetja

Kjo shenjë pikësimi përdoret:

- në fund të një fjalie pyetëse dhe ka intonacion ngritës: Pse nuk merrni nga këto mollë?
- në fund të një periudhe që, mbaron me një fjali pyetëse të zhdrejtë: Në fund e pyeti se pse rrinte i mërzitur?
- në fund të një fjalie pyetëse- thirrmore: Si the që e quanin, more?!

Pikëçuditja

Kjo shenjë pikësimi përdoret:

- a) në fund të një fjalie të pavarur thirrmore: *Ky qenka më trim se unë!* (dëftore- thirrmore)
- b) në fund të një fjalie të përbërë që përfundon me një fjali thirrmore: *Po si e lamë të na ikte, që na u thafshin krahët!*
- c) pas një fjale a grupi fjalësh a pas pasthirmave: *Nënë! Ehe! Oha Kuqo! Oha Bardho!*

Tri pikat

Kjo shenjë pikësimi përdoret:

- a) në mes të një fjalie të paplotë: *Të katër brigadat...tha Ademi, por nuk e mbaroi fjalën.*
- b) për të treguar një ritëm të ngadaltë në të folur: *Nuk është e vërtetë...Atje ishte...*
- c) për të treguar ndërprerjen e një thënieje që lexuesi e merr me mend: *Shkoi për të gjuajtur në pyll. Apo s'ka një nishan...*

Shenja pikësimi brenda fjalisë

Presja

Presja përdoret:

- a) në gjymtyrët homogjene: Djali u ngrit, u kollit, rregulloi zërin dhe nisi të fliste.
 - b) në gjymtyrët e veçuara: Ndaj të gdhirë, dolëm nga fshati. Dorina, një gjimnaziste e shkathët, është shoqja ime.
- Përdorime të veçanta të presjes:
- a) në shkresa zyrtare për të ndarë emrin e vendit: Fier, më 26 janar 1998.
 - b) Në citimet e bibliografive e referimeve: E.Çabej, Shumësi i singularizuar në gjuhën shqipe, Tiranë, 196.

Pikëpresja

Pikëpresja përdoret:

- a) në fjalitë e bashkërenditura ose në fjalitë e bashkuara pa lidhëza, kur ato janë mjaft të zgjeruara: *Unë dhe ti po shkojmë këtej ; të tjerët merrni për nga lumi.*
- b) për të shënuar ndarje më të theksuara se ato me presje: *Në veri kishte rënë borë e madhe; kurse në jug, shirat shkaktuan përmytje të mëdha.*
- c) në shënimet bibliografike: *Xhuvani Aleksandër: Fjalë dhe shprehje të shqipes, "Studime filologjike".*

Dy pikat

Dy pikat përdoren:

- a) për të dalluar fjalët e autorit nga ato të folësit në ligjëratën e drejtë: I pata thënë atij: *"Mos shko atje, se nuk është mire".*
- b) kur numërohen gjymtyrët, të cilat mund të jenë fjalë, grupe fjalësh ose pjesë fjalie: *Mori me vete: lapsat, librat, ngjyrat dhe një fletore vizatimi.*
- c) Kur jepet një shpjegim: *Mos harro: nuk ka dashuri më të madhe se ajo e nënës.*

Viza

Kjo shenjë përdoret:

- a) kur mungon folja jam/ është (këpujë) në fjalë të urta, slogane apo tituj filmash: Besa e shqiptarit- purteka e arit, Shqiperia- e ardhmja jonë.
- b) në ligjëratën e drejtë: "Dëgjomëni me vëmendje", - na porositi Agimi. "Vlerën e dijes, - theksonte ai, - duhet ta çmoni ngahera".
- c) Në dialogë: Inxhinieri porositi: - Kemi për të punuar këtu.

1. Shpjegoni përdorimin e shenjave të pikësimit në fragmentin e mëposhtëm.

Esmeralda kishte kohë që nuk flinte. Një rreze gazmore e diellit, që po lindte, hyri nga dritarja dhe i ra asaj kudo: në fytyrë, në krahë, në trup. Njëherësh me diellin, në dritare u duk edhe diçka tjetër, që i kalli frikën: fytyra e fatziut Kuazimodo. Padashur, ajo i mbylli sytë përsëri. Por më kot. I dukej sikur edhe përmes qepallave të saj ngjyrë trëndafili po e shihte atë maskë përbindëshi, i cili ishte qorr me një sy dhe i kishte dhëmbët si çataj. Atëherë, ndërsa po i mbante sytë mbyllur, ajo dëgjoi një zë të vrazhdë, që po fliste plot ëmbëlsi:

– Mos u trembni, mua më keni mik. Erdha të shihja nëse po flinit. Unë nuk ju bëj ndonjë të keqe. Ç’punë ju priset nëse unë rri këtu, kur ju i mbani sytë të mbyllur? Tani po iki.

Cigania, e ngashëryer, hapi sytë. Te dritarja nuk kishte asnjëri. Ajo u afrua atje dhe pa gungaçin e shkretë, që ishte strukur në një qoshe të murit, kryeulët dhe i brengosur.

(“Katedralja e Parisit”, Viktor Hygo)

2. Plotësoni tekstin me shenjat e pikësimit që mungojnë.

U dha kryqëzave sa andej-këndej siç u jepte i ati kur kthehej nga ara dhe nuk e mori këtë si shenjë pleqërie ashtu siç ia merrte t'et he-he sa do të kishte dëshiruar të shtrihej edhe ai ja mu aty dhe ta ndrysnin një copë herë edhe shtypësja e rrugëve që kishte parë nëpër xhadetë me atë rul hekuri nuk kishte për ta shpirë plotësisht atij iu kujtua një kooperativist nga Sopishta ishte lodhur duke korrur jonxhë githë ditën e ditës dhe në mbrëmje qe shtrirë buzë lëndinës të çlodhej gjersa të dilte hëna dhe t'ia fillonte punës përsëri aq i këputur kishte qenë sa nuk ndjeu as traktorin kur i shkoi sipër shyqyr që nuk më shkoi kryq kishte thënë duke qeshur se do të më kishte bërë për kryq Ja ashtu ishte dërmuar dhe vetë nga qilizma po nuk donte ta linte punën një herë qëllon traktori të të shkoj gjatazi... ç'ishte ky traktor që nuk po e linte të qetë as sot gjatë kësaj pune të lodhshme me bel

(“Juga e bardhë”, Jakov Xoxa)

3. Dëgjoni një dialog dhe më pas shkruajeni duke vendosur shenjat e pikësimit. Krahasoni saktësinë me tekstin dhe me nxënësit e tjerë

Punë në grupe:

Realizoni me shkrim temat e mëposhtme: a) *Përshkruaj një vend.* b) *Tregoj një ngjarje që më ka lënë mbresa.* c) *Zhvilloj një bisedë me një shok/ shoqe për miqësinë.* Në përfundim të punës, diskutoni se si ndikoi qëllimi dhe stili i të shprehurit në përdorimin e shenjave të pikësimit.

TË DEGJUARIT DHE TË SHKRUARIT PËR TË KUPTUAR

LAJMI

Lajmi është tekst joletrar që informon në mënyrë të saktë, të qartë dhe objektive për një ngjarje të re me interes publik.

Tiparet e lajmit

Lajmi:

- ♦ Paraqet fakte dhe jo opinione;
- ♦ Përdor gjuhë të drejtpërdrejtë dhe të kuptueshme;
- ♦ U përgjigjet pyetjeve themelore: **Kush? Çfarë? Kur? Ku? Si? Pse?**

Struktura e lajmit

Titulli

Titulli duhet të jetë i shkurtër, i qartë dhe informues. Ai duhet të përmbledhë thelbin e ngjarjes.

Hyrja

Hyrja paraqitet në paragrafin e parë, ku jepet informacioni kryesor. Ajo u përgjigjet shkurtimisht pyetjeve kryesore.

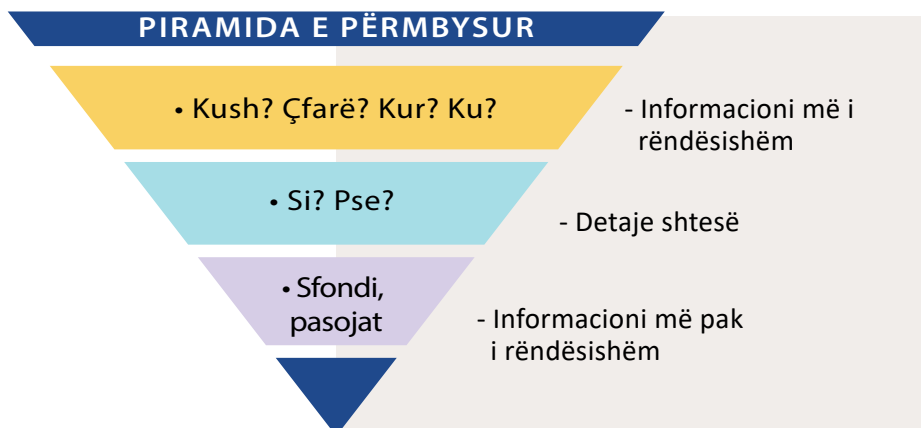
Trupi/trungu i lajmit

Në trupin e lajmit jepen detaje shtesë:

- ♦ Si ndodhi ngjarja;
- ♦ Deklarata ose citime;
- ♦ Shifra, të dhëna konkrete;
- ♦ Pasoja ose zhvillime të mëtejshme.

! Vini re!

Lajmi ndërtohet sipas **piramidës së përmbysur**: informacioni më i rëndësishëm në fillim dhe ai më pak i rëndësishëm në fund.

Shembull i një lajmi

Nxënësit e gjimnazit pastruan parkun qendror të qytetit

Të premten, nxënësit e viteve të dyta të gjimnazit në Shkup organizuan një aksion vullnetar dhe pastruan parkun qendror të qytetit. Aktiviteti u zhvillua në kuadër të ndërgjegjësimit të nxënësve për mbrojtjen e mjedisit. Sipas organizatorëve, mbi 60 nxënës morën pjesë në këtë nismë. Drejtorja e shkollës theksoi se aktivitetet e këtilla do të vazhdojnë edhe në muajt në vijim.

Burimi: Drejtorja e shkollës dhe pjesëmarrësit në aktivitet.

INTERVISTA

Intervista është një komunikim ndërmjet një njeriu, i cili konsiderohet i rëndësishëm ose interesant dhe një gazetari që ka si qëllim të informojë publikun ose të reklamojë diçka për të.

Qëllimi i intervistës është të sigurojë informacion të drejtpërdrejtë nga personi që intervistohet. Nëpërmjet intervistës mund të merren të dhëna për një ngjarje, një profesion, një përvojë personale ose një temë të rëndësishme shoqërore.

Një intervistë e mirë karakterizohet nga pyetjet e qarta dhe të kuptueshme, rendi logjik i tyre dhe përgjigjet e plota e të sinqerta.

PODKASTI

Podkasti është një program audio që dëgjohe në internet. Ai përmban biseda, tregime, intervista ose lajme dhe mund të dëgjohe në çdo kohë, online ose pasi të shkarkohet në pajisje elektronike. Një podkast mund të ketë një ose më shumë prezantues, të cilët flasin ose bisedojnë me të ftuarit për tema të ndryshme.

Llojet e podkaseve

Biseda/Diskutime – prezantuesit dhe të ftuarit flasin për tema që u pëlqejnë ose që janë me interes për një masë të gjerë dëgjuesish. Serialet janë podkaste të ndara në episode ditore ose javore, ku trajtohen tema të ndryshme, si p.sh.: nxënësit zgjedhin një libër për të rritur dhe, në episode të ndryshme flasin për përmbajtjen e tij, shprehin emocionet dhe ndjenjat gjatë leximit të librit, interpretojnë fragmente me role, përcjellin mesazhet që dalin gjatë leximit të librit, ua sugjerojnë këtë libër dëgjuesve etj.

Intervista (3GO – “Trego”) – rrëfime të njerëzve të suksesshëm për rrugëtimin e tyre drejt suksesit.

Kumtesa/Ligjërata – tema mësimore ose biseda shkollore të përshtatura për interesat e nxënësve të një niveli të caktuar shkollor.

Lajme – informacione dhe analiza për ngjarje aktuale.

Humor – podkaste për të qeshur dhe për t’u argëtuar, në formën e batutave ose komedive të shkurtra.

Dëgjojmë

Dëgjoni dhe më pas diskutoni për këtë podkast.

FJALIMI

Fjalimi është tekst gojor ose i shkruar që synon të bindë, të informojë ose të frymëzojë një audiencë, duke i bërë të reflektojnë për një temë të caktuar.

Ai përdoret në raste të ndryshme, si në ceremoni, aktivitete shkollore, mbledhje publike, konferenca ose ngjarje të rëndësishme shoqërore.

Fjalimi zakonisht ka strukturë të qartë. Në fillim paraqitet hyrja, ku prezantohet tema dhe tërhiqet vëmendja e dëgjuesve. Më pas vjen pjesa kryesore, ku zhvillohen idetë dhe argumentet që lidhen me temën. Në fund paraqitet përfundimi, ku përmbledhen idetë kryesore dhe përcillet mesazhi përfundimtar.

Një fjalim i mirë duhet të jetë i qartë, i kuptueshëm dhe i organizuar.

Tekstet gazetareske janë tekste informuese që përdoren në gazetari për të përcjellë lajme, informacione dhe ngjarje me interes publik. Ato botohen në gazeta, revista, portale informative, radio dhe televizor.

Tekstet gazetareske synojnë të informojnë publikun në mënyrë të saktë, të qartë dhe objektive për ngjarje aktuale dhe çështje të rëndësishme që lidhen me shoqërinë, politikën, kulturën, sportin dhe fusha të tjera të jetës.

LLOJET E TEKSTEVE

Lloji i tekstit	Përkufizim	Qëllimi	Struktura	Shembull
TEKSTI GAZETARESK	Tekst informues që trajton ngjarje reale, aktuale dhe me interes publik.	◆ Informon ◆ Raporton fakte ◆ Jep të dhëna konkrete	1. Titulli 2. Hyrja: kush? çfarë? kur? ku? pse? 3. Trupi (detaje shtesë) 4. Burimet e informacionit	Titull: Hapet Panairi i Librit në Tiranë Hyrja: Sot në Tiranë u hap Panairi i Librit me pjesëmarrjen e mbi 100 shtëpive botuese.
TEKSTI INFORMATIV	Teksti informativ jep informacion të saktë, të qartë dhe objektiv për një temë.	◆ Shpjegon ◆ Informon ◆ Edukon	1. Titulli 2. Paragraf hyrës 3. <i>Shpjegime me fakte</i> 4. <i>Përfundim përmbledhës</i>	Ngrohja globale është rritja graduale e temperaturës mesatare të Tokës si pasojë e gazrave serrë.
TEKSTI ARTISTIK (LETRAR)	Teksti letrar synon të shprehë ndjenja, imagjinatë dhe përjetime nëpërmjet gjuhës figurative.	◆ Hyrje ◆ Zhvillim (ngjarje, përshkrime, dialogë) ◆ Mbyllje	◆ Mbyllje	<i>Kur të vdes le të bahem bar Iné malet e mija në pranverë, / në vjeshtë do të bahem farë....</i> <i>(Martin Camaj)</i>
TEKSTI REKLAMUES	Teksti reklamues synon ta bindë konsumatorin për të blerë ose përdorur një produkt/shërbim.	◆ Slogani ◆ Përshkrimi i produktit ◆ <i>Thirrja/nxitja për veprim</i>	1. Slogani 2. Përshkrimi i produktit 3. Thirrja/nxitja për veprim	Ese nga Rexhep Qosja: <i>Poetika e demagogjisë</i> Shembull: <i>Gojtari i mirë është mendur, kursë demagogu është sharlatan.</i>

1. Sqaroni përmbajtjen, qëllimin dhe strukturën e teksteve të llojeve të ndryshme.
2. Cilat janë ngjashmëritë dhe dallimet ndërmjet tekstit informues dhe tekstit gazetaresk?
3. Cili është qëllimi i tekstit reklamues?
4. Çka e karakterizon një *intervistë* të mirë?
5. Përkufizoni *komentin* dhe strukturën e tij.

Detyrë:

Hartoni një fjalim të shkurtër me temë: “Rëndësia e arsimit për të ardhmen e të rinjve”. Paraqitni mendimet tuaja dhe përfundoni me një mesazh drejtuar dëgjuesve. Më pas prezantoni në mënyrë të qartë dhe të argumentuar, duke zbatuar rregullat e gramatikës dhe të shprehjes gojore.

Punë në çift:

Intervistoni një shok ose një shoqe të klasës, duke imagjinuar se është një sportist i njohur. Hartoni pesë pyetje që do t’i drejtonit për jetën, karrierën dhe sukseset e tij/saj.

Punë në grup

Shkruani një tekst informativ me temë: “**Rëndësia e rrjeteve sociale në jetën e të rinjve**”, në përputhje me qëllimin komunikues dhe strukturën, duke respektuar burimet dhe autorësinë. Paraqitni në mënyrë objektive:

- ♦ çfarë janë rrjetet sociale;
- ♦ si ndikojnë në jetën e të rinjve;
- ♦ cilat janë përfitimet dhe rreziqet.

Diskutim

Zgjidhni një lajm dhe diskutoni për të, duke u bazuar në piramidën e përmbysur dhe duke identifikuar faktet, qëndrimet dhe elementet emocionale.

TË SHKRUARIT DHE TË SHPREHURIT

Nëpërmjet të shkruarit dhe të shprehurit njerëzit komunikojnë mendimet, ndjenjat dhe idetë e tyre me të tjerët. Këto aftësi përdoren në jetën e përditshme për të komunikuar në mënyrë të qartë, koherente dhe shprehëse.

Të shkruarit ndihmon në organizimin e mendimeve dhe në shprehjen e tyre në mënyrë të qartë. Një shkrim i mirë duhet të ketë drejtshkrim të saktë, fjali të kuptueshme dhe ide të organizuara mirë.

Të shprehurit lidhet me mënyrën se si njeriu flet dhe komunikon me të tjerët. Një person që shprehet në mënyrë të qartë, logjike dhe të argumentuar kuptohet më lehtë dhe krijon marrëdhënie më të mira me të tjerët.

Disa rregulla dhe elemente bazë të gjuhës gjatë të shkruarit dhe të shprehurit:

Drejtshkrimi - ka të bëjë me shkrimin e saktë të fjalëve sipas rregullave të gjuhës. Përdorimi i drejtë i shkronjave, i shenjave të pikësimit dhe i theksit është shumë i rëndësishëm.

Gramatika - përfshin rregullat gramatikore, si përdorimi i emrave, foljeve, mbiemrave dhe ndërtimi i fjalive të sakta.

Fjalori - kur është i pasur ndihmon në shprehjen më të qartë dhe më të bukur të mendimeve. Leximi i librave ndikon në zgjerimin e tij.

Ndërtimi i fjalive - duhet të jetë i qartë, i kuptueshëm dhe i organizuar në mënyrë logjike.

Përdorimi i informacionit burimor - shkrimi duhet të respektojë autorësinë dhe burimet e informacionit. Kur përdorim materiale ose fjali të huazuara, duhet t'i parafranojmë, t'i citojmë ose t'u referohemi burimeve.

Organizimi i tekstit - një shkrim i mirë zakonisht përmban: hyrje, zhvillim dhe përfundim. Kjo strukturë ndihmon që idetë të paraqiten në mënyrë të rregullt dhe të qartë.

Leximi dhe ushtrimi - leximi i vazhdueshëm dhe praktika e shkrimit ndihmojnë shumë në përmirësimin e aftësive të shkruarit.

Gjatë të shprehurit dhe të shkruarit duhet të:

- ▶ Ndërthuren të dhënat nga burime të ndryshme për të krijuar një tekst të ri, personal, origjinal dhe të argumentuar.
- ▶ Përdoret koherenca gjuhësore dhe logjike për të lidhur idetë dhe pjesët e tekstit.
- ▶ Përdoren mjetet gjuhësore të përshtatura sipas kontekstit, lexuesit ose audiencës dhe qëllimit të komunikimit.

Llojet e teksteve dhe udhëzuesi për krijimin e një teksti original

Lloji i tekstit	Përkufizim	Qëllimi	Struktura	Shembull
LETRA	Tekst komunikues me shkrim, drejtuar një personi ose një institucioni. Mund të jetë personale ose zyrtare dhe të shkruhet me stil formal ose joformal	Të informojë, të kërkojë, të falënderojë, të ankohet ose të shprehë mendime personale.	1. Vend dhe datë 2. Përsëndetje 3. Hyrje 4. Trupi i letrës 5. Mbyllje 6. Nënshkrimi	Gjuhë e përshtatshme sipas situatës, qartësi, strukturë logjike, ton korrekt.
RECENSIONI	Vlerësim kritik i një libri, filmi, shfaqjeje teatrale ose veprë artistike.	Të informojë dhe të japë mendim të argumentuar për një vepër.	1. Të dhëna për veprën 2. Përmbledhje e shkurtër 3. Analizë 4. Vlerësim personal 5. Përfundim	Objektivitet relativ; argumentim; shembuj nga vepra; gjuhë analitike.
KOMENTI	Tekst që shpreh mendim ose reagim personal për një çështje, ngjarje ose tekst.	Të interpretojë dhe të argumentojë një qëndrim.	1. Prezantim i çështjes 2. Qëndrim personal 3. Argumente mbështetëse 4. Përfundim	Qartësi, argumentim logjik, lidhëza mendimore, gjuhë bindëse.
RAPORTI	Dokument informues që paraqet të dhëna, rezultate ose përfundime nga një aktivitet ose studim.	Të informojë në mënyrë të saktë dhe objektive.	1. Titulli 2. Hyrje 3. Metodologjia 4. Gjetjet 5. Përfundime 6. Rekomandime	Fakte konkrete, gjuhë formale, strukturë logjike, përdorim i të dhënave dhe statistikave.
SI TË KRIJOJMË NJË TEKST ORIGINAL ME PËRDORIMIN E BURIMEVE	Proces i hartimit të një teksti duke respektuar autorësinë dhe duke shmangur plagjiaturën.	Të krijojë përmbajtje autentike dhe të argumentuar të mbështetur në burime të besueshme.	1. Zgjedhja e temës 2. Kërkimi i burimeve 3. Mbajtja e shënimeve 4. Parafrazimi 5. Citimi i burimeve 6. Bibliografia	Përdorim korrekt i citimeve, parafrazim me fjalët e veta, referenca të sakta dhe organizim logjik.

Detyrë:

Shkruani një tekst të thjeshtë me temë: “Rëndësia e leximit”, duke zbatuar strukturën dhe rregullat e të shkruarit dhe të shprehurit.

Punë në grupe:

Ndahuni në dy grupe, zgjidhni një fragment nga një tekst pa lidhshmëri ndërmjet fjalive.

Grupi i parë ta rindërtojë tekstin duke krijuar një rrjedhë logjike.

Grupi i dytë ta rindërtojë tekstin me rrjedhë koherente.

Më pas shkëmbeni dhe shpjegoni tekstet në klasë.

TË SHPREHURIT ME GOJË DHE KOMUNIKIMI KRITIK

Të shprehurit me gojë dhe komunikimi kritik përfaqësojnë aftësinë për të menduar në mënyrë analitike dhe për t'u shprehur në mënyrë të qartë, të strukturuar dhe bindëse.

Ndryshe nga bisedat e rëndomta, komunikimi kritik kërkon vlerësimin e informacionit përpara se të përcillet, duke e përshtatur mesazhin me audiencën. Të shprehurit me gojë nuk kufizohet vetëm te fjalët që zgjidhim, por përfshin edhe saktësinë gjuhësore dhe strukturën e fjalive, në mënyrë që informacioni të jetë i argumentuar dhe i saktë.

Integrimi i mendimit kritik me gjuhën e folur e shndërron një bisedë të thjeshtë në një komunikim të qartë, logjik dhe bindës. Zhvillimi i këtyre dy shtyllave të komunikimit kërkon zotërimin e parimeve bazë dhe zbatimin e tyre në praktik.

Komunikimit kritik mbështetet në këto shtylla bazë:

- kornizën që siguron që mesazhet të jenë: të qarta, të shkurtra, të përmbledhura, të sakta, të plota, konkrete, koherente dhe etike.
- aftësinë për të dëgjuar me vëmendje, për të kuptuar dhe për t'u përgjigjur në mënyrë të arsyetuar, pa ndërprerë të tjerët dhe pa nxituar me kundërpërgjigje.
- strukturimin logjik dhe koherent të dëshmive dhe të ideve, që përfundimet të jenë të qarta dhe të argumentuara.
- komunikimin joverbal – përdorimi i kontaktit me sy, qëndrimi trupor dhe rregullimi i zërit (toni, ritmi dhe energjia) për të tërhequr dhe mbajtur vëmendjen e dëgjuesit, si dhe për të forcuar komunikimin.

Mungesa e këtyre elementeve e ul vetëbesimin gjatë të shprehurit në paraqitjet publike.

Ndryshe nga të shprehurit me gojë, i cili shërben për të përcjellë mendime dhe ide, komunikimi kritik është një proces më i thellë, ku nuk jemi thjesht përsëritës të informacionit, por edhe analizues të tij.

Për të pasur një komunikim kritik të mirëfilltë, duhet t'i shprehim qartë dhe në mënyrë të argumentuar qëndrimet tona gjatë diskutimeve, debateve ose prezantimit me gojë, duke dalluar faktet e verifikuara nga opinionet, supozimet personale dhe emocionet e çastit.

Përderisa gjatë të folurit të thjeshtë reagojmë menjëherë me emocione, gjatë komunikimit kritik duhet të ndalemi, të analizojmë dhe të përgjigjemi me argumente sepse analiza paraprake shmang deklaratat e paqarta dhe të nxituara.

! Vini re!

Të zotërosh të shprehurit me gojë dhe komunikimin kritik do të thotë të balancosh mënyrën se si i shpreh idetë e tua me mënyrën se si jep dhe pranon komente e kritika. Shprehja efektive siguron që mesazhi yt të jetë i qartë dhe origjinal, ndërsa kritika konstruktive përqendrohet te zhvillimi dhe përmirësimi, jo te gjykimi ose dënimi. Të shprehurit me gojë dhe komunikimi kritik janë aftësi themelore që u mundësojnë individëve të analizojnë informacionin, të artikulojnë ide komplekse dhe të ndërtojnë qëndrime të argumentuara.

1. Çfarë aftësish u mundësojnë individëve të shprehurit me gojë dhe komunikimi kritik?
2. Cilat janë shtyllat e komunikimit kritik dhe cili është funksioni i tyre?
3. Pse është e rëndësishme ndërthurja e shtyllave të komunikimit kritik?
4. Sqaroni rolin e komunikimit joverbal gjatë të shprehurit me gojë?

Detyrë:

Zgjidhni një temë të lirë, përgatitni një prezantim me gojë dhe zbatoni saktë rregullat e të shprehurit me gojë.

Punë në grupe:

Ndahuni në dy grupe dhe debatoni për temën: “Ndikimi i trekëndëshit arsimtar-nxënës-prind në sukses.” Shprehni qartë dhe në mënyrë të argumentuar qëndrimet tuaja gjatë debatit, duke zbatuar teknikat e mësuara për një komunikim kritik efektiv.

**LETËRSI,
TË SHPREHURIT
DHE KRIJIMTARIA**

PERIODIZIMI
I LETËRSISË

ROMANTIZMI DHE RILINDJA
KOMBËTARE SHQIPTARE

TË SHPREHURIT
DHE KRIJIMTARIA

PERIODIZIMI I LETËRSISË

Lëvizja letrare (rryma letrare) përfaqëson periudhën ku një grup autorësh ndajnë parime të përbashkëta estetike dhe ideologjike, duke sjellë risi në *krijimtarinë e tyre letrare*. Ky term përdoret për të përshkruar veprat letrare të këtij grupi autorësh, të cilat pasqyrojnë realitete të ndryshme dhe shprehin *kritika shoqërore, politike e kulturore*, karakteristike për *një vend, një komb dhe një periudhë* në historinë e njerëzimit.

Autorët e rrymave letrare i kanë shprehur mendimet, ndjenjat dhe botëkuptimin e tyre në veprat letrare, duke pasqyruar realitetin dhe kohën në të cilën kanë jetuar. Këto vepra kanë shërbyer dhe vazhdojnë të shërbejnë si burim njohurish për lexuesit e mbarë botën, por edhe si nxitës të ideologjive të reja, që janë shfaqur dhe vazhdojnë të shfaqen gjatë periudhave të ndryshme të zhvillimit shoqëror, politik dhe kulturor.

Karakteristikat e lëvizjeve letrare kanë qenë të ndryshme dhe janë përcaktuar nga tematika e veprave, nga pjesëmarrja e shkrimtarëve në jetën shoqërore e politike, si dhe nga ndjeshmëria e tyre ndaj çështjeve sociale dhe politike. Veprat e periudhave të ndryshme kanë pasur ngjashmëri në disa karakteristika, si: *trajtimin e një teme të përbashkët, përdorimin e një forme të ngjashme dhe të parimeve të përbashkëta estetike dhe ideologjike*. Karakteristikat më të zakonshme janë: *përdorimi i një gjuhe të re (novatore) dhe eksperimentale, formulimi i ideve të reja dhe sfidimi i konventave të vendosura letrare*.

Objektivi i lëvizjes letrare ka qenë vendosja e dialogut ndërmjet autorëve dhe publikut, për të nxitur shkëmbimin e ideve dhe krijimin e veprave të reja. Çdo lëvizje letrare ka synuar përhapjen e *ideve të reja* nëpërmjet *letërsisë dhe nxitjen e leximit të veprave letrare*. Gjithashtu, lëvizjet letrare kanë kontribuar në zhvillimin e letërsisë duke krijuar një numër të madh veprash dhe duke sjellë forma, ide dhe teknika të reja për letërsinë.

Lëvizjet letrare të gjysmës së dytë të shekullit XVI deri në mesin e shekullit XIX: Baroku, Klasicizmi, Iluminizmi dhe Romantizmi.

Baroku u zhvillua ndërmjet shekujve XVI dhe XVIII, duke zënë vend ndërmjet Rilindjes dhe Iluminizmit. Temat fetare, veçanërisht ato të mbështetura nga Kisha Katolike Romake, zinin një vend të rëndësishëm në veprat baroke. Ndër figurat kryesore të kësaj epoke ishin poetët metafizikë, si Xhon Doni, të cilët njihen për krijimin e disa prej veprave më të rëndësishme dhe me ndikim të kësaj periudhe. Shkrimtarët e kësaj periudhe njiheshin për përdorimin e gjerë të mjeteve letrare, si metafora të pasura, simbole të ndërlikuara dhe gjuha e zbukuruar. Baroku u përkrah nga Kisha Katolike Romake për të kundërshtuar thjeshtësinë dhe rreptësinë e arkitekturës, artit dhe muzikës protestante, megjithëse arti luteran barok u zhvillua edhe në disa pjesë të Europës.

Klasicizmi - formulimi, vendi, koha, përhapja dhe rrethanat. Ishte rrymë letrare e re që u zhvillua pas Humanizmit dhe Renesancës, madje trashëgoi kultin ndaj Antikitetit, por edhe vendosi norma dhe rregulla të reja, të cilat u formuluan nga kritikë, si Bualo, dhe u respektuan nga autorët që krijuan në frymën e klasicizmit. Kjo epokë u shfaq fillimisht në Francë, në shekullin XVII dhe më pas u përhap edhe në shtetet e tjera të Europës.

Iluminizmi (Epoka e Arsyjes) u zhvillua si një lëvizje intelektuale dhe kulturore në fund të shekullit XVII. Kjo lëvizje intelektuale dhe kulturore lulëzoi në Europën Perëndimore, ndërsa idetë e kësaj epoke u përhapën gradualisht në mbarë Europën, si dhe në kolonitë europiane në Amerikë dhe Oqeani. Iluminizmi karakterizohej nga theksi te arsyeja, provat empirike dhe metoda shkencore. Kjo epokë promovoi idealet e lirisë individuale, tolerancës fetare, përparimit dhe të drejtave natyrore. Doktrinat qendrore të Iluminizmit ishin: liria individuale, qeveria përfaqësuese, sundimi i ligjit dhe liria fetare, në kontrast me monarkinë absolute, shtetin njëpartiak dhe persekutimin fetar të besimeve të tjera, përveç atyre të njohura zyrtarisht dhe të kontrolluara nga shteti. Iluminizmi u përball gjithashtu me kritika bashkëkohore, të të cilat më vonë u përkufizuan nga Ajzeja Berlin me termin "Kundëriluminizmi". Kjo rrymë mbrojtë autoritetet tradicionale fetare dhe politike kundër kritikës racionaliste.

Fjalorth

kult - shërbesë fetare për nder të një hyjnie; ceremonia mistike.

kalorësiake - që trajton tema të jetës e veprimtarisë së feudalëve oborrtarë në mesjetë.

degradimit - prishet a bie shkallë-shkallë vlera e diçkaje.

Romantizmi, i njohur edhe si **epoka romantike**, ishte një lëvizje artistike dhe intelektuale që filloi në Europë nga fundi i shekullit XVIII. Qëllimi i lëvizjes ishte të theksonte rëndësinë e subjektivitetit, imagjinatës dhe vlerësimit të natyrës në shoqëri e kulturë si përgjigje ndaj epokës së Iluminizmit dhe Revolucionit Industrial. Lëvizja romantike ushqente një adhurim të veçantë për Mesjetën, të cilën e shihnin si një epokë kalorësiake, heroizmi dhe lidhjeje të ngushtë ndërmjet njerëzve dhe mjedisit të tyre. Ky idealizim ishte në kundërshtim me vlerat e shoqërisë industriale bashkëkohore, të cilën romantikët e konsideronin të papranueshëm për shkak të materializmit ekonomik dhe degradimit të mjedisit. Romantizmi ishte një lëvizje komplekse me një shumëllojshmëri pikëpamjesh, që u përhap në qytetërimin perëndimor dhe në mbarë globin. Në përfundim të kësaj periudhe, mendimi romantik ushtroi një ndikim të madh në art, muzikë, filozofi, politikë dhe në mbrojtjen e mjedisit i, ndikim që vazhdon edhe në ditët e sotme.

Piktura, muzika, arkitektura dhe filozofia në lëvizjet (rrymat) letrare

Lëvizjet letrare nuk lindin të izoluara, por janë pjesë e një sistemi të gjerë kulturor ku përfshihen piktura, muzika, arkitektura dhe filozofia. Çdo epokë historike krijon një klimë të caktuar shpirtërore dhe intelektuale, e cila reflektohet në të gjitha format e shprehjes artistike. Për këtë arsye, letërsia dhe artet e tjera zhvillohen paralelisht, duke pasur të njëjtat ide, ndjeshmëri estetike dhe botëkuptim.

Në periudhën e **Barokut**, për shembull, ndjenja e pasigurisë, dramatizmi dhe kontrastet e forta shfaqeshin njëkohësisht në poezi, në pikturë dhe në arkitekturë. Letërsia përdorte metafora të ndërlikuara dhe figura retorike të ngarkuara, ndërsa piktura vinte në pah dritëhijen dhe tensionin emocional. Arkitektura baroke karakterizohej nga madhështia, lëvizja dhe dekorimi i pasur. Në të gjitha këto fusha, shfaqej e njëjta prirje drejt dramës dhe intensitetit shprehës.

Në **Klasicizëm**, përkundrazi, theksohej rregulli, harmonia dhe racionaliteti. Letërsia ndiqte norma të qarta kompozicionale, personazhe të strukturuar dhe unitet të veprimit. Arkitektura dhe muzika e kësaj periudhe ndërtohej mbi simetrinë dhe përpjesëtime të harmonishme.

Në **Iluminizëm**, lidhja midis letërsisë dhe arteve të tjera bazohej në parimin e përbashkët të arsyes dhe rendit racional. Në filozofi, mbrohej liria e mendimit dhe kritika ndaj autoritetit. Këto ide reflektoheshin në letërsi nëpërmjet satirës, dramës dhe eseve të karakterit edukues. Në arkitekturë dhe arte zhvillohej Neoklasicismi, i cili theksonte simetrinë, qartësinë dhe harmoninë. Në muzikë, kompozitorët ndërtonin forma të balancuara dhe të strukturuar.

Romantizmi solli një ndryshim të thellë estetik. Në vend të arsyes, vendosej ndjenja; në vend të rregullit, liria krijuese. Poezia romantike theksonte individualitetin, natyrën dhe emocionin e thellë. E njëjta frymë shfaqej në pikturë nëpërmjet peizazheve dramatike dhe ngjyrave intensive, si edhe në muzikë, nëpërmjet kompozimeve me ngarkesë të fortë emocionale. Filozofia romantike theksonte subjektivitetin dhe përvojën personale. Kështu, arti në të gjitha format e tij bëhej shprehje e botës së brendshme.

Reflektoni dhe përgjigjuni!

1. Çfarë kuptoni me termin lëvizje (rrymë) letrare?
2. Cilat janë karakteristikat e lëvizjes (rrymës) letrare?
3. Cilat janë objektivat kryesore të lëvizjes (rrymës) letrare?
4. Në cilat epoka u zhvillua letërsia?
5. Shpjegoni lidhjen midis lëvizjeve letrare dhe arteve të tjera (pikturë, muzikë, arkitekturë, filozofi)?

Detyrë:

Zgjidhni një lëvizje letrare, si: Baroku, Klasicismi, Iluminizmi ose Romantizmi dhe hartoni një ese në të cilën do të shpjegoni lidhjen e saj me artet e tjera, si: piktura, muzika, arkitektura dhe filozofia.

BAROKU

(Baroku në letërsi, arkitekturë dhe arte të bukura)

Periudha e Barokut pasqyron një stil të veçantë të arkitekturës, muzikës, pikturës, skulpturës dhe arteve të tjera, që lulëzoi në Europë nga fillimi i shekullit XVI deri në mesin e shekullit XVIII. Termi *“Barroco”* është një fjalë portugeze që do të thotë *“Perlë”* dhe që u përdor në kuptim metaforik për të përshkruar stilin e ri barok *“Perlë e gabuar”* si stil që pasoi *Rilindjen*, që më pas u emërtua me metaforën *“Perlë e përsosur”*. Baroku në disa vende u zhvillua si pjesë e Kundërreformës, që u mbështet nga Kisha Katolike Romake si mjet për të kundërshtuar thjeshtësinë dhe rreptësinë e arkitekturës, artit dhe muzikës protestante. Baroku e kishte origjinën në Romë, e cila ishte qendra e pikturës dhe arkitekturës së shenjtë, por shpejt u bë lëvizje e përgjithshme artistike në të gjitha vendet europiane dhe e pranishme në sisteme të ndryshme shoqërore, të dominuara nga monarkia absolute.

Baroku u shfaq në fillim të shekullit XVII në Romë dhe u përhap me shpejtësi në Italinë Veriore, Francë, Spanjë, Portugali, Austri dhe Gjermaninë Jugore. Ai përdori: *kontrastin, lëvizjen, detajet e bollshme, ngjyrat e forta, madhështinë dhe befasinë* për të krijuar efekt të fuqishëm emocional. Stili barok pasoi *Rilindjen* dhe i parapriu stilit *“Rocaille ose Rokoko”* (Baroku i vonshëm) dhe Neoklasicizmit, të cilët u zhvilluan në vitet 1730 në Francë dhe në Europën Qendrore deri në shfaqjen e Klasicizmit në gjysmën e dytë të shekullit XVIII.

Baroku në letërsi

Periudha e Barokut në letërsi u karakterizua nga përdorimi i mjeteve stilistike dhe temave të errëta fetare si metafora e harlisur, kontrasti, paradoksi dhe hiperbola. Po ashtu, një figurë stilistike e njohur është konceto (*conchetto*) – ndërthurja e koncepteve në dukje të papajtueshme për të arritur efekt estetik të veçantë.

Format më të zakonshme të koncetos janë antiteza, paradoksi dhe hiperbola. Baroku në letërsi tregoi një tendencë për të shkruar melodrama, opera, ndërsa në poezinë epike, shkrimtarët u interesuan për tema historike (Torquato Tasso, Jerusalemi i Çliruar, dhe Ivan Gunduliç, Osman). Një nga shkrimtarët më të rëndësishëm të Barokut ishte Xhanbatista Marino, poet i shkollës italiane dhe themeluesi i Marinizmit. Ai shkroi poemën mitologjike *“Adonis”* me 45000 vargje. Një tjetër shkrimtar i rëndësishëm ishte përfaqësuesi kryesor i Barokut spanjoll, Pedro Kalderon de la Barka, i njohur për dramën e tij, ndër të cilat më e njohur ishte drama laike *“Jeta është një ëndërr”*. Torkato Taso ishte një poet italian i Rilindjes së vonshme, ndërsa vepra e tij më e rëndësishme ishte *“Jerusalemi i Çliruar”*. Gongora ishte një nga poetët më të njohur Barokut në Spanjë.

Baroku në arkitekturë

Arkitektura baroke karakterizohet nga dinamizmi, madhështia dhe efektet e fuqishme vizuale. Në këtë periudhë u krijuan zgjidhje të reja hapësinore, ndër të cilat mbizotëronte modeli i planetit Tokë, i theksuar nga kupola. Fasadat ishin të pasura me kamare, kolona, volute. Ndër elementet dalluese ishin ovalet (eliptike), konkaviteti dhe konveksiteti, si edhe gjallëria e përgjithshme e masave. Në rezidencat dhe pallatet mbretërore mbizotëronte simetria e rreptë e ndërtesave dhe e parqeve, si në Versajë. Në qytete, shtëpitë prej druri u zëvendësuan me shtëpitë prej tulle dhe kishat në qytete dhe fshatra u ndërtuan sipas stilit barok. Zgjidhjet urbane kishin një planimetri radiale të rrugëve. Fryma madhështore baroke ishte e dukshme në brendësinë e ndërtesave të dekoruara me piktura murale, relieve dekoruese, skulptura të plota plastike, mobile të shtrenjta me detaje dekoruese si dhe objekte të liturgjisë kishtare.

Baroku në artet e bukura

Karakteristikat kryesore në artet e bukura janë gjallëria e masave, koncepti monumental i hapësirës, iluzioni i theksuar dhe ndërthurja e arkitekturës, skulpturës dhe pikturës.

Skulptura e stilit barok: skulptura dominohet nga lëvizjet dinamike, zgjidhjet e guximshme dhe natyralizmi. Përfaqësuesi kryesor i skulpturës baroke në Itali ishte Xhan Lorenzo Bernini.

Piktura e stilit barok karakterizohet nga ngjyra të forta, kontraste të theksuara dritash dhe iluzioni i hapësirës së thellë, i cili arrihet nëpërmjet zbatimit të zgjidhjeve radikale. Temat që mbizotëruan ishin kompozimet sakrale dhe mitologjike, në të cilat ndërthureshin ekstaza dhe patosi fetar. Peizazhet u bënë tema të pavarura dhe në disa gravura arrihet përsosmëria e shprehjes figurative (Rembrandt, J.Kallot).

Fjalorth

kamare - vend i hapur në murin e një shtëpie, zakonisht në të dyja anët e oxhakut.

kolona - shtyllë, zakonisht prej mermeri.

planimetri - degë e gjeometrisë, që studion figurat, të cilat i kanë të gjitha pjesët e tyre të vendosura në një rrafsh.

Baroku në muzikë u karakterizua nga muzika polifonike (instrumentale dhe vokale) e stolisur me zburime, kontraste dhe zhvillimin e stilit harmonik.

Në muzikën europiane dallohen dy stile të muzikës baroke:
stili barok verior (gjermanik) dhe stili barok jugor (mesdhetar)

Ndër instrumentet muzikore, violina, klaviçordi dhe orgulja zinin vendin e parë, duke u përdorur si instrumente solo ose në ansamble dhome dhe orkestra.

Karakteristikat kryesore të letërsisë së barokut

- **Ekzagjerim:** fjala “ekzagjerim” rrjedh nga latinishtja *exaggerare*, që do të thotë rritje ose theksim përtej masës reale. Në barok, ekzagjerimi shndërrohej në mjet themelor shprehës, nëpërmjet të cilit ndjenjat dhe situatat paraqiteshin në mënyrë të fuqishme dhe dramatike për të ndikuar emocionalisht te lexuesi. *Gëzimi* shfaqej si ekstazë, *dhimbja* si tragjedi e thellë, *frika* si ankth ekzistencial.

E gjithë kjo shërbente për ta bërë veprën sa më mbresëlënëse. Baroku nuk kërkonte qetësi dhe ekuilibër, por intensitet, kontrast dhe tension të vazhdueshëm.

- **Misticizmi** është besimi te forcat e mbinatyrshme dhe te bota përtej varrit, si edhe tërësia e ideve dhe e praktikave që mbështeten në këtë besim. Autorët dhe artistët barokë trajtuan shpesh tema, si Zoti, besimi, mëkati, shpëtimi, vdekja, jeta e përtejme dhe fati i njeriut. Bota baroke paraqitej si e paqëndrueshme, e përkohshme dhe iluzore, ndërsa njeriu shihej si qenie e brishtë, e vendosur mes tokësorës dhe hyjnorës. Nëpërmjet simboleve fetare, vizioneve mistike dhe reflektimeve filozofike, Baroku shprehte ankthin ekzistencial dhe kërkimin e kuptimit të jetës. Misticizmi në Barok nuk ishte vetëm fetar, por edhe filozofik, pasi trajtonte raportin e njeriut me kohën, vdekjen dhe përjetësinë.

- **Ornamente:** fjala “ornament” rrjedh nga latinishtja *ornamentum* që do të thotë zbukurim. Ornamentet përfaqësonin një element thelbësor të Barokut dhe shfaqeshin pothuajse në të gjitha fushat e artit, si arkitektura, piktura, skulptura dhe letërsia.

Në letërsi, ornamentet shfaqeshin nëpërmjet gjuhës së stolisur dhe përdorimit të figurave stilistike, si metafora, hiperbola, antiteza dhe alegoria. Fjala nuk shërbente vetëm për të përcjellë mesazhin, por edhe për ta zbukuruar shprehjen, për ta thelluar kuptimin dhe për të krijuar një efekt emocional te lexuesi.

- **Manierizëm:** rrjedh nga fjala italiane “maniera” që do të thotë “mënyrë personale” ose “stil personal”, term që e përdori Gjorgjo Bazari në shekullin XVI. Manierizmi ishte një lëvizje stilistike në artet pamore në fund të shekullit XVI ndërmjet Rilindjes dhe Barokut dhe u shfaq si përpjekje për ta sintetizuar idenë e evolucionit me atë të vazhdimësisë.

Gjithashtu ky term u përdor për të shprehur një cilësi mbresëlënëse ose në një kuptim më të ngushtë, për ta përshkruar lidhjen e bukurive individuale në një tërësi të caktuar, për të përcaktuar vlerësimin ndërmjet mjeshtërve të mëdhenj të Rilindjes dhe epigoneve të tyre.

Motivet

Letërsia baroke karakterizohej nga motive të pazakonta, misterioze dhe të fshehta, të cilat lidheshin ngushtë me krizën shpirtërore dhe historike të Europës së shekujve XVI–XVII. Kultura baroke ishte kulturë e pasigurisë dhe e kontrastit, ku arti synonte të ndikonte emocionalisht dhe të krijonte një ndjenjë tronditjeje te lexuesi.

Në këtë kuptim, **motivi i së pazakontës** shfaqej nëpërmjet situatave dramatike, kthesave të papritura dhe paraqitjes së realitetit në forma ekstreme. Personazhet shpesh kalonin nga lavdia në rënie, nga shpresa në dëshpërim, duke krijuar një strukturë narrative të tensionuar me efekt të theksuar teatral.

Fjalorth

Iluzore - që ka të bëjë me iluzionin, që nuk është reale.
mbresëlënëse - që të lë përshtypje a mbresë.
epigon - përdoret për të përshkruar një ndjekës ose imitues mediokër të një shkrimtari, artisti, filozofi ose shkencëtar të shquar.

Motivi i misterit lidhej me konceptimin e jetës si enigmë dhe iluzion. Baroku e paraqiste botën si një skenë ku njeriu nuk ishte zot i fatit të vet, por pjesë e një rendi të fshehtë dhe të pakuptueshëm.

Ndërkohë, **motivi i së fshehtës** realizohej nëpërmjet simbolikës së dendur dhe përdorimit të figurave stilistike, si metafora dhe alegoria. Mesazhi moral dhe filozofik nuk shprehej drejtpërdrejt, por fshihej pas imazheve dhe kontrasteve.

Figurat stilistike në Barok

Figurat stilistike janë mjete shprehëse që e pasurojnë gjuhën artistike, duke e bërë më të gjallë, më të fuqishme dhe më të bukur. Ato shprehin formën e lashtë të komunikimit të njerëzve.

Në fillim këto figura lindën si shprehje e komunikimit të njeriut primitiv me natyrën, ndërsa më vonë u përdorën në letërsinë e hershme klasike.

Njerëzit, e veçanërisht poetët, kur shprehin ndjenja të thella, mendim të vullshëm të imagjinatës, gjendjeje të veçantë shpirtërore, nxiten të shprehen në gjuhë të përfytyruar duke krijuar tablo të vërteta me fjalë. Këto dy mjete shprehëse janë: *trope* dhe *figura*.

Trope janë fjalë që, përveç kuptimit të tyre themelor, marrin edhe domethënie të tjera të cilat nënkuptohen duke u bazuar në kuptimin e tyre themelor. Tropet më të njohura janë: *krahasimi*, *epiteti*, *perifraza*, *metafora*, *aluzioni*, *personifikimi*, *alegoria*, *metonimia*, *eufemizmi*, *ironia*, *hiperbola*, *katakreza*, *simboli* dhe *antonomasia*.

Metafora është figurë stilistike (trop), që përdoret për të emërtuar një send me emrin e një sendi tjetër. Metafora i afrohet shumë krahasimit, pasi baza e të dyjave është përngjasimi, që ekziston në ndërmjet *dy ideve* ose *dy përfytyrimeve* që zëvendësojnë njëra-tjetrën.

Metafora nuk e tregon *sendin* me të cilin krahasohet, por vetëm *përfytyrimin e tij*, ndërsa *krahasimi* tregon objektin (vajza) që krahasohet, *sendin* (selvi) me të cilin bëhet krahasimi dhe *shenjën e krahasimit* (*trupin e drejtë*), duke përdorur *lidhëzat*: *si*, *porsi*, *ashtu si* etj.

- ♦ Metaforë emër: buzë deti, grykë mali, fryt arsimit, kreu i shtetit, pranvera e jetës etj.
- ♦ Metaforë folje: bleron prilli, era fryn, retë po ecin, e hëngri fjalën, u shkri gazi etj.
- ♦ Metaforë shprehje: gardhi ka sy, faqja e bardhë, këmbët e lehta etj.

Dikur na bridhte qiejve një shi,
Që veç poetët çmendte po t'i
lagte.
Dhe ra ky shi pa priturb mbi njerëzi,
Poetët u lajthitën pas një nate.

Filluan të kopjonin veç një varg,
Të kishin të përbashkët veç një
metaforë,
Për shembull: "Jam Homeri, jam
bust në park,
Jam Sofokli, Eskil e Pitagorë.

Jam rrugë vetëtimash e rrufë,
Jam dhe kostelacion në qiell,
Jam rrap me rrënjët pleksur nëpër
dhë,
Jam udhëtar që kam në sup një
diell..."

(Shiu i marrë, Dritëro Agolli)

Hiperbola: figura e hiperbolës (greqisht: hyperbole - zmadhim) krijohet kur me vetëdije zmadhojmë veçoritë ose përmasat e një objekti, dukurie ose fenomeni etj. Ky proces përdoret që shkrimtari të theksojë më fuqishëm objektin e veçuar ose dukurinë e zgjedhur. Më shumë se çdo figurë tjetër, hiperbola ka përdorim të gjerë në komunikimin e përditshëm.

Te Epika Legjendare, këngët e Gjergj Elez Alisë kemi përdorim të hiperbolës.

Antiteza është figurë letrare (trop) që përdoret kur dy përfytyrime, dukuri, mendime ose ndjenja të kundërta vihen përballë njëra-tjetrës për të spikatur më mirë të vërtetën ose për ta ndriçuar me forcë një ide qendrore. Ndryshe nga krahasimi, që përball kuptime të ngjashme, antiteza përball dy kuptime të kundërta. Ajo zgjon mbresa të thella emocionale dhe ngacmon lexuesin, prandaj edhe pëlqehet shumë. Gjithashtu mund të zgjerohet edhe në strofën pasardhëse, prandaj quhet antitezë e zgjeruar. Antiteza krijohet nëpërmjet antonimeve: ditë-natë, mirë-keq etj.

“... Se të **deshte** dhe **s'të deshnin**,
Se të **qante** kur të **qeshnin**,
Se të **veshte** kur të **çveshnin**,
Nëno moj, të ra dëshmor...

(Vargje nga Fan Noli)

Përfaqësues nga Spanja dhe Italia

Përfaqësues të Barokut nga Spanja

- Luis de Gongora (1561–1627)
- Fransísco de Kevedo (1580–1645)
- Pedro Kalderon de la Barka (1600–1681)
- Lope de Vega (1562–1635)

Përfaqësues të Barokut nga Italia

- Xhanbatista Marino (1569–1625)
- Torquato Taso (1544–1595)
- Alesandro Tasoni (1565–1635)

Reflektoni dhe përgjigjuni!

1. Prej nga rrjedh termi Barok?
2. Në cilin shekull u shfaq Baroku si periudhë letrare?
3. Mbi cilin stil u mbështet Baroku dhe si u përdor?
4. Cilat janë veçoritë kryesore të letërsisë së Barokut?
5. Cilat janë motivet kryesore të Barokut? Shpjegoni ato?

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe dhe, duke u mbështetur në shpjegimet dhe shembujt e dhënë në tekst, analizoni metaforën, hiperbolën dhe antitezën si figura stilistike. Diskutoni veçoritë e tyre dhe shpjegoni rolin që luajnë në krijimin e stilit barok.

Detyrë:

Cilin prej arteve të stilit Barok e vlerësoni si më interesantin: letërsinë, arkitekturën apo artet e bukura? Shpjegoni pse, duke përmendur disa nga veçoritë e tyre.

Vargje në formë carmina figurata është një lloj poezie, në të cilën fjalët dhe vargjet renditen në mënyrë të tillë që të krijojnë një model të veçantë, sipas përmbajtjes së poezisë. Kjo formë mund të lidhet me temën, subjektin ose imazhin e poezisë. Në këtë mënyrë, organizimi vizual i tekstit bëhet pjesë e kuptimit të poezisë.

Shkëputje nga “Lum Lumi”

DERI NË FUND

Është dita jote e fundit?

Ti biem deri në fund

Në Orën e Familjes sa nuk dha shpirt

Ai atje larg në hapësi jam unë Lumi

Dhe udhëtuam kah ylli ynë që digjej në kep

Në jetë në art vrasësit më të mëdhenj janë frikacakët

Mjeshtëria e tyre: gjuajtja në gabime dhelpëria

Ti mëso të duash vogëlush Ti mëso të ecësh me

këmbët e tua

Mbi të keqen mbi të mirën mendo me kokë tënde

Kurrë mos pështyji në dashuri mallkim i fisit

Shkolla jote antike: të dish të çelësh derën e shtëpisë

në çdo kohë

të dish të thuash fjalën kur duhet thënë

Urrejtja është më e rëndë se vrasja

Me ditë më shikon nga krevati i vjetër: Spitali tepër i vogël

për dhembjet tua

për plagët tua

për ditët për netët tua plot klithje

Spitali tepër i vogël

i vogël tepër

Spitali

Nën të Danubi i thellë e i kaltër

Tërë jetën do të na vijë era jod sëmundje vdekje

gjak vrer do të pështyjme

Ti dezinfektojmë tërë jetën plaçkat ëndrrat fjalët?

Edhe këtë ditë ta kalojmë në Spital?

Të shikoj: Në syrin tënd Flaka Etja Qielli

Në syrin tënd asnjë dredhi asnjë mllef

Pastërtia e syrit tënd më kapërdin të tërin...

■ Analizë dhe krahasim i poezisë nga vepra “Lum Lumi” me Carmina Figurata

Poezia "Deri në fund" është një reflektim emocional për dhimbjen, sëmundjen dhe përballjen e prindit me fatin, nëpërmjet marrëdhënies me të birin. Autori trajton forcën shpirtërore, dashurinë dhe mësimet nga jeta, ndërsa spitali dhe plagët shfaqen si simbole të dobësisë njerëzore. Me gjuhë të pasur metaforike, poezia përshkruan trishtimin, izolimin dhe tragjedinë, por edhe shpresën dhe vendosmërinë për të ecur përpara deri në fund. Në thelb është një poezi për forcën, kujdesin dhe jetën përballë dhimbjes dhe fatit të pashmangshëm.

Vepra “Lum lumi” mund të cilësohet si lirikë e pikëllimit, me prirje elegjiake. **Në këtë poetikë vërehet shqiptimi i drejtpërdrejtë i emocionit dhe i mesazhit, pa u mbështjellë domosdo me petkun figurativ.**

Vargjet më sipër janë nga një poezi e fuqishme lirike që prek thellësisht emocionet nëpërmjet fjalës dhe reflektimit filozofik. **Carmina Figurata** përkundrazi, është një formë poetike ku fjala dhe figura bashkohen për të krijuar një mesazh simbolik vizual. Në këtë lloj krijimi, vizualja është po aq e rëndësishme, sa edhe përmbajtja sepse figura (p.sh. shkallë, shtylla, zemër, objekt simbolik) e përforcon kuptimin e mesazhit. Gjuha zakonisht është e përmbledhur dhe simbolike, ndërsa struktura e vargjeve përshtatet me formën që duhet të krijohet. **Kështu, lexuesi e përjeton poezinë në dy nivele: si tekst letrar dhe si imazh artistik, duke e bërë këtë formë një bashkim të artit poetik me artin pamor.** Shembuj të këtillë kemi edhe në letërsinë botërore. Në fragmentet e më poshtme janë paraqitur *Carmina Figurata* nga Apolineri dhe "Unë biri yt Kosovë" nga Ali Podrimja.

1. Si shprehet marrëdhënia mes autorit dhe të të birit në poezi dhe cilat këshilla i jep poeti për jetën?
2. Cilat simbole dhe metafora përdor poeti për të përshkruar dhimbjen, sëmundjen dhe fatin?
3. Si karakterizohet stili i Ali Podrimjes në këtë poezi?
4. Shpjegoni rolin e *Carmina Figurata* si formë poetike?
5. Cilat pyetje ekzistenciale dhe reflektime filozofike paraqiten në poezi?

Detyrë:

Zgjidhni një poezi sipas dëshirës suaj dhe rishkruani atë në vargje në formë *carmina figurata*, duke nxjerrë në pah aspektin vizual të përmbajtjes dhe të tematikës së poezisë.

Luis de Gongora

Jeta dhe veprimtaria letrare

Luis de Gongora lindi më 11 korrik 1561 në Kordoba të Spanjës. Studioi në Universitetin e Salamankës. Gongora ishte poet, prift dhe dramaturg. Gjatë viteve të fundit të jetës u përball me vështirësi financiare dhe shëndetësore; humbi kujtesën pak para vdekjes më 1627. Poezitë e Gongorës grupohen në dy blloqe që korrespondojnë me dy faza poetike të njëpasnjëshme. Ai konsiderohet si përfaqësuesi kryesor i periudhës së Barokut, me një stil poetik që karakterizohet nga një fjalor shumë i pasur dhe i përpunuar, sintaksë komplekse dhe përdorim të gjerë të metaforave, referencave mitologjike, klasike dhe letrare për të arritur bukurinë estetike nëpërmjet gjuhës. Gongora i takon periudhës letrare që ndryshe njihet si “Shekulli i artë spanjoll”. Veprat e tij më të rëndësishme janë: **“Fabula e Polifemit dhe Galateos”** - poemë (1612), **“Vetminë”** - poemë (1613), **“Romanca”**, **“Letrat”**, që përfshijnë tema dashurie, fshatare ose kritika ndaj shoqërisë dhe moralit, shpesh me ton satirik, ironik ose popullor.

■ ANALIZË E VEPRËS/ FRAGMENTIT

Polifemi *krahasohet* me një mal, sytë e Galatesë me yje, trupi i saj me kristal, pallua dhe mjellmë hyjnore. Gongora përdor *imazhe vizuale* që i japin tekstit një *ndjesi skenike* dhe pothuajse mitike. Madhësia dhe fuqia e Polifemit është ekzagjeruar për të theksuar përmasat e ndjenjës së tij dhe kontrastin me butësinë e Galatesë. Dashuria e Polifemit është e paarritshme sepse ai është një gjigant dhe ajo një nimfë e bukur detare. Konflikti brenda tij (dëshira ose frika) krijon tension dramatik. Galatea përshkruhet si një *figurë* pothuaj hyjnore, e paarritshme, çka e shton kontrastin mes dashurisë së Polifemit dhe mungesës së përgjigjes nga ana e saj. Përmendja e **Neptunit**, **Venusit**, **Junos** dhe simboleve të tilla e lidh veprën me traditën klasike dhe i jep një dimension epik. Simbolet e natyrës (*mal, kristal, pishë, det*) përdoren për të reflektuar ndjenjat e personazheve dhe për të krijuar atmosferë poetike. Përdorimi i aliteracionit dhe i rimës së brendshme e bën vargun të tingëllojë si muzikë, që është tipike për stilin e Gongorës. Teksti është i stërngarkuar me figura, duke i kërkuar lexuesit përqendrim dhe reflektim për secilën metaforë.

Fabula e Polifemit dhe Galateos

Ishte një mal i gjallë në gjymtyrë ai
(biri i egër i Neptunit,
që një sy ndriçonte rruzullin e ballit,
pothuaj rival i yllit më të madh),
ciklop, të cilit edhe pisha më krenare
i bindej si shkop i lehtë,
ndërsa kallami i hollë nën peshën e tij
një ditë bëhej shkop, tjetrën bastun.
Nimfë, bijë e Dorisit, më e bukura,
që pa mbretëria e shumës së detit.
Galatea quhet, dhe në të të ëmbla
Venusi bashkon hirin e tri Hireve.
Dy yje të ndritshëm janë sytë e saj,
që shndrisin mbi bardhësinë e pendës;
nëse s'është shkëmb kristali i Neptunit,
është pallua i Venusit, mjellmë e Junos.
Polifemi, që ndiente dashurinë në kraharor
duke u rritur si një mal, dhe në ballin e tij
një sy vetëm përqendronte të dashurën,
gjente në Galate një torturë.
Donte ta prekte, fliste, shikonte,
dhe çdo çast furia dhe zjarri i tij
ndareshin mes dëshirës dhe frikës,
pa që kurrë të gjejë qetësinë e lumturisë.

Reflektoni dhe përgjigjuni!

1. Përshkruani kushtet dhe rrethanat shoqërore e politike në të cilat veproi krijuesi?
2. Cilat janë disa nga veprat më të rëndësishme të Gongorës?
3. Si përshkruhen Polifemi dhe Galatea në "Fabula e Polifemit dhe Galateos"?
4. Çfarë simbolesh dhe imazhesh përdor autori për të shprehur ndjenjat dhe atmosferën e poemës?

Fjalorth

rival - kundërshtar në një garë ose veprimtari.

ciklop - njeri me trup shumë të madh dhe me një sy të vetëm në mes të ballit.

kallami - bimë shumëvjeçare e vendeve të lagështa.

bastun - shkop i gjatë me dorezë të kthyer, që mbajnë zakonisht pleqtë për t'u mbështetur kur ecin.

furia - vrell i fuqishëm që shpërthen në mënyrë të papërmbajtur e që zgjat shumë.

Xhanbatista Marino

Jeta dhe veprimtaria letrare

Xhanbatista Marino ishte një nga poetët më të rëndësishëm italianë të periudhës baroke. Lindi në Napoli më 1569. Jeta e tij ishte po aq teatrale sa edhe vargjet. Lëvizi nëpër oborre aristokratike në Romë, Torino, e më pas në Paris (1615–1623), ku fitoi famë të madhe dhe mbështetje nga oborri francez. U kthye në Napoli në fund të jetës dhe vdiq atje më 1625. Marino ishte figurë tipike baroke: ambicioz, provokues, i etur për lavdi dhe për ndikim kulturor. Veprat më të njohura të tij janë: **“L’Adone”** (1623) – vepra e tij monumentale, një poemë epike për mitin e Venusit dhe Adonit me mbi 40 mijë vargje; **“La Lira”** – poezi lirike (dashuri, natyrë, figura femërore); **“La Galeria”** – poezi të frymëzuara nga piktura dhe arti pamor; **“La Sampogna”** – poezi pastorale me tone mitologjike.

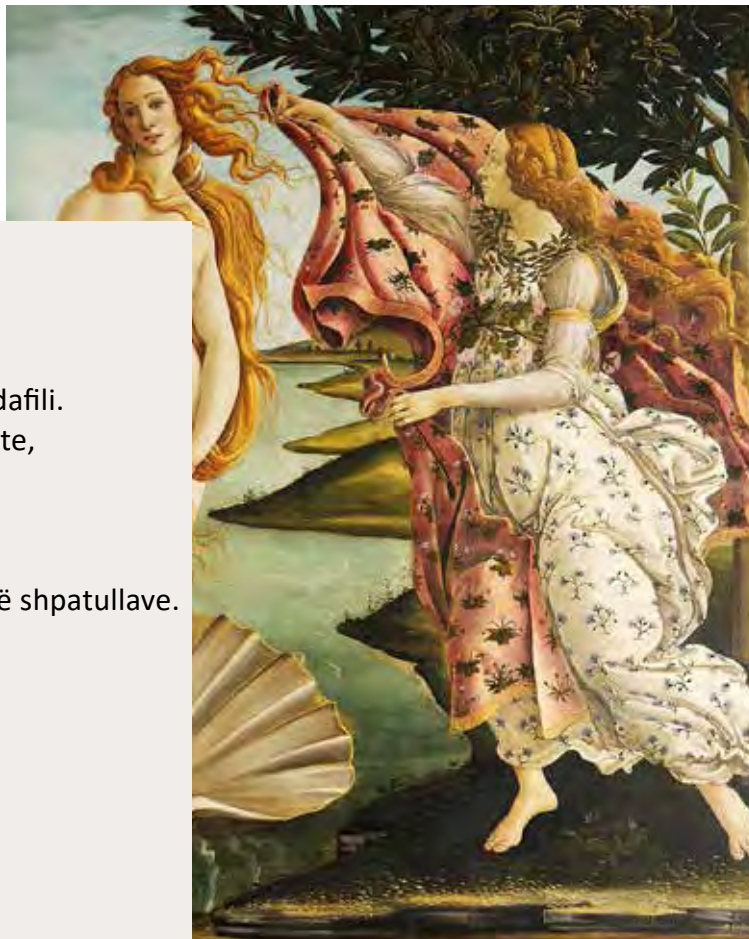
■ ANALIZË

“L’Adone” është një poemë epiko-lirike e gjatë, e botuar më 1623, që i përket stilit **marinist**. Është poemë e njohur për shkëlqimin e saj të ndjeshëm, metaforat e gjalla dhe zbukurimet e tepërta stilistike. Vepra tregon dashurinë midis Adonit dhe Venerës, duke përshkruar aventurat, tundimet dhe pengesat që hasin. Nëpërmjet këtij rrëfimi mitologjik, Marino eksploron **kënaqësinë**, **epshin** dhe **pasionin**, duke e kthyer trupin dhe ndjenjat në qendër të narrativës. Vepra është e mbushur me metafora të çuditshme, hiperbola dhe lojëra gjuhësore që synojnë të kënaqin imagjinatën. Teksti përdor stilin karakteristik të Marinos, ku **shkëlqimi**, **surpriza** dhe **ndjeshmëria** dominojnë mbi thjeshtësinë e rrëfimit. Edhe pse ka një rrjedhë kryesore, episodet shpesh duken të ndara dhe të pavarura, si tablo të ndriçuara me detaje.

“L’Adone” shërben si shembull i **barokut italian** dhe është një demonstrim i fuqisë së fjalës për të krijuar imazhe të gjalla dhe emocione të thella. Ai e vendos **ndjeshmërinë** dhe **bukurinë** të jetë qendrore, duke ndikuar te poetët e mëvonshëm europianë dhe duke lënë gjurmë të forta në literaturën baroke.

Fragment nga L'Adone

Ishte mëngjes.
 Dhe agimi, si shërbëtor i përlur,
 ngrinte perden e qiellit me gishta trëndafili.
 Në atë dritë të njomë, Venera qëndronte,
 e zhveshur nga nata
 si lule që çel nën puthjen e vesës.
 Flokët i rridhnin në dallgë të arta,
 si lumenj drite mbi mermerin e gjallë të shpatullave.
 Sytë — dy yje të sapolindur —
 lëkundnin pranverën në ajër.
 Ajri vetë u bë rob i aromës së saj,
 e fryma e botës u drodh.
 Dhe kur ajo lëvizi,
 toka harroi peshën e vet,
 gjethet ndalën rënien,
 zogjtë humbën këngën nga habia.
 Sepse bukuria e saj nuk ishte formë,
 ishte zjarr i fshehur nën lëkurë,
 ishte dritë që kërkonte mish për të jetuar.
 Dhe dashuria, e plagosur nga vetë shigjeta e saj,
 u gjuhëzua para asaj fytyre
 që s'mund të shikohej pa u djegur.

“Lindja e Venerës” nga Sandro Botticelli

Reflektoni dhe përgjigjuni!

1. Ç'tipare kishte Marino si figurë tipike baroke?
2. Cilat janë veprat më të njohura të Marinos?
3. Çfarë trajton poema “L'Adone”?
4. Cili është personazhi kryesor femëror në vepër?
5. Çfarë imazhesh dhe emocione shpreh autor në këto vargje?
6. Pse L'Adone konsiderohet një vepër e stilit barok?

KLASICIZMI

Klasicizmi është një lëvizje letrare që lindi dhe u zhvillua në shekullin XVII në Francë.

Fjala “klasik” u përdor për herë të parë në Itali në vitin 1818. Në Gjermani u paraqit në vitin 1820, në Francë në vitin 1822, në Rusi më 1830 dhe në Angli më 1831. “Klasik” si term hyri në përdorim të gjerë në fund të shekullit XIX. Klasicizmi u përhap në Francë në një kohë kur sundonte sistemi i absolutizmit dhe të gjithë i nënshtroheshin vendimeve të mbretit. Pushteti monarkik fitoi fuqi jashtëzakonisht të madhe, pasi u shpartallua aristokracia, pra shtresa e lartë feudale. Oborrtarët, që kishin qenë lajkatarë të pushtetit mbretëror, i kishin dhënë Luigjit XIV epitetin “Mbreti Diell”.

Për të ruajtur pushtetin dhe forcën e shtetit mbreti, herë e përkrahte njërën palë (aristokracinë feudale), herë palën tjetër (borgjezinë e re), që asnjëra palë të mos i kundërshtonte vendimet e tij.

Letërsia në atë kohë, si çdo gjë tjetër, ishte vënë në shërbim të pushtetit mbretëror absolut. Kjo periudhë letrare u quajt Klasicizëm. Shkrimtarët e kësaj periudhe e kishin pranuar rendin që ekzistonte dhe kishin luftuar për lartësimin dhe përforcimin e shtetit kombëtar, që në atë kohë favorizonte zhvillimin ekonomik e shoqëror.

Klasikët vazhduan luftën kundër ideologjive regresive mesjetare, ngritën lart forcën e arsyes njerëzore, e përqendruan vëmendjen në analizën psikologjike të shpirtit njerëzor dhe u morën më tepër me idetë e përgjithshme e me ndjesitë më të zakonshme njerëzore.

Pseudoklasicizmi si një drejtim letrar u shfaq pas periudhës së lulëzimit të klasicizmit, duke pretenduar vazhdimësinë e tij, por në thelb duke e mohuar atë. U karakterizua nga një qasje epigone dhe formaliste, ku arti u reduktua në zeje dhe në respektimin mekanik të normave.

Neoklasicizmi lindi në Romë dhe u zgjerua në të gjithë Europën. U shfaq si një lëvizje kulturore përfundimtare në artet dekorative dhe vizuale, letërsinë, teatrin, muzikën dhe arkitekturën, duke u frymëzuar nga arti dhe kultura e antikitetit klasik. Lëvizja neoklasike u formësua gjatë Epokës së Iluminizmit të shekullit XVIII dhe arriti kulmin e saj në gjysmën e parë të shekullit XIX, duke konkurruar me Romantizmin.

Mësoni më shumë:

Klasicismi francez është një dukuri komplekse, që lejon të njohim jo vetëm zhvillimin letrar në rrafshin historik, por edhe shumë veçori, parime e teknika konkrete të krijimit letrar në përgjithësi. Arti antik ofronte modelet më të mira të përsosmërisë, duke e vënë në qendër të tij të bukurën, si kategori universale, që e bënte veprën artistike antike të vlefshme për të gjitha kohërat dhe të gjitha vendet. Autorët bashkëkohorë e vlerësuin lart këtë traditë dhe e quajtën nder të imitonin mjeshtërit e dikurshëm. Ky imitim, megjithatë, nuk duhej të ishte servil, por të shërbente si pikënisje për të frymëzuar vepra të denja origjinale.

Klasicismi francez njohu tri periudha të rëndësishme zhvillimi:

- ♦ Periudha e klasicizmit të pastër (1660-1690).
- ♦ Periudha e klasicizmit të vonë (1690-1720).
- ♦ Periudha kalimtare që përgatiti lindjen e Romantizmit (1720-1820).

Idetë dhe parimet estetike

Prestigji i letërsisë antike në klasicizëm. Entuziazmi i madh ndaj **shkrimtarëve antikë** dhe imitimi i shembujve të tyre përbëjnë një shtysë për të krijuar vepra origjinale. Parimet letrare të klasicizmit i japin përparësi analizës psikologjike. Ndjesitë paraqiten në mënyrë të përgjithshme dhe karakteret shfaqen të tipizuara. Klasikët francezë mendonin se në këtë mënyrë mund ta përshkruanin dhe të shprehnin realitetin me besnikëri, por ai shihej vetëm nga këndvështrimet që atyre u interesonin më shumë. Heronjtë i karakterizon një ndjenjë e fortë, por e vetme, e cila i mposht gjithë të tjerat. Këto karaktere paraqiten në një linjë të vetme zhvillimi që përcakton veprimtarinë e tyre. Në thelb këto personazhe janë mishërimi i një cilësie a vesi dhe shpesh herë të zhveshur nga virtyte ose të meta të tjera njerëzore. Në këtë mënyrë klasikët paraqesin shumë herë personazhe skematike, por pa gjallërinë e duhur. Kjo nuk i jep dorë shprehjes së ndjenjave subjektive të autorit (lirizmit). Klasikët i kushtojnë më tepër rëndësi thurjes së harmonishme dhe shprehjes së saktë e të qartë nëpërmjet gjuhës.

Ekulibri midis arsyes dhe frymëzimit. Klasikët mendonin se arti letrar është mësim, se çdo krijim letrar duhet t'i shtrohet arsyes, të udhëhiqet e të frymëzohet prej saj, t'i largohet fantazisë e shprehjes së ndjenjave vetjake. Krijimi artistik është i pamundur pa frymëzim, pa gjenialitet dhe pa talent natyror, si parakusht për ta përjetuar. Pasionet e përhershme studiohen në jetë, ato që mendohet se i gjejmë në çdo vend e në çdo kohë, si: dashuria, lakmia, ambicia etj.

E bukura. Francezët filluan t'i lexojnë veprat e shkrimtarëve të vjetër romakë për t'i parë **modelet e bukurisë** si vepra të përsosura artistike, që duhej t'u përngjasonin, për t'i kuptuar subjektet e tyre dhe për t'i zbuluar fshehtësitë e shprehura në to, të cilat i bënë këto vepra të përrjetshme dhe të lexueshme nga të gjithë. Klasicisti, nga **natyra** përqendrohej më shumë te njeriu dhe fati i tij, madje jo te ai që dallohet për jetën e çuditshme dhe të pazakonshme, por te njeriu që ngërthen në vete thellësinë e përbashkët njerëzore. Leximi i veprave të vjetra romake dhe kuptimi i subjektit të këtyre veprave i nxitën shkrimtarët e klasicizmit francez të nxirrnin rregulla të prera dhe të pandryshueshme për të shkruarit në vijim.

Teoria e tri njësive. Teorikët e klasicizmit dëshironin që krijimi artistik t'u nënshtrohej disa rregullave të detyrueshme. Kërkesa të veçanta u formuluan për çdo **gjini letrare**, u vendosën rregulla të ngurta, shpeshherë artificiale si p.sh. **rregulla e tri njësive në gjinitë dramatike**, veçimi i elementeve komike dhe tragjike etj. Mirëpo shumë krijime letrare të kësaj epoke, sado që janë të rrymës së klasicizmit, nuk i respektuan plotësisht këto rregulla artificiale dhe kanë fituar një vlerë të përhershme klasike. Vërtetësia, natyrshmëria, forca, pastërtia e shprehjes, thjeshtësia, ndjenja e moderimit, përsosmëria, larmia e tonit, harmonia, korrektësia nuk janë vetëm tipare të një stili të mirë klasik, por janë vetë **arti i klasicizmit**.

Teoria e tre njësive të dramës:

Klasicistët konceptuan rregullat e njohura klasiciste për shkrimin e një vepre dramatike, të cilat duhej t'i respektonte secili. Më të njohura janë tri njësitë e dramaturgisë: e **kohës**, që ngjarja të zhvillohet brenda 24 orëve; e **vendit (hapësirës)**, që ngjarja të nisë dhe të përfundojë në një vend; dhe e **veprimit (aksionit)**, që vepra të ketë një ngjarje kryesore.

Klasifikimi i zhanreve letrare

Klasikët i ndanë zhanret letrare në:

Zhanre të larta: oda, himni, epika dhe tragjedia, vepra që do të përshkruanin jetën e oborrit mbretëror, ndërsa personazhet kryesore do të ishin mbretër, princër dhe fisnikë. Ato vepra dallonin edhe nga stili patetik, i cili, nisur nga qëllimi i veprës, bën që lexuesi të habitet, tronditet ose ngazëllet.

Zhanre të mesme: elegjia, satira, epigrami, fabula, vepra që do të ishin të menduara për klasën e mesme.

Zhanre të ulëta: komedia, e cila do të përshkruante jetën e përditshme të njerëzve të zakonshëm. Këto vepra duhej të shkruheshin në një stil të thjeshtë, të ulët, me liri më të madhe. Qëllimi i tyre ishte t'i bënin njerëzit të qeshnin.

Klasikët ishin kundër përzierjes së stileve si dhe përzierjes së tragjikes dhe komikes.

Përfaqësuesit e Klasicizmit në Francë: *Bualo, La Fonteni, Pjer Korneji, Zhan Rasini dhe Molieri.*

1. Pse klasicizmi lindi si nevojë për rend dhe rregull në art? Çfarë e dallon atë nga rrymat e tjera letrare?
2. Në cilin shekull u shfaq klasicizmi dhe në cilin vend u zhvillua?
3. Kur një rrymë letrare quhet “neo” dhe kur “pseudo”?
4. A do të ishte më interesante një dramë që respekton tri njësitë apo një dramë që i thyen ato?
5. Cili zhanër ju duket më afër jetës së sotme: i larti, i mesmi apo i ulëti?
6. Përmendni përfaqësuesit më të rëndësishëm të klasicizmit.

Punë në grupe:

Ndahuni në 4 grupe. Çdo grup të zgjedhë një parim të klasicizmit (prestigji i letërsisë antike; ekuilibri midis frymëzimit dhe arsyes; uniteti i arsyes, bukurisë dhe moralit; arritja e përsosmërisë) dhe të shpjegojë kuptimin dhe rëndësinë e tij. Në fund, prezantoni punën dhe diskutoni tiparet e përbashkëta të parimeve.

Fjalorth

lajkatarë - ai që i bën lajka dikujt për të nxjerrë ndonjë përfitim për vete.

ideologji - sistem idesh e pikëpamjesh politike, filozofike, morale e fetare, që shprehin interesat, qëndrimin e kërkesat e një grupi shoqëror, etj.

regresive - të prapambetura, që ecën në drejtim të kundërt me përparimin

patetik - frymëzim i zjarrtë, shprehje që zgjonin emocione të forta

ngazëllehet - gëzim i thellë, hare e madhe

Nikola Bualo

“Njeriu më i zgjuar është zakonisht ai që nuk e di se është i tillë”

Jeta dhe veprimtaria letrare

Nikola Bualo ishte poet, kritik dhe teoricien i letërsisë franceze, figurë kryesore e klasicizmit. Lindi në Paris më 1 nëntor 1636 dhe vdiq në të njëjtin qytet më 13 mars 1711. Bualo e filloi karrierën e tij si shkrimtar i satirave, epistolave dhe poemave didaktike. Ai njihet për stilin e tij të qartë dhe të ekuilibruar dhe për formulimin e rregullave të klasicizmit në art dhe poezi. Studimet i kreu në institucionet kryesore të Parisit, përfshirë Universitetin e Sorbonës. U njoh si kritik dhe teoricien i rëndësishëm i letërsisë. Si të gjithë poetët dhe shkrimtarët e kohës së klasicizmit, pjesën më të madhe të veprave i shkroi në vargje. Nga veprat e tij më të njohurat është: **“L’Art poétique”** (Arti poetik), botuar midis 1669–1674, i cili është traktati i tij më i famshëm dhe një manual për poetët dhe dramaturgët, satirat dhe poezitë e tjera...

Fjalorth

manual - libër doracak që përmban në mënyrë të përmbledhur njohuritë themelore të një fushe të caktuar.

pleksjen - . thur; gërshetoj; pleksje rrethanash (kushtesh).

sindezë - metodë studimi, me të cilën anët e veçanta përmbledhen e përgjithësohen me qëllim që të vështrohen sendet dhe dukuritë si një tërësi e vetme e pandarë.

triviale - e zakonshme, pa rëndësi të veçantë, e thjeshtë ose sipërfaqësore.

manifest - deklaratë me shkrim, e karakterit programor, me anën e së cilës një rrymë letrare shpall parimet e veta themelore.

Analizë e veprës “Arti poetik”

Vepra "Arti poetik" e Bualos përbëhet nga katër pjesë dhe gjithsej 1100 vargje. Ajo fillon me nënvizimin **e nevojës për frymëzim** në procesin krijues dhe vazhdon me një histori të poezisë franceze, ku vend të rëndësishëm zë paraardhësi i tij i drejtpërdrejtë, Malerbi. Në këngën e dytë flitet për format e vogla letrare, si idila, elegjia, odja, soneti, fabula etj. Kënga e tretë është pa dyshim më e rëndësishmja. Në të Bualo flet për llojet e mëdha letrare, duke vënë në krye tragjedinë, duke pasqyruar shkurtimisht zhvillimin historik, nga të parët deri te Sofokliu. Pastaj flet për epin dhe krijuesit e tij të mëdhenj, Homerin e Virgjilin, që janë të adhuruarit e tij dhe të klasicistëve të tjerë. Nuk e pëlqen pleksjen e mitologjisë antike me atë kishtarë në epet mesjetare; është i pakënaqur me Tason dhe Arioston. Sa i përket komedisë, ajo, përkundër tragjedisë, e cila trajton heronjtë dhe perënditë, merret me karakteret e njerëzve të zakonshëm, Bualo mendon se duhet të ruhet nga gjërat e pashije dhe triviale, kurse shembuj pozitiv për këtë lloj letrar gjen përsëri në antikitet. Duke folur për rregullat e arta, Bualo thekson se arsyeja duhet të jetë udhërrëfyese absolut i poetit. Ai nuk lë pa përmendur edhe rolin e moralit dhe harmonisë në jetë dhe në krijimtari letrare.

Vepra “Arti poetik” është sindezë e ideve letrare të klasicizmit dhe manifest i këtij drejtimi letrar, i cili zgjati më së shumti në Francë. (Agim Vinca, 2012)

Fragment nga “Arti poetik”

Para se të shkruash, mëso të mendosh.
 sa e qartë është ideja jote,
 ashtu do të jetë edhe shprehja;
 ajo që kuptohet mirë shprehet qartë,
 dhe fjalët vijnë lehtë për t’i thënë.
 Puno ngadalë edhe kur koha të shtyn,
 dhe mos u ngut pa menduar;
 stili që vrapon i vetëm në rimë
 tregon pak gjykim dhe jo shumë shpirt.
 Unë parapëlqej një përrua
 që mbi rërën e butë,
 në një livadh plot lule,
 ecën ngadalë e qetësisht,
 sesa një lumë i rrëmbyer
 që me hov të stuhishëm
 rrokullis, plot zhavorr,
 mbi një tokë të baltosur.
 Dhe, për ta mbyllur me një thumb satirik:
 Një budalla gjithmonë gjen një budalla edhe
 më të madh që e admiron.

1. Si u njoh Nikola Bualo në fushën e letërsisë?
2. Cilat zhanre letrare shkroi Nikola Bualo në fillim të karrierës së tij?
3. Cilat janë tri parimet kryesore të klasicizmit që Bualo i thekson në fragmentin nga Arti poetik?
4. Pse Bualo mendon se ideja e qartë është më e rëndësishme se emocionet në poezi?
5. Si reflektohet qartësia dhe balanca në ritmin dhe strukturën e vargjeve të fragmentit?

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe. Çdo grup të shkruajë 2-3 vargje të shkurtra duke ndjekur këshillat e Bualos: qartësi, ritëm i balancuar dhe kontroll mbi emocionet.

Detyrë:

Gjeni dhe lexoni veprën e plotë “Arti poetik”. Identifikoni të paktën tri parime të klasicizmit që pasqyrohen në tekst dhe shpjgoni me shembuj konkretë nga vargjet.

Zhan Batist Poklen - Molieri

“Gjërat kanë vetëm vlerën të cilën njeriu ua jep.”

Jeta dhe veprimtaria letrare

Zhan Batist Poklen - Molieri lindi më 15 janar 1622. Ai është një nga figurat më të ndritura të letërsisë botërore që hodhi themelet e komedisë franceze. Veprimtarinë e tij dramatike e zhvilloi në të ashtuquajturin “shekull të artë” të monarkisë absolute, që shënonte etapën më të lartë të feudalizmit si rend shoqëror dhe fillimin e shpërbërjes së tij. Së bashku me disa dashamirë të vet, themeloi një trupë me nëntë aktorë, të cilën e quajti “Teatri mbretëror”. Në këtë kohë ndërroi emër dhe u quajt Molier. Ai ushtronte në të njëjtën kohë detyrën e aktorit, regjisorit, drejtuesit të trupës dhe autorit të teksteve. Jeta e tij ishte lidhur ngushtë me teatrin. Duke shkëlur rregullat e ngurta të doktrinës klasiciste, si autor, aktor dhe regjisor, në emër të arsyes e të logjikës së shëndoshë, krijoi komedi që godisnin çdo ves ose shfaqje negative të kohës dhe të njeriut në përgjithësi. Temat delikate që trajtonte i nxirrnin telashe të shumta në jetë. Për shembull, vënia në dukje e hipokrizisë së klerit të Tartufit, e detyroi ta përpunonte tri herë tekstin për ta shpëtuar nga censura, ndërkaq guximin për ta shfaqur me çdo kusht para publikut, e pagoi me shkishërim.

Veprat më të njohura të Molierit janë: “Tartufi”, “Don Zhuani”, “Mizantropi”, “Kopraci” dhe “Borgjezi fisnik”.

Molieri vdiq më 17 shkurt 1673 pas një sëmundjeje të mushkërive.

VEPRA TARTUFI

“Tartufi” është ndër komeditë më të njohura të Molierit dhe ndër pjesët më të suksesshme të repertorit botëror të teatrit. Suksesi i kësaj komedie mbështetet në realizimin mjeshtëror të figurës të Tartufit, hipokrit e mashtrues.

KOHA

Varianti i parë i komedisë Tartufi u shkrua në vitin 1664, ndërsa komedia u shfaq një herë para një publiku shumë të vogël në oborrin mbretëror sepse autoritetet fetare ndërhyjnë menjëherë dhe e ndaluan veprën. Pesë vjet më vonë, pasi Molieri e kishte përpunuar disa herë, arriti ta shfaqë përpara një publiku të gjerë.

Fjalorth

censura - shqyrtim e kontroll i përmbajtjes së veprave të ndryshme para se të botohen a të shfaqen.

shkishërim - dënon dikë duke e nxjerrë nga gjiri i kishës.

repertorit - tërësia e pjesëve ose e veprave artistike që vë në skenë ose që luan një teatër etj.

shtinjak - që e paraqit veten ndryshe nga ç’është për të mashtruar të tjerët.

fanatik - ai që jeton e vepron sipas mendimeve e zakoneve prapanike dhe i mbron ato me ngulm.

i irrituar - i nervozuar, i shqetësuar ose i zemëruar lehtë.

servil - njeri pa karakter që u përulet orë e çast e u bën lajka më të fuqishmeve.

TEMATIKA E VEPRËS TARTUFI

Vepra "Tartufi" trajton tematika të ndryshme në shumë këndvështrime që lidhen me mënyrën e jetës në atë kohë, por që janë aktuale edhe sot. Një ndër tematikat kryesore është roli i familjes në shoqëri dhe besimi ndërmjet anëtarëve të saj. Molieri në vepër e ndan familjen në dy grupe: në njërin bëjnë pjesë Orgoni dhe zonja Pernelë, kurse në tjetrin Elmira, Marjana, Damisi të cilët nuk i besojnë lehtë njeriut që Orgoni sjell në shtëpinë e tyre, duke e prezantuar si mik. Pikërisht, pas këtij akti zhvillohen ngjarjet e tjera.

SUBJEKTI

Tema e komedisë "Tartufi" është "hipokrizia e shtresës klerike që mundohet të pasurohet shumë shpejt, duke shfrytëzuar besimin që kanë të tjerët për profesionin e tyre të shenjtë dhe mendjelehtësinë e shtresës borgjeze, që për një kohë bëhet viktimë e hipokrizisë klerike". Subjekti i veprës pasqyron ballafaqimin e dy shtresave shoqërore: shtresës klerikale dhe feudale, e cila dobësohej gradualisht, si ekonomikisht, ashtu edhe politikisht; dhe shtresës borgjeze, e cila fuqizohej vazhdimisht.

ANALIZA E PERSONAZHEVE

- 1. Tartufi:** hipokrit, shtinjak, mashtrues, përfitues i rastit, i zgjuar, vepron me kujdes, analizon me vëmendje, njeri me synime të liga.
- 2. Elmira:** e urtë, e zgjuar, e bukur, elegante, e matur, vepron me kujdes dhe shkathtësi, mosbesuese, punëtore, demaskon Tartufin, e guximshme dhe sakrifikuese.
- 3. Orgoni:** preja e Tartufit, idiot, përlulës, i bindur, jo i zgjuar, i marrë, i robëruar ndaj Tartufit, fanatik, kokëfortë, naiv, sinqeriteti i tepruar.
- 4. Damisi:** i drejtë, i zgjuar, i nënvlerësuar, i pabesuar, "i pandehur, tradhtar dhe gënjeshtar", i vendosur kundër Tartufit, i irrituar, i pabindur, gjaknxehtë.
- 5. Zonja Pernelë:** grua plakë, llafazane, fanatike e madhe, grua e dobët mendërisht, me zakone, karakter autoritar, e sinqertë, arrogante dhe e verbuar nga Tartufi.
- 6. Mariana:** e urtë, e bukur, e ndjeshme, e bindur, e ndrojtur, e dashuruar.
- 7. Kleanti:** ligjvënësi i familjes, i mprehtë, vepron shpejt.
- 8. Lorenci:** i pabesë, shërbëtor, servil, përlulës.
- 9. Valeri:** i dashuruar pas Marianës, e do atë me çdo kusht.
- 10. Dorina:** asnjënëse, analiste e mirë, kritike, e guximshme, e mençur, me gjykim të shëndoshë dhe praktik.

Fragment nga "Tartufi" Akti I, Skena I

Zonja Pernelë dhe Flipota, shërbëtorja e saj, Elmira, Mariana, Dorina, Damisi, Kleanti.

ZONJA PERNELË

Flipotë, hajde t'ikim që këtej!

ELMIRA

Mos ecni kaq shpejt, se s'ju ndjek dot.

ZONJA PERNELË

Mjaft gjer këtu, moj nuse, mos u lodhni,
Këto nderime nuk më duhen mua.

ELMIRA

Do bëj detyrën time t'ju përcjell.
Po pse, moj nënë, ikni kaq me ngut?

ZONJA PERNELË

Se nuk e shikoj dot këtë shtëpi.
U pa tani, këtu s'ma varin torbën;
Po dal këtej e vrrarë e zemërthyer
Fol 'sa të duash ti, kush të dëgjon?
Kush ta vë veshin, kush të pyet ç'ie? -
Jo si shtëpi, po si çmendinë duket.

DORINA

Në qoftë se...

ZONJA PERNELË

Ti, bijëz, shumë llap;
Qëndro si kameriere, mbylle gojën
E mos shit mend, kur nuk të pyet njeri!

DAMISI

Por...

ZONJA PERNELË

Ti je budalla me brirë, or djalë,
Ja ku po ta them unë, gjyshja jote;
Tyt eti ndo njëqind herë ia kam thënë
Se po i bëhesh birbo e kopuk
E, veç belasë, s'ka ç'pret teje tjetër.

MARIANA

Besoj...

ZONJA PERNELË

E motra je dhe ti, e urta,
Më hiqesh engjëll, qengji i perëndisë
Po s'ka m'i keq se thëngjill i mbuluar:
Si shum' nën udhë e përmbi udhë bën!

ELMIRA

Po dal, moj nënë...

ZONJA PERNELË

Nuse, jua them troç,
Kjo sjellja juai është shumë e keqe:
Ju duhej t'ishit shembull për ata,
Ashtu siç qe e ndjera nënë e tyre.
Ju prishni pa hesap, s'mendohi fare,
M'i ndrroni rrobat si ndonjë princeshë!
Kush do të shoqit vetëm t'i pëlqejë,
Nuk pispilloset kështu, moj nusja ime.

KLEANTI

Ju lutem, zonjë...

ZONJA PERNELË

Juve, vëllai i nuses,
Ju kam mbi krye e sipër, ju nderoj:
Po sikur t'isha në vend të tim biri,
S'ju lija të më shkelnit në shtëpi.
Na jepni ca mësimë, vini nome
Që s'bën t'i ndjekin njerëzit me cipë.
Ju fola pak si zgjeshur, po më falni,
E tillë jam: e them çfar kam në zemër.

DAMISI

Po për Tartufin tuaj s'keni ç'thoni!

ZONJA PERNELË

Njeri i mirë fort që do dëgjuar,
S'durohet që ta marrë nëpër goje një torollak
si ti, pa mend në kokë.

DAMISI

Po a durohet, vall', që një mashtrues
Të vijë e të na bëhet zot këtu.
E të mos mundim as të pipëtimë,
Po s'i desh qejfi zotërisë së tij?

DORINA

Po t'u zësh besë fjalëve të tija,
Çdo gjë të bësh na qenka krim i rëndë,
Se i peshon të gjitha ky censor!

ZONJA PERNELË

Të gjitha i peshon si jo më mirë,
Kërkon t'ju vërë n'udhën e shpëtimit,
Dh'im bir duhej t'ju bënte që ta donit.

DAMISI

Jo, gjyshe, s'është e mundur, as babai
E asnjëri s'më kandis dot ta dua,
Do të gënjeja, po të thosha ndryshe;
Më priset gjaku, kur e shoh si sillet;
Dhe, siç më duket, ai maskara
Do më shtrëngojë të bëj sherr me'të.

DORINA

Të flasim drejt, është një turp vërtet
Që një i huaj të na japë urdhra,
Një lypës që, kur erdhi, s'kish këpucë
Dhe rrobat nuk i bënë asnjë grosh.
Tani, se njeh kush është: vret e pret,
Vë ligje e qeveris ai çdo gjë.

ZONJA PERNELË

Shyqyr o zot, nuk thua?! Aq më mirë
Sikur çdo gjë ta kish ai në dorë!

DORINA

Ju e pandehni të shenjt, po, më besoni,
Ai është hipokrit dhe asgjë tjetër.

ZONJA PERNELË

Shiko si flet!

DORINA

Nuk i zë besë, jo,
As atij vet', as shërbëtorit tij.

ZONJA PERNELË

S'e njoh e s'mund të flas për shërbëtorin,
Po i zoti është m'i drejti ndër të drejtët.
E keni marrë zët e nuk e doni,
Se jua thotë te vërtetën troç,
Po vetëm ngaqë s'e sheh dot mëkatën:
E shenjta frymë e shtyn të sillet kështu.

DORINA

Ja, mirë; po pse, vallë, ka ca kohë
S'do që të presim asnjëri vizitë?
Ç'dëm mund t'i sjellë një vizitë e ndershme,
Qu bën kiametin si i prishur mendsh!
A doni t'jua them ku e ka hallin?
- Është xheloz për zonjën e shtëpisë.

ZONJA PERNELË

Mbaj gojën e mos dërdëllit më kot!
S'i shan vetëm ai këto vizita:
Gjith' ajo bujë, gjith' ato karroca
E plot lakej aty, përpara derës,
I prishin qetësinë gjithë lagjes.
Sikur asgjë të keqe të mos ketë,
Mjafton që flasin bota: s'është mirë.

KLEANTI

Eh, zonjë! Ku u mbyllet goja botës?!
Si mjerë ne, sikur te hiqim dorë
E të braktisim miqtë më të mirë,
Se folkan ca trutharë llafazanë!
Pa dhe sikur ta bënë këtë gjë,
Pandehni se do kish ndonjë dobi?
Si ve dot shpifjes, thashethëmes fre.
Po vetëm mos çaj kryet ç'llomotitin.
Jeto me nder, ashtu siç është e udhës,
Dhe lëri llafazanët të prrallosin.

DORINA

Dafneja, fqinja jonë, dhe i shoqi,
A s'janë ata që flasin keq për ne?
Kështu e ka kjo punë, mirë thot
Një fjalë e urtë: i qeshuri të qesh!
Dhe sjelljes më së ndershme i venë bisht,
E marrin ters, me dashje e shtrembërojnë
dhe rendin gjithë gaz që ta perhapin
Ashtu siç ua do qejfi dhe qëllimi
Venë me shpresë ashtu të bëjnë shokë,
Përpiqen si të lajnë ato të tyret,
Duke treguar se edhe të tjerët
Njësoj veprojnë e, fundja, njësoj sillen.
Kështu, në mos i shlefshin të palarat,
Të paktën, s'janë veç ata me turp.

ZONJA PERNELË

Të kota janë fjalët që na thua
Të gjithë e dimë Oranten ç'grua është
- E shenjtë: po mësova se flet keq
Edhe ajo për gjith' këto vizita.

DORINA

E bukur shembull, besa, lerë ç'grua!
Vërtet rron si murgeshë, po nga halli:
Të shenjtë e kanë bërë vetëm vitet,

Edhe të vrenjtur - trupi i saj i fishkur,
Sa kohë q'ish tërheqëse, e freskët, gëzoi sa
mundi, brodhi e dëfreu;
Po, kur e pa se i perënduan huret, nga bota, q'e
braktisi, hoqi dorë.

Me vello hijerëndë shenjtërie
Rreh të mbulojë rrudhat e fytyrës.
Kështu bishtdredhurat te zoti kthehen.
Kur shohin se dashnorët u largohen
E s'u vardiset kush, gjejnë shpëtim
Vetëm në fanatizmin më te rreptë.
Na ruajt zoti nga ca gra të tilla,
Censura e tyre s'ka mëshirë fare,
S'falin njeri, të rejtat i gojosin
Veç nga zilia e nga një ndjenjë smiri,
Se u vjen plasja që i zvordhi koha nga ëndjet e
gëzimet e rinisë.

ZONJA PERNELË

Këso përrallash fort jua ka ënda,
Moj nusja ime; mbetesh
gojëmbyllur këtu, se kjo
zonjusha dërdëllit
E nuk lë radhë. Po unë do të
flas.
Dhe ja se ku ju them: im bir
ka bërë

Punë me mend që mori në shtëpi
Ketë njeri të drejtë, ç'e çoi zoti
Për t'ju dëlirur shpirtin nga mëkatet,
Që, për të mirën e shpëtimin tuaj.
Lips ta dëgjoni e të bëni ç'thotë.
Këto vizita, ballo, kuvendime - Të gjitha i ka
shpikur i paudhi;
Fjalë të zotit kurrë aty s'dëgjon,
Po vetëm profka, këngë dhe qyfyre:
Merr nëpër gojë njërin edhe tjetrin,
Pa lënë rob pa sharë prapa krahve,
Sa më në fund, në mbledhje te këtëlla,
Njeriun e zë koka e s'duron dot:
Ndrrojnë fjal' e kuvend në çdo sekondë;
Mirë tha një thjolllog aty pardje,
(Kulla e Bilbilit) është aty vërtet,
Sepse bilbil nga goja janë gjithë,
Dhe ja se ç'meselezë na tregoi...
Ky zotëria ç'ka që po zbardh dhëmbët?
Po pate qejf të qeshesh, shko gjej shokët,
Se unë... S'e zgjat më, po iki,
Këtu s'do ardhur më, s'do shkelur nuse, fare,
Më mirë larg, sesa te prishësh gjakun.
(Duke i renë një dackë Flipotës.)
Tundu, moj, ti! Ç'më rri si e shastisur!
Tutkune! Apo do të t'i shkul veshët!
Përpara, zgjebarake!

1. Ku dhe kur lindi Moliere, dhe cili ishte emri i tij i vërtetë?
2. Për çfarë e kritikon Moliere shoqërinë në veprën "Tartufi"?
3. Cili personazh shfaq besim të verbër ndaj Tartufit dhe pse?
4. Për çfarë e paralajmëron Elmira Orgonin në fragment?
5. Pse "Tartufi" konsiderohet një satirë dhe si reagon ndaj saj qarqet klerike?

Detyrë:

Ndani rolet dhe vini në skenë fragmentin e mësipërm si pjesë teatrale.

Zhan de La Fonten

“Dashuria e vërtetë është e rrallë, miqësia edhe më e rrallë.”

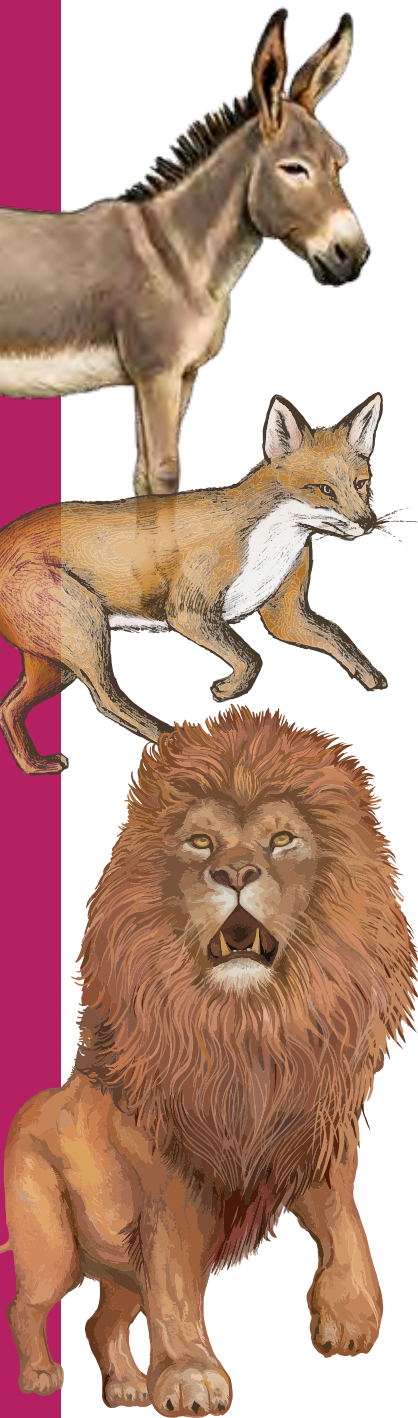
Jeta dhe veprimtaria letrare

Zhan de La Fonten lindi më 8 korrik 1621 në një qytet të vogël të Francës. Ishte biri i një noteri dhe mori një edukim të mirëfilltë klasik, duke përfshirë letërsinë latine dhe greke. Ndoqi studimet e drejtësisë, por pasioni i tij ishte letërsia dhe poezia. Ishte poet kombëtar i Francës dhe njëri ndër shkrimtarët më krijues në botë. Shkroi pothuajse në të gjitha gjinitë, mirëpo shkëlqeu veçanërisht me fabulat e mrekullueshme, të cilat e vunë në radhët e fabulistëve më të mëdhenj të botës. Në vitet e hershme, La Fonteni punoi si noter dhe më pas u bë sekretar në administratë. Angazhimi i tij në shërbimin civil nuk e pengoi të kultivonte talentin e tij letrar. Ai u lidh me shumë shkrimtarë dhe figura të njohura të kohës, përfshi Molierin, si dhe u bë anëtar i Akademisë Franceze në vitin 1684. Vdiq më 13 korrik 1695 në Paris, duke lënë pas një trashëgimi të pasur letrare. La Fonteni është më i njohur për fabulat e tij, në të cilat përshkruan natyrën njerëzore nëpërmjet personazheve nga bota e kafshëve. Disa nga veprat kryesore janë: **“Contes et nouvelles en vers”** (Tregime dhe novela në vargje), **“La Fille”** (Vajza), **“Le Songe de Vaux”** (Ëndrra e Vosë). Zhan de La Fonteni nuk ishte thjesht fabulist, ishte një vëzhgues i thellë i natyrës njerëzore. Nëpërmjet gjuhës së kafshëve dhe alegorisë satirike, foli për veset, padrejtësitë dhe marrëzinë njerëzore me një mençuri që i mbijetoi kohës. Në fjalët e tij gjejmë shpesh atë që Volteri më vonë do ta quante “arti për të thënë të vërtetën me elegancë”.

Analizë: Kafshët e sëmura nga murtaja

Në fabulën “Kafshët e sëmura nga murtaja” të La Fontenit, vërehet një ndërtim dramatik sipas skemës së zakonshme të fabulës. Që në fillim paraqitet shkurtimisht ngjarja dhe mjedisi, ndërsa përshkruhet sëmundja e rëndë që kishte pllakosur kafshët e pyllit, si dhe gjendja e tyre e rënduar shpirtërore. Personazhet kryesore, si luani, dhelpra, gomari etj., janë figura të njohura për lexuesin, për tiparet që përfaqësojnë. Ngjarja zhvillohet me ritëm të shpejtë dhe me dialogë të gjallë e të shkurtër. Përfundimi, si në shumë fabula të tjera, lidhet drejtpërdrejt me mesazhin moral, duke theksuar idenë se në natyrë gjithçka i nënshtrohet ligjit të më të fortit. Në këtë fabul, kafshët gjykohen dhe dënohen, jo sipas fajësisë, por sipas forcës, dinakërisë dhe pushtetit që zotërojnë. Dhelpra e arsyetoi me zgjuarsin fajin e luanit, i cili kishte ngrënë kopenë e dhenve dhe bariun.

Ajo e paraqiti këtë veprim si të parëndësishëm, vetëm sepse luani ishte mbreti i kafshëve dhe zotëronte fuqi e pushtet. Po ashtu, fajet e ujkut dhe të ariut, minimizohen dhe justifikohen. I vetmi që dënohet është gomari, thjesht sepse kishte ngrënë disa fije bari. Pas figurave të kafshëve, fshihen të vërteta të hidhura njerëzore. Kjo fabul na mëson se në një shoqëri të korruptuar, ku ligjet nuk zbatohen drejt, drejtësia anon nga më i forti dhe rëndon mbi më të dobëtin. Mesazhi i saj mbetet aktual edhe sot, sepse dukuri të këtilla vazhdojnë të shfaqen në realitetin ku jetojmë.

Kafshët e sëmura nga murtaja

Gjithë kafshët u sëmurën nga murtaja desh u shuan; sa të këqia që vuan! S'hanin dot, as pinin kurrë! Kurrkush pa lëngatë s'mbeti, s'u vinte mbarë shëndeti. Nga ky shkak Luani, mbreti, mblodhi kafshët të mendojnë, si të sillen, q'të punojnë. "Shokë, tha, jemi të tërë të ligj, fajtorë e të mjerë, të ligat që kemi bërë zemëruan Jupiterë, po të mos i shkojë vreri, murtaja që na ka zënë kurrë s'na ka për të lënë. Duhet zbutur Jupiteri, për këtë qëllim e shpresë një prej nesh duhet të vdesë, të paguajë për të tërë fajet që ne kemi bërë; duhet të bëhet theror, kush është më i madhi fajtor. Ndaj u lutem gjithë ç'jemi t'themi fajet që kemi. Vetë s'le gjësend pa thënë: Shumë desh e cjep kam zënë, 1 kam çarë e i kam ngrënë, shumë herë, për perëndinë, kam gllabitur dhe barinë. Kur më ka rënë në duar." "Shumë mirë ke punuar, tha dhelpira. Ç'është një dash? I bën nder kur zë ta hash;

sa per barinë, mos qaj. Kur e hëngre s'bëre faj: Rroftë kushdo që ta vrasë, është m'i keq nga çdo shtazë!" Kështu tha dhelpira për luanë, dhe të tjerët kështu thanë. Pas luanit foli thiu, tigri, ujku dhe ariu; po edhe këta gjakësorë shkuan vërtet për shenjtore. Nga frika kafshët e tjera t'i kundërshtonin s'guxuan. Që kishn' ngrënë plot shqerra erdhi fjala te gomari: "Një ditë, tha, në behar, hyra në një shesh me bar! Dreqi, uria dhe bari më shtynë në këtë punë, se nuk është punë e mirë." Gjithë shtazët zunë e thirrë: "S'bëhet dot më e madhe dhunë! Të hash bar në shesh të huaj! Zot na ruaj! Zot na ruaj! I tillë faj nukë ndjehet: Vetëm me vdekje shpërblehet..." Veshgjatit s'i mbeti shpresë: U gjykua që të vdesë. Me faj, pa faj, shpëtim s'ke trim i forte ne mos je!

E Përktheu A.Z.Çajupi

1. Për cilin zhanër ishte i njohur La Fonteni?
2. Cilat janë disa nga veprat e tij kryesore?
3. Si ndërtohet konflikti në fabul dhe çfarë roli luan dialogu në zhvillimin e veprimit?
4. Çfarë përfaqësojnë personazhet (luani, dhelpira dhe gomari) dhe çfarë mesazhi përcjell kjo alegori?
5. Çfarë kritikon La Fonteni dhe si lidhet kjo me realitetin shoqëror të sotëm?

Punë në grupe:

Ndahuni në tri grupe. Çdo grup analizoni një aspekt të fabulës dhe, në fund, diskutoni së bashku përfundimet tuaja.

Grupi 1 – Ndërtimi dramatik (shpjegoni: si paraqitet ngjarja në fillim, si zhvillohet konflikti dhe si përfundon fabula).

Grupi 2 – Personazhet dhe alegoria (shpjegoni çfarë përfaqësojnë luani, dhelpira dhe gomari. Cilat tipare njerëzore mishërojnë?)

Grupi 3 – Mesazhi i fabulës (analizoni pse dënohet gomari, çfarë kritikon autori dhe pse mesazhi mbetet aktual edhe sot)

Detyrë:

Shkruani një paragraf ku të shpjegoni se si e përdor La Fonteni fabulën për të kritikuar padrejtësinë shoqërore.

Pesë stinët e armikut të popullit nga Jeton Neziraj

Personazhet:

Arkitekti

Pierre – Administrator i KB-së

Margarita – gazetare, pronare e një televizioni privat

Vajza e arkitektit – përkthyesë e KB-së, vuan nga epilepsia

Kryesindikalisti – kryetar i sindikatës së punëtorëve të ndërtimtarisë

Meti – pronar i kompanisë ndërtimore “Liria”

Zoti i ndërtimeve

Stinë e ndërmjetme: stina e pestë

19. SI NË ËNDËRR

[Në shtëpinë e Arkitektit. Vajza dhe Arkitekti janë duke ngrënë darkë.]

ARKITEKTI: Për çka dëshiron të flasim?

VAJZA: Për çka të duash, baba!

ARKITEKTI: Le të flasim për stinët.

VAJZA: Kam dëgjuar që në një pjesë të globit ka 5 stinë, pranvera, vera, vjeshta, dimri...

ARKITEKTI: Dhe?

VAJZA: Dhe e pesta, nuk e di si mund ta quajnë. Ose, ata ndoshta kanë radhitje tjetër; Pranvera, Vera, Vjeshta, Stina e pestë dhe Dimri...

ARKITEKTI: Cila stinë të pëlqen ty?

VAJZA: Nuk e di.

ARKITEKTI: Mua më pëlqen kjo e pesta, pa emër, kjo që s'ekziston.

VAJZA: Edhe mua. A e di pse?

ARKITEKTI: Pse?

VAJZA: Sepse, ngaqë nuk ekziston, atëherë mund ta imagjinoj si të ma dojë qejfi.

ARKITEKTI: Si do të dukej?

VAJZA: Duhet ta mendoj pak.

ARKITEKTI: A të ka marrë malli për mamanë?

VAJZA: Po, shumë.

ARKITEKTI: Ajo gjithmonë më ka mbështetur. Edhe tani do të më kishte mbështetur, jam i sigurt.

VAJZA: Edhe unë të mbështes, baba.

ARKITEKTI: A vazhdojnë të hapin gropa në qytet?

VAJZA: Natyrisht, tani më jo vetëm natën, por edhe ditën. Gropat janë fati ynë në këtë vend.

ARKITEKTI: Deshta të të them diçka. Ruaju nga këta të UN-it! Kanë para, vozisin me këta xhipat e shtrenjtë, hanë nëpër restorante të mira, e kujtojnë që mund të blejnë çdo gjë në këtë vend.

VAJZA: S'jam tinejxhere, nuk më bëjnë përshtypje mua paratë, xhipat e asgjë që ata mund të kenë.

ARKITEKTI: E di, e di, por gjithçka po flitet në qytet. Janë mbushur zyret e UN-it dhe të organizatave humanitare me vajza tona që përkthejnë për zyrtarë ndërkombëtarë, e ndërkohë, edhe i përdorin... A po më kupton?

VAJZA: Përse paragjykon? Qenke lazduar shumë, baba.

ARKITEKTI: Mirë, mirë, mos u nxeh!

VAJZA: Përse askush nuk flet për djemtë që bëjnë roje në zyrat dhe shtëpitë e ndërkombëtarëve, dhe ndihen krenar për atë punë të fëlliqur që bëjnë?

ARKITEKTI: A je e lumtur?

VAJZA: Jam, ku e di unë, duhet të jem... Kam shumë njerëz afër, por ndihem e vetmuar. E ti, a je i lumtur?

ARKITEKTI: A mos e pagove rrymën sot?

VAJZA: Po, e pagova. S'e paguan kush tjetër në këtë vend më duket, pos neve.

ARKITEKTI: S'kanë njerëzit, me çka të paguajnë. I ka dërmuar lufta.

VAJZA: A po të pëlqen gjella?

ARKITEKTI: Po, por i paske hudhur shumë kripë.

VAJZA: Ty të pëlqen kripa.

ARKITEKTI: Më pëlqen në deti, por jo në gjellë.

VAJZA: Po mësohem të ziej, nuk është e lehtë. Kur ishte mamaja, ziente ajo, pastaj ziejte ti, e tani, duhet të ziej unë. Herën tjetër, të premtoj, do të ketë më pak kripë. A do edhe një rrishtë bukë?

/Arkitekti pastaj e uth në ballë dhe bën të largohet./

ARKITEKTI: Jam shumë i lodhur. Natën e mirë!

/Arkitekti largohet./

VAJZA: Në stinën e pestë ngjyrat e gjetheve janë të kuqremta, si të vjeshtës sonë, por derisa disa gjethe bien, të tjera bëhen gati dhe ua zënë vendin atyre që ranë... Ajri është i pastër, si ai i bjeshkëve të larta, kurse lulet aromën e kanë gjithnjë të këndshme, si kur dalin për herë të parë në pranverë... Stina ime e pestë është një përzierja e të katër stinëve që kemi...

GJETHE QË S'BIEN

*S'bien gjethe, s'ka më drunj që t'i tundë era,
e një gjethe në zemrën time, përgjithmonë,
është vyshkur, tharë e pluhur është bërë.*

*Nga ballkoni s'e shoh qiellin, s'ka më diell mbi këtë qytet
Nuk ka fëmijë që lozin, të ngrysur t'gjithë po ikin larg
Dashuria këtë vend e ka braktisur, përgjithmonë.*

*Nuk m'kujtohet më ajo natë, shi kur binte në Prishtinë
Unë e ti, si dy hije, pa cak endemi
Njëri-tjetrin më s'e njohim, sikur kurrë t'mos ishim parë.*

Fund

Analizë dhe krahasim letrar i veprës dramatike bashkëkohore

“Pesë stinët e armikut të popullit” të Jeton Nezirajt me veprën “Tartufi” të Molierit

Komedia “Tartufi” dhe drama moderne “Pesë stinët e armikut të popullit” u përkasin kohëve dhe konteksteve të ndryshme historike, por ndërlidhen nëpërmjet kritikës së mprehtë ndaj mashtrimit që fshihet pas maskës së moralit dhe “zhvillimit”. Nëse Molieri demaskon hipokrizinë fetare brenda familjes borgjeze franceze të shekullit XVII, Neziraj përqendrohet në realitetin e pasluftës, duke denoncuar korrupsionin, kapitalizmin e egër dhe manipulimin institucional. Me anë të satirës, ironisë dhe figurave simbolike, të dy autorët zbulojnë mekanizmat e pushtetit dhe verbërinë e shoqërisë përballë tyre, duke e bërë krahasimin ndërmjet këtyre dy veprave, jo vetëm letrar, por edhe thellësisht shoqëror.

Përpos tematikës së përbashkët, këto dy vepra kanë ngjashmëri dhe dallime letrare, të cilat paraqiten në vijim:

Figurat stilistike	<i>Tartufi</i>	<i>Pesë stinët të armikut të popullit</i>
Hipokrizia	hipokrizi fetare <i>Tartufi dhe Orgon</i>	kemi hipokrizi politike, institucionale dhe ekonomike <i>Ndërkombëtarët, Meti dhe Pierre</i>
Manipulimi	manipulon familjen për interes personal	Politiko-social, ekonomik <i>sistemin manipulon shoqërinë në emër të “zhvillimit”</i>
Viktimizimi	si strategji mashtrimi <i>Orgon dhe familja</i>	si pasojë tragjike e sistemit <i>Arkitekti, vajza, qytetarët</i>
Satira	Komike, individuale <i>tallje me hipokrizinë e rreme fetare</i>	E errët, tragjike, sociale <i>tallje e hidhur dhe reflektuse</i>
Mesazhi	Kundër hipokrizisë dhe besimit të verbër	Lufta për moral dhe shpresa
Toni	Komik, satirik	Tragjik, reflektiv, poetik

Analiza e strukturës

“Tartufi” është një komedi klasike me pesë akte, u përmbahet rregullave klasike (uniteti i kohës, vendit dhe veprimit) me një strukturë lineare me konflikt të qartë familjar. Ndërsa “Pesë stinët e armikut të popullit” është dramë moderne/postmoderne, po ashtu në pesë akte, me strukturë të ndarë sipas “stinëve”, monolog simbolik dhe përzierje të poezisë me dialog realist, të përshkruar nga elemente epike dhe metaforike.

Ndryshe nga Molieri, Neziraj nuk ndjek rregulla klasike; ai përdor strukturë më të lirë dhe simbolike. Drama e Jeton Nezirajt mund të quhet edhe Tartufi modern në nivel shoqëror, ku hipokrizia dhe manipulimi janë të lidhura me pushtetin dhe politikën, ndërkaq viktimizimi prek të gjithë qytetin. Njëri autor kritikon fanatizmin fetarë, ndërsa tjetri kritikon kapitalizmin e egër, korrupsionin dhe ndërkombëtarët.

Në të dy rastet, mesazhi është i qartë: ***njeriu duhet të njohë të vërtetën, të mos lejojë manipulimin dhe të ruajë moralin dhe integritetin.***

“Tartufi” sipas zhanrit është komedi satirike, ku publiku qesh me hipokritin, ndërsa “Pesë stinët të armikut të popullit” është dramë satirike me elemente tragjike e politike, ku publiku përballlet me realitetin e hidhur, kurse e qeshura është më e hidhur dhe më ironike.

1. Zbuloni personazhet manipuluese dhe hipokrite në të dyja veprat dhe krahasoni ato.
 - ♦ Në dramën “Pesë stinët të armikut të popullit”: Meti, Zoti i Ndërtimeve, Pierre (në disa momente), qytetarët që heshtin.
 - ♦ Në komedinë “Tartufi”: Tartufi dhe ata që e mbështesin ose e tolerojnë hipokrizinë e tij.
2. Shpjegoni mënyrën se si viktimizohen personazhet e ndershme:
 - ♦ Arkitekti dhe qytetarët që mbrojnë qytetin.
 - ♦ Orgon dhe familja e tij në Tartuf.
3. Diskutoni rolin e satirës dhe mesazhit:
 - ♦ Si e përdorin Jeton Neziraj dhe Moliere humorin, ironinë dhe dramatizmin për të kritikuar hipokrizinë dhe korrupsionin.
 - ♦ Cili është mesazhi i përgjithshëm që duhet të kuptojmë për shoqërinë dhe moralin?

Detyrë:

Krijoni një ese të shkurtër ose një prezantim, ku të përshkruani një situatë nga secila vepër, në të cilën hipokrizia ose manipulimi bëhen të dukshme. Përmendni një element simbolik ose metaforik dhe shpjegoni rolin e tij në mesazhin e veprës.

Projekt detyrë

Pasi të keni lexuar dhe analizuar veprat “Pesë stinët e armikut të popullit” dhe “Tartufi” realizoni një skenë të shkurtër me role dhe interpretoni momente nga të dyja veprat për të paraqitur hipokrizinë dhe pasojat e saj.

Jeton Neziraj është dramaturg nga Kosova. Ai ka shkruar rreth 15 pjesë teatrale të cilat janë vënë në skenë në vende të ndryshme në Europë dhe ShBA. Shkrimet dhe dramaturgjia e tij janë përkthyer në shumë gjuhë, si anglisht, gjermanisht, frëngjisht, italisht, sllovakisht, maqedonisht, sllovenisht, kroatisht, rumanisht, spanjisht, turqisht, bullgarisht, serbisht dhe boshnjakisht. Drama e tij “Liza po fle” fitoi çmimin e parë në një konkurs kombëtar për shfaqjet teatrale shqiptare. Ajo pati premierën në Teatrin Kombëtar të Kosovës më 2007. Ai ka shkruar shumë skenarë teatralë të cilët janë prodhuar dhe më pas vënë në skenë në Kosovë. Ai ka shkruar edhe skenarin e filmit me metrazh të gjatë “Donkey of the border” (Gomari i kufirit), i cili pas premierës në tetor 2010 është shfaqur në dhjetëra festivale ndërkombëtare.

ILUMINIZMI

shekujt XVII-XVIII

Shekulli XVIII përfaqëson një epokë të ndryshimeve të mëdha në jetën e popujve të Europës, që pati ndikim të rëndësishëm edhe në kontinentet e tjera, epokë që në historinë e njerëzimit njihet si Shekulli i Dritave. Kjo epokë filloi me Revolucionin anglez të viteve 1642–1649 dhe përfundoi me Revolucionin e Madh francez të viteve 1789–1794. Në këto kushte u shfaq iluminizmi, i cili u manifestua në sfera të ndryshme të jetës shpirtërore, duke përcaktuar zhvillimin e shkencave dhe të arteve. Iluminizmi ishte një lëvizje ideologjike (laike) dhe kulturore që u shfaq në Francë në shekullin XVIII (e quajtur epoka e iluminizmit) dhe më vonë u përhap në tërë Europën. Iluminizmi ishte një armë lufte e borgjezisë në ngritje kundër shtetit absolutist, kundër kishës dhe fanatizmit dhe kundër dogmave dhe paragjykitimeve shoqërore. Ideja themelore e kësaj lëvizjeje ishte emancipimi. Ideologjia iluministe la gjurmët e saj në filozofi, sociologji, ekonomi, pedagogji, në doktrina të ndryshme politike dhe etike, si dhe në zhvillimin e shkencave, të letërsisë, të arteve dhe të kulturës. Iluminizmi u përhap nëpërmjet shkollave dhe veprave të popullarizimit. Modeli njerëzor i iluminizmit ishte “filozofi” ose “njeriu i urtë”, i cili zëvendësoi modelet njerëzore mesjetare, si “shenjtori” dhe “kalorësi”. Njeriu i urtë ishte i ngarkuar me funksionin që t’i printe njerëzimit në rrugën drejt lumturisë. Iluminizmi besonte në fuqinë e arsyes njerëzore, në përparim. Ai hodhi poshtë paragjykimet dhe dogmat, popullarizoi zbulimet e shkencës dhe teknologjisë. Iluminizmi ishte antifeudal, antiklerikal dhe antimonarkik në natyrë. Ai përfaqësoi manifestimin ideologjik të një borgjezie në rritje. Pika fillestare e kësaj lëvizjeje ishte Revolucioni Borgjez i vitit 1688 në Angli, kur parlamenti votoi Deklaratën e të Drejtave të Njeriut, duke përforcuar bindjen se vetëm arsyeja njerëzore ishte e aftë të ndriçonte botën nëpërmjet kulturës, dijes dhe arsimit.

Karakteristikat themelore të Iluminizmit ishin:

- ♦ Karakteri racional – iluministët e shpjegonin botën dhe dukuritë shoqërore nëpërmjet arsyes, duke e vendosur mendimin racional në qendër të njohjes.
- ♦ Karakteri antireligjioz (antiklerikal) – iluministët kundërshtonin pushtetin e kishës si institucion zyrtar dhe rolin dominues të fesë shtetërore, duke mbështetur tolerancën fetare dhe lirinë e besimit.
- ♦ Karakteri antiabsolutist – iluministët kritikonin shpërdorimet e regjimeve absolutiste, si padrejtësinë dhe korrupsionin, duke kërkuar reforma dhe më shumë të drejta për individin.

Idetë themelore të iluminizmit

Racionalizmi (arsyeja). Ishte themeli i gjithë mendimit të Iluminizmit. Filozofët iluministë besonin se nëpërmjet arsyes, njeriu mund të kuptojë botën dhe të analizojë institucionet shoqërore dhe politike, duke bërë dallimin midis drejtësisë dhe padrejtësisë. Autoriteti tradicional

- goftë fetar (kisha), politik (monark) ose shoqëror (fisnikëria) - u vu në pikëpyetje dhe u kërkuar reforma.

Përparimi. Iluminizmi e vendosi përparimin në qendër të mendimit filozofik, shoqëror dhe kulturor. Për iluministët, përparimi nënkuptonte mbarëvajtjen e vazhdueshëm të njerëzimit nëpërmjet arsyes, dijes dhe arsimit. Përparimi lidhej me të drejtat e njeriut, lirinë dhe barazinë si dhe kufizimin e pushtetit absolut.

Arsimi. Iluminizmi e konsideronte arsimin një të drejtë të të gjithë qytetarëve dhe besonte se mund të arrihej nëpërmjet shkollës. Nga ana kulturore, ky zhvillim lejoi përhapjen e shpejtë të ideve nëpërmjet librave, gazetave dhe revistave. Arsimi dhe edukimi u promovuan fuqishëm si mjete thelbësore për emancipimin individual dhe përparimin shoqëror. Iluminizmi besonte se injoranca dhe shtypja mund të luftoheshin me anë të dijes.

Besimi në njeriun dhe të drejtat e tij natyrore. Xhon Loku zhvilloi konceptin e të drejtave natyrore (jeta, liria dhe prona), duke argumentuar se qeveria është legjitime vetëm nëse i respekton ato. Nëse shteti i shkel ato, qytetarët kanë të drejtë ta heqin atë. Zhan Zhak Rusoi në veprën e tij "Kontrata Shoqërore" argumentoi se pushteti politik duhet të bazohet në pëlqimin e popullit, duke futur konceptin e vullnetit të përgjithshëm.

Toleranca midis feve. Volteri, një nga figurat qendrore të iluminizmit francez, bëri fushatë për lirinë e shprehjes dhe tolerancën fetare. Motoja e tij e famshme ishte: "Nuk e miratoj atë që thua, por do ta mbroj deri në vdekje të drejtën tënde për ta thënë". Ajo përmbledh në mënyrë të përsosur frymën e Iluminizmit. Ai e kritikoi hapur kishën për intolerancën e saj dhe mbështeti ndarjen e kishës nga shteti. Politikisht, absolutizmi dominoi Europën, me monarkët që e konsideronin veten përfaqësues të vullnetit hyjnor. Iluminizmi e kritikoi ashpër këtë regjim, duke argumentuar se pushteti duhet të jetë i kufizuar dhe i nënshtuar ligjit, dhe se të drejtat e qytetarëve duhet të garantohen. Filozofë si Loku dhe Rusoi mbështetën një shtet ligjor, në të cilin pushteti duhet të burojë nga pëlqimi i tërë popullit.

Qëllimi i letërsisë dhe llojet e veprave letrare

Tema kryesore e letërsisë së iluminizmit përqendrohet te arsyeja, liria dhe fryma kritike. Ajo karakterizohet nga qartësia e stilit, qëllimi edukues dhe përmbajtja kritike. Romani, drama, traktati, shkrimet mësimore dhe fabula u bënë mjete për përhapjen e arsyes dhe për transformimin e shoqërisë, duke e kthyer letërsinë në një instrument të fuqishëm të emancipimit intelektual dhe kulturor. Një nga format më të rëndësishme ishte **romani**, i cili në iluminizëm mori karakter filozofik dhe satirik. Nëpërmjet ngjarjeve dhe personazheve, autorët trajtonin tema si liria, drejtësia, fanatizmi dhe hipokrizia shoqërore. **Drama** ishte gjithashtu një mjet i fuqishëm për përhapjen e ideve iluministe. Në teatër trajtoheshin konflikte morale dhe shoqërore, duke kritikuar shpërdorimet e pushtetit dhe paragjykimet klasore.

Një formë tipike e kohës ishin **traktatet filozofike dhe politike**, ku autorët paraqisnin drejtpërdrejt idetë e tyre për shtetin, të drejtat natyrore dhe organizimin shoqëror. Në iluminizëm u zhvilluan edhe **shkrimet mësimore dhe enciklopedike**, të cilat synonin përhapjen sistematike të dijes. Një tjetër formë e rëndësishme ishte **fabula**, e cila nëpërmjet alegorisë dhe personazheve kafshë përcillte mesazhe morale dhe shoqërore.

Përfaqësues të iluminizmit në Angli, në Francë, në Gjermani, në Rusi

Në Francë, Iluminizmi vendosi në qendër arsyen dhe kritikën ndaj absolutizmit, duke mbrojtur të drejtat natyrore të njeriut dhe lirinë e mendimit. Përfaqësues kryesorë janë Volteri, Zhan-Zhak Rusoi, Monteskjë dhe Dëni Didero.

Në Angli, Iluminizmi u zhvillua nëpërmjet empirizmit dhe liberalizmit, duke theksuar përvojën dhe liritë individuale. Figura kryesore janë Xhon Loku, Dejvid Hjumi dhe Daniel Defo.

Në Gjermani, Iluminizmi theksoi autonominë e arsyes dhe edukimin moral të njeriut. Përfaqësues janë Imanuel Kanti dhe Gothold Efraim Lesingu.

Në Rusi, Iluminizmi u lidh me reforma arsimore dhe kritikë sociale. Ndër autorët kryesorë janë Mihail Lomonosovi dhe Aleksander Radishçevi.

1. Pse Iluminizmi quhet “Shekulli i Dritave” dhe çfarë simbolizonte kjo për zhvillimin e shoqërisë?
2. Si e ndryshoi Iluminizmi kuptimin e rolit të arsyes dhe të dijes në shoqëri?
3. Pse iluministët kundërshtonin pushtetin absolut dhe rolin dominues të kishës në shoqëri?
4. Cili ishte roli i arsimit dhe i përhapjes së dijes në realizimin e idealeve të Iluminizmit?

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe dhe analizoni idetë kryesore të Iluminizmit (arsyeja, përparimi, arsimi, të drejtat natyrore dhe toleranca fetare). Diskutoni rëndësinë e tyre për zhvillimin e shoqërisë dhe paraqitni përfundimet para klasës.

Detyrë:

Shkruani një tekst të shkurtër, ku të shpjegoni pse Iluminizmi konsiderohet një periudhë e rëndësishme në historinë e mendimit europian dhe si ndikuan idetë e tij në zhvillimin e shoqërisë moderne.

Fransua-Mari Arue – Volter

Jeta dhe veprimtaria letrare

Fransua-Mari Arue, i njohur si Volteri, lindi më 21 nëntor 1694 në Paris, Francë. Ai ishte një nga figurat më të shquara të iluminizmit francez, filozof dhe shkrimtar i njohur për kritikën e tij ndaj besëtytnisë, fanatizmit fetar dhe padrejtësive shoqërore. Që në moshë të re, Volteri u dallua për inteligjencën dhe talentin e tij letrar. Ai studioi në një shkollë kishtare katolike, ku zhvilloi aftësitë e tij në shkrim dhe debat. Në jetën e tij u përball me shumë pengesa: u arrestua për shkrime kritike ndaj qeverisë dhe kishës dhe u dërgua në Bastijë për disa muaj. Volteri vdiq më 30 maj 1778 në Paris, duke lënë një trashëgimi të pasur intelektuale dhe shkrimore. Veprat e tij më të njohura janë: **“Candide, ou l'Optimisme (“Kandidi ose Optimizmi”) (1759)** – një roman satirik që kritikon filozofinë optimiste të Lajbnicit dhe padrejtësitë e shoqërisë. Volteri shkroi **ese e artikuj filozofikë, komedi dhe tragjedi**, ku trajtoi tolerancën fetare, lirinë e fjalës dhe arsyen njerëzore. Ndërto dallohen “Zaire” dhe “Mahomet”, ku ai trajtoi çështje morale dhe sociale.

Fragment nga *Candide - Kandidi*

Kapitulli i parë – si u rrit Kandidi në një kështjellë të bukur, dhe si u dëbua nga ajo.

Në Vestfali, në kështjellën e zotit baron Thunder-ten-tronckh, jetonte një djalë i ri, të cilit natyra i kishte dhënë zakonet më të buta. Fytyra e tij shprehte shpirtin e tij. Ai kishte gjykim mjaft të drejtë dhe mendje shumë të thjeshtë; prandaj, besoj, e quanin Kandid. Shërbëtorët e vjetër të shtëpisë dyshonin se ai ishte biri i motrës së zotit baron me një fisnik të ndershëm të krahinës përreth, me të cilin zonjusha nuk pranoi të martohej, sepse ai nuk kishte mundur të provonte veçse shtatëdhjetë e një breza fisnikërie, ndërsa pjesa tjetër e trungut të tij familjar ishte zhdukur nga padrejtësitë e kohës.

Zoti baron ishte një nga zotërinjtë më të fuqishëm të Vestfalisë, sepse kështjella e tij kishte një portë dhe dritare. Salla e madhe madje ishte zbukuruar me një sixhade. Të gjithë qentë e oborrit të tij formonin, një tufë gjuetie; stallierët e tij ishin gjuetarët e tij; famullitari i fshatit ishte kapelani i tij i madh. Të gjithë e quanin “imzot” dhe qeshnin kur ai tregonte ndonjë histori.

Zonja baroneshë, e cila peshonte rreth treqind e pesëdhjetë libra, gëzonte për këtë arsye një respekt të madh dhe bënte nderet e shtëpisë me një dinjitet që e bënte edhe më të nderuar. Vajza e saj, Kunegonda, shtatëmbëdhjetë vjeçe, ishte me ngjyrë të ndezur, e freskët, e mbushur dhe e hijshme. Djali i baronit dukej në çdo gjë i denjë për të atin. Mësuesi Panglosh ishte orakulli i shtëpisë, dhe Kandidi i vogël i dëgjonte mësimet e tij me gjithë besimin e singertë të moshës dhe karakterit të vet.

Pangloshi jepte mësim për metafiziko-teologo-kozmonigologjinë. Ai provonte në mënyrë të mrekullueshme se nuk ka asnjë pasojë pa shkak dhe se, në këtë botë më të mirë të mundshme, kështjella e imzot baronit ishte më e bukura e kështjellave dhe zonja baroneshë më e mira e baroneshave të mundshme.

“Është e provuar, – thoshte ai, – se gjërat nuk mund të jenë ndryshe; sepse, duke qenë se çdo gjë është krijuar për një qëllim, gjithçka është domosdoshmërisht për qëllimin më të mirë. Vëreni mirë se hundët janë bërë për të mbajtur syze, prandaj kemi syze. Këmbët janë krijuar për t’u veshur me çorape e këpucë, dhe ne kemi çorape. Gurët janë formuar për t’u gdhendur e për të ndërtuar kështjella, prandaj imzot ka një kështjellë shumë të bukur; baroni më i madh i krahinës duhet të jetë më së miri i strehuar; dhe, meqë derrat janë bërë për t’u ngrënë, ne hamë mish derri gjatë gjithë vitit; për rrjedhojë, ata që kanë thënë se gjithçka është mirë kanë thënë një marrëzi; duhej thënë se gjithçka është për më të mirën.”

Kandidi dëgjonte me vëmendje dhe besonte me pafajësi; sepse zonjusha Kunegondë i dukej jashtëzakonisht e bukur, ndonëse nuk guxonte kurrë t’ia thoshte. Ai përfundonte se, pas lumturisë për të lindur në kështjellën e baron Thunder-ten-tronckh, shkalla e dytë e lumturisë ishte të ishte zonjusha Kunegondë; e treta, ta shihje çdo ditë; dhe e katërta, të dëgjoje mjeshtër Pangloshin, filozofin më të madh të krahinës dhe, për rrjedhojë, të gjithë botës.

Një ditë, Kunegonda, duke shëtitur pranë kështjellës, në një pyll të vogël që e quanin park, pa mes shkurreve doktor Pangloshin që po i jepte një mësim fizike eksperimentale shërbëtores së nënës së saj, një brune të vogël shumë të bukur dhe shumë të bindur. Meqë zonjusha Kunegondë kishte prirje të mëdha për shkencat, ajo vëzhgoi pa nxjerrë zë eksperimentet e përsëritura që pa me sytë e saj; pa qartë arsyen e mjaftueshme të doktorit, pasojat dhe shkaqet, dhe u kthye e trazuar, e menduar thellë, e mbushur me dëshirën për t’u bërë e ditur, duke menduar se ajo mund të ishte arsyeja e mjaftueshme e Kandidit të ri, ashtu siç ai mund të ishte i saj.

Fjalorth

sixhade - qilim prej leshi, mëndafshi etj. me push të dendur e të lëmuar përsipër, i zbukuruar me vizatime e me ngjyra, që përdoret si shtrojë ose për të stolisur mure.

orakulli - vendi a tempulli ku në kohën e lashtë priftërinjtë paganë gjoja parashikonin të ardhmen ose parathoshin diçka gjoja në emër të hyjnive.

famullitar - prifti i një famullie.

stallier - ai që përkujdeset për kafshët në stallë

dogmë - tezë themelore e një feje, që duhet pranuar verbërisht nga besimtarët

1. Pse Volteri kritikonte besëtytnitë dhe fanatizmin fetar?
2. Çfarë mesazhi përcjell romani “Kandidi” për padrejtësitë e shoqërisë?
3. Analizoni figurën e Panglosit. Çfarë ironie përdor autori nëpërmjet filozofisë së tij “gjithçka është për më të mirën”?
4. Si paraqitet mjedisi i kështjellës, realist apo satirik?

Punë në grupe:

Ndahuni në dy grupe dhe analizoni figurën e Kandidit. Cilat tipare të tij (naiviteti, besimi dhe thjeshtësia) shfaqen në këtë fragment dhe si lidhen me idenë e optimizmit? Prezantoni analizat tuaja dhe krahasoni përfundimet e grupeve.

Dositej Obradoviq

Jeta dhe veprimtaria letrare

Dositej Obradoviqi lindi më 17 shkurt 1739, në Çakovë (sot në Rumani), në një familje tregtare. Që në moshë të re tregoi prirje për dijen dhe librat, prandaj hyri në manastir dhe mori emrin Dositej. Megjithatë, ai nuk mbeti gjatë në jetën e murgut sepse dëshironte të njihte botën dhe dijen moderne. Dositej Obradoviqi konsiderohet një nga figurat kryesore të Iluminizmit ballkanik dhe një reformator i kulturës dhe i arsimit. Ai shkroi në gjuhën popullore, jo në gjuhën kishtarë, duke ndihmuar në zhvillimin e gjuhës letrare moderne. Në fund të jetës u kthye në Serbi dhe u bë një figurë e rëndësishme kulturore dhe politike. Vdiq më 7 prill 1811 në Beograd. Ndër veprat e tij kryesore janë: **“Život i priključenija”** (Jeta dhe aventurat) – autobiografi me vlera letrare dhe filozofike, **“Sovjeti zdravago razuma”** (Këshilla për mendje të shëndoshë), **“Basne”** – fabula me mesazhe didaktike. Ishte ndër të parët që përhap idetë iluministe në Ballkan. Mbrojti arsimin laik dhe edukimin e popullit.

Fragment

Ujku, dhelpira dhe qengji i vjetër

Një ditë të ftohtë dimri, një qengj i ri po ecte pranë një pylli të dendur duke kërkuar ushqim. Ai gjeti disa gjethe të freskëta dhe një pellg të vogël uji të kristaltë. Papritmas, një ujë i uritur doli nga pylli dhe i tha:

“Qengj i pafajshëm, unë jam shumë i uritur. Ti je më i dobët dhe i lehtë për t’u ngrënë. Jepmu mua tani!”

Qengji u tremb dhe filloi të kërkonte mënyra për të shpëtuar. Papritmas, nga një degë më lart, një dhelpër e mençur e pa skenën dhe iu afrua qengjit:

“Mos u frikëso. Nëse do të më dëgjosh, mund të shpëtosh. Kujto, i forti shpesh gjen justifikime për të shtypur të dobët.”

Qengji, i trembur, e pyeti:

“Çfarë duhet të bëj?”

Dhelpira i tha:

“Shko drejt pellgut të vogël atje pranë dhe lëviz ngadalë, por mos u afro direkt te ujku. Ai vështirë se mund të të ndjekë aty ku është uji i rrëshqitshëm.”

Qengji e ndoqi këshillën dhe ujku u mundua të kapej te qengji, por rrjedha e ujit e bllokoi dhe ai rrëshqiti. Ujku u zemërua, por nuk kishte më mundësi të sulmonte.

Kur gjithçka u qetësua, dhelpra foli me zë të qetë:

“Shiko qengj, ky është mësimi i parë: të fortët nuk presin për arsyet e drejta; ata veprojnë sipas dëshirës së tyre. Ai që është i zgjuar e kupton këtë dhe gjen mënyra për t’u mbrojtur. Por kjo nuk mjafton, duhet të dish edhe kur të tregosh guxim dhe kur ta prishësh urrejtjen me mençuri.”

Qengji e kuptoi mësimin: për të mbijetuar nuk mjafton vetëm të jesh i pafajshëm, duhet të jesh edhe i zgjuar dhe i kujdesshëm. Ai u kthye në bagëtinë e tij dhe tregoi gjithmonë kujdes, duke mësuar se mençuria shpesh është më e fuqishme se fuqia e egër.

1. Cilat ishin arsyet që e bënë Dositej Obradoviçin të largohej nga manastiri?
2. Si pasqyrohen idetë e iluminizmit në veprat e tij dhe në mbështetjen që ai i dha arsimit laik?
3. Çfarë mësimi i jep dhelpra qengjit në tregimin e dhënë?
4. Si e tregon dhelpra mençurinë e saj?
5. Si mund të lidhet mesazhi i fabulës me situata reale ku të dobëtit duhet të mbrohen nga të fortët?

Punë në grupe:

Ndahuni në tri grupe:

Grupi 1 – Analizoni personazhet e fabulës (ujkun, qengjin dhe dhelpren). Shpjegoni se çfarë simbolizon secili prej tyre në shoqëri.

Grupi 2 – Diskutoni mesazhin kryesor të fabulës. A është më e rëndësishme forca apo mençuria?

Grupi 3 – Lidhni fabulën me realitetin: a ndodhin situata të ngjashme edhe sot në shoqëri? Jepni një shembull (nga shkolla, shoqëria ose historia).

Detyrë:

Shkruani një tekst letrar me temë të ngjashme me atë të fabulës së dhënë, duke theksuar pse mençuria është më e fuqishme se forca?

Naum Prifti & Ivan Krilov

Krahasimi i fabulës "Dhelpra dhe rrushi" në mes Naum Priftit dhe Ivan Krilovit

Fabula "Dhelpra dhe rrushi" e trajtuar nga Naum Prifti dhe nga Ivan Krilovi mbështetet në motivin e njohur të fabulës së Ezopit, por secili autor e ka përshtatur sipas stilit dhe qëllimit të vet letrar. Në të dyja rastet paraqitet figura e dhelprës që përpiqet të arrijë disa kokrra rrushi të varura lart. Pasi dështon, largohet duke thënë se rrushi është i papjekur. Ky veprim simbolizon prirjen njerëzore për të justifikuar dështimin, duke nënvlerësuar atë që nuk mund ta arrijmë.

Ngjashmëria kryesore mes dy fabulave qëndron te porosia, pra morali i tyre. Të dy autorët kritikojnë vetëmashttrimin dhe krenarinë e rreme. Dhelpra, në vend që të pranojë paaftësinë e saj, zgjedh ta ulë vlerën e objektit të dëshiruar. Kjo sjellje pasqyron një tipar të zakonshëm njerëzor kur individ i përpiqet të mbrojë krenarinë duke gjetur arsye të kota për dështimin.

Megjithatë, dallimet shfaqen në stilin dhe mënyrën e trajtimit. Naum Prifti përdor një gjuhë të thjeshtë, të qartë dhe të kuptueshme, duke e bërë fabulën të përshtatshme sidomos për fëmijë dhe nxënës. Ai e thekson qartë mesazhin edukues, duke synuar formimin moral të lexuesit. Ndërsa Ivan Krilovi përdor një stil më ironik dhe më satirik. Tek ai ndihet një thellësi më e madhe shoqërore, pasi nëpërmjet figurës së dhelprës mund të kuptohet edhe kritika ndaj njerëzve hipokritë ose ndaj sjelljeve të shoqërisë të kohës.

Në përfundim, edhe pse fabulat kanë të njëjtën ngjarje dhe moral të ngjashëm, ato dallojnë në tonin dhe qëllimin artistik. Prifti mbetet më didaktik dhe i drejtpërdrejtë, ndërsa Krilovi më thumbues dhe kritik, duke i dhënë fabulës një dimension më të gjerë shoqëror.

"Dhelpra dhe rrushi" – nga Naum Prifti

Një dhelprë po kalonte pranë një vreshti në një ditë të nxehtë vere. E lodhur dhe e uritur, ajo ndjeu aromën e ëmbël të rrushit që varehin lart në hardhi. Tufat ishin të mëdha, kokrrat të plota e të pjekura, që shkëlqenin në diell.

"Sot do të ngopem mirë," – tha dhelpra dhe u afrua plot shpresë.

Ajo kërceu me gjithë fuqinë e saj, por rrushi ishte shumë lart. U tërhoq pak prapa dhe provoi përsëri. Kërceu edhe një herë, edhe një tjetër. Çdo përpjekje ishte e kotë. Këmbët iu drodhën, fryma iu rëndua dhe djersa i pikonte mbi feçkë.

Disa zogj që qëndronin mbi hardhi po e shikonin në heshtje. Dhelpra, nga turpi që nuk po ia dilte, bëri sikur nuk i interesonte më.

“Eh, këta rrush janë ende të papjekur,” – tha me përbuzje.

“Nuk ia vlen të lodhem për to.”

Dhe u largua me kokën lart, sikur kishte hequr dorë me dëshirën e saj, ndërsa në zemër e dinte se nuk kishte mundur t’i arrinte.

Mesazhi

Kur nuk arrijmë diçka që e dëshirojmë, shpesh përpiqemi ta justifikojmë dështimin tonë duke thënë se ajo gjë nuk ka vlerë.

“Dhelpra dhe rrushi” – nga Ivan Krilov

Një dhelpër një ditë pa disa hardhi me rrush të pjekur që vargoheshin në një lis të lartë. Ajo u përpoq disa herë t’i arrinte, por çdo përpjekje dështoi sepse rrushi ishte shumë lart.

Dhelpra, e lodhur dhe e pamundur të arrijë rrushin, u largua duke thënë:

“Po, sigurisht, ky rrush nuk është i pjekur; është i thartë dhe i hidhur!”

Kështu ajo justifikoi paaftësinë e saj dhe nuk pranoi se thjesht nuk mund t’i arrinte.

Mesazhi moral: Shpesh njerëzit përballen me diçka që nuk mund ta arrijnë dhe në vend që të pranojnë kufizimet, e nënvlerësojnë atë që nuk mund ta kenë.

1. Në çfarë mbështeten të dy autorët për trajtimin e fabulës "Dhelpra dhe rrushi"?
2. Si paraqitet figura e dhelpërës te të dyja fabulat?
3. Shkruani ngjashmëritë dhe dallimet në stilin dhe mënyrën e trajtimit te të dy autorët.
4. Cili është toni dhe qëllimi artistik i Priftit dhe i Krilovit?
5. Çfarë gjuhe dhe stili përdorin secili autor në fabulën e tij?

Punë në grupe:

Duke u mbështetur në tematikën e fabulës, shkruani një tekst të ngjashëm me personazhe nga jeta reale. Shkruani në role dhe prezantoni në klasë, pa e anashkaluar mësimin kryesor të fabulës.

ILUMINIZMI NË LETËRSINË SHQIPTARE (shekulli XVIII dhe XIX)

Përhapja e dijes, e arsimit dhe e kulturës kombëtare, që përbënte një nga drejtimet kryesore të Rilindjes e të Iluminizmit shqiptar, vlerësohej nga mendimtarët rilindës si një nevojë që buronte nga zhvillimi ekonomik, shoqëror e kulturor i vendit, si një kusht i domosdoshëm i përparimit material e shpirtëror të kombit shqiptar. Rilindësit e kuptuan këtë nevojë historike dhe iluminizmi i tyre i shërbente plotësisht të kësaj kërkesë të shoqërisë shqiptare. Përhapja e kulturës dhe e arsimit kombëtar do të ndihmonte në emancipimin e popullit shqiptar nga fanatizmi, prapambetja, intoleranca e ndasitë fetare të mbjella nga sundimtarët osmanë.

Iluminizmi shqiptar kishte disa tipare dalluese në krahasim me atë të vendeve fqinje dhe të tjera, që diktoheshin nga gjendja e kombit shqiptar në Perandorinë Osmane dhe nga politika e saj diskriminuese. Duke zbatuar parimin fetar në përcaktimin e përkatësisë etnike të popullsisë, pushteti osman nuk e njihte kombësinë shqiptare, të cilën e ndante sipas besimit fetar në tri pjesë, që i quante të ndryshme: myslimane, ortodokse dhe katolike. Si pasojë, sistemi mesjetar i “miletit” (popullit) që e zbatonin sultanët osmanë, myslimanët shqiptarë i konsideronte turq, ortodoksët grekë dhe katolikët latinë (italianë).

Në përputhje me këtë parim, që mohonte qenien e shqiptarëve si një komb i vetëm, Porta e Lartë nuk lejoi hapjen e shkollave shqipe, por vetëm turke, greke, italiane ose austriake. Në këto kushte iluminizmi shqiptar nuk mund të mbetej thjesht një lëvizje kulturore. Ai mori karakter politik, sepse drejtohej kundër ideologjisë së prapambetur, ku përfshiheshin edhe ato ide konservatore klerikale, që mbështeteshin në interpretimin qëllimkeq të dogmave të veçanta fetare të të gjitha besimeve. Rrjedhimisht, kërkesat për shkollën dhe për letërsinë shqipe nuk kishin karakter thjesht kulturor.

Iluminizmi shqiptar kishte edhe karakter politik. Ai u bë armë e fuqishme e luftës çlirimtare. Gërshetimi i shumanshëm i veprimtarisë kulturore e arsimore me veprimtarinë politike përbën një nga veçoritë e iluminizmit të Rilindjes Shqiptare dhe të lëvizjes kombëtare të asaj periudhe.

Në fazën e fundit, nga të gjitha pjesët përbërëse të kulturës shqiptare, mori hov zhvillimi i kulturës politike, që u dha tonin dhe frymën patriotike të gjithë përbërësve të tjerë. Me rritjen e ngarkesës politike të kulturës në fundin e shek. XIX dhe në fillimin e shek. XX u forcua roli i shtypit dhe sidomos i publicistikës, jo vetëm me numrin e madh të botimeve brenda e jashtë vendit, por edhe me përmbajtjen kryesisht atdhetare.

Fryma patriotike u ndje edhe në letërsinë artistike, duke i dhënë asaj një angazhim më të madh e më të drejtpërdrejtë në lëvizjet e mëdha politike të kohës, në luftën për çlirimin kombëtar. Duke përhapur në popull arsimin dhe përgjithësisht kulturën në gjuhën shqipe e me frymë atdhetare, rilindësit synonin të shpejtonin zgjimin e tij kombëtar, të ndihmonin në ngritjen e mëtejshme të ndërgjegjes politike dhe të arrinin aftësimin e shqiptarëve për dije dhe përparim.

Përfaqësuesit shqiptarë dhe mendimi i tyre iluminist

Në hapësirën shqiptare të shekullit XVIII, me rrënjë që nisin nga fundi i shekullit XVII, figurat si **Theodor Kavalioti**, **Dhanil Haxhiu** dhe **Dhaskal Todri** përfaqësojnë një etapë të hershme të mendimit arsimor dhe kulturor, që lidhet me frymën parailuministe dhe iluministe në trevat shqiptare.

Theodor Kavalioti është shkrimtari i parë i Voskopojës. Lindi më 1718 në Voskopojë. Shkollimin fillor e kreu në vendlindje, ndërsa të mesmen në gjimnazin e Janinës. Si drejtues i **Akademisë së Voskopojës**, hartoi tekste mësimore dhe fjalorë shumëgjuhësh, duke synuar përhapjen e dijes dhe ngritjen intelektuale të nxënësve nëpërmjet arsimit sistematik; kjo përkon me parimin themelor të iluminizmit që arsimi është mjeti kryesor i përparimit shoqëror. Duke marrë parasysh veprat që la në dorëshkrim (Logjikë, Fizikë, Metafizikë) dhe ato që botoi, veprimtarinë e Kavaliotit e ndajmë në dy kategori: **didaskalik** (Protopeiria) dhe **filozofik** (dorëshkrimet).

Vepra e karakterit didaskalik ka rëndësi për historinë e letërsisë së vjetër shqiptare sepse ndër tekstet në gjuhën greke, gjendet edhe një **fjalor në tri gjuhë: greqisht-arumunisht-shqip**, me 1200 fjalë. Në periudhën e hershme të studimeve shqiptare, ky fjalor është konsideruar si literaturë e domosdoshme për studimin e shqipes së shekullit XVIII. Vepra e karakterit filozofik kanë rëndësi të përgjithshme për nivelin dhe gjerësinë e zhvillimit të mendimit filozofik te populli shqiptar. Kavalioti vdiq në Voskopojë më 1789.

Dhanil Haxhiu ishte nxënësi i Theodor Kavaliotit dhe shkrimtari i parë i dalë nga Akademia e Re. Ai lindi në Voskopojë më 1754, ku edhe e kreu shkollimin dhe punoi një kohë si mësues e predikues fetar. Përpos veprimtarisë së tij arsimore dhe teksteve të karakterit didaktik e fetar, kontribuoi në zgjerimin e horizontit kulturor dhe në afrimin e dijes me shtresat më të gjera të popullsisë, duke theksuar rëndësinë e mësimi dhe të formimit moral – elemente që qëndrojnë në thelb të mendimit iluminist. Përpiloi veprën **“Mësime fillestare”**, të cilën e botoi në Venedik më 1802. Mendohet se ka ekzistuar edhe botimi i vitit 1798. Në vepër gjendet një fjalor katërgjuhësh me 1070 fjalë e fraza. Fjalori i Dhanil Haxhiut është i tipit bashkëbisedues në katër gjuhë, për tema të ndryshme. Përkthimi në secilën gjuhë është i lirë, prandaj pjesa në gjuhën shqipe shërben si dokument autentik për të njohur fonetikën, morfologjinë e veçmas sintaksën historike të shekullit XVIII. Në fjalor ka përdorur 235 fraza, të cilat shtresohen në tema shoqërore dhe morale. Vdiq në Voskopojë më 1825.

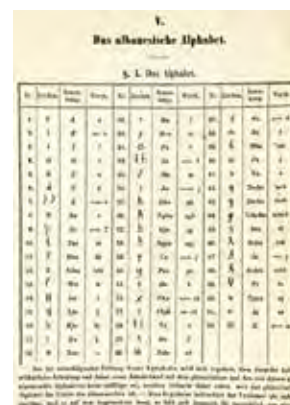
Theodor Haxhi Filipi, i njohur në popull si **Dhaskal Thodri**, lindi në Elbasan, rreth vitit 1730. Pasi kreu shkollën fillore greke të Elbasanit, vazhdoi shkollën e mesme në Voskopojë, si nxënësi i Kavaliotit. Ai u kthye në Elbasan ku punoi si mësues i shkollës greke dhe predikues fetar i kishës. Zhvilloi veprimtari të gjerë në tri drejtime: në përkthimin e veprave kishtarë, përpilimin e një alfabeti të veçantë të shqipes dhe në themelimin e një shtypshkronje shqipe.

Thuhet se Thodri bëri mjaft përkthime në gjuhën shqipe, si përkthimin e **Dhiatës së vjetër** dhe të **Dhiatës së re**, të cilat fatkeqësisht sot nuk ekzistojnë. Sot kemi një fragment të vogël të **Meshës së Gojartit**, disa pjesë nga **Libri i orëve** dhe disa **përralla të Ezopit**, që besohet se i përkthyen

nxënësit e tij. Ai u mor edhe me përkthime jofetare. Veprimtaria politike e Thodrit ishte e drejtuar kah zhvillimi sa më i madh i kulturës shqiptare. Për këtë, mendoi se themelimi i një shtypshkronje shqipe do të luante rol vendimtar në përhapjen e kulturës në mesin e shtresave të gjera. Dhaskal Thodri **përpiloi një alfabet të veçantë** prej 52 shkronjave. Edhe pse ishte mjaft i vështirë për t'u përvetësuar për shkak të numrit të madh të grafive, alfabeti gjeti mbështetje në popull, u përdor nga tregtarët elbasanas, në letrat private dhe në veprat didaskalike. Mendohet se u vra rreth vitit 1806.

Ndonëse vepruan në një kontekst historik, ku ndikimet fetare dhe tradicionale ishin ende të forta, **këta autorë** shfaqën tipare të qarta të mendimit iluminist: besimin në arsim, në dijen e organizuar, në rolin e arsyes dhe në nevojën për ngritjen kulturore të shoqërisë si parakusht për zhvillim dhe vetëdije kombëtare.

Në shekullin XIX, mendimi iluminist gjeti një vazhdimësi të qartë në veprimtarinë e figurave të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, si **Naum Veqilharxhi, Kostandin Kristoforidhi, Papa Kristo Negovani dhe Petro Nini Luarasi**, të cilët, ndonëse vepruan në një realitet historik e politik të ndryshëm nga ai i iluministëve europianë të shekullit XVIII, u udhëhoqën nga të njëjtat parime themelore: besimi në fuqinë e arsyes, rëndësia e arsimit dhe përhapja e dijes si rrugë për emancipimin e popullit. Me botimin e "Evëtarit", Naum Veqilharxhi hodhi themelet e arsimit në gjuhën shqipe, duke e parë alfabetin dhe shkollën si mjete të domosdoshme për daljen nga errësira e padijes; kjo përkon drejtpërdrejt me idealin iluminist që përparimi i shoqërisë nis nga edukimi i saj. Kostandin Kristoforidhi, nëpërmjet përkthimit të teksteve fetare dhe hartimit të fjalorit të gjuhës shqipe, kontribuoi në afrimin e dijes me popullin dhe në forcimin e unitetit kulturor, duke e bërë gjuhën një instrument të vetëdijes kombëtare, ashtu siç enciklopedistët francezë synonin ta bënin dijen të qasshme për të gjithë. Papa Kristo Negovani dhe Petro Nini Luarasi e çuan më tej këtë frymë, duke hapur shkolla shqipe, duke predikuar në gjuhën amtare dhe duke luftuar kundër fanatizmit e prapambetjes, me bindjen se populli mund të çlirohet vetëm nëpërmjet arsimit dhe ndërgjegjësimit kulturor. Në këtë mënyrë, veprimtaria e tyre përfaqëson, jo vetëm një etapë të rëndësishme të Rilindjes Kombëtare, por edhe një shprehje konkrete të mendimit iluminist në kontekstin shqiptar, ku arsimit, gjuha dhe kultura shndërrohen në themele të identitetit dhe të përparimit shoqëror.

Alfabeti i Dhaskal Thodrit

Papa Kristo Negovani

Petro Nini Luarasi

1. Cilat ishin synimet kryesore të iluminizmit shqiptar sipas tekstit?
2. Pse iluminizmi shqiptar mori karakter politik dhe jo vetëm kulturor?
3. Cili ishte roli i shtypit dhe i publicistikës në fillimin e shekullit XX?
4. Cilat ishin tiparet iluministe në veprimtarinë e Theodor Kavaliotit, Dhanil Haxhiut dhe Dhaskal Thodrit?
5. Si vazhdoi mendimi iluminist në shekullin XIX? Përmendni dy figura dhe kontributin e tyre.

Punë në grupe:

Ndahuni në tri grupe dhe analizoni tekstin për iluminizmin shqiptar si lëvizje kulturore dhe politike.

Grupi 1: Gjeni dhe paraqitni elementet që tregojnë karakterin kulturor të iluminizmit shqiptar (arsimi, përhapja e dijes, shkolla, fjalorët dhe tekstet mësimore).

Grupi 2: Gjeni dhe paraqitni elementet që tregojnë karakterin politik të iluminizmit shqiptar (sistemi i miletit, ndalimi i shkollave shqipe, lufta kundër ideologjive shkombëtarizuese).

Grupi 3: Shpjegoni se si vazhdoi mendimi iluminist në shekullin XIX nëpërmjet figurave të Rilindjes Kombëtare.

Detyrë:

Hulumtoni në bibliotekë ose në internet dhe prezantoni veprimtarinë e Theodor Kavaliotit, Dhanil Haxhiut dhe Dhaskal Thodrit, duke e pasuruar prezantimin me fotografi të iluministëve dhe të veprave të tyre.

Voskopoja

Vatër e rëndësishme e arsimit dhe kulturës

“Voskopoja, vatër e madhe për përhapjen e ideve iluministe kulturore, në Shqipëri dhe mbarë Ballkanin”.

Petro Janura

Në shekujt XVII–XVIII, **Voskopoja** u shndërrua në një nga qendrat më të rëndësishme urbane, ekonomike dhe kulturore të Ballkanit. Dobësimi gradual i Perandorisë Osmane krijoi kushte më të favorshme për zhvillimin e tregtisë, zejtarisë dhe arsimit në shumë qytete ballkanike.

Falë lidhjeve të gjera tregtare me qytete të rëndësishme të Ballkanit dhe të Europës Perëndimore, Voskopoja u zhvillua si një qendër me ndikim të madh kulturor. Qyteti kishte një popullsi të konsiderueshme, shumë kisha, shkolla dhe institucione bamirësie. Arsimi mori një zhvillim të veçantë, duke u bërë një nga shtyllat kryesore të jetës qytetare. Më 1710 u ngrit kolegji grek në të cilin mësonin shumë voskopopjarë dhe nxënës nga vende të tjera të Shqipërisë dhe të Maqedonisë. Ky kolegji pati rëndësi sepse shënoi shkëputjen përfundimtare të mësimin të dikurshëm pranë famullitarëve që mësonin dhjakët të lexojnë sa për t’i shërbyer kishës.

Një rol të rëndësishëm në zhvillimin kulturor të Voskopojës pati edhe shtypshkronja e themeluar rreth vitit 1720 nga tregtarët e pasur, intelektualët dhe arsimdashësit. Në këtë shtypshkronjë u botuan libra mësimorë, fetarë dhe shkencorë. Këto botime ndihmuan në përhapjen e dijes dhe në ngritjen e nivelit arsimor, jo vetëm në Voskopojë, por edhe në rajone të tjera të Ballkanit. Kjo shtypshkronjë ka gjasa të ketë qenë e vetmja në Perandorinë Osmane.

Kulmi i zhvillimit arsimor dhe kulturor u arrit në vitin 1774 kur me përkrahjen e voskopopjarit, patrikut të Ohrit, Joasafit, bashkë me tregtarët, intelektualët, zejtarët dhe arsimdashësit e shumtë, të cilët themeluan **Akademinë e Re**. Akademia ishte një institucion arsimor i avancuar për kohën, që i takonte rangut të shkollave të mesme të Europës dhe ishte një ndër të parat në Ballkan. Qe një vatër e madhe për përhapjen e ideve iluministe kulturore, jo vetëm në Shqipëri, por në mbarë Ballkanin. Në të mësoheshin lëndë të ndryshme si *gjuha greke e vjetër dhe e re, gramatika, logjika, filozofia, matematika, fizika dhe shkencat natyrore*. Aty mësonin nxënës nga të gjitha vendet e Gadishullit Ballkanik (shqiptarë, maqedonas, grekë, serbë, arumunë etj.).

Nxënësit që përfundonin studimet në këtë akademi fitonin një formim të gjerë intelektual dhe një horizont të hapur kulturor.

Ndikimi i **iluminizmit european** ishte i dukshëm në frymën arsimore të këtij qyteti. Arsimi synonte zhvillimin e mendimit kritik dhe njohjen e realitetit, duke e nxjerrë individin nga errësira e padijes. Megjithatë mësimi zhvillohej kryesisht në gjuhën greke, intelektualët voskopoparë dhanë një kontribut të rëndësishëm edhe në zhvillimin e kulturës dhe gjuhës shqipe. Nxënësit dhe intelektualët voskopoparë, të edukuar në frymën e iluminizmit, u angazhuan në përhapjen e dijes dhe kulturës në rajone të ndryshme të Ballkanit. Ata shërbyen si mësues, klerikë dhe përkthyes, duke ndikuar në ngritjen e nivelit arsimor dhe kulturor të shoqërisë. Po ashtu hartuan fjalorë dhe tekste me vlerë të madhe historike. Kjo tregon se Voskopoja nuk ishte vetëm një qendër arsimore, por edhe një vatër e rëndësishme e vetëdijes kulturore dhe e përparimit shoqëror. Në këtë mënyrë, Voskopoja u shndërrua në një qendër të rëndësishme të iluminizmit në Ballkan, duke luajtur një rol të veçantë në përhapjen e arsimit, dijes dhe ideve përparimtare në shekujt XVII–XVIII.

1. Në cilët shekuj Voskopoja përjetoi lulëzimin e saj më të madh kulturor dhe arsimor?
2. Cilat ishin kushtet historike që ndikuan në zhvillimin e Voskopojës?
3. Pse Voskopoja konsiderohet vatër e rëndësishme e iluminizmit në Ballkan?
4. Çfarë ishte Akademia e Re dhe pse kishte rëndësi të veçantë?
5. Cilat lëndë mësoheshin në Akademinë e Re?
6. Çfarë roli luajti shtypshkronja e Voskopojës në përhapjen e dijes?

Detyrë:

Analizoni dhe komentoni fragmentet e mëposhtme.

Fragment nga “Gjahu i malësorve” - Kostandin Kristoforidhi

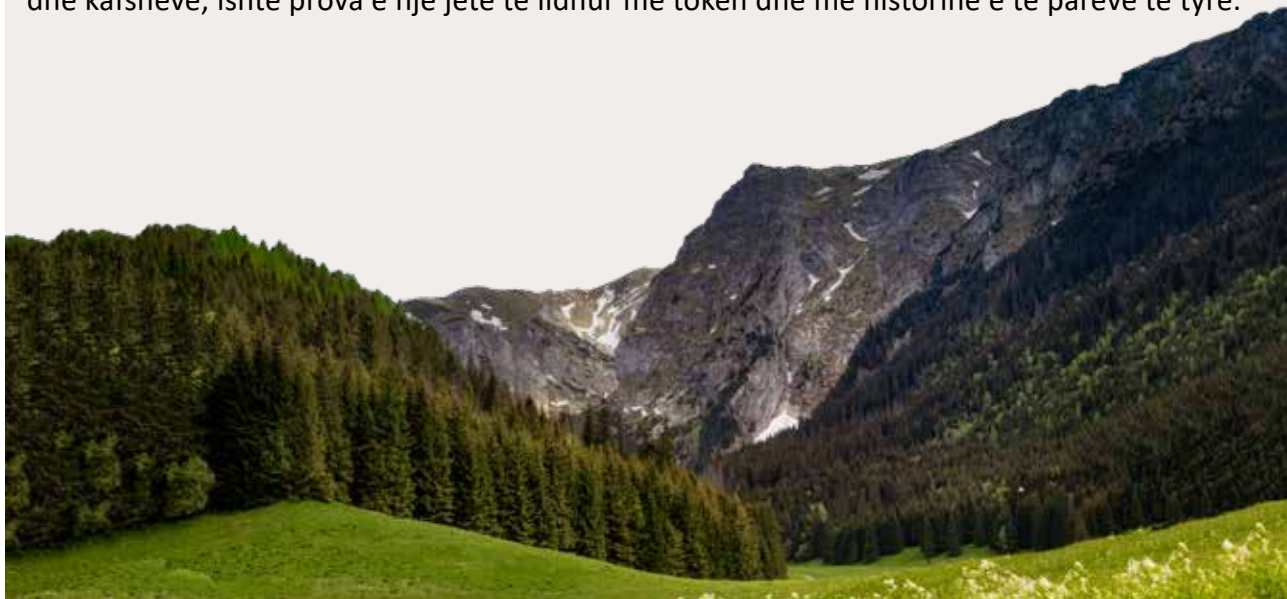
Me të zbardhur e parë të mëngjesit, kur një vijë e hollë drite po çante errësirën mbi majat e maleve dhe yjet e fundit po zbeheshin ngadalë, malësorët u zgjuan një nga një nga odat e tyre prej guri. Nëpër dhoma mbizotëronte freskia e mëngjesit, ndërsa era e jashtme sillte aromën e barit të lagur nga vesa e natës. Vatrë ende mbanin pak nxehtësi dhe drita e parë përplasjes mbi murin e gurtë dukej si një shenjë se dita kishte nisur. Burrat, me ritmin e njohur të rutinës së tyre, u veshën shpejt, ngjeshën brezët dhe morën pushkët që varej mbi muret si shenja nderi e burrërie. Ata pastruan tytat me dorë, duke i përshëndetur pa fjalë, sepse arma ishte më shumë se një mjet për gjah; ajo ishte shenjë trimërie dhe trashëgimie nga të parët. Jashtë, qentë e gjahut lëviznin të paduruar, nuhatnin tokën e lagur dhe lëshonin herë pas here lehje të shkurtër, duke e treguar se dita e gjahut sapo kishte filluar.

Malësorët u mblodhën të gjithë në oborr, shkëmbyen disa fjalë të shkurtra dhe hodhën sytë mbi male, që qëndronin krenarë përballë tyre. Dielli po përflakte ngadalë kreshtat, ndërsa lugina mbetej ende në gjysmëhije. Shtigjet e njohura i priten nëpër pyll, të ngushta dhe të dredhura, ku çdo zhurmë mund të trembte gjahun. Ata ecnin në heshtje, me këmbë të lehta, duke vëzhguar çdo degë që kërciste nën opingat e tyre. Çdo shushurimë e lehtë e gjetheve apo zhurmë e largët e kafshëve i bënte të ndaleshin dhe t'i përqendronin sytë e veshët për çdo detaj të vogël që mund të tregonte praninë e gjahut.

Sa më thellë futeshin në pyll, aq më e thellë dhe më e dendur bëhej heshtja. Era e mëngjesit përzihej me aromën e druve dhe barit të lagur. Cicërimat e zogjve herë pas here prisnin heshtjen, ndërsa qentë ngrinin kokën dhe lëshonin ulërime të buta, duke treguar se kishin ndjerë diçka. Malësorët shtrëngonin pushkët, përkulnin trupin dhe ecnin me kujdes ndër shkurre dhe shkëmbinj, ndërsa zemrat u rrihnin nga përqendrimi dhe emocionet që vetëm një gjah i vërtetë mund të sjellë. Ata prisnin, ndalonin, shikonin dhe nuhatnin çdo lëvizje të mundshme, duke përdorur durimin dhe zgjuarsinë që kishin trashëguar nga të parët.

Gjahu kërkonte jo vetëm forcë, por edhe mendje të qetë dhe sy të mprehtë. Orë të tëra qëndronin të fshehur, duke vëzhguar, duke pritur, duke lëvizur ngadalë kur ecnin, për të mos trembur kafshën. Çdo hap, çdo frymëmarrje dhe çdo zhurmë e padëshiruar duhej matur me kujdes. Kjo nuk ishte thjesht punë, por edhe provë burrërie, durimi dhe trimërie.

Për malësin, gjahu nuk ishte thjesht mënyrë për të siguruar ushqim për familjen, por një zakon i lashtë dhe i shenjtë. Ai përfaqësonte lidhjen me natyrën, respektin për malet dhe pyjet, dhe trashëgiminë e përvojës së brezave të kaluar. Në çdo hap, në çdo nuhatje të ajrit të freskët, në çdo lëvizje të qenve, ndihej ritmi i jetës së malësorëve dhe bashkëpunimi i tyre me natyrën. Mali, pylli dhe gjahu formonin një botë ku njeriu, kafsha dhe toka ishin të lidhura ngushtë, dhe ku durimi, guximi dhe shkathtësia e secilit ishin të domosdoshme për të mbijetuar dhe për të ruajtur nderin e përbashkët të komunitetit. Në këtë mënyrë, gjahu nuk ishte thjesht mjet për të mbijetuar, por një rit që bashkonte malësin me traditën, me natyrën dhe me vetveten, duke i dhënë çdo ditë të re një kuptim të veçantë dhe një vlerë që përtej mishit të shpendëve dhe kafshëve, ishte prova e një jete të lidhur me tokën dhe me historinë e të parëve të tyre.

Theodor Haxhi Filipi - nga “Mesha e Shën Gjon Gojartit”

O të dhidhaskun , lutni Zotne. O besëtarë, për të dhidhaskunit as të lusim Zotin qi të keet me i mallëngjymun Zoti të keetë me ju dhi- dhaskun fjalën e së vërtetës, të ketë me ju zbuluan ungjiill e drejtë- nisë, të ketë me ju zbuluam shënjten e qarkmen, ndë apostojçmen kishën e tii. Themlo, mallëngje, ndif ndë ruajna, o Perëndii me hiir tat. O të dhidhaskun kurrusuni krenët tuuj më zotnë.

O zot, Perëndia ynë, qi shërfon më të naltat e qi shikon të mjethunat , qi çove shtëpesën më skotët njerëzit, të vetëmleemin biir rë tat e Perëndinë, zotnë tonë lisu Krishtinë, shiko më ropët e tuu të dhidhaskunit që kërrusën zverkun e tyne, nde ef staloi më kohë të gjaame, të përtërrimes lindie banje të ndjesës fajevet e të veshmes të paaprishuniisë. Bashkoi me shenjten e qarkmen ndë apostojçmen kishën tate, ndë bashkënumroi me shtatnë tat të zgjedhunin, qi nda ata të laftojnë bashkë me ne të tepërnderçim e mathgjaamin emënin tat, të Atit e të Birit nde të Shpiirti shenjt; njime e kurdo e më jetë të jetëvet.

Saa jeni të dhidhaskun, delni. Asnji prej të dhidhaskunish mos rrinjë. Saa jeni besëtarë, maa nde maa me pajtim as të lusmë Zotnë. Të gratënojmë , o Zot Perëndii i fuqia vet që na i stalove të përpararrimë nde njime thuqimhanes , shejtes sate, nde të inbiem ndë përdëllimet tua për fajet tona, ndë për harrimet e lauzit . O Perëndii, prano lutin tonë, stalona të bahemi për të prumun lutia e falia ndee të pagjak, thuqime për gjithë lauz tat, nde mejaftna nee, qi vunë më këtë hyzmet me fuqii të shpirtit shenjt tat, pa qartë e pa pengim, me të pastër shedetllëk të mendimit tonë.

ROMANTIZMI

NË SHEK. XIX

Romantizmi është lëvizje ideore, letrare dhe artistike që pati ndikim të gjerë në art, letërsi dhe mendimin kulturor të kohës.

Romantizmi gjithashtu është një lëvizje ndërkombëtare artistike dhe filozofike që ripërcaktoi mënyrat themelore se si njerëzit në kulturat perëndimore mendonin për veten dhe për botën e tyre. Romantizmi është fenomen letrar më pak homogjen sesa klasicizmi që i paraprin dhe realizmi, që i pasvjen. Si në planin teorik, ashtu edhe në atë praktik, romantizmi karakterizohet nga një llojlojshmëri pikëpamjesh, shijesh, konceptesh dhe formash. Si i tillë, romantizmi është një fenomen aq i gjerë e kompleks sa që ndonjë studiues deklaron se ai nuk mund të futet brenda një formule a nocioni të vetëm.

(AGIM VINCA)

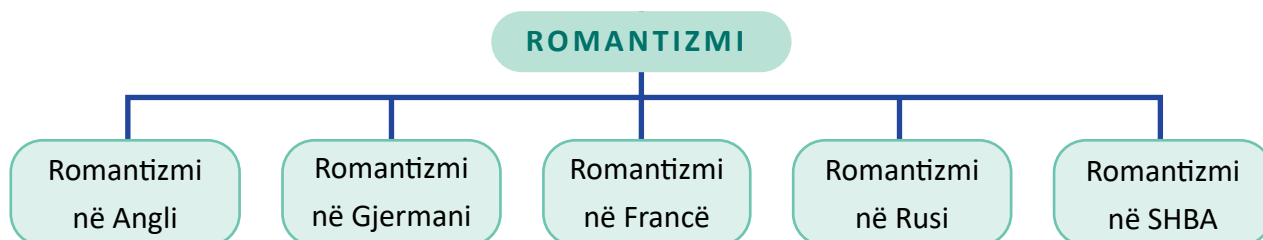
Parimet dhe format letrare të romantizmit

Romantizmi u shfaq si **një reagim ndaj letërsisë iluministe dhe pseudoklasike (klasicizmit)**, duke kundërshtuar madhërimin racionalist të arsyes dhe një pikëpamje objektive të botës, si dhe kufizimet e klasicizmit në krijimtarinë letrare; romantikët shpallën liri të plotë në letërsi dhe një qëndrim jashtëzakonisht subjektiv ndaj jetës dhe realitetit. Prandaj, si tipar i parë i Romantizmit mund të veçojmë **subjektivitetin**, domethënë vendosjen e qëndrimit individual në qendër. Kështu, romantikët, nëpërmjet **ndjenjave dhe ëndrrave të tyre**, ishin në gjendje të riformonin realitetin sipas gjendjeve shpirtërore dhe përshtypjeve personale. **Individualizmi** plotësohet nga tipare të tjera të Romantizmit që rrjedhin nga realiteti psikologjik subjektiv, dhe këto janë: **ndjenja e vetmisë, ndjenja e trishtimit dhe parimi i ri poetik** i origjinalitetit. Romantizmi, sipas përkufizimit, është një **ikje nga realiteti**.

Tipari i dytë i romantikëve ishte pakënaqësia me të tashmen dhe dëshira për diçka të largët dhe të panjohur. Në veprat e tyre shprehën dëshirën për t'u arratisur në vende të largëta, në të kaluarën, në diçka të pajetuar, diçka që vetëm mund të ndihet. Disa nga autorët u përpoqën praktikisht të kërkonin paqe në vende të largëta ekzotike, në Lindje, duke krijuar kështu udhëtime poetike, por nuk gjetën paqe. **Liria në krijim** ishte tipari i tretë i romantikëve, që çoi në krijimin e zhanreve të reja letrare, si: **romani historik, romani në vargje, poema**. Ata u çliruan nga kufizimet e dramës dhe kontribuuan më shumë në pasurimin e shprehjes letrare, duke futur fjalë nga jeta e përditshme në gjuhë, duke pasuruar **ritmin dhe muzikalitetin e shprehjes lirike**.

Gjithashtu formave të prozës u dhanë një karakter më artistik. Së bashku me vështrimin drejt së kaluarës dhe theksimin e individualitetit, u krijua një ndjenjë e shtuar **kombëtare**, e cila kontribuoi në rritjen e interesit për traditën dhe artin popullor. Romantikët hodhën poshtë idenë se vetëm ajo që ishte e bukur krijohej sipas parimeve të lëvizjeve dhe të shkollave të mëparshme.

Ata gjetën **bukuri** edhe në **poezinë e fshatarësisë**, prandaj kërkuan të mblidhnin dhe të studionin poezinë e shtresave të paarsimuara të popullit, duke e botuar në libra të veçantë. Shkrimtarët filluan të përvetësojnë stilin e këngëve popullore, të studiojnë përrallat popullore, të ringjallin përrallat dhe besimet popullore, duke pasuruar letërsinë me të gjitha llojet e krijesave mbinatyrore, zanat, përbindëshat dhe dukuritë magjike. Një vend të veçantë në letërsinë romantike zinin gratë, të cilat përshkruheshin si qenie të bukura, fisnike, madhështore, që dhurojnë lumturi dhe i japin kuptim jetës. Gjatë kësaj periudhe, për herë të parë që nga letërsia antike ("Antigona"), shfaqen personazhe kryesore femërore.

KARAKTERISTIKAT THEMELORE TË ROMANTIZMIT

Interesi për njeriun e zakonshëm dhe fëmijërinë / Rebelimi kundër rregullave

Romantikët mbështesnin idenë e mirësisë së lindur të njeriut, duke argumentuar se kjo mirësi dëmtohet dhe shtypet nga qytetërimi. Ata idealizojnë gjendjen natyrore të njeriut, figurën e “të egrit fisnik” dhe fëmijërinë si simbol të pastërtisë dhe autenticitetit, duke theksuar rolin e emocioneve të fuqishme si burim frymëzimi artistik dhe përjetimi shpirtëror.

Theksimi i emocioneve

Romantikët besonin se njohuria fitohet nëpërmjet intuitës dhe ndjeshmërisë, dhe jo nëpërmjet arsytimit logjik dhe deduksionit racional. Uilliam Uërdsuërth pohonte se “e gjithë poezia e mirë është shpërthim spontan i ndjenjave të fuqishme”, duke theksuar rolin kryesor të emocioneve në krijimin artistik.

Admirimi i natyrës

Romantikët theksuan madhështinë dhe fuqinë shpirtërore të natyrës dhe përjetimin e sublimes nëpërmjet lidhjes emocionale me të, duke kundërshtuar qasjen racionaliste të iluminizmit që e trajtonte natyrën kryesisht në mënyrë logjike dhe shkencore.

Lartësimi i individit

Romantikët vlerësuan figurën e individit, duke e paraqitur atë si një hero që vepron sipas bindjeve dhe ndjenjave personale.

Rëndësia e imagjinatës

Romantikët e konsideruan imagjinatën si forcë thelbësore në krijimin artistik dhe në kuptimin e botës, duke besuar se nëpërmjet saj individit mund të shprehë ndjenjat, mendimet dhe përjetimet më të thella, përtej arsytimit të ftohtë racional.

NGJASHMËRITË DHE NDRYSHIMET NDËRMJET ROMANTIZMIT DHE KLASICIZMIT

Romantizmi dhe Klasicizmi ishin lëvizje artistike që ndikuan në letërsinë, artin vizual, muzikën dhe arkitekturën e botës perëndimore për shumë shekuj. Këto lëvizje u shfaqën si dy prirje dalluese në historinë e letërsisë angleze. Sipas Gëtes: “Klasicizmi është shëndet, romantizmi është sëmundje”.

Romantizmi i referohet prirjes së shkrimtarëve, kritikëve dhe artistëve për të mbrojtur lirinë individuale, për të theksuar shprehjen e emocioneve ose vizionit personal dhe për të lavdëruar fuqinë e imagjinatës në krahasim me arsyen e ftohtë dhe intelektin. Klasicizmi, nga ana tjetër, i referohet prirjes për të theksuar nevojën e autoritetit, traditës, disiplinës, kontrollit, rendit, ekuilibrit dhe proporcionit në art dhe letërsi. Njëra synoi rritjen e horizontit të imagjinatës dhe mprehjen e ndjeshmërisë emocionale, ndërsa tjetra synoi rritjen e horizontit intelektual dhe mprehjen e arsytimit.

Romantikët besonin se njeriu është në thelb i përsosur, se ishin institucionet shoqërore që e largonin nga përsosmëria dhe se besimi i tyre në përsosmërinë thelbësore të njeriut i çon ata të theksojnë vlerën e lirisë individuale. Ata mendonin se, meqenëse njeriu është i përsosur, ai nuk ka nevojë për disiplinë, kontroll, autoritet ose traditë. Ndërsa klasikët besonin se njeriu është i papërsosur dhe se ai mund të arrijë përsosmërinë vetëm nëpërmjet pranimi të një autoriteti ose tradite. Kjo ishte arsyeja që ata theksuan vlerën e autoritetit, traditës, disiplinës dhe kontrollit.

PËRFAQËSUESIT E ROMANTIZMIT NË EUROPË DHE BALLKAN

Figurat më të shquara të Romantizmit në Europë kanë lënë një ndikim të thellë në letërsi, art dhe muzikë. Disa nga përfaqësuesit më të rëndësishëm të kësaj lëvizjeje janë: **Uilliam Uërdsuërth** (1770–1850), **Samuel Tejlol Kolrixi** (1772–1834), **Viktor Hygo** (1802–1885), **Johan Volfgang fon Gëte** (1749–1832), **Lord Bajron** (1788–1824), **Meri Sheli** (1797–1851), **Alesandro Manconi** (1785–1873), **Adam Mickieviç** (1798–1855), **Ludvig van Betoven** (1770–1827). Këto janë vetëm disa nga figurat e shquara të romantizmit europian, të cilët kanë lënë pas vetes një trashëgimi të pasur në historinë e artit dhe të letërsisë europiane.

Romantizmi në Ballkan u zhvillua kryesisht në shekullin XIX dhe u lidh ngushtë me zgjimin kombëtar, gjuhën amtare, folklorin dhe idealin e lirisë. Disa nga përfaqësuesit më të rëndësishëm të kësaj rryme janë: **Franc Preshern** (1800–1849), **Jeronim De Rada** (1814–1903), **Naim Frashëri** (1846–1900), **Petar Petroviq Njegosh** (1813–1851), **Hristo Botev** (1848–1876), **Ivan Mazhuraniq** (1814–1890), **Vuk S. Karaxhiq** (1787–1864).

Temat dhe motivet romantike

Tema e natyrës në tekstet e ndryshme letrare paraqitet si e bukur, madhështore dhe shpesh si pasqyrim i ndjenjave të njeriut, duke nxjerrë në pah emocionet, dashurinë, melankolinë dhe përjetimet personale. Liria dhe individualizmi pasqyrohet në figurën e heroit romantik, i cili kërkon liri dhe kundërshton normat shoqërore. Dashuria e idealizuar paraqitet si ndjenjë e thellë, shpesh tragjike ose e pamundur. E kaluara historike dhe Mesjeta lidhen me historinë, legjendat dhe traditat kombëtare. Atdheu dhe identiteti kombëtar lidhen me zgjimin e ndjenjës kombëtare.

Ndër **motivët** më të shpeshta në romantizëm janë: heroi i vetmuar dhe i rebeluar, njeriu kundër shoqërisë, udhëtimi dhe kërkimi i vetvetes, nata, hëna, peizazhi i egër, malli, nostalgjia dhe melankolia, misteri, ëndrra dhe fantastikja.

Në periudhën e Romantizmit u krijuan shumë vepra letrare që pasqyrojnë ndjenjat e thella, dashurinë e idealizuar, vetminë e individit, natyrën, rebelimin kundër shoqërisë dhe kërkimin e kuptimit të jetës. Një nga veprat më të njohura është “Vuajtjet e djaloshit Verter” (Gëte). Po ashtu, drama “Fausti” e të njëjtit autor trajton kërkimin e pafund të njeriut për dije, kuptim dhe përmbushje shpirtërore – një temë shumë e rëndësishme në romantizëm. Në letërsinë franceze, romani “Notre Dame de Paris” i Viktor Hygos paraqet dashuri tragjike, dramë njerëzore dhe rikthim të historia dhe Mesjeta, duke shfaqur edhe ndjenjën e dhembshurisë për personazhet e marginalizuara.

Përzierja e zhanreve letrare në romantizëm

Një nga veçoritë kryesore të romantizmit është **përzierja e zhanreve letrare**. Në veprat romantike shpesh gjejmë elemente lirike në roman ose në tregim, ndërsa në poezi shfaqen **elemente epike dhe dramatike**, si rrëfimi i ngjarjeve ose dialogu.

Në këtë periudhë u zhvilluan disa **forma kryesore letrare**, si poezia lirike, poema, romani romantik dhe romani historik. Një formë e veçantë është edhe **romani** epistolar, i ndërtuar në formë letrash, si dhe **romani në vargje**, ku rrëfimi zhvillohet nëpërmjet vargjeve poetike. Në poema dhe në krijime të tjera poetike shfaqen shpesh **motivet romantike**, si malli, trishtimi, dashuria, natyra, udhëtimi.

Një tjetër tipar i rëndësishëm është **muzikaliteti i gjuhës poetike**. Poetët romantikë i kushtuan vëmendje ritmit, rimës, përsëritjes dhe refrenit, duke e bërë vargun melodik dhe të afërt me muzikën. Kështu, romantizmi e shndërroi letërsinë në një art që bashkon **ndjenjën, imagjinatën dhe harmoninë e tingullit**.

Roli i letërsisë popullore dhe mitologjisë në krijimtarinë romantike

Në periudhën e romantizmit, shkrimtarët dhe poetët u kthyen shpesh te **letërsia popullore dhe mitologjia** sepse konsideroheshin si burim i pastër i shpirtit dhe i traditës së një populli. Romantikët besonin se në këngët popullore, legjendat, përrallat dhe mitet ruhen ndjenjat, besimet dhe përvoja historike e një kombi.

Kështu, letërsia popullore dhe mitologjia u bënë **burim frymëzimi për krijimtarinë romantike**, duke ndihmuar në ruajtjen e traditave kulturore dhe në shprehjen e identitetit kombëtar nëpërmjet artit letrar.

1. Pse lindi Romantizmi si kundërvënie ndaj klasicizmit dhe iluminizmit?
2. Si ndikuan Revolucioni Industrial dhe Revolucioni Francez në formimin e kësaj rryme?
3. Cilat janë tiparet kryesore të Romantizmit në letërsi?
4. Pse romantikët u kthyen drejt traditës dhe artit popullor?
5. Përmendni karakteristikat tiparet kryesore të romantizmit dhe sqaroni shpjegoni njëren prej tyre!

Detyrë:

Krijoni një **hartë mendore** me fjalën “ROMANTIZMI” në qendër dhe rreth saj vendosni: tiparet, temat, motivet, kushtet historike dhe zhanret letrare.

ROMANTIZMI NË ANGLI

Romantizmi anglez ishte një rrymë letrare dhe artistike që u zhvillua nga fundi i shekullit XVIII deri në mesin e shekullit XIX. Kjo lëvizje vuri theksin te shprehja e thellë e emocioneve dhe pasioneve njerëzore, si dhe te përdorimi i imagjinatës dhe fantazisë në krijimtarinë letrare dhe artistike. Proza dhe lirika angleze e kësaj periudhe shpesh përshkruhen me motive udhëtimi drejt vendeve të largëta, si edhe nga përshkrime e studime të kulturave të huaja. Ndër përfaqësuesit më të njohur të romantizmit anglez janë Valter Skoti (1771–1832) dhe Xhorxh Gordon Bajroni. Veprat e Bajronit dallohen për emocionet e fuqishme, pasionin e thellë dhe përqendrimin në tema si humbja, nostalgjia dhe dashuria. Ai u shqua veçanërisht me kryeveprën “Udhëtimet e Çajld Haroldit” dhe konsiderohet një nga figurat më të rëndësishme të romantizmit anglez, duke ushtruar ndikim të madh te shkrimtarë të mëvonshëm si Edgar Allan Po, Alfred Tenisoni dhe Oskar Uajdli.

Xhorxh Gordon Bajron

“Fjala është argjend, heshtja është flori.”

Jeta dhe veprimtaria letrare

Xhorxh Gordon Bajron (1788–1824) ishte poet anglez dhe një nga përfaqësuesit më të shquar të romantizmit dhe dashamirës i shqiptarëve. Ai lindi në Londër, shkollimin fillor e kreu në Skoci, ndërsa arsimin e lartë në Universitetin e Kembrixhit, ku u dallua për talentin letrar dhe shpirtin rebel. Bajroni u bë i famshëm që herët për jetën e tij të lirë dhe për poezinë e mbushur me emocione të forta, individualizëm dhe revoltë kundër padrejtësisë. Veprat e tij më të njohura janë “Udhëtimet e Çajld Haroldit”, “Don Zhuani”, “Gjauri”, “Manfredi”, “Kaini”, “Korsari”, “Rrethimi i Korintit” etj. Përveç veprimtarisë letrare, ai mori pjesë aktive në luftën për pavarësinë e Greqisë, ku edhe humbi jetën, duke u kthyer në simbol të poetit idealist dhe luftëtar për liri.

Analizë e veprës “Udhëtimet e Çajld Haroldit”

Ndër veprat letrare të Bajronit, një vend të rëndësishëm zë poema “Udhëtimet e Çajld Haroldit” (1812-1817), e botuar në dy vëllime në vitet 1812 dhe 1818, poemë e shkruar në bazë të pershtypjeve nga udhëtimet e tij në Spanjë, Greqi, Shqipëri, Zvicër, Itali etj. Poemën e përshkon patosi i luftës për liri të popujve të shtypur e të robëruar. Është një poemë romantike që flet për aventurat e një heroi të quajtur Çajld Harold nëpër Europë dhe Lindjen e Mesme. Në këtë vepër, Bajroni shpreh ndjenjat e tij pesimiste dhe kritikon moralin dhe etikën e shoqërisë së tij. Vepra përbëhet nga katër këngë të gjata, me mbi 500 strofa. Ka trajtën e një rrëfimi të lirë, me strofa spenseriane nëntëvargëshe. Ky lloj strofe të lë mjaft hapësirë për përshkrime dhe përputhet me atë që dëshiron Bajroni të na përcjellë mes rreshtave. Temat që trajton autori në poezitë e tij janë: liria, forca e natyrës, marrëzia e dashurisë, vlerësimi i kulturës antike, realizmi në letërsi dhe art etj.

KËNGA E LAMTUMIRËS

O lamtumirë! Atdheu im
 Po zhduket dalngadalë:
 Gjëmon stuhia me tërbim,
 Çaçri gërhet mbi valë,
 Pas diellit që po flakëron,
 Po nisemi të lirë;
 Dhe ty, si atij që perëndon,
 Atdhe, Natën e Mirë!
 Kur nesër rishtaz ai diell
 Do lindë me shkëlqim,
 Do përshëndesim det e qiell
 Po jo atdhenë tim,
 Në vatrën time nuk ka zjarr,
 Nëpër avllit' e forta
 Të kullës sime rritet bar,
 Im qen po leh te porta.
 "Ti pazh i vogël?, pa m'u qas!
 Pse qan e po vajton?
 Mos të tremb deti me tallaz,
 A shaotas të tmerron?
 Pa fshiji lott; anija jonë
 E shpejtë është dhe e fortë:
 Nuk ka skifter që fluturon
 Më shpejt e më gazplotë".
 "Le të kanosen erë e det,
 Nuk trembem nga asnjë shgotë;
 Po, zoti Çajld, mos u çudit
 Që po më rrjedhin lotët;
 Prej babës e prej nënës ik,
 U ndava prej shtëpisë;
 Tani s'më mbetet asnjë mik,
 Veç teje e Perëndisë.
 Po nënën kush ma ngushëllon
 Gjer sa të kthehem gjallë!" -
 "Pusho, pusho ti djal' i mirë!
 Të kanë hije lott;
 Po të isha vetë zemërdlirë,
 Nuk do t'i mbaja dot.
 "M'u qas, m'u qas, ti trim besnik;
 Përse qenke zverdhur?
 Mos trembesh nga një frëng armik,

Apo nga det' i ndezur?" -
 "Sër Çajld, nuk jam aq frikacak,
 As zverdhur jam prej frike;
 Po kur kujtova gruan larg
 M'u zbeh faqja besnike.
 "Rron ime shoqe me tim bij
 Në kullë te kënetë:
 Nd'e pyeçin ç'u bë babai,
 Ç't'u thotë nënë-shkreta?" -
 "Pusho, trimi im, të mora vesh
 Ta njoha brengën tënde;
 Por unë zemërlehti qesh
 Që shkoj nga këta vënde".
 Kush u beson psherëtimave
 të femrës që mbush sytë?
 Ia than lotët qepallave
 Ndonjë dashnor i dytë.
 S'qaj për gëzimet që humbas,
 Rrezikun që më vjen;
 Po vetëm qaj përse nuk lë pas
 Asnjë që lotn' e vlen.
 Në botë mbeta fill i mjerë, Në detin pa
 kufi;
 Përse të qaj pra për të tjerë -
 Për mua s'qau njeri.
 Do t'angullijë ndoshta sot
 Im qen gjer sa të gjejë
 Ushqim nga ndonjë tjetër zot;
 Nd' u kthefsha do më shqejë.
 Pra, mermë, o lundër, dhe vrapo,
 Në detin plot buçim;
 Dhe shpjermë në çdo vend që do,
 Veç jo në vendin tim!
 Të falem det i kaltr' i zi!
 Dhe kur të shkel i lirë
 Në dhé, të falem, shkretëti!
 Atdhe, Natën e Mirë!

Kënga II (fragmente)

O Shqipëri, ku lindi Iskanderi —
 Këngë e rinis', fanar i t'urtëve!
 Dhe Iskanderi tjetër, që i dërrmoi
 Përherë armiqt me Kordhn' e tij kreshnike:
 Shqipëri, lejomë të kthej syt' e mi
 Mbi ty, o nënë e rreptë burrash t'egër!
 Kryqi po zbret, po ngrihen minaret,
 E zbehta hënzë ndrin nëpër lugina
 Mbi pyje me selvi n'agor' të çdo qyteti.

Agimi lind; me të po çohen brigjet
 e Shqipërisë së rreptë, shkëmb i Sulit,
 Dhe larg t Pindit çuka mjegull-veshur,
 Të lara përrenjsh të bardhë si dëbora
 Me ngjyra mashkullore e kuqërreme.
 Dhe ndërsa retë nisin të shpërndahen,
 Spikasin tbanat e malësorëve;
 Këtu bredh ujku, shqipja sqepin mpreh,
 Zogj, bisha, njerëz t'egër zën' e duken,
 Stuhitë rrotull tundin motin që mbaron.!

Haroldi tash e ndjehu veten vetëm;
 I la shëndenë botës së krishtere;
 Po nisej për në trevë të panjohur
 Shumëkush e mburr, pakkush guxon ta shohë;

Pat armatosur parzemën kundër fatit;
 Rrezik s'kërkonte, por as nuk i shmangej:
 Vërtet që e egër skena, por e re;
 Kjo udhën plot mundim ia bëri t'ëmbël,
 Të mos e ndjente dimrin e t'i dukej verë.

Nga mat i zyrtë shqipëtar Haroldi
 Kaloi gjer në kërthizë t'llirisë.
 Në pllaje e male fort të madhërishëm
 E vise q'historia s'i kujton:
 N'Atikën e përmendur rrallë sheh
 Lugina kaq të bukura; s'ka Tempja
 Stoli q'aty s'e gjen; Parnasi i dashur,
 Me gjithse vend klasik i shenjtëruar,
 S'krahasonet dot me vise që fsheh ky bregdet.
 Kaloi dhe Pindin, gjolin e Janinës,
 E la kryeqytetn' e Vilajetit,
 Dhe mori udhën për të ngjatjetuar
 Prijsin e Shqipërisë', urdhr' i të cilit
 Është ligj pa ligj, sepse me dorën gjak
 Sundon një popull kryengritës trim;
 Aty-këtu ndonjë fis guximtar
 E kundërshton, e që nga kullë e shkëmbit
 I akrohet e s'i bindet kujt, në mos floririt.

Kënga 1 – Përshkruan me lirizëm të thellë pakënaqësitë dhe zhgënjimet e heroit, si dhe largimin e tij nga toka mëmë – Anglia dhe shtegtimin drejt gadishullit Iberik. Heroi nuk e lidhte më asgjë me vendin e tij. Jo më kot zgjidhet qeni si simbol në pjesën e parë, pasi edhe kjo kafshë besnike do ta shqyente, nëse do të kthehej prapë. Gjithashtu vë në pikëpyetje besnikërinë e gruas së tij, të cilën do ta krahasonte më vonë me atë të gruas shqiptare. Kjo ilustron në vargjet:

*Kush u beson psherëtimave
Të femrës që mbush sytë?
Ia than lotët qepallave
Ndonjë dashnori dytë.
Do t'angullijë ndoshta sot
Im qen gjersa të gjejë
Ushqim nga ndonjë tjetër zot;
Nd'u kthefsha do më ç'qenjë.*

Kënga 2 – E çon Haroldin nëpër vise të Greqisë, në Shqipëri, kthehet përsëri në Greqi dhe më pas deri në brigjet e Bosforit. Këtu gërshetohen përshkrimet romantike me meditime të ngrysur dhe realiste për fatin e popullit grek. Nënvizon një kontrast të thellë mes të kaluarës së lavdishme heroike dhe gjendjes së tanishme të Greqisë. Bajroni e thërret popullin grek të ngrihet dhe të kërkojë lirinë. 360 vargje i kushtohen Shqipërisë. Del në pah njohja e Bajronit për historinë e Shqipërisë. Heroi romantik viziton Shqipërinë e Jugut dhe qëndron si bujtës në sarajet e Ali Pashës ku pritet me nderime të larta.

1. Pse Bajroni konsiderohet si një nga përfaqësuesit më të rëndësishëm të romantizmit?
2. Si ndikuan udhëtimet e Bajronit në krijimin e poemës “Udhëtimet e Çajld Haroldit”?
3. Cilat janë temat kryesore që trajton poema dhe si lidhen ato me idealet romantike (liria, natyra dhe individualizmi)?
4. Çfarë përfaqëson figura e Çajld Haroldit?
5. Si shprehet kritika e Bajronit ndaj shoqërisë së kohës së tij në këtë vepër?

Punë në grupe:

Ndahuni në tri grupe dhe analizoni çështjet e mëposhtme:

Grupi 1 – Heroi romantik: përshkruani Çajld Haroldin. Cilat janë tiparet kryesore të karakterit të tij? Jepni shembuj nga teksti.

Grupi 2 – Tema e lirisë: gjeni pjesë ku shprehet dëshira për liri. Si i paraqet Bajroni popujt e shtypur?

Grupi 3 – Natyra romantike: si përshkruhet natyra dhe si lidhet ajo me gjendjen shpirtërore të heroit?

Detyrë:

Shkruani një analizë ku do të trajtoni paraqitjen e figurës së Çajld Haroldit në dy këngët e para. Cilat janë ndjenjat që dominojnë (melankolia, zhgënjimi, rebelimi)? Si lidhet tema e lirisë me përshkrimin e popujve të shtypur?

ROMANTIZMI NË GJERMANI

Romantizmi gjerman ishte lëvizja intelektuale më dominuese në fund të shekullit XVIII dhe në fillim të shekullit XIX. Ai pati ndikim të madh në filozofi, estetikë, letërsi dhe kritikë letrare. Krahësuar me atë anglez, romantizmi gjerman u zhvillua relativisht herët. Gjermania është "vendlindja" e romantizmit. Nga pikëpamja ideologjike dhe artistike u përgatit nga lëvizja "Stuhi e vrull". Kjo nuk do të thotë se idetë dhe metodat artistike të romantikëve nuk kishin ndryshim të dukshëm nga ato të "Stuhisë dhe vrullit". Në periudhën e romantizmit në Gjermani, kufijtë mes arteve u zbehën dhe arti, letërsia dhe muzika u ndërthurën. Në fazën e vonshme të romantizmit gjerman u theksua tensioni midis botës së përditshme dhe projeksioneve irracionale e mbinatyrore të gjeniut krijues.

Johan Wolfgang von Göte

"Çdo ditë: të dëgjosh një këngë, të lexosh një poezi të mirë, të shikosh një pikturë të bukur dhe, po qe e mundur, të thuash ca fjalë të mençura".

Jeta dhe veprimtaria letrare

I lindur më 28 gusht 1749 në Frankfurt, **Johan Wolfgang von Göte** ishte një dijetar gjerman, që konsiderohet gjerësisht si shkrimtari më i madh dhe më me ndikim i gjuhës gjermane. Göte ishte një nga poetët më të shquar të poezisë gjermane, dramaturg e publicist dhe autor i disa veprave letrare me tematikë shkencore. J. V. Göte studioi drejtësinë në Laipzic dhe Strasburg, por gjithmonë ishte më i apasionuar pas letërsisë dhe poezisë sesa pas karrierës juridike. Në krijimtarinë e tij të hershme letrare spikasin idetë e tij demokratike të iluminizmit. Veprat më të rëndësishme të Götes janë: **"Fausti"**, **"Vuajtjet e djaloshit Verter"**, **"Divani përëndimor-lindor"**, **"Gëci i Berlihingenit"**, **"Evgjenia në Tauridë"**, **"Egmont"**, **"Torkuato Taso"**, **"Vilhelm Majster"** etj.

Fausti

Fausti është kryevepra më e njohur e Götes dhe një nga veprat më të rëndësishme të letërsisë botërore. Në këtë vepër autori trajton çështje të mëdha filozofike dhe njerëzore. Personazhi kryesor, Fausti, është një dijetar që kërkon kuptimin e jetës. Ai nuk ndihet i kënaqur me dijet që ka fituar gjatë jetës. Për këtë arsye, bën një marrëveshje me Mefistofelin, përfaqësuesin e së keqes. Mefistofeli i premtun Faustit kënaqësi dhe përvoja të reja. Gjatë udhëtimit të tij, Fausti përjeton sprovat të ndryshme. Ai dashurohet me Margaritën, por kjo dashuri përfundon tragjikisht. Nëpërmjet kësaj historie, Göteja trajton luftën mes së mirës dhe së keqes. Vepra përmban elemente filozofike, shoqërore dhe artistike. Stili i autorit është i pasur dhe shumëplanësh. Në vepër ndërthuren

realja me fantastiken, tragjikja me komiken. Fausti përfaqëson njeriun që kërkon vazhdimisht të vërtetën dhe përparimin. Ai nuk ndalet kurrë së kërkuari dije dhe përvojë. Gëtja thekson se njeriu duhet të veprojë dhe të luftojë për idealet e tij. Dashuria, dija dhe veprimi paraqiten si vlera të rëndësishme të jetës. Në fund, shpirti njerëzor tregohet më i fortë se forcat e së keqes. Mesazhi i veprës është se njeriu duhet të synojë gjithmonë përparimin dhe të mirën. "Fausti" mbetet një vepër me vlera të mëdha universale. Ajo vazhdon të lexohet dhe të vlerësohet si një kryevepër e letërsisë botërore.

Ai vdiq më 22 mars të vitit 1832.

Analizë e veprës “Vuajtjet e djaloshit Verter”

“**Vuajtjet e djaloshit Verter**” është një roman epistolar i J. V. Gëtes i botuar më 1774, që i rishikuar më 1787.

Romani u frymëzua nga jeta personale e autorit dhe përfshin marrëdhënie trekëndëshe ndërmjet njerëzve. Një marrëdhënie e tillë përfshinte Gëten, Kristian Kestnerin dhe Charlota Bufin (që më pas u martua me Kestnerin); ndërsa tjetra përfshinte Gëten, Peter Anton Brentanon, Maksimiliane fon La Rosin (që u martua me Brentanon) dhe Karl Vilhelm Jerusalemin. Jerusalemi kreu vetëvrasje natën e 29 ose 30 tetorit 1772. Ai qëlloi veten në kokë me një pistoletë që kishte huazuar nga Kestneri. Këto ngjarje u trilluan në roman për të përshkruar trazirat emocionale të personazhit kryesor, Verterit, i cili vret veten në dëshpërim, pasi bie në dashuri me një grua të fejuar me një burrë tjetër.

Gëte, në moshën 24 vjeçare, e përfundoi romanin në pesë javë e gjysmë shkrim intensiv.

Pjesa më e madhe e këtij romani, që pasqyron reagimin ekstrem të një të riu ndaj dashurisë së parealizuar, paraqitet në formën e letrave që Verteri, një artist i ri me temperament të ndjeshëm dhe pasionant, i shkruan mikut të tij, Vilhelmit. Këto letra japin një përshkrim intim të qëndrimit të tij në fshatin imagjinar **Valhaim**, ku banorët e thjeshtë e kanë magjepsur me mënyrën e tyre të jetesës. Atje ai njeh **Sharlotën**, një vajzë të bukur që kujdeset për motrat dhe vëllezërit pas vdekjes së nënës së tyre. Verteri bie në dashuri me të, edhe pse e di që ajo është e fejuar me Albertin, një burrë 11 vjet më i madh. Verteri kalon disa muaj duke zhvilluar një miqësi të ngushtë me të dy. Trishtimi i tij bëhet aq i padurueshëm sa ai duhet të largohet nga Valhaim për Veimar, ku njeh **Frojlain von B.** Ai kthehet përsëri në Valhaim dhe vuan edhe më shumë, sepse Charlota dhe Albert tashmë janë të martuar. Çdo ditë bëhet një kujtesë e dhimbshme, sepse dashuria e tij nuk do të realizohet kurrë. Charlota, nga dhembshuria dhe respekti për bashkëshortin, vendos që Verteri të mos e vizitojë shpesh. Ai e viziton një herë të fundit dhe të dy pushtohen nga emocionet kur ai i reciton një pjesë nga përkthimi i tij i veprës së **Osianit**.

Që më parë, Verteri kishte lënë të kuptohej se një nga tri personazhet e trekëndëshit të dashurisë – Charlota, Alberti ose Verteri – duhej të vdiste për të zgjidhur situatën. I paafte të lëndojë dikë tjetër, ai vendosi t'i japë fund jetës dhe e qëlloi veten në kokë, por vdiq vetëm pas 12 orësh. Romani përfundon me një aludim që Charlota mund të vdesë nga dhimbja e madhe e zemrës: “Nuk do të them asgjë për... dhimbjen e Sharlotës... Jeta e Sharlotës ishte e humbur.”

Fragment nga vepra “Vuajtjet e djaloshit Verter”

4 Maj

Sa i lumtur jam që jam larguar! Miku im i dashur, çfarë gjëje e çuditshme është zemra e njeriut! Të largohem nga ti, prej të cilit kam qenë i pandarë, të cilin e dua aq shumë, dhe megjithatë të ndihem i lumtur! E di që do të më falësh. A nuk janë lidhjet e tjera të vendosura nga fati posaçërisht për të munduar një mendje si e imja? E mjera Leonorë! E megjithatë, nuk ishte faji im. A ishte faji im që, ndërsa hijeshitë e veçanta të motrës së saj më jepnin një kënaqësi të ëmbël, në zemrën e saj të brishtë lindi një ndjenjë për mua? E megjithatë, a jam krejtësisht i pafajshëm? A nuk i nxita unë emocionet e saj? A nuk u ndjeva i magjepsur nga ato shprehje kaq të singerta të natyrës, të cilat, megjithëse në të vërtetë nuk ishin aq gazmore, shpesh na argëtonin? A nuk... por ah! çfarë është njeriu që guxon të akuzojë kështu vetveten?

Miku im i dashur, të pretoj se do të përmirësohem; nuk do të vazhdoj më, siç e kam zakon, të bluaj në mendje çdo shqetësim të vogël që mund të më sjellë fati. Do të shijoj të tashmen, dhe e kaluara për mua do të mbetet e kaluar. Pa dyshim ke të drejtë, miku im më i mirë: do të kishte shumë më pak vuajtje mes njerëzve, nëse ata dhe Zoti e di pse janë krijuar kështu nuk do ta përdornin imagjinatën kaq shumë për të rikujtuar dhimbjet e së kaluarës, në vend që ta përballonin me qetësi fatin e tyre të tanishëm.

Të lutem bëj mirësinë t'i thuash nënës sime se do të kujdesem për punët e saj sa më mirë që të mundem dhe se do ta njoftoj sa më shpejt për gjithçka. Kam takuar tezen time dhe e gjeta shumë larg nga të qenit ajo njeri i pakëndshëm siç thonë miqtë tanë. Ajo është një grua e gjallë dhe e gëzueshme, me një zemër shumë të mirë. I shpjegova padrejtësinë që i është bërë nënës sime lidhur me atë pjesë të trashëgimisë që i është mbajtur. Ajo më tregoi arsyet dhe motivet e sjelljes së saj, si edhe kushtet me të cilat është e gatshme ta kthejë të gjithë pjesën, madje edhe të bëjë më shumë se ç'kemi kërkuar.

Shkurt, për momentin nuk mund të shkruaj më shumë për këtë çështje; vetëm siguroje nënën time se gjithçka do të shkojë mirë. Dhe edhe një herë kam vënë re, miku im i dashur, se në këtë çështje të vogël keqkuptimet dhe neglizhenca shkaktojnë më shumë të këqija në botë sesa vetë ligësia dhe keqdashja. Në çdo rast, këto dy të fundit ndodhin më rrallë.

Për sa i përket gjërave të tjera, këtu jam shumë mirë. Vetmia në këtë parajsë tokësore është një balsam i ëmbël për shpirtin tim dhe pranverë e re, me premtimet e saj të bollshme, e gëzon zemrën time që shpesh dyshon. Çdo pemë, çdo shkurre është plot me lule; dhe njeriu do të dëshironte të shndërrohej në një flutur, për të fluturuar në këtë oqean aromash dhe për ta gjetur gjithë ekzistencën e tij në të.

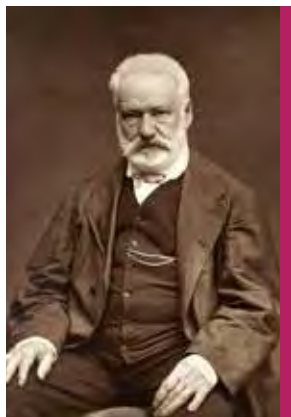

1. Pse konsiderohet Gjermania vendlindja e romantizmit?
2. Pse konsiderohet Gëteja shkrimtari më i madh i gjuhës gjermane?
3. Cilat ide spikasin në krijimtarinë letrare të Gëtes dhe cilat janë veprat më të rëndësishme?
4. Sqaroni lidhjen e jetës personale të autorit me jetën e Verterit.
5. Për sa kohë autori e përfundoi shkrimin e romanit “Vuajtjet e djaloshit Verter”?

ROMANTIZMI NË FRANCË

Romantizmi francez ishte një lëvizje kulturore dhe artistike që arriti kulmin ndërmjet fundit të shekullit XVIII dhe pjesës së parë të shekullit XIX. Kjo periudhë u shënua nga transformime të mëdha shoqërore, politike dhe ekonomike, të tilla si Revolucioni francez dhe Luftërat Napoleonike, të cilat ndikuan drejtpërdrejt në zhvillimin artistik dhe letrar të kohës. I karakterizuar nga një vlerësim i individit, i natyrës dhe i ndjenjës, Romantizmi francez solli një vizion të ri në art dhe letërsi. Artistët romantikë kërkuar të shprehnin ndjenjat e tyre më të thella, shpesh duke eksploruar tema të tilla si dashuria, vdekja, mbinatyrorja dhe nostalgjia. Karakteristikat e Romantizmit francez përfshijnë lartësimin e ndjenjave, vlerësimin e individualitetit, ndjekjen e lirisë dhe vlerësimin e natyrës. Emra të mëdhenj si Viktor Hygo, Ëzhen Dëlakrua dhe Alfred de Museti ishin figura të rëndësishme në Romantizmin francez, duke kontribuar në forcimin e kësaj lëvizjeje si një nga lëvizjet kryesore artistike të shekullit XIX. Një nga momentet kryesore të romantizmit francez ishte botimi i veprës "Të mjerët" e Viktor Hygos, e cila u bë kryevepër e romantizmit në letërsinë botërore.

Viktor Hygo

"Kush hap dyert e një shkolle, mbyll dyert e një burgu"

Jeta dhe veprimtaria letrare

Viktor Hygo lindi më 26 shkurt 1802 në Bézanson të Francës. Ai jetoi 83 vjet dhe, siç shprehej vetë, "e mbushi shekullin e tij".

Fëmijërinë e kaloi pjesërisht në Francë dhe pjesërisht në Itali e Spanjë, së bashku me të atin, i cili ishte ushtarak në shërbim të Bonapartit. Viktor Hygo është një nga përfaqësuesit më të mëdhenj të romantizmit francez. Me parathënien e dramës "**Kromuelli**" ai hodhi bazat teorike të romantizmit, ndërsa me shfaqjen "**Hernani**" kjo rrymë triumfoi mbi klasicizmin në Francë. Ai krijoi në të tri gjinitë letrare, por u shqua veçanërisht si poet romantik.

Në lirikë, përmbledhja "**Ode dhe balada**" shfaqti tiparet kryesore të romantizmit: imagjinatë të gjallë, figura të pasura, kontraste dhe ndjenjë historike. Në vëllime si "**Soditjet**" dhe "**Legjenda e shekujve**", poezia e tij fiton thellësi filozofike dhe trajton historinë e njerëzimit.

Në dramaturgji, ai paraqiti personazhe të shtypur dhe tema nga historia e afërt, duke zbatuar parimet romantike. Si romancier, trajtoi përplasjen mes së mirës dhe së keqes dhe dhembjen njerëzore, sidomos në romanet "**Katedralja e Parisit**" dhe kryeveprën "**Të mjerët**", ku shfaqet qartë humanizmi i tij.

Viktor Hygo vdiq në maj të vitit 1885 dhe u varros në Panteon, vendi ku prehen eshtrat e burrave më të mëdhenj të kombit francez.

Të mjerët

Romani “Të mjerët” është një roman epike, i cili pasqyron jetën e shtresave të varfra dhe të shtypura të Francës së shekullit XIX. Struktura e tij është e ndërlikuar dhe përfshin disa plane, ndërthurje ngjarjesh dhe një numër të madh personazhesh.

Në qendër të veprës qëndron Zhan Valzhani, një ish-i dënuar që ndiqet gjatë gjithë jetës nga ligji dhe nga paragjykimet shoqërore. Falë mëshirës së priftit, ai ndryshoi rrënjësisht jetën e tij dhe vendosi t’u ndihmojë të mjerëve: Fantinës, Kozetës, Gavroshit, Mariusit, Ternadierëve, popullit të Parisit, në krah të cilit luftoi në barrikada.

Konflikti ndërmjet Zhan Valzhanit dhe Zhaverit, inspektorit të policisë dhe përfaqësuesit të ligjit të rreptë dhe të pamëshirshëm, shpreh përplasjen ndërmjet ligjit formal dhe drejtësisë morale. Personazhe të tjera, si Fantina dhe Kozeta, tregojnë vuajtjet e grave dhe fëmijëve në një shoqëri të padrejtë. Fantina ishte viktimë e varfërisë dhe hipokrizisë shoqërore, ndërsa Kozeta, e mbrojtur nga Zhan Valzhani, simbolizon shpresën dhe dashurinë e pastër.

Romani përmban ndërhyrje historike, etike dhe filozofike, dhe paraqet ngjarje të rëndësishme si beteja në barrikadat e Parisit, duke treguar përpjekjet e popullit për liri dhe drejtësi. Mesazhi kryesor i veprës është se shoqëria nuk mund të ndërtohet mbi ndëshkimin dhe dhunën, por mbi dashurinë, mëshirën dhe solidaritetin njerëzor.

Dashurinë dhe simpatinë e veçantë për të vuajturit, për të shtypurit dhe për të mjerët, Viktor Hygo e shfaq në veprimet dhe fatet e personazheve të tij. Ai tregon se mëshira dhe humanizmi janë forcat që mund të ndryshojnë jetën e njerëzve dhe të shoqërisë.

Të mjerët (fragment)

Heroizmi i bindjes pasive.

Porta u çel.

U çel vrik, kat e kat sikur dikush t'a shtynte me vertik dhe vendosmëri.

Hyri brenda një burrë.

Këtë burrë e njohim që më parë. Është udhëtari që sapo e pamë të endej poshtë e lart, duke kërkuar ku të fuste kokën. Hyri brenda, bëri një hap dhe u ndal, duke lënë portën të hapur prapa tij. Çantën mbi sup, shkopin në dorë, ai kishte në sy një shprehje të ashpër dhe guximtare, të lodhur dhe të dhunshme. Zjarri i vatrës hidhte dritë mbi të. Ai ishte i llahtarshëm. Ishte një fanitje ogurzezë.

Zonja Magluarë nuk pati as fuqi të lëshonte ndonjë britme. Ajo u drodh e tëra dhe mbeti gojëhapur.

Zonja Baptistinë u kthye, e pa burrin që po hynte dhe u çua pergjysëm nga frika, pastaj, duke e sjellë pak e nga pak kryet nga oxhaku, filloi të vështonte të vëllanë dhe fytyra e saj u bë thellësisht e qetë dhe e kthjellët.

Ipeshkvi i kishte ngulur burrit një vështim të qetë. Tek po hapte gojën, padyshim për t'a pyetur mysafirin e porsaardhur se çfarë dëshironte, burri mbështeti të dyja duart mbi shkopin e vet, i endi sytë me radhë mbi plakun dhe gratë dhe, papritur që të fliste ipeshkvi, ai tha me zë të lartë:

- Ja si është puna. Unë quhem Zhan Valzhan. Jam njeri i dënuar me punë të rënda. Kam bërë nëntëmbëdhjetë vjet burg. Ka katër ditë që jam liruar dhe po udhëtoj për në Pontarlier, që është vendqëndrimi im. U bënë katër ditë që po udhëtoj që nga Tuloni. Sot kam bërë dymbëdhjetë

lega në këmbë. Sonte, me të ardhur në këtë vend, vajta në një bujtinë, por më përzune për shkak të pasaportës sime të verdhë që paraqita në bashki. Ashtu duhej. Vajta në një bujtinë tjetër dhe aty më thanë: "Hiq s'këtejmi!" Vajta te njëri, vajta te tjetri, por asnjëri s'deshi të dinte për mua. Vajta edhe në burg, por portieri s'ma hapi porten. Isha edhe në stelën e një qeni. Edhe qeni me kafshoi e me përzuri sikur të ishte njeri. A thua se edhe ai e dinte se kush isha unë. Mora e shkova arave për të fjetur jashtë, nën dritën e yjeve. Por as yje nuk kishte. M'u duk se do të binte shi dhe s'do të kishte zot mëshirëmadh që ta ndalonte, kështu që u ktheva përsëri në qytet për të gjetur strehë nën ndonjë portë. Atje, te sheshi, po shtrihesha për të fjetur mbi një pllakë guri. Një grua shpirtmirë më tregoi shtëpinë tuaj dhe më tha: "Trokit atje", dhe trokita. Ç'është

këtu? Mos jeni bujtinë? Të holla kam, për të paguar. Njëqind e nëntë franga e pesë su kam fituar në burg me punë gjatë nëntëmbëdhjetë vjetëve. Jam gati të paguaj. S'më ha merak, para' kam. Jam shumë i lodhur, dymbëdhjetë lega në këmbë s'i thonë shaka, pastaj më griu edhe për të ngrënë. A më pranoni të qëndroj?

- Zonja Magluarë, - tha ipeshkvi, - shtoni edhe një pjatë më tepër.

Burri bëri tre hapa dhe iu afrua llambës që ishte mbi tryezë.

- Pa daleni, një herë, - tha ai, sikur të mos e kishte kuptuar mirë, puna qëndron ndryshe. A dëgjuat mirë? Unë jam i burgosur, njeri i dënuar me punë të rëndë. Vij nga burgu. Nxori nga xhepi një fije letre të madhe ngjyrë të verdhë dhe e shpalosi.

- Ja pasaporta ime. Është e verdhë siç e shihni. Kjo shërben për të më dëbuar ngado që vete. Doni ta lexoni? Sa për të lexuar di unë. Kam mësuar në burg. Ka një shkollë atje, për ata që duan. Ja, shikoni se ç'kanë vënë në pasaportë: "Zhan Valzhan, i burgosur i liruar, lindur në ..." kjo aq ju bën juve... "Ka ndenjtur nëntëmbëdhjetë vjet në burg. Pesë vjet për vjedhje me dhunë. Katërmëdhjetë për arsye se është orvatur të arratiset katër herë. Ky njeri është shumë i rrezikshëm". Ja! Të gjithë më kanë flakur jashtë. Ju, a dëshironi të më pranoni? Bujtinë është kjo? Doni të më jepni për të ngrënë e për të fjetur? Mos keni ndonjë haur?

- Zonja Magluarë, - tha ipeshkvi, - do të shtroni çarçafë të bardhë në shtratin e kamares.

Zonja Magluarë doli për të zbatuar urdherat.

Ipeshkvi iu kthye burrit:

- Zotëri, uluni dhe ngrohuni. Pas pak do të hamë darkë, dhe shtratin do t'jua përgatitin në kohën që do të hani darkë. Këtu burri kuptoi gjithçka. Shprehja e fytyrës së tij, gjer atëhere e zyrtë dhe e ashpër, erdh e u çel nga habia, dyshimi dhe gëzimi e u bë e jashtzakonshme. Filloi të belbëzonte si ndonjë i çmendur:

Vërtet? Si! Më pranoni? Nuk po më përzini? Unë jam i burgosur! Ju po më quani dhe zotëri! Më flitni dhe me ju! Këput qafën, qen i zgjebosur! Ja, kështu më kanë folur gjithmonë. Mua më ishte mbushur mendja top se do më dëbonit. Ja pse ju thashë që në fillim se kush jam. Oh! Ajo gruaja zemërmirë që më mësoi të vija këtu! Do të ha darkë! Pastaj edhe shtrat! Shtrat me dyshekë dhe çarçafë! Si gjithë bota! U bënë nëntëmbëdhjetë vjet që s'kam fjetur në shtrat! A, me gjithë mend e keni që të mos iki? Paskeni qenë njerëz të ndershëm! Veç asaj, unë kam edhe para. Do të paguaj mirë. Më falni, zoti bujtinar, por si ju quajnë? Do të paguaj sa të kërkonin. Qenkeni fisnik njeri. Jeni bujtinar, apo jo?

- Unë, - tha ipeshkvi, - jam një prift që banoj këtu.

- Prift! - vazhdoi njeriu. - Oh, një prift për kokën e priftit. Atëherë, nuk kërkonin para prej meje? Famullitari jeni ju, apo jo? Famullitari i kësaj kishës së madhe? Pa dale! Vërtet, sa i marrë paskam

qenë! S'jua vura re kapuçin që mbani në kokë. Gjithë duke folur, ai kishte vendosur çantën e shkopin në një qoshe, pastaj kishte vënë pasaportën në xhep dhe ishte ulur. Zonjusha Baptistinë po e vërente me butësi. Ai vazhdoi:

Qenkeni shpirt njeriu, zoti famullitar, S'i përbuzkeni të tjerët. Është gjë e madhe kur ke një prift të mirë. Atëherë, nuk paskeni nevojë t'ju paguaj?

-Jo - tha ipeshkvi, - mbajini të hollat. Sa keni? Mos thatë njëqind e nëntë franga?

- E pesëmbëdhjetë su, - shtoi burri.

- Njëqind e nëntë franga dhe pesëmbëdhjetë su, dhe sa kohë bëtë për t'i fituar ato?

Nëntëmbëdhjetë vjet. -Nëntëmbëdhjetë vjet!

- Ipeshkvi psherëtiu thellë.

Zonja Magluarë hyri. Ajo solli një pjatë dhe e vuri mbi tryezë. - Zonja Magluarë - tha ipeshkvi, - vëreni atë pjatë sa më afër zjarrit. - Dhe, duke u kthyer nga mysafiri i tij, tha: -Era e natës është acar në Alpet. Duhet të keni ftohtë, zotëri, apo jo?

Sa herë që thoshte atë fjalë zotëri, me atë zërin e tij të ëmbël e të thellë dhe me atë çiltërsi, fytyra e burrit merrte dritë. Zotëri një të burgosuri, është si një gotë ujë i pijshëm për udhëtarin e "Meduzës", që po mbytet, në mes të detit. Të poshtëruarit kanë etje për kujdes e përfillje.

1. Pse Viktor Hygo njihet si një figurë e rëndësishme e letërsisë franceze?
2. Cilat janë disa nga veprat më të njohura të Viktor Hygos dhe çfarë temash trajtojnë ato?
3. Shpjegoni pse "Të mjerët" mund të klasifikohet njëherazi si roman social, psikologjik, kriminalistik, aventuresk, erotik dhe idesh?
4. Cili është roli i dialogut?
5. Pse Zhan Valzhani cilësohet në fillim të fragmentit "udhëtarin"?

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe dhe diskutoni për përshtypjet rreth fragmentit. Cili do të ishte qëndrimi juaj ndaj njeriut që ka kryer dënimin për një faj të caktuar? A është e drejtë t'i japësh atij "dënimin e përjetshëm"? Zgjidhni një përfaqësues që do t'ua prezantojë grupeve të tjera përshtypjet tuaja si grup.

Detyrë:

Gjej epitetet e përdorura nga autori për të realizuar portretin e Zhan Valzhanit.

Veprimtari

Analizoni dhe komentoni shprehjen "Të poshtëruarit kanë etje për kujdes e përfillje".

ROMANTIZMI NË RUSI

“Në vitet 1820 Romantizmi u bë ngjarja kryesore e jetës letrare, qendra e ringjalljes dhe polemikave të zhurmshe. Romantizmi në Rusi u formua përpara se vendi të hynte në një periudhë transformimesh borgjeze. Ai pasqyronte zhgënjimin e popullit rus në rendin ekzistues dhe shprehte forcat shoqërore që filluan të zgjohen, dëshirën për rritjen e vetëdijes publike”, thotë Gureviçi për shfaqjen e romantizmit në Rusi në librin e tij “Romantizmi në letërsinë ruse”.

Romantizmi në letërsinë ruse të shekullit të 19-të ishte një fenomen i gjerë dhe i larmishëm. Më parë ai ndahej në dy lloje: konservator dhe revolucionar. Megjithatë, kjo ndarje është shumë subjektive. Romantizmi në letërsinë ruse pretendonte lirinë e individit, pavarësinë e tij të brendshme, lirinë e shprehjes dhe inkurajonte shprehjen e individualitetit.

Aleksandër Pushkin

Fjalorth

internim - dënim sipas të cilit i dënuari është i detyruar të qëndrojë në një vend të caktuar për një kohë.

dekabristë - një grup oficerësh, fisnikësh dhe intelektualësh rusë që organizuan një kryengritje kundër pushtetit carist.

“Unë dua të jetoj, që të vuaj dhe mendoj”

Jeta dhe veprimtaria letrare

Aleksandër Sergejeviç Pushkini është një nga figurat më të shquara të letërsisë ruse dhe botërore. Ai lindi më 6 qershor 1799 në Moskë. Si shumë fëmijë të tjerë aristokratë, edhe Pushkini e kreu liceun në Car-skoje Sello, afër Petërburgut.

Në rininë e hershme, Pushkini u frymëzua nga idetë e Revolucionit Francez dhe nga lëvizjet çlirimtare në Europë. Poezitë e tij të para kishin karakter të hapur politik dhe shprehnin revoltë kundër autokracisë cariste. Për këtë arsye, pushteti e konsideroi si poet të rrezikshëm dhe e dënoi me internim në jug të Rusisë dhe në Kaukaz (1820–1824), ku krijimtaria e tij u pasurua me motive të lirisë, dashurisë dhe konfliktit mes individit dhe shoqërisë. Në poezinë “Liria” ai kundërshton hapur tiraninë dhe mbron drejtësinë shoqërore. Edhe pse i prekur nga dështimi i dekabristëve, ai nuk e humbi besimin te ideali i lirisë.

Në poemat romantike si “**Ciganët**” dhe në veprën simbolike “**Kalorësi i bronzë**”, Pushkini trajton raportin mes individit dhe pushtetit. Kulmi i krijimtarisë së tij është romani në vargje “**Eugjen Onjegini**”, ku paraqitet figura e “njeriut të tepërt” dhe jepet një pasqyrë e gjerë e shoqërisë ruse.

Në prozë, Pushkini hodhi themelet e realizmit rus me stil të qartë e të përmbajtur. Në veprat si “**Bija e kapitenit**” dhe “**Dubrovskij**”, ai trajton çështje shoqërore dhe historike, duke shprehur simpati për popullin, por duke dënuar dhunën. Trashëgimia e tij ndikoi thellë në letërsinë ruse dhe botërore.

Analizë e veprës “Eugjen Onjegini”

Një nga risitë më të mëdha të realizmit të Pushkinit në romanin “Eugjen Onjegin” është mënyra se si ai ndërton figurën e heroit kryesor. Onjegini nuk paraqitet si hero romantik i jashtëzakonshëm, por si një njeri i zakonshëm i kohës së tij, me dobësi, zhgënjime dhe paaftësi për të vepruar. Ai është i vetëdijshëm për kotësinë e jetës aristokratike, por nuk ka forcë për ta ndryshuar. Kjo e bën figurën e tij të thellë dhe realiste.

Pushkini e quan Onjeginin “mik” dhe “shok”, duke treguar një afërsi të veçantë shpirtërore me personazhin. Nëpërmjet tij, autori shpreh krizën morale të aristokracisë ruse dhe pasivitetin e saj shoqëror. Onjegini ka mendime të përparuara, por mbetet i pafuqishëm për t’i vënë në jetë. Romani përbëhet nga nëntë kapituj, ndërsa kapitulli i dhjetë mbeti i papërfunduar dhe u dogj nga vetë Pushkini. Sipas studiuesve, ai do të trajtonte kryengritjen dekabriste dhe qëndrimin e Onjeginit ndaj saj. Megjithatë, edhe pa këtë kapitull, romani jep një pasqyrë të plotë të zhvillimit shpirtëror të heroit.

Onjegini shihet shpesh si përfaqësues i “njeriut të tepërt” në letërsinë ruse të shekullit XIX, një individ me aftësi dhe ide, por i paralizuar nga mungesa e vullnetit dhe rrethanat shoqërore. Sidoqoftë, Pushkini e trajton këtë figurë me dhembshuri, duke e parë si produkt të kohës dhe shoqërisë.

Figura e Lenskit përfaqëson një tip tjetër aristokrati të ri. Ai është poet romantik, idealist dhe emocional. Lenski beson te ndjenjat e pastra, te miqësia dhe dashuria, por nuk e njeh mirë jetën reale. Dueli i tij me Onjeginin ka një domethënie simbolike: përplasjen mes idealizmit romantik dhe realizmit të ftohtë. Vdekja e Lenskit shënon fundin e iluzioneve rinore dhe thellon dramën morale të romanit.

Ndër figurat më të ndritura të veprës është Tatjana Llarina, heroina më e dashur e Pushkinit. Ajo është e thjeshtë, e ndershme dhe e lidhur fort me natyrën dhe botën e brendshme shpirtërore. Tatjana mishëron shpirtin dhe idealin moral të autorit. Dashuria e saj për Onjeginin është e pastër dhe e sinqertë, por ajo nuk pranon ta shkelë nderin dhe detyrimin moral, edhe kur ai më vonë i shpreh ndjenjat.

Pas martesës, Tatjana përshtatet me jetën aristokratike, por nuk humb thelbin e saj moral. Ajo mbetet besnike ndaj parimeve të saj dhe përfaqëson forcën e karakterit femëror. Për Pushkinin, Tatjana është “kurora e bukurisë së rrallë shpirtërore”.

Një moment kulmor i romanit është letra e Tatjanës dërguar Onjeginit, e cila konsiderohet ndër faqet më të bukura të letërsisë ruse. Në të shprehet thellësia e ndjenjave, sinqeriteti dhe guximi emocional i heroinës.

Në përfundim, “Eugjen Onjegin” mbetet një vepër madhore që përmbledh fatet individuale të personazheve dhe dramën shoqërore dhe morale të një epoke të tërë. Nëpërmjet realizmit të thellë psikologjik dhe karaktereve të paharrueshme, Pushkini krijoi një roman që vazhdon të mbetet aktual dhe i rëndësishëm edhe sot.

LETRA E TATJANËS DËRGUAR ONJEGINIT

Po marr guximin t'ju shkruaj...
Ç'do deshnit më veç shpirtit tim?
E di, se është e drejta juaj
Të më dënoni me përçmim.
Po ju që shihni si po vuaj
Me pak mëshirë, sado pak,
Nuk do më sprapsni zemërak!
Më parë desha të rri e qetë;
Për turpin tim besomëni:
Ju s'do të dinit kur se si,
Po të mund të shpresoja vetë,
Që kur e kur me plot hare,
Të kem t'ju shoh këtu tek ne,
Që t'ju dëgjoj si kuvendoni,
T'ju them një fjalë dhe pastaj
Në zemër veç një mall të mbaj,
Veç gjer sërish të më takoni...
Po thonë se ju s'rrini dot:
Në fshat të heshtur ju mërzi;
E ne... ne rrojmë më të kotë,
Plot gas se vini e na aviti.
Pse arthtë vetë ashtu në fshat,
Na gjetët tek ky vend i qetë?
T'ju njoh s'do kisha kurrë fat,
S'do kisha turbullim' e shkretë.

Duk' u qetuar (kushedi!),
Një miku mund t'i bëhesha mike,
Dhe shoqe e jetës dhe besnike
Dhe zonj' e ndershme për shtëpi.
Një tjetër... Jo, askujt në jetë
Nuk do t'i falnja dashuri!
E ka vendosur Qielli vetë,
Jam e jotja në përjetësi!
Gjithë jeta ime më pat qenë
Një peng se ty do të takoj;
Se Zoti jetën ma ka dhënë
Gjer në varr të t'adhuroj...
Përhera të kam ëndërruar;
Të ndjeja thellë m'u në gjit,
Me at vështrim që më trondit.
Në zemër shpesh ta kam dëgjuar
Ty zërin... Jo s'ish ëndërrim!
Dhe sapo hyre, të kuptova,
Më preke fort, u përvëllova,
Thashë është ai thesari im!

S'është e vërtetë? Po, T'e kam ndier;
Më flisje; kur me dhembshuri
Ndhimoja njerëzit e mjerë,
A kur në shpirtin tim të mjerë
Më sillte lutja qetësi.

1. Si ndikuan rrethanat historike dhe shoqërore në krijimtarinë e Pushkinit?
2. Cilat janë veprat më të njohura të Pushkinit dhe cila është kryevepra?
3. Cilat janë veçoritë kryesore të stilit dhe krijimtarisë letrare të Pushkinit?
4. Pse “Eugjen Onjegini” konsiderohet roman realist dhe cilat elemente të realizmit shfaqen në përshkrimin e personazheve?
5. Si ndikon letra e Tatjanës në zhvillimin e ngjarjeve të romanit?

Punë në grupe:

Ndahuni në tri grupe. Çdo grup analizon një figurë kryesore të romanit "Eugjen Onjegini" të Aleksandër Pushkinit.

Grupi 1 – Onjegini: Çfarë tiparesh ka ai? Pse quhet “njeri i tepërt”? A është fajtor për fatin e tij?

Grupi 2 – Lenski: Çfarë përfaqëson ai? Çfarë simbolizon dueli me Onjeginin?

Grupi 3 – Tatjana: Cilat janë cilësitë morale të saj? Pse ajo konsiderohet figura më e ndritur e romanit? Çfarë tregon “Letra e Tatjanës” për karakterin e saj?

Detyrë:

Duke u bazuar në fragmentin e mësipërm, analizoni momentin e “Letrës së Tatjanës”. Çfarë ndjenjash shpreh Tatjana në letër, çfarë tregon kjo letër për karakterin dhe botën e saj shpirtërore, dhe pse ky moment konsiderohet kulmor në roman?

ROMANTIZMI NË SHBA

Në Amerikë romantizmi u zhvillua pak më vonë. Faza fillestare daton në periudhën 1820-1830, ndërsa ajo pasuese në periudhën 1840-1860 të shekullit XIX. Të dyja fazat u ndikuan jashtëzakonisht nga trazirat civile, si në Francë (e cila shërbeu si shtysë për krijimin e Shteteve të Bashkuara), ashtu edhe drejtpërdrejt në vetë Amerikën (lufta për pavarësi nga Anglia dhe lufta ndërmjet Veriut dhe Jugut). Në Europën e shekullit XIX, Romantizmi u pasqyrua në të gjitha format muzikore dhe të artit. Letërsia amerikane e kësaj periudhe bazohet në rikonceptimin e njohurive dhe zhanreve të marra nga Europa dhe të ndërthurura me një mënyrë të veçantë të jetesës dhe ritmin e një kontinenti ende të ri e pak të njohur. Në Amerikë, letërsia mori drejtimin e vet me shfaqjen e Edgar Alan Posë, një poet, shkrimtar tregimesh të shkurtra, publicist dhe kritik, i cili ishte një nga pararendësit e simbolizmit.

Edgar Alan Po

“Gjithçka që shohim ose që na duket është veçse një ëndërr brenda një ëndrre”

Jeta dhe veprimtaria letrare

Edgar Alan Po lindi më 19 janar 1809 në Boston. Ai ishte shkrimtar, redaktor dhe kritik letrar amerikan. Po është i njohur për poezitë dhe veçanërisht për tregimet e tij të misterit dhe të kobshmes. Ai konsiderohet gjerësisht si një figurë qendrore e Romantizmit në letërsinë amerikane. Po është konsideruar në përgjithësi shpikësi i zhanrit të letërsisë detektive. Ai dhe veprat e tij ndikuan në letërsinë e ShBA-së, në mbarë botën, si dhe në fusha të specializuara të tilla si kozmologjia dhe kriptografia, duke u shfaqur në të gjithë kulturën popullore në letërsi, muzikë, filma dhe televizion. Një numër i shtëpive të tij sot janë kthyer në muze. Shkrimtarët e sotëm të letërsisë së misterit në ShBA vlerësohen me një çmim vjetor të njohur si çmimi "Edgar". Fan Noli përktheu në shqip dy poemat e tij më të njohura: "Korbi" dhe "Anabel Li". Po vdiq në Baltimor më 7 tetor 1849, në moshën 40 vjeç; shkaku i vdekjes së tij është i panjohur.

Veprat e tij më të famshme janë poemat "**Korbi**" dhe "**Anabel Li**", si dhe tregimet "**Zemra që tradhton**" dhe "**Macja e zezë**" etj.

Poezia “Korbi”

Kjo poezi u botua për herë të parë në shqip më 1918, në revistën "The Adriatic Review" (Revista Adriatike). Në parathënien që shoqëron versionin shqip, përkthyesi Fan S. Noli, ndër të tjera, thotë: "Korbi" është vjersha më e mallëngjyer dhe më artistike e vjershëtorit amerikan Edgar Alan Po. Mund të thuhet që s'ka shoqe në letërsinë botërore. Është përkthyer në tërë gjuhët europiane.

Poezia "Korbi" flet për një student, të cilit i ka vdekur e dashura. Ai është i mbyllur në dhomën e tij dhe lexon libra magjie, me shpresën se do ta gjejë një mënyrë që ta shohë edhe një herë Lenorën. Është i lodhur, i trallisur dhe dremit. Jashtë fryn një furtunë e tmerrshme. Befas dikush troket. Studenti hap derën dhe i thotë vizitorit të urdhërojë brenda, po asnjëri nuk hyn dhe në errësirë i duket sikur dëgjon emrin Lenorë. Kthehet në odë dhe dëgjon përsëri trokitje.

Atëherë hap dritaren dhe hyn brenda një korb, i arratisur nga furtuna. Korbi rri mbi statujën e Pallades, perëndeshës së urtësisë, përmbi derën e odës së tij. I tronditur nga mendimi se mos i kishte ardhur shpirti i Lenorës prej librave magjikë që lexonte, studentin me të parë korbin qetësohet dhe qesh. Furtuna e jashtme, turbullimi i brendshëm, nata e errët dhe librat magjikë e bëjnë atë të mendojë që ai Korb, i cili fliste, ishte i dërguar prej Qiellit a prej Skëterrës. Ndoshta erdhi që t'u japë fund hidhërimeve të tij. E pyet nëse dëshiron që ta shohë prapë Lenorën. Korbi i përgjigjet me fjalën që dinte: Kurrë më. Studenti, i zemëruar, përpiket ta dëbojë korbin, po ai nuk ikën; dëshiron që të rrijë, që t'ia çjerrë zemrën me sqepin e tij dhe t'ia nxijë jetën me hijen e tij të zezë. Edgar Allan Poe e shkroi këtë vjershë më 1845 kur e shoqja e tij u sëmur dhe s'kishte më asnjë shpresë shërimi. Siç themi shqip, e qau për së gjalli.

KORBI

Një mesnate të bezdisur
Tek këndonja i zalisur
Disa prralla dhe magjira
Të një shkence të harruar,
Tek dremitja i kapitur
Befas vjen një e trokitur,
Me ngadalë e goditur
Përmi derë t'odës sime.
"Dikush është, thashë, jashtë
Që troket mbi derën time".
Vetëm kjo dhe asgjë më.

Ah, e mbanj nër mënt fort mirë,
Ishte dimr' i ftoht' i ngrirë
Dhe n'oxhakun shkrimp të nxirë
Urët shuheshin në hi.
Desha të gëdhihej dita,
Se më kot nga librat prita
Të më ngushëllonte drita
Për të lumturën Lenorë,
Vajz' e rrallë dhe rrezore
Q'i thon' Engjëjtë Lenorë,
Përmi dhë pa emër më.

Era frynte që përjashta,
Rrihte perdet e mëndafshta
Dhe më ngjethte dhe më derdhte
Tmere që s'i ndjeva kurrë.
Dhe tani, që të pushonte
Zemr' e mjerë që lëftonte,
Goja po më bëlbëzonte:
"Dikush do të hyjë brënda;
Ndonjë vizitor i vonët
Që kërkon të hyjë brënda.
Kjo do jet' e asgjë më."

Mblodha veten menjëherë
Edhe frikë më pa ndjerë:
"Zot' i thom, a Zonjë, fajin
Ndjemani, ju lutem shumë,
Se për Zotin po dremitnja,
Aq' e hollë ish trokitja
Aq' e lehtë ish goditja
Përmi derë t'odës sime,
Sa mezi ma zuri veshi".
Dhe e hapa derën sheshit.
Errësir' e asgjë më.

Syrin thellë n'errësirë
Shumë ndënja në drithtirë,
Ëndërra duke shikuar
Që njeri s'ka ëndërruar;
Mirpo nat' e errët heshte
Edhe tjetër gjë s'më theshte
Veç një emër që më deshte
Pëshpëritur si "Lenorë!".
Këtë un' e pëshpërita,
Dikush m'u përgjeq: "Lenorë".
Vetëm kjo dhe asgjë më

N'odë prapë më të kthyer
Shpirti ndezur, zemra thyer,
Përsëri vjen një trokitje
Pak m'e fortë se më parë.
"Pa dyshim, pa fjalë, thashë,
Dikush është aty jashtë.
Duhet vajtur, duhet parë
Që të zgjidhet ky mister.
Hesht, moj zemër e zhuritur,
Që ta zgjith këtë mister!
Era është e asgjë më".
Hap ahëre xhamen time
Kur me shumë fërfëllime
Brënda hyn një Korb i mvrejtur
Madhështor i kohës vjetër.
As u fal, as përshëndoshi,
As bën tjetër punëboshi,
Po si zot më shkon trimoshi
Dhe qëndron mi derën time –
Ngjitet mi një bust Pallade
Mun mbi derë t'odës sime –
Ngjitet, rri, dhe s'bën gjë më.

Më zu gazi, më shkoi tmeri
M'atë Korb të zi si Ferri,
Që po mbahej aq' i rëndë,
Aq' i lartë, dhe i thom:
"Ndonëse je perçepërë,
S'ka dyshim, je trim i ndjerë,
Korb i mvrejtur, i vrerosur,
Arratisur zall më zall;
Thuam' emrin tënt me nam
Anës detit Plutonian!"
Thotë Korbi: "Kurrë më."

U çudita fort, pa masë
Kur dëgjova Korb të flasë,
Ndonëse ajo përgjigje
S'kishte as kuptim, as lidhje;
As asnjë s'munt të më thotë
Që nonjë njeri në botë
Gjer tani ka parë shpëndë
Mun mbi derë t'odës tij,
Shpënd' e shtazë mi shtatujë
Mun mi derë t'odës tij,
T'emëruar "Kurrë më."

Mirpo Korbi rrinte shtruar
Përmi bustin e latuar
Dhe thosh vetëm atë fjalë
Që nga shpirti plot me flagë.
Asnjë pendë më s'lëvizte
Asgjë tjetër s'mërmëriste,
Edhe zemra më thërriste:
"Miq' e tjerë ikn' e shkuan;
Nesër edhe ky do t'ikë
Si dhe shpresat që m'u shuan."
Thotë Korbi: "Kurrë më".

I habitur nga përgjigja
Që më tha kur nuk e prisnja,
"Pa dyshim kjo fjalë, thashë,
Është e vetëma që di,
Q'e mësoi nga i zot' i mjerë,
Derëmbyllur, derësterrë,
Që e ndoqi, e ndoqi zia
Dhe e shoqti lebetia.
Gjersa vaj' i shpresës tij
S'qe veç dëshpërim i ri
Edhe kurrë, kurrë më."

Edhe Korbi më mbërtheu
Dhe në gas buzën ma ktheu.
Shpejt, pra, një kolltuk rotova
Edhe derës iu afrova;
Edhe i ndënjur ëndërronja
Dhe me mendjen po kërkonja
Që të gjenja, të zbulonja
Ç'desh të thoshte Korb' i Zi,
Korb' i mvrejtur, i vrerosur
Arratisur zall më zall
Me dy fjalë "Kurrë më".

Këtë desha të çkoqitnja
Po as fjalë nuk i flisnja
Korbi që me sy prej prushi
Zemrën si me zjarr ma mbushi;
Kështu rrinja i trallisur
Pshtetur kryet mi përkresën
Kadifeje të qëndisur
Që e ndritte llamba sipër,
Mbi të cilën ah, e mjera,
Do mos pshtetet më përsipër,
Do mos pshtetet kurrë më.

Era u dent përmi qilimet
Me temjan nga Serafimet
Që u tingëllinin zilet
Posht' e lart në dysheme.
"Ja, me Engjëj, mor i mjerë,
Të çoi Zoti këtë herë
Prehje, prehje dhe nepënthë
Të harrosh Lenorën lart.
Pi, gëlltit këtë nepënthë
Dhe harro Lenorën lart!"
Thotë Korbi: "Kurrë më".

"Profet, thashë nëmërendë,
Po profet qofsh, djall a shpëndë!
Qoftë se të çoi shtrëngata
A Shejtan" i Ferrit Zi,
Të përhumur, të patrëmbur
Tek ky vent i shkret' i dhëmbur,
Tek ky burk me tmer i shëmbur,
Thuajmë, vërtet, të lus:
A ka në Gallad ballsam?
Thuaj, thuajmë, të lus!"
Thotë Korbi: "Kurrë më".

Profet, thashë, nëmërendë,
Po profet qofsh, djall a shpëndë!
Për një Qiell dhe Perëndi
Që po lusim un' e ti,
Thuajm' i zemrës që mban zi
A do shoh n'Eden të shenjtë
Vajzën a do kap të shtrenjtë
Q'i thon' Engjëjtë Lenorë,
Vajz' e rrallë dhe rrezore,
Q'i thon "Engjëjtë Lenorë?"
Thotë Korbi: "Kurrë më".

"Mbylle gojën, dreq a shpëndë!
Ngrihem dhe thërres më këmbë,
"Çporru prapë mun në djall,
Në skëterrë dhe në zall!
Pëndë mos më shkunt të zezë
Të më rrej' e të më ndezë;
Mos lër shenjë të gënjeshtëtrës
Që më the, po shko prej derës!
Nxirma qipin tënt prej zemrës,
Thyej qafën jashtë derës!"
Thotë Korbi: "Kurrë më".

Edhe Korb' i Zi i humbur
Qëndron edhe i patundur
Mbi të zbetin bust Pallade
Mun mbi derë t'odës sime.
Edhe sytë i shkëndritin
Si prej djajsh që ëndërritin
Edhe llamba që ndrit sipër
Ja heth hijen përmbi dhë;
Shpirti im nga ajo hije
Që valon atje mbi dhë
Do mos ngrihet kurrë më.

Letra e vjedhur - Edgar Allan Poe

Në një mbrëmje të errët të vjeshtës, unë dhe miku im Dupin ishim ulur në dhomën tonë të leximit në Paris, kur dera u hap papritur dhe hyri prefekti i policisë. Ai dukej i shqetësuar dhe, si zakonisht, kërkoi ndihmën e Dupinit për një çështje delikate.

-Është vjedhur një letër shumë e rëndësishme,- tha ai. Një person me pozitë të lartë e ka marrë nga dhoma e një zonje të njohur dhe mund ta përdorë për ta shantazhuar. Ne kemi kërkuar në çdo cep të shtëpisë së dyshuarit, por asgjë nuk kemi gjetur.

Dupin e dëgjoi me qetësi, me sytë e mbuluar nga hijet e dritës së kandilit.

Ju keni kërkuar në mënyrën tuaj,- tha ai më në fund. Por ndonjëherë gjërat më të fshehta janë ato që qëndrojnë më në sy.

Prefekti u largua i dëshpëruar, por pas disa ditësh u kthye përsëri, dhe këtë herë Dupin, me një buzëqeshje të lehtë, i dorëzoi letrën e humbur.

I habitur, prefekti pyeti se si e kishte gjetur.

-Shumë thjesht,- tha Dupin. Kur di si mendon një njeri, nuk ke nevojë për llupë apo polici. Mjafton të shikosh aty ku të tjerët nuk guxojnë, në vendin më të dukshëm.

1. Pse Edgar Allan Poe konsiderohet si figurë qendrore e Romantizmit në letërsinë amerikane?
2. Në ç'mënyrë "Korbi" pasqyron gjendjen shpirtërore të autorit, duke pasur parasysh
3. rrethanat personale kur u shkrua poezia?
4. Si paraqitet gjendja psikologjike e studentit në poemë dhe si ndikon atmosfera?
5. Çfarë simbolizon korbi në poemë? A është ai një figurë reale?
6. Çfarë rëndësie ka përkthimi i Fan Nolit për njohjen e Posë në kulturën tonë?

Punë në grupe:

Ndahuni në tri grupe. Çdo grup analizon një aspekt të fragmentit dhe përgatit një prezantim të shkurtër.

Grupi 1 – Ngjarja dhe personazhi: përshkruani situatën në të cilën ndodhet studenti. Si paraqitet gjendja e tij emocionale? Çfarë roli ka kujtimi i Lenorës në zhvillimin e ngjarjes?

Grupi 2 – Atmosfera dhe elementet romantike: analizoni rolin e natës, furtunës, errësirës dhe librave magjikë. Si ndikojnë këto elemente në krijimin e misterit dhe tensionit?

Grupi 3 – Simbolika dhe mesazhi: shpjegoni çfarë simbolizon korbi dhe fjala "Kurrë më".

A mendoni se poezia flet vetëm për humbjen personale apo ka një kuptim më të thellë?

Detyrë:

Duke u bazuar në fragmentin e lexuar nga tregimi i shkurtër "Letra e vjedhur", shkruani një tekst të ngjashëm që do të përmbajë mister, fshehtësi dhe emocione. Më pas jepni mendimin tuaj personal rreth ndjenjës që ju la fragmenti?

Fjalorth

trallisur - i trullosur, i shastisur, huton; bën që të të merren mendtë

ROMANTIZMI MIDIS POPUJVE TË BALLKANIT

Romantizmi luajti një rol të rëndësishëm në formimin e lëvizjeve kombëtare të popujve të Ballkanit. Ishte një përgjigje ndaj rënies së perceptuar të vlerave tradicionale dhe nevojës për një identitet të ri. Romantizmi theksoi identitetin unik kulturor dhe historik të secilit komb ballkanik, duke çuar në zhvillimin e himneve kombëtare dhe ringjalljen e folklorit. Kjo periudhë vu në pah edhe shfaqjen e letërsisë dhe të artit nacionalist, që lartësuan bukurinë dhe veçantinë e rajonit të Ballkanit. Ndikimi i Romantizmit mund të shihet në mënyrën se si kombet e Ballkanit kanë shprehur identitetin e tyre kombëtar nëpërmjet muzikës, letërsisë dhe artit, shpesh duke reflektuar trashëgiminë e tyre të posaçme kulturore dhe narrativat historike.

Franc Preschern

“Miku i vërtetë njihet në fatkeqësi.”

Jeta dhe veprimtaria letrare

Franc Prescherni lindi më 3 dhjetor 1800 në fshatin Vërba, në Slloveni. Ai konsiderohet poeti më i madh i letërsisë sllovene dhe një nga përfaqësuesit më të rëndësishëm të romantizmit evropian. Rëndësia e tij nuk qëndron vetëm në vlerat artistike, por edhe në rolin e madh që pati në formimin e identitetit kombëtar slloven dhe në ngritjen e gjuhës amtare në nivel letrar.

Arsimin fillor e kreu në vendlindje, ndërsa shkollën e mesme në Lubjanë dhe Klagenfurt. Studimet universitare për drejtësi i ndoqi në Vjenë. Gjatë qëndrimit në Vjenë qytet u njoh me letërsinë klasike greko-romake dhe me rrymat letrare bashkëkohore europiane, veçanërisht me romantizmin. Prescherni u ndikua nga poetë të mëdhenj evropianë, çka e ndihmoi të sillte forma të reja poetike në letërsinë sllovene.

Vdiq më 8 shkurt 1849 në qytetin Kranj, në moshën 48-vjeçare.

Është me rëndësi të theksohet se 8 shkurti festohet si Dita Kombëtare e Kulturës në Slloveni, ndërsa poezia “Përshëndetja” është bërë himn kombëtar i shtetit slloven. Franc Prescherni mbetet simbol i kulturës, gjuhës dhe ndërgjegjes kombëtare. Veprat kryesore të tij janë: “**Kurorë sonetesh**”, “**Pagëzimi pranë Savicës**”, “**Përshëndetja**”, “**Gazelat**”, “**Poezi**”.

Analizë e veprës - “Kurorë sonetesh”

“Kurorë sonetesh” është një nga veprat më të ndërlikuara dhe më të përkryera në aspektin formal në letërsinë europiane të shekullit XIX. Ajo përmban pesëmbëdhjetë sonete, të ndërtuara sipas një skeme shumë të rreptë artistike. Katërmëdhjetë sonetet e para janë të lidhura ndërmjet tyre, sepse vargu i fundit i secilit sonet bëhet vargu i parë i sonetit pasardhës.

Soneti i pesëmbëdhjetë, i quajtur soneti magjstral, përbëhet nga vargjet e para të të gjithë soneteve të mëparshme. Kjo strukturë e ndërlikuar dëshmon nivelin e lartë intelektual dhe artistik të poetit. Në këtë vepër, dashuria paraqitet si një ndjenjë e pastër, ideale dhe shpirtërore, por njëkohësisht si burim dhimbjeje dhe vuajtjeje. Poeti tregon se ndonjëherë ndjenjat më të forta dhe më të bukura nuk mund të realizohen, dhe kjo shkakton konflikt të thellë të brendshëm. Stili dhe struktura e veprës ndihmojnë në thellimin e këtyre ndjenjave. Përdorimi i figurave letrare, i metaforave dhe i imazheve ndihmon për të paraqitur emocionet e brendshme dhe konfliktin shpirtëror. Nëpërmjet këtij ndikimi, vepra i jep lexuesit mundësinë të ndjejë dhe të reflektojë mbi dashurinë e parealizuar dhe ndikimin e saj mbi jetën dhe shpirtin e njeriut.

Në përmbledhje, vepra tregon se dashuria ideale është një ndjenjë e fuqishme dhe e ndërlikuar, që sjell bukuri, frymëzim dhe dhimbje njëkohësisht.

Megjithatë, “Kurorë sonetesh” nuk kufizohet vetëm në temën e dashurisë. Në shumë vargje, Presherni shpreh shqetësimin për fatin e popullit sloven, i cili në atë kohë ishte i shtypur politikisht dhe pa liri kombëtare. Poeti e lidh vuajtjen e tij personale me vuajtjen e kombit, duke krijuar një paralelizëm mes fatit individual dhe atij kolektiv.

Vepra “Kurorë sonetesh” konsiderohet kryevepër poetike sepse bashkon në mënyrë të përkryer formën e përsosur, emocionin e thellë dhe mesazhin kombëtar e humanist. Kjo dëshmon se poezia slovene mund të arrijë nivele të barabarta me poezinë më të zhvilluar europiane.

Vargje nga “Kurorë sonetesh”

“Në zemër mbaj plagën e dashurisë,
që as koha, as fati nuk mund ta shërojë.
Sa herë e kujtoj fytyrën tënde,
shpirti më dridhet si valë e furtunës.”

Ky fragment pasqyron shumë nga tiparet e veprës:

- ♦ **Dashuri e parealizuar** – ndjenja e thellë për Julija Primic.
- ♦ **Intensitet emocional** – shpreh dhimbjen dhe mallin e poetit.
- ♦ **Romantizëm** – përdor figura të natyrës dhe metafora për të pasqyruar emocionet e brendshme.
- ♦ **Stil formal i përsosur** – struktura e sonetit është e ndërtuar me kujdes dhe mjeshtëri.

Analizë e veprës “Pagëzimi pranë Savicës”

“Pagëzimi pranë Savicës” është një poemë epiko-romantike e botuar më 1836. Vepra trajton konfliktin ndërmjet besimit pagan dhe krishterimit në tokat slovene gjatë Mesjetës. Personazhi kryesor, Çërtomiri, është një pagan që lufton për lirinë dhe traditat e popullit të tij.

Pas humbjes në betejë, mbetet i vetëm dhe i dëshpëruar. Në këtë gjendje krize shpirtërore takon të dashurën e tij, Bogomilën, e cila tashmë është bërë e krishterë. Bogomila përfaqëson paqen, besimin dhe sakrificën, ndërsa Çërtomiri simbolizon krenarinë, rezistencën dhe konfliktin e brendshëm. Në fund pagëzohet, jo si fitore të krishterimit, por si akt sakrifice për mbijetesën e popullit.

Tema kryesore e veprës është konflikti ndërmjet ideale dhe reales, ndërmjet bindjeve personale dhe domosdoshmërisë historike. Poema ka karakter romantik për shkak të theksimit të ndjenjave të forta, dramës së individit dhe përdorimit simbolik të natyrës.

1. Përshkruani jetën dhe ndikimin e arsimit në formimin e Preshernit.
2. Cila është kryevepra poetike dhe cilat janë veçoritë e saj kryesore?
3. Cila është kryevepra epike e tij dhe çfarë ngjarjeje trajton?
4. Përmendni disa figura letrare dhe simbole që përdor në veprën "Kurorë sonetesh".
5. Cila ishte tema kryesore në veprën "Pagëzimi pranë Savicës"?

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe dhe analizoni se si përdoren në fragmentin e dhënë metaforat dhe figurat e natyrës ("plaga e dashurisë", "shpirti më dridhet si valë e furtunës") për të shprehur konfliktin e brendshëm të poetit? Çfarë efekti krijojnë te lexuesi?

Detyrë:

Duke u bazuar në fragmentin e lexuar "Pagëzimi pranë Savicës", shkruani një analizë, në të cilën do të trajtoni: si paraqitet gjendja shpirtërore e Çërtomirit në momentin e vetmisë, çfarë simbolike ka natyra (uji, burimi dhe shkëmbinjtë) në këtë fragment, a paraqitet vendimi i tij si dorëzim apo si sakrificë? Në analizën tuaj përdorni terma letrarë si: simbol, konflikt i brendshëm, romantizëm, ideal, domosdoshmëri historike.

ROMANTIZMI NË LETËRSINË MAQEDONASE

Romantizmi në Maqedoninë e Veriut u shfaq gjatë shekullit të XIX, brenda kuadrit të lëvizjeve më të gjera të rilindjes kombëtare dhe kulturore në Ballkan. Ai nuk u zhvillua si një lëvizje e pastër letrare si në Francë ose Gjermani, por si pjesë e një rilindjeje kulturore dhe kombëtare, që synonte zgjimin e vetëdijes, gjuhës dhe traditës kombëtare. Karakteristikat kryesore të romantizmit në Maqedoninë e Veriut ishin: zgjimi kombëtar dhe patriotizmi, interesi për artin popullor (këngë, legjenda dhe zakone), lufta për liri, emocionaliteti, idealizimi i atdheut dhe i popullit. Përfaqësuesit më të njohur të Romantizmit maqedonas janë: Konstantin Milladinovi, Dimitar Milladinovi dhe Grigor Përliçevi.

Konstadin Miladinov

“Më jepni krahë t’i vë, dhe në arat tona të fluturoj”

Jeta dhe veprimtaria letrare

Konstantin Milladinovi është themeluesi i poezisë artistike maqedonase. Ai lindi në 1830 në Strugë. Studioi në disa vende të ndryshme gjatë gjithë jetës së tij, por mësuesi i parë ishte vëllai i tij i madh Dimitar. Shkollën fillore e kreu në vendlindje, të mesmen në Janinë dhe u regjistrua në studime në Fakultetin e Filozofisë në Athinë. Në Moskë studioi Filologji Sllave. Atje u sëmur nga tuberkulozi dhe u nis për në vendlindje. Gjatë rrugës takoi Josip Juraj Strossmajerin dhe shtypi "Përmbledhjen" në Zagreb. Vdiq më 18 janar 1862 në burgun e Kostandinopojës. Konstantin Milladinovi shkroi Parathënien e "**Përmbledhjes**", e cila përfaqëson përpjekjen e parë për një vepër shkencore në fushën e letërsisë popullore. Ai thekson rëndësinë e letërsisë popullore si treguesi më i pastër dhe më i besueshëm i individualitetit kombëtar. Të njohura janë rreth 15 poezi që dihet me siguri se janë shkruar nga Konstantini. Dy prej tyre kanë një tendencë gazetareske dhe propaganduese, ndërsa të tjerat kanë vlerë artistike. Një ndër poezitë më të njohura është "**Malli për Jugun**".

Fragment nga vepra “Malli për Jugun”

Krahë shqiponje sikur të vija,
Dhe në arat tona të fluturoja!
Në vendet tona unë të shkoja,
Të shihja Stambollin, Kukushin të shihja,
Të shihja nëse edhe atje dielli
Errët lind si këtu.

Nëse si këtu dielli më pret,
Nëse përsëri errët dielli ndriçon,
Në rrugë të largëta do të nisem
Dhe në ara të tjera do të ik,
Ku dielli ndrit me dritë të plotë,
Ku qielli mbjell yje.

Këtu është errësirë dhe errësira më mbështjell,
Dhe mjegull e zezë tokën mbulon:
Acare e dëborë dhe stuhi,
Erëra të forta e vorbullë;
Rreth e rrotull mjegulla e acare tokësore,
E në kraharor ftohtësi dhe mendime të errëta.

Jo, unë nuk mundem këtu të rri,
Jo, unë nuk mundem acarin ta shoh!
Më jepni krahë t'i vë,
Dhe në arat tona të fluturoj:
Në vendet tona unë të shkoj,
Të shoh t'bukurin Ohër, Strugën të shoh.

Atje agimi ngroh shpirtin,
Dhe dielli i ndritshëm zbret mbi mal;
Atje dhuntitë e forcës së natyrës
Me gjithë begatinë janë shpërndarë:
Liqen i kthjellët shndrit i bardhë

Ose nga era bëhet blu i thellë;
Fushë a mal kur shikon,
Kudo është bukuri hyjnore.

Atje, me gjithë zemër, në kavall të bie,
Dielli të perëndojë, e unë të vdes.

1. Pse konsiderohet Konstantin Milladinovi themelues i poezisë artistike maqedonase dhe çfarë përfaqëson Parathënia e “Përmbledhjes”?
2. Tregoni si lidhet jeta e tij (burgosja, sëmundja dhe mërgimi) me tematikën e poezisë “Malli për Jugun”.
3. Gjeni në poezi një metaforë ose simbol. Çfarë kuptimi marrin këto figura në lidhje me mallin e poetit?
4. Si përdoren kontrastet, dritë–errësirë dhe ngrohtësi–ftohtësi për të theksuar gjendjen shpirtërore të poetit?
5. Si paraqitet kontrasti mes vendit ku ndodhet poeti dhe vendit të tij të lindjes?

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe dhe diskutoni për ndjenjat që shpreh poeti në vargjet e poezisë dhe si paraqitet malli për vendlindjen. Prezantoni para grupeve të tjera diskutimet dhe gjetjet tuaja.

Detyrë:

Analizoni se çfarë simbolizojnë “krahët e shqiponjës” në poezi dhe pse poeti dëshiron t'i ketë ato. Më pas provoni të shkruani një tekst, ku me fjalët tuaja do të tregoni mallin që keni për diçka.

ROMANTIZMI NË LETËRSINË TURKE

Romantizmi në letërsinë turke u zhvillua gjatë shekullit XIX, sidomos në periudhën e reformave të Tanzimatit (pas vitit 1839). Ishte kohë transformimesh politike dhe kulturore në Perandorinë Osmane, kur shkrimtarët turq u ndikuan nga romantizmi francez dhe europian. Romantikët e Tanzimatit e shohin natyrën si një entitet të gjallë, shërues dhe pasqyrim të Zotit. Namik Kemal, një figurë e rëndësishme në letërsinë turke të epokës së Tanzimatit dhe një përfaqësues i fortë i lëvizjes, gjithashtu i afrohet natyrës me një perceptim romantik.

Namik Kemal

“Dashuria për atdheun është pjesë e besimit”

Jeta dhe veprimtaria letrare

Namik Kemali (21 dhjetor 1840 – 2 dhjetor 1888) ishte shkrimtar, poet, demokrat, intelektual, reformator, gazetar, dramaturg dhe aktivist politik osman, i cili pati ndikim në formimin e Osmanëve të Rinj dhe luftën e tyre për reformë qeveritare në Perandorinë Osmane gjatë periudhës së vonë të Tanzimatit, e cila çoi në epokën e parë kushtetuese në Perandori në vitin 1876. Kemali mbështeti nocionet e lirisë dhe të atdheut në dramën dhe poezitë e tij. Veprat e tij patën ndikim të rëndësishëm në krijimin dhe lëvizjet e ardhshme reformuese në Turqi, si dhe në territore të tjera ish-osmane. Veprat më të njohura të tij janë: **“Zgjimi”, “Xhezmi”, “Atdheu”, “Mallkimi i zi”, “Fëmija i varfër”**.

Analizë e veprës “Zgjimi”

"Intibah" (Zgjimi) është një nga veprat që Namik Kemali i shkroi sa ishte në mërgim në Magosa gjatë periudhës 38-mujore ndërmjet viteve 1873 – 1876. Kjo kohë konsiderohet periudha më produktive e jetës së tij letrare. Në këtë botim, përfshihet një letër që i shkroi Faik Reshadi, ndërmjet shtatorit dhe tetorit 1873, në të cilën Namik Kemali thotë se ka shkruar një tregim të quajtur "Pendimi i fundit". Letrës së lartpërmendur ia shtoi edhe parathënien e romanit, ndërsa arriti të merrte leje për shtyp nga Ministria e Arsimit vetëm në fund të vitit 1875. Libri u botua në muajt e fundit të qëndrimit të tij në mërgim në Magosa, disa ditë pas kthimit të Kemalit në Stamboll. Personazhet e kësaj vepre janë: Ali Beu, një i ri 21-vjeçar nga Stambolli, i cili punon si nëpunës në Babiali (zyrat e qeverisë osmane); Mahpejkera, një grua e re mendjelehtë; Dilashuba, një skllave e re, e bukur dhe e virtytshme; Fatma Hanëmi, nëna e Ali Beut; Atif Beu, kolegu i Ali Beut; Mesuti, xhaxhai i Atifit.

"Intibah" konsiderohet romani i parë letrar në historinë e letërsisë turke. Ndikimi i lëvizjes romantike është i dukshëm në roman.

Përshkrimi i gjatë i Çamlicës në fillim të romanit është një shembull kryesor i këtij ndikimi romantik. Megjithatë, romani i referohet shpesh edhe kulturës osmane, ku çdo kapitull hapet me një varg nga një poet i letërsisë Divan, duke qenë një shembull i kësaj. Romani është frymëzuar nga letërsia popullore turke, nga historia e "Zonjës me Kamë", një rrëfim i vjetër tradicional turk (meddab).

Fragment nga "Zgjimi"

Eja, o stinë e pranverës, ti je burimi i qetësisë dhe i gjumit tim.

Ti je shoqja e zemrës sime, dëshira e shpirtit tim të trazuar.

Ditët e pranverës janë mëngjesi i gëzimit rinor të kësaj bote të plakur. Kur vjen pranvera, e gjithë toka, nga fillimi në fund, fiton një freski të re dhe zbulohet fshehtësia e "Ai e ringjall tokën pas vdekjes së saj". Ato pemë të thata si kocka që kanë hasur në ditën e mahsharit fillojnë të marrin sërish jetë. Atëherë, po t'u kushtohet vëmendje me syrin e reflektimit freskisë së tyre, është e mundur të shihet jeta që përhapet në trupin e tyre. Aq sa, po të shikohet gjallërimi në më të voglin prej tyre, njeriu mendon se në çdo grimcë të botës po shfaqet një shpirt. Kënaqësia shpirtërore që shihet në çdo anë të fushës, ndoshta po të quhet gëzim që ka marrë shpirt e trup, nuk do të ishte teprim.

Një nga bukuritë e mëdha të pranverës që e përçmojmë për shkak të shumësisë dhe zakonshmërisë së saj janë barishtet. A ka në botë ngjyrë më të ëmbël se e gjelbra, pika e ekuilibrit të ngjyrave? Në stinën e pranverës, sikur çdo grimcë e tokës të gjelbërohet. (Madje edhe disa zotërinj që e pandehin veten njerëz dhe që, të thuhet e vërteta, ndryshojnë nga bimët vetëm për nga aftësia për të lëvizur me vullnet, përpiqen të gjelbërohen kur hasin ndonjë zonjë këtej-andej.)

Veç kur barishtet fillojnë ta mbulojnë tokën me nuancat e tyre të çelëta e të errëta; kur pasqyrimi i reve pranverore formon valë e rrathë mbi livadhe; kur nëpër anë të fushës nisin të çelin grumbuj grumbuj lulësh të bardha! Kur deti fillon të valëzohet lehtë; kur era, me kalimin e saj të butë, shfaq në sipërfaqen e ujit dredha sikur të bënte naze ndaj një balli të pastër; kur valëzat e vogla dhe flluskat, duke rënë përpara erës, nisin të mblidhen diku, si jasemin i grumbulluar apo si petale jasemini të shpërndara që u japin shenjë miqve! Atëherë fushat i mendon si det që nga hareja i ka mbetur pa fuqi për lëvizje; ndërsa detin e mendon si fushë që nga entuziazmi ka nisur të lëvizë.

Sa herë shfaqen trëndafilat, duket sikur shumë fidanë të rinj e të bukur, duke u fshehur nga shikimet e huaja, janë strehuar në hijet e pemëve e mes gjetheve. Herë pas here, kur e gjejnë erën të përshtatshme, dalin nga mbulesat ku janë fshehur, afrohen buzë më buzë me njëri-tjetrin; kur era nis kundërshtimin, tërhiqen sërish në vetmi dhe, si të ndienin mall për njëri-tjetrin, buzëqeshin lehtë me dëshirë.

1. Cili ishte roli i Namik Kemal në periudhën e Tanzimatit dhe si lidhet veprimtaria e tij letrare me idetë e reformës dhe lirisë?
2. Numëroni veprat më të rëndësishme të autorit?
3. Në çfarë rrethanash historike u shkrua romani “Intibah (Zgjimi)” dhe cila periudhë llogaritet më produktivja e autorit?
4. Cila vepër konsiderohet romani i parë letrar në historinë e letërsisë turke?
5. Cilat janë tiparet romantike që vërehen në roman?

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe, diskutoni dhe analizoni si paraqiten personazhet kryesore (Ali Beu, Mahpejkera, Dilashuba) dhe çfarë simbolizojnë në planin moral dhe shoqëror?

Detyrë:

Duke u bazuar në fragmentin e lexuar nga romani “Zgjimi” (Intibah) i Namik Kemalit, analizoni si paraqitet “zgjimi” i personazhit kryesor dhe çfarë mesazhi moral përcjell autori për rininë dhe zgjedhjet e gabuara. Në përgjigjen tuaj përfshini edhe një element romantik që vërehet në fragment (p.sh. përshkrimi i natyrës ose ndjenjat e theksuara).

ROMANTIZMI DHE RILINDJA KOMBËTARE SHQIPTARE

Në letërsinë shqiptare Romantizmi u lidh ngushtë me **Rilindjen Kombëtare Shqiptare**, një lëvizje kulturore, arsimore dhe politike që synonte ngritjen e vetëdijes kombëtare dhe çlirimin e vendit nga sundimi osman. Siç thekson studiuesi **Rexhep Qosja**, romantizmi shqiptar “nuk ishte vetëm një rrymë letrare, por edhe një program kulturor dhe kombëtar që synonte zgjerimin e ndërgjegjes për identitetin shqiptar” (Qosja, 1984). Rilindja Kombëtare Shqiptare u zhvillua kryesisht gjatë shekullit XIX dhe në fillim të shekullit XX, në një periudhë kur populli shqiptar ishte ende nën sundimin e Perandorisë Osmane. Në këtë kohë mungonin institucionet kombëtare, arsimit në gjuhën shqipe dhe organizimi politik i shqiptarëve. Për këtë arsye, veprimtaria e rilindësve u përqendrua në zhvillimin e kulturës, gjuhës dhe arsimit kombëtar.

Studiuesi **Robert Elsi** thekson se “Rilindja shqiptare ishte një përpjekje e gjerë kulturore dhe politike për të zgjuar ndjenjën kombëtare dhe për të krijuar themelet e një shteti shqiptar”. Një nga karakteristikat kryesore të romantizmit shqiptar ishte **dashuria për atdheun dhe për natyrën shqiptare**. Poetët dhe shkrimtarët e kësaj periudhe shpesh përshkruanin bukuritë e vendit, jetën e popullit dhe traditat kombëtare. Në veprat e tyre natyra paraqitej si simbol i identitetit kombëtar dhe i lidhjes së thellë të shqiptarëve me tokën e tyre.

Një tjetër karakteristikë e rëndësishme e Romantizmit dhe e letërsisë së Rilindjes ishte **idealizimi i historisë kombëtare dhe i figurave heroike**. Shkrimtarët e kësaj periudhe shpesh iu kthyen historisë së shqiptarëve, duke përmendur figura të mëdha si **Gjergj Kastrioti Skënderbeu**, i cili u bë simbol i qëndresës dhe i lirisë kombëtare. Nëpërmjet këtyre figurave, rilindësit synonin të forconin ndjenjën e krenarisë kombëtare dhe të frymëzonin popullin për përparim dhe liri.

Romantizmi shqiptar karakterizohej gjithashtu nga **theksimi i rolit të gjuhës dhe të arsimit** në zhvillimin e kombit. Rilindësit besonin se përhapja e arsimit dhe përdorimi i gjuhës shqipe në shkolla dhe në letërsi ishte kusht i domosdoshëm për formimin e identitetit kombëtar.

Kushtet shoqërore dhe politike të kohës ndikuan ndjeshëm në formimin e kësaj lëvizjeje. Shqiptarët jetonin në një periudhë të vështirë historike, ku mungesa e institucioneve kombëtare dhe ndasitë fetare përbënin pengesa për zhvillimin e identitetit kombëtar. Për këtë arsye, rilindësit u përpoqën të theksonin idenë e bashkimit të shqiptarëve përtej dallimeve fetare dhe krahinore. Në këtë kontekst, letërsia romantike shqiptare mori një rol të rëndësishëm në përhapjen e ideve të bashkimit, të lirisë dhe të përparimit.

MBLEDHËSIT E FOLKLORIT SHQIPTAR

Në përputhje me idealet kombëtare dhe predispozitat romantike, rilindësit i kushtuan vëmendje të posaçme mbledhjes dhe botimit të folklorit, i cili pati rëndësi në edukimin patriotik të shqiptarëve, për orientimin popullor të letërsisë artistike dhe për zbulimin e kulturës sonë në botën e jashtme. Shkrimtarja me origjinë shqiptare, Dora d'Istria, me studimin e saj në frëngjisht **“Kombësia shqiptare sipas këngëve popullore”** (1866), ngjalli një interes të madh nëpër Europë dhe entuziazmoi patriotët tanë, me të cilët ajo u lidh ngushtë.

Materiali i kulturës popullore u përdor gjerësisht në studimet dhe polemikat ideologjike e politike për të provuar mëvetësinë e kombit shqiptar, për t'i bërë të njohur botës virtytet, doket e zakonet, si dhe rrugën e përparimit historik të tij.

Një nga botimet më të hershme është **“Fjalori latinisht-shqip”** i **Frang Bardhit** (1635), ku përfshihen edhe shprehje e fjalë të urta popullore. Nga mesi i shekullit XIX, mbledhja e folklorit mori karakter më sistematik. Ndër mbledhësit më të shquar u dallua **Thimi Mitko** (1820–1890), i cili botoi më 1878 veprën e njohur **“Bleta shqiptare”**, që përfshin këngë, përralla, anekdota, fjalë të urta dhe gjëgjëza. Në parathënie autori shpreh qartë qëllimin për të ruajtur dhe përcjellë trashëgiminë shpirtërore të popullit shqiptar brezave të ardhshëm.

Botime folklorike u realizuan edhe nga arbëreshët e Italisë gjatë shekujve XVIII–XIX. Ndër më të njohurat është vepra **“Rapsodi të një poeme arbëreshe”** e **Jeronim De Radës**, e cila ruan vlera të mëdha artistike dhe historike.

Pas **“Rapsodi të një poeme shqiptare”** të De Radës (1866), u botuan **“Përmbledhje këngësh popullore dhe rapsodi shqiptare”** (1871) nga **Zef Jubani**, **“Valët e Detit”** (1908) nga **Spiro Dine**, etj. Interes të veçantë për folklorin treguan edhe arbëreshët **Zef Krispi** (1855), **Dhimitër Kamarda** (1866), **Mikel Markiani**, **Zef Skiroi**, me botimet dhe studimet e tyre. Me studimin dhe botimin e folklorit shqiptar u morën edhe disa autoritete të huaja të shkencës, si albanologët e shquar, kryesisht gjuhëtarë, **Gustav Majeri**, **Jan Jarniku**, **Holger Pedersen**, dhe mbledhës e studiues të ndryshëm të gjuhës e të folklorit, si **Karl Rainholdi**, **Auguste Dozoni** etj.

Poetë të shquar të Rilindjes e vunë krijimtarinë popullore në themel të veprave të tyre, duke qëndruar shumë pranë mënyrës popullore, veçanërisht poetikës së saj. Ndër më të njohurit janë **Jeronim de Rada**, **Gavril Dara i Ri** dhe **Andon Zako – Çajupi**.

1. Cilat janë karakteristikat kryesore të romantizmit në letërsinë shqiptare dhe si lidhen ato me Rilindjen Kombëtare?
2. Cilat kushte shoqërore dhe politike ndikuan në shfaqjen dhe zhvillimin e Rilindjes Kombëtare Shqiptare?
3. Pse rilindësit shqiptarë i kushtuan rëndësi të veçantë mbledhjes dhe botimit të folklorit?
4. Çfarë roli pati studimi i Dora d'Istrias **“Kombësia shqiptare sipas këngëve popullore”**?
5. Si u përdor kultura popullore për të provuar mëvetësinë dhe identitetin kombëtar të shqiptarëve?

LETËRSIA SHQIPTARE E ROMANTIZMIT DHE E RILINDJES KOMBËTARE

Jeronim de Rada

Jeta dhe veprimtaria letrare

Personaliteti më i shquar i romantizmit shqiptar nga arbëreshët e Kalabrisë është Jeronim de Rada.

De Rada lindi më 29 nëntor 1814 në fshatin Maki të Kozencës, afër kolegjit arbëresh të Kalabrisë, Shën Adrianit.

Në vitin 1822 De Rada filloi mësimet e para, ku u njoh me letërsinë antike dhe moderne, si dhe me idetë iluministe. Në atë kohë shkroi poemën **“Odisea”** me tercina në gjuhën italiane, por me subjekt shqiptar.

Në vitin 1834 shkoi të studiojë në Napoli për drejtësi. Aty u mor kryesisht me politikë dhe letërsi. Në sferën e letërsisë po lulëzonte një periudhë e artë; në Gjermani dhe në Angli krijonin Gëteja dhe Bajroni, në Itali dhe në Francë printe në ballë të lëvizjes letrare Leopardi, Hygoi dhe Lamartini. Në bibliotekën e De Radës gjendeshin emrat e këtyre shkrimtarëve krahas klasikëve të antikitetit, Homerit dhe Sofokliut. I frymëzuar prej tyre, De Rada shkroi veprën e tij madhore **“Këngët e Milosaos”** (1836), që hapi një rrugë të re në historinë e letërsisë shqipe. Më 1839 botoi poemën **“Serafina Topia”**.

Vdiq më 28 shkurt 1903 në Maki, Kalabri.

Veprat:

Krijimtaria letrare e De Radës është voluminoze dhe klasifikohet në: **vepra poetike, vepra dramaturgjike dhe vepra të tjera (studime kritike).**

Vepra poetike: poema liriko-epike **“Këngët e Milosaos”** (1836), botuar në Napoli, poema epiko-lirike **“Serafina Topia”** (1839), botuar në Napoli, poema epike **“Skënderbeku i pafan”** (1872).

Veprat dramatike: **“Numidët”**, tragjedi (1846); **“Sofonizma”**, tragjedi (1891).

Vepra të tjera: **“Parimet e estetikës”** (1861), **“Rapsodi të një poeme arbëreshe”** (1866), **“Shkronjat dhe gramatika e gjuhës shqipe”** (1894), **“Autobiologjia”** (1898-1899), **“Testamenti politik”** (1902) etj.

Këngët e Milosaos

Është një poemë liriko-epike, ku mbizotëron elementi lirik, por ka edhe elemente narrative. Kjo vepër hapi një rrugë të re në letërsinë shqipe, sepse me këtë roman në vargje, letërsia shqiptare fitoi vlera të mirëfillta artistike, duke iu shmangur përmbajtjes fetare.

Poeti e botoi këtë poemë tri herë (1836, 1847, 1873), duke e plotësuar dhe ripunuar. Ajo u bën jehonë betejave që zhvilloheshin në Shkodër e në rrethina të tjera kundër hordhivë osmane në vitet 1833–1835. Në frymëzimin e poetit ndikuan edhe heroizmi i shqiptarëve bashkëkohës arbëreshë.

Të gjitha këto janë vendosur në sfondin e shekullit XV, në epokën e ndritur të “Motit të madh”.

Motivet

Ngjarjet në poemë zhvillohen brenda një periudhe prej njëzet e dy vjetësh. Ato fillojnë më 7 qershor 1405 dhe mbarojnë më 7 maj 1423 në Shkodër (në të vërtetë në Maki, vendlindjen e poetit).

Historia e dashurisë së Milosaos, sundimitarit të Shkodrës, me Rinën e varfër, të bijën e Kallogresë, është në qendër të subjektit të kësaj poeme. Kjo dashuri merr shkas nga lidhja intime që pati poeti me bijën e një bariu. Ajo nuk mbetet thjesht një kujtim intim, një ditar lirik. Përkundrazi, gjithçka – ngjarjet, natyra, personazhet, ndjenjat, konfliktet – ngrihen në art.

Në poemë shkrihen natyrshëm ndjenja e dashurisë dhe e detyrës, shqetësimet e vogla (paragjykimet, thashethemet) dhe shqetësimet e mëdha që lidhen me të ardhmen e kombit; vdekja dhe jeta, fara shkatërruese e natyrës dhe fara ripërtëritëse e saj.

Vdekja e Rinës nuk është një dënim ose një fund i kërkuar sentimental, por një koncept i krishter i poetit për jetën. Për De Radën dashuria është më tepër se një pasion i papërmbajtur; ajo është virtyt dhe në botën e mbushur me vese dhe lakmi për pushtet, dashuria e virtytit fiton vetëm moralisht. Kjo ide zbut tragjizmin e kësaj poeme dhe fton në meditimin e pranimit të vdekjes, si diçka e dhimbshme, por edhe e natyrshme.

Motivi patriotik është i pranishëm në të gjithë poemën. Ai nis, së pari, në dashurinë që ka Milosaoja për vendlindjen, për njerëzit, për zakonet, festat e ndryshme; në shqetësimin kryesor të zonjës mëmë që e biri të shkojë në luftë; në vajtjen e Milosaos në luftë, në këngën përcjellëse të grave, etj.

Një ide e rëndësishme e poemës është ajo e kërkesës për barazi ndërmjet njerëzve. Ideat demokratike të poetit përmbajnë protestë kundër pabarazisë shoqërore dhe simpati për njerëzit e thjeshtë.

Në poemë pasqyrohen idetë filozofike dhe etike të poetit. De Rada e sheh jetën në lëvizje të pandërprerë: Bota kish ndërruar, kish ndërruar lisa. Pas fatkeqësisë lulëzon sërish gëzimi, pas vdekjes përsëri jeta. Ideja e bukurisë është e pranishme kudo në poemë. Pa të jeta nuk do të kishte kuptim; pa të njerëzit s’do mund të admironin natyrën, s’do mund të dashuronin, s’do mund të përballonin fatkeqësinë dhe në fund, s’do mund të vdisnin me dinjitet.

Personazhet

Personazhet kryesore të veprës “Këngët e Milosaos” janë: Milosao, Rina, e ëma dhe motra e Milosaos.

Të gjitha idetë e tij, De Rada i mishëroi në personazhet e veprës. **Milosaoja** ka tiparet e përgjithshme të një heroi romantik, me ide të përparuara të një djaloshi nga shtresa e idealizuar aristokrate.

Bota e tij intime, që shprehet nëpërmjet dashurisë së tij të madhe dhe të singertë ndaj Rinës së varfër, është e shoqëruar nga dashuria e madhe ndaj vendit; heqja dorë nga privilegjet e klasës së vet për hir të sinqeritetit dhe ndjenjës fisnike flasin për ndjenjat e tij humane.

Rina, e bija e Kallogresë, është një vajzë fshatare e padjallëzuar, punëtore e zemërmirë, besnike, përfaqësuese tipike e shtresave të varfra. Bukuria e saj fizike njësohet me pastërtinë shpirtërore dhe mençurinë.

Por Rina i takon edhe mjedisit patriarkal dhe nuk ka fuqi të shkëputet prej paragjykimëve të këtij mjedisi.

Nëna e Milosaos është përfaqësuese tipike e klasës aristokrate të shek. XV. Ajo është hijerëndë, kundërshton martesën e Milosaos me Rinën e varfër. Në anën tjetër, ajo është plot ndjenja patriotike dhe e ka si detyrë të saj dhe të fisnikërisë së vet që ta këshillojë të birin të shkoj në luftë për mbrojtjen e atdheut. Prandaj, autori këtë personazh e emëron **“Zonjë e madhe”**.

Natyra

De Rada si romantik, e soditi natyrën në mënyrë aktive. Natyra ishte për të jo vetëm objekt i suditjes, por edhe bashkëshoqëruese e ndjenjave të njeriut: ngushëlluese në rastet e dhimbjes e të hidhërimit, si dhe dyfish lumturuese kur njeriu është i gëzuar. De Rada është mjeshtër në përshkrimin e natyrës me tërë larminë e saj:

Mu në mes të gurëve
mbiu një re manushaqesh,
shenjë e pranverës së bardhë
me gazmend i venë vesh
zhurmërimësë së lumit...

I frymëzuar nga poezia popullore, De Rada i merr kurdoherë elementet nga natyra e vendit të tij, duke përdorur edhe toponime arbëreshe për t'i identifikuar më mirë vendet e ngjarjet.

Stili

“Këngët e Milosaos” është një vepër e ndërtuar mbi një plan të vetëm subjekti. Kjo vepër përbëhet nga tridhjetë këngë, të cilat nuk lidhen në mënyrë të drejtpërdrejtë me njëra-tjetrën. Autori futi midis tyre heshtjen si një mjet të fuqishëm artistik. Nënteksti që përdori De Rada në atë kohë ishte një qasje e re. Autori nuk pasqyron veprimin, por efektin e ndjenjës dhe përjetimet e heronjve në kulmet e jetës.

Ndonëse në dukje fragmentare, poema ruan unitetin e ndjenjës dhe të mendimit. Pikërisht prej këtij uniteti buron stili i përqendruar, i cili përbën një nga tiparet më kryesore të artit të De Radës. Megjithatë elementi tregimtar ndërthuret ngushtë me elementin lirik, vepra i përket llojit epiko-lirik, me një origjinalitet të spikatur, ku mbizotëron elementi lirik.

"Serafina Topia" është poemë epiko-lirike, që poeti e ripunoi dhe e botoi më 1843, me titullin "Një pasqyrë e jetës njerëzore". Për shkak të ideve patriotike mjaft të dukshme, censura burbone nuk e lejoji qarkullimin e saj.

Reethanat historike ku zhvillohen ngjarjet janë Shqipëria e mesit të shekullit XV. Serafina Topia ose siç e quan vetë poeti, princesha e Zadrimës, është bija e familjes Topia. Si heroinë qendrore, ajo shërben si mjet nëpërmjet të cilit poeti shpreh idealet romantike, humaniste dhe atdhetare të kohës së tij. Rikthimi në epokën e lavdishme të Skënderbeut i mundëson De Radës të theksojë se ajo ishte një periudhë e shquar jo vetëm për luftërat, por edhe për emancipimin e botës shqiptare.

Në atë kohë, për hir të atdheut, njeriu sakrifikonte edhe ndjenjën më të shenjtë – dashurinë. Të njëjtin sakrificë bën edhe Serafina, e cila, ndonëse e dashuruar me të riun Bozdar Stresën, pjesëtar i një familjeje rivale të Topiajve, pranon të martohet me princin Nikollë Dukagjinin. Ky veprim synon bashkimin e jugut me veriun e Shqipërisë në prag të pushtimit osman.

Për dallim nga "Këngët e Milosaos", në këtë poemë mbizotëron elementi epik, ndërsa figura e heroit ndërthuret me probleme sociale dhe psikologjike.

1. Nga se u ndikua poeti gjatë formimit shpirtëror dhe kulturor?
2. Çfarë zhvillimesh politike dhe letrare shënuan në kohën kur De Rada studioje në Napoli dhe cili ishte kontributi i tij?
3. Çfarë lloje veprash të karakterit të ndryshëm ka shkruar De Rada?
4. Cili ishte kontributi i De Radës në çështjen shqiptare si mësues, publicist dhe poet.
5. Prezantoni me fjalët tuaja përmbajtjen e poemës "Këngët e Milosaos".
6. Çfarë problemesh dhe idesh trajton De Rada në poemën "Serafina Topia" ?

Fjalorth

hordhi - emri i njërit prej bashkimeve shtetërore që u krijuan pas copëtimit të shtetit mongol.

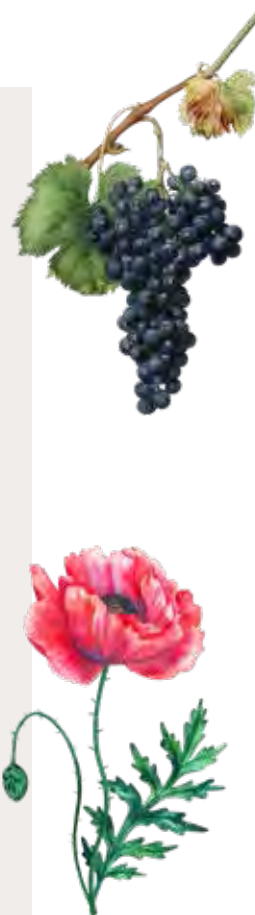
sfondi - Gjendja e përgjithshme, kushtet themelore ose mjedisi historik, shoqëror etj., në të cilin zhvillohet diçka.

Fragment nga “Këngët e Milosaos”

Kënga I

Bota kish ndërruar lisa,
 ujë i ri në det
 kaltrëronte n'ditn` e re;
 por lumbardha e Anakreontit
 Në Temp rronte e moçme.
 Nd'uj një dit' vate te mali
 e s'u kthye si e kish zakon.
 Veç që atë s'e thau bora,
 s'e përgjaku heshtëza,
 po u largua gjersa ra
 tek e bardha shpia ime.
 Kur n'agim tokë edhe shpi
 u zbuluan bashk' me detin,
 si hareja që del sysh,
 më zgjoi duke fërfëlluar qelqeve t'dritares.
 U patakta e ruajta jashtë:
 rrusht', pak aguridhe,
 dheut tonë i kishin hie;

lule liu të hapura,
 n'i tund era e i përzien,
 në atë ninull qeshin
 si ato lule-qielli.
 Ti vështroje dhe s'kujtoje
 asnjë mbëhi njerëzish
 Kallëzoret nëpër duajt
 po këndonin. Dheut huaj
 ahëre ndër time motra
 kisha arritur; mëma ime
 emrin tim thosh nëpër shpi.
 Një hare më rodhi kurmit,
 si hareja kur te shtrati,
 mbrëmanet, vajza e ngrohtë
 ndien për të parëzën
 sisët që m'i fryhen.

Studim teksti

- ♦ Çfarë ndryshimi sugjeron vargu “Bota kish ndërruar lisa, ujë i ri në det kaltrëronte n'ditn` e re”?
- ♦ Çfarë simbolizon “lumbardha e Anakreontit në Temp rronte e moçme”?
- ♦ Çfarë përshkruan poeti në momentin e agimit dhe çfarë atmosfere krijohet?
- ♦ Si lidhet figura e mëmës me ndjenjën e atdheut dhe të përkatësisë?

Analizojmë tekstin

- ♦ Cili është motivi kryesor që përshkon fragmentin?
- ♦ Çfarë roli luan natyra në pasqyrimin e gjendjes shpirtërore të poetit?
- ♦ Si ndërthuret dashuria familjare me dashurinë për vendlindjen?
- ♦ Çfarë simbolizon “e bardha shpia”?

Gjuha e tekstit

- ♦ Gjeni dhe shpjegoni metaforën në vargun “Bota kish ndërruar lisa”.
- ♦ Çfarë figure stilistike është përdorur në shprehjen “si hareja që del sysh”?
- ♦ Si përdoret personifikimi në përshkrimin e natyrës (p.sh. “kallëzoret po këndonin”)?
- ♦ Çfarë efekti artistik krijon krahasimi i fundit që lidhet me ndjesinë e vajzës?

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ Pse poeti e lidh përjetimin e rikthimit me një ndjenjë kaq intime dhe të thellë?
- ♦ Si e shpreh De Rada përjetimin e mallit nëpërmjet elementeve të natyrës?
- ♦ A është ky fragment më shumë një kujtim, një ëndërr apo një realitet?
- ♦ Çfarë mesazhi përcjell poeti për lidhjen e njeriut me vendlindjen?

Kënga II

Vreshtat ishin verdhëllore.
Erdh nga mali dhelpëra
me të lodhurat të bijat,
me të mbaruar të vjelat;
e at’ here kur ndër sheshe
fshihet dielli (si nën tokë
mëmat që kënduan në valle),
kur në Fjokat unë rashë.
E përveshur e e lartë,
me gërshet të pleksur
në një lidhëse të bardhë,
ish te kroi një vash’.
Te balli një mendim i kishte hije.
I lidhur te brezi i kaltër,
mbi truall i çik mandili.
Porsa që më ndiejti,
vasha drejt nga unë u suall,
gjifyrë edhe plot hije,
me një të trembur hare.

Trimi – Vajzë, a m’ep ti një pikë ujë?
Vajza – Sa të duash ti, bir zoti,
– Kuja bijë je ti, vashë?
Mos më je nga dheu i huaj?
Kur, djalosh, në Selanik
vajta, vashëzat nuk ishin
në katund me kaq hir.
Në çeret e ndezur,
vucën ajo ngrinte:
– Jam e bijë e Kollogresë,
ngriti ballët e zbuluar.
Duke shkuar asaj udhe,
gjembat që vareshin udhës
s’e gërvishtnin atë çupë:
me llërët përgjakur,
unë nga ballët ia rreshtja.
Dy buzë të qeshura,
njëj here të bardhë,
atë mbrëmje dukeshim.

Studim teksti

- ♦ Në ç’rrethana zhvillohet takimi mes trimit dhe vashës?
- ♦ Çfarë atmosfere krijon përshkrimi i natyrës në fillim të poezisë?
- ♦ Si paraqitet figura e vajzës në momentin e parë të takimit?
- ♦ Çfarë zbulojmë për prejardhjen e vajzës dhe si ndikon kjo në dialogun mes tyre?

Fragment nga “Këngët e Serafina Topisë”

Vdekja e Serafinës

Kur u gdhi nj'agim qershori,
Tek po ndahej nga kjo jetë
Serafina tha me vete:
Serafina - ...Nuk ka pak e m'u hoq syve
Një si perde e në çast pashë
Gjithë gëzimet që pata
Çupë, vashë e nuse-zonjë,
Që në gji më patën vdekur,
Si në gjumë vdes e djeshmja
Tok me botën e kaluar.
Bashkë të gjitha m'u shfaqën,
Si faqe përjetësie,
që tashmë po më hap «Ora»,

Pastaj një erë që në mbrëmje
Shtyu e fshiu retë e qiellit,
Sikur desh diçka të fshinte
Edhe nga shtëpitë e dheut,
Dhe drita q'u shkri pa ndierë,
Shkoi pa ndier se vdiq zonja
Që na la vetëm shëmbëllesën,
Mendje e fjalë, shkëlqimtare!

Studim teksti

- ♦ Cili është motivi kryesor që përshkon poezinë?
- ♦ Si trajtohet motivi i kujtesës dhe i rikthimit të së shkuarës?
- ♦ Çfarë lidhjeje krijohet mes jetës dhe përjetësisë?
- ♦ Si ndërthuren motivi i vdekjes dhe ai i dritës?

Gjuha e tekstit

- ♦ Çfarë figure stilistike është përdorur në shprehjen “Një si perde m'u hoq syve”?
- ♦ Si përdoret krahasimi në vargun “Si në gjumë vdes e djeshmja”?
- ♦ Çfarë simbolizon “era që shtyu e fshiu retë e qiellit”?
- ♦ Si realizohet personifikimi në vargun “drita q'u shkri pa ndierë”?

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ Pse poeti zgjedh agimin si moment të ndarjes nga jeta?
- ♦ A paraqitet vdekja si fund apo si kalim drejt përjetësisë?
- ♦ Çfarë tiparesh morale dhe shpirtërore i jepen figurës së Serafinës?
- ♦ Çfarë ndjesie mbizotëron në poezi: dhimbja, qetësia apo pranimi?

Gavril Dara i Riu

Jeta dhe veprimtaria letrare

Gavril Dara i Riu lindi më 1826 në Palac Adriano të Sicilisë, në një familje me traditë të pasur letrare. Familja Dara kishte dhënë një ndihmesë të rëndësishme në mbledhjen dhe botimin e këngëve popullore arbëreshe. Këtë traditë e nisi Gavril Dara Plaku dhe e vazhdoi Andrea Dara, ndërsa Gavril Dara i Riu e çoi më tej duke krijuar vepra origjinale letrare.

Mësimet e para i mori në kolegjin arbëresh të Palermos, ku më vonë përfundoi edhe studimet për drejtësi. Fillimisht u mor me krijimtari në gjuhën italiane dhe botoi përmbledhjen “Disa poezi” (1847), nëpërmjet të cilave shprehte ide me frymë revolucionare dhe mbështetje për bashkimin e Italisë.

Gavril Dara i Riu u bë i njohur sidomos me poemën “Kënga e sprasme e Balës”, një vepër që pati jehonë të madhe në kohën kur u botua dhe më pas. Me këtë krijim u rendit ndër përfaqësuesit më të shquar të letërsisë arbëreshe dhe të romantizmit shqiptar.

Veprat letrare kryesore të tij janë: **“Disa poezi”** (1847), **“Ana Maria Kominiatë”** (1864), **“Të zezat tona”** (1870), ndërsa vepra e tij më e rëndësishme, **“Kënga e sprasme e Balës”**, u përfundua para vitit 1878 dhe u botua më vonë. Ai vdiq më 1885 në kushte të vështira ekonomike.

Veprat e Gavril Darës së Ri

Poema **“Kënga e sprasme e Balës”** është një nga veprat më përfaqësuese të romantizmit shqiptar. Ajo përmbush tiparet thelbësore të kësaj rryme. Për nga përmbajtja dhe ndërtimi lidhet me romantizmin europian. Poema ndahet në katër pjesë dhe ka gjithsej nëntë këngë.

Subjekti ndërtohet mbi dy shtylla kryesore: dashurinë për atdheun dhe dashurinë për gruan. Nga këto dy drejtime buron ideja se lumturia personale nuk mund të ekzistojë pa lirinë e atdheut. Ndryshe nga disa vepra të tjera romantike, këtu nuk kemi konflikt të brendshëm të theksuar, por përpjekje për pajtim ndjenjash. Mesazhi i dytë i rëndësishëm është se vetëm nëpërmjet luftës së armatosur mund të arrihet çlirimi.

Në vepër shfaqen edhe ide si trimëria, bashkimi kombëtar dhe vetëflirimi si vlera morale të larta. Rrëfimtari luan rol të veçantë, duke u shndërruar në dëshmitar të ngjarjeve historike dhe në ruajtës të kujtesës kolektive. Koha në poemë ka rëndësi të veçantë. E kaluara historike, sidomos shekulli XV, paraqitet si epokë lavdie dhe qëndrese. Kjo kohë lidhet me frymën aktuale të kohës së autorit, duke e bërë veprën një thirrje për ndërgjegjësim kombëtar.

Personazhet dhe ndërtimi artistik

Personazhet kryesore janë **Nik Peta** dhe **Pal Golemi**, të cilët mishërojnë tiparet romantike: dashurinë e fortë, ndjenjën e detyrës ndaj atdheut dhe shpirtin kalorësiak. Ata vendosin idealin kombëtar mbi dashurinë personale.

Figura e Skënderbeut nuk është në qendër të veprimit, por paraqitet si autoritet moral dhe simbol i mençurisë dhe i trimërisë. Ai ndikon me fjalën dhe shembullin e tij.

Personazhi i Marës paraqitet si figurë e fuqishme femërore: e bukur, e mençur dhe trimëreshë. Ajo zgjedh sakrificën për dashurinë dhe atdheun, duke përjetuar një fund tragjik.

Poema mbështetet fuqishëm në traditën e këngëve popullore. Motive si rrëmbimi i vajzës, kthimi i unazës, betimi i luftëtarëve dhe sakrifica janë marrë nga folklori dhe janë përpunuar artistikisht.

Nga ana stilistike, vepra dallohet për përdorimin e antitezave, metaforave, epiteteve dhe krahasimeve. Kontrastet ndërtojnë tension emocional dhe heroik. Dara përdor me mjeshtëri vargun tetërrokësh, me ritëm të afërt me këngët popullore.

“Kënka e e sprasme e Balës” (fragment)

Mori bijë, bijë e Lalës,
Moj e bukur, e trishtuar,
Pse m'kujton motin e shkuar?
Ja, ku mjegulla e errët
Rrokulliset mal me mal
Sa lind dielli malit t'Gropës
Tundet, qesh i thelli shpat.
Por si ti, e bardhë, e kthejllët
Cipëza qiellit shtrihet
10 Me një rreth, o të pasosur
Erimët si ninëza jote"
Nga zjarret e pranverës
Seç ndriçojnë gjith kodrinat
Edhe tymi ngjyrë hiri
Me ret'vete e përzihet
Ngjarë kënkës së trishtuar
Që sjell era për së largu
Ja, dhe vashëzat pa brez,
Zën'të gjitha dor'më dorë,
Të thërrasin ty ndër vallet.
Pa kujdes këmba e djemvet
Hidhet rëndë ndë kangjelet,
Se e kan' zemrën tek ti.
O ti, lulja e hollë e maleve,
Oti, e para e vajzërisë
Ec atje ku në hare
Derdhet ari i moshës re
Edhe zemërzën gëzo

N'ëndërrën e ëmbël të
mëngjesit!
Lerja plakut, lerja Balës
T'errtët lisa, zhurm'n'e lumit,
Që, rrëmbyer malit t'egër,
Thellon shtratin me përrenjtë
Që më bren e m'përvëlom
Me të moçmet kujtime
Dyzet herë krah i dimrit
Rambi Honin e Brinjën
E i mbëloie i zbardhëlloi
E aq her'bleruan arat
Eugareve të Fushës,
Që kur mblodhi dheu i huaj
T'ikurit e të pafatët;
Dhe gëzimi q'atëher
Më nuk shkrepiti këso nate,
Që trut' krejt m'i errësoi
Para sysh më fluturojnë
Vite, trima e pun'të shkuara
Sikur era ndërron retë,
I shpërndan e i zvarris
E i përzie me frymë e gj
Moti shkon pa u kuptuar
Për të shkretin bari,
Por mbi ballët të ushtarit
Bien si plumba këto ditë,
Sepse me duar të ftohta

Brenda mu në varr e shtinë.
E këto ditë pushimi
Të helmuara si vdekja
Jan' për Balën, mori vajzë
Pse ky krah, tashti i dobët,
Shum'herë ushtën e vërvitis
Ndër ushtarë e bëmat tona
Shumë her'të bukurat vajza
Na i lëvduan e i kënduan
Tashti që eci në shkretirë
Vrulli i rinis'më lë
Por veç ti si rreze qielli
Lehtë e lehtë dimrit të egër
Shkon e gjen t'mjerin bari
Zbjerrë tek humbja e Llazit
Dhe e gëzon me afsh e dritë
Dhembje ndjen për të keqen time,
E këto ditë pushimi
Vjen me mua n'errësirë.

Studim teksti

- ♦ Si paraqitet Bala në fillim të këngës: si tregimtar apo si personazh?
- ♦ Pse fushat kishin mbetur ugarë?
- ♦ Pse ishin duart e ftohta ato që e shtinin ushtarin në varr?
- ♦ Pse poeti e quan atë kohë "Moti i madh" dhe çfarë bënë njerëzit atëherë?

Analizojmë tekstin

- ♦ Cilat janë temat kryesore që trajtohen në fragment?
- ♦ Si lidhen ndjenjat personale me historinë dhe ngjarjet e mëparshme të jetës së rrëfyesit?
- ♦ Cili mesazh për jetën, kohën dhe lidhjet njerëzore mund të nxirret nga fragmenti?

Gjuha e tekstit

- ♦ Cilat mjete artistike përdor autori (figura letrare) për të përshkruar natyrën dhe ndjenjat?
- ♦ Si ndihmon përdorimi i imazheve të natyrës (malet, dielli, dhe era) për të shprehur emocionet e rrëfyesit?
- ♦ Çfarë roli kanë kontrastet dhe ndërlidhja e ngjyrave dhe dritës në krijimin e atmosferës në fragment?

Detyrë:

Shkruani një tekst në formën e një kujtimi ose ndjesie personale që lidhet me natyrën ose njerëzit e dashur, duke u frymëzuar nga mënyra se si rrëfyesi shpreh ndjenjat e tij në fragment.

Zef Serembe

Jeta dhe veprimtaria letrare

Zef Serembe ishte një ndër shkrimtarët më të rëndësishëm arbëreshë të periudhës së Rilindjes Kombëtare. Ai lindi në vitin 1843 në Shën Kozmo Albanese (Strigari), në Kalabri. Ashtu si De Rada, edhe Serembe vinte nga fshatrat arbëreshe të zonës së Kozencës.

Në rininë e tij nisi të shkruante poezi. Një nga krijimet e tij të para ishte “Për lirinë e Venetisë” (1866), ku shpreh përkrahjen për lëvizjen kombëtare italiane dhe për bashkimin e Italisë. Më vonë botoi edhe poezi të tjera me frymë patriotike, si ato kushtuar Dora d’Istrias.

Serembe vazhdoi të jetonte në kushte të vështira, i papunë dhe gjithnjë e më i dobët nga shëndeti. Vdiq në vitin 1901, në qytetin San Paolo.

Jeta e Serembes konsiderohet ndër më të dhimbshmet në historinë e letërsisë sonë. Vështirësitë ekonomike e shëndetësore, zhgënjimi nga shoqëria, natyra e tij e ndjeshme dhe dashuria e pafat, bënë që ai të mos gjente qetësi në jetë. Megjithatë, Serembe mbetet një shembull i talentit të shuar nga rrethanat e kohës.

Lirika

Pas vdekjes së tij, një i afërm arriti të mblidhte dhe të botonte në Milano, më 1926, përmbledhjen “**Vjersha**” me 39 poezi. Ndërhyrjet në drejtshkrim dhe ndryshimet e bëra në tekst ndikuan në mënyrën se si na kanë arritur sot vargjet e tij.

Dy temat kryesore në krijimtarinë e Serembes janë: atdheu dhe dashuria. Krahastje, hasen edhe poezi me tone kundërshtuese ndaj shoqërisë dhe ndaj Zotit.

Motivi patriotik

Zef Serembe ishte bir i brezit të revolucionit të vitit 1848. Ai jetoi në kohën kur lëvizja kombëtare italiane po arrinte kulmin, ndërsa ajo shqiptare sapo kishte filluar të forcohej. Kjo frymë pasqyrohet në poezinë e tij të njohur “**Për lirinë e Venetisë**”, ku shpreh idealet e bashkimit dhe lirisë. Poeti përshëndet bashkimin e Italisë dhe figurën e Garibaldit, të cilin e krahason me heroin tonë kombëtar, Skënderbeun:

Këmishkuqi trim me fletë
Skënderbeut tonë i ngjet
se kur rrebtas shpatën nxjerr
si rrufeja djeg e shqerr.

Për luftën e Garibaldit,
Skënderbeu po gëzon
te parajsa ku pushon.

Serembe ishte ndër të parët në letërsinë e Rilindjes që foli hapur për çlirimin e Shqipërisë, me bindjen se ajo ditë do të vinte shpejt. Kjo përbën një nga meritat më të mëdha të tij.

Vrull

Zogj të bukur këndojnë me hare,
Po zëmra do më plasë mua në gji.
I helmuar e shkoj jetën te ky dhe:
Mërzitem në katund, në vetëmi.

Arbria matanë detit, na kujton
Se ne të huaj jemi te ky dhe!
Sa vjet shkuan! E zëmra nuk harron
Që ne turku na la pa Mëmëdhe...

Tërë shkëlqim m'hapet përpara deti,
Që zgjon te trutë e mi mendime shumë,
Zëmra m'u shqerr nga tmerri mua të shkretit,
Aq sa vetëm pushoj kur bje në gjumë.

Hakmarrja na jep shpresë e na ndriçon,
Por fryn era dhe akulli më zë,
Se ç'ka qenë Arbëreshi po harron:
Dhe s'i vjen turp aspak, po rri e flë.

Elegji nga Zef Serembe

Po i vetëm jam ... Edhe ecij
Rrugë më rrugë pa gjetur
Pushin, duke kujtuar
Mallin që shkoj e vate,
Ky është sheshi e kjo shtëpiza
Që gëzoheshin një herë
Pse kishin më të bukurën
Lulëzë të kopshtit tonë.
Si oshtinte ahëre qielli
me muzikë e tringëllima
Të shokëve të mi që më
Nuk janë, të dërmuar nga jeta !
Gjithçka mori fund dhe koha
Humbi krejt te hiçi.
Kush më kujton më mua? Dhe sot
Kush më dëgjon mua të zinë?
Andej, që përtej përrenjve,
Më vjen si një vajtim i hollë,
Shumë i ëmbël, i mjeruar,
Që në qetësinë e madhe
Të kësaj nate të thellë

Me hidhërim më përsërit
Gjithë lotët që derdha.
Është vajtim, është harmoni :
E sjell, e shpie ajri
E në atmosferë na humbet.
O vashëzë, me ata sy
Dhe të kaltër dhe të thellë
Kështu si qielli i mirë!
Thuamë tani ku je
Ti që nga unë largoje
Retë e dendura që ngriheshin
Dhe mua të zinë rrethonin?
Ku prehe në këte kohë
Të qetë e plotë mëri?
Dhe pse ju nuk ndriçoni
O mure, që mua të bukurën
Më fshihni dhe vetëm hëna
Brenga mund të shtjerë një sy?
O vashëzë! Oh të mund
Të bëhesha ajo dritë
Që të vesh çdo mëngjes
Kur ti shtratin e le
Me gaz dhe lumturi

Aq sa neve na duket
Sikur është duke lindur dielli
Nga deti Jon i gjërë!
Oh, po të puthja ato
buzëmerxhane,
Dhe ata sy si yje në atë ballë
Të ëmbël posi rrezja
E qiellit të zbukuruar,
Ku mbijnë e rriten
të gjitha shpresat tona!
S'do kisha gajle ahëre
Po të më dilte përpara qefini
I vdekjes që më ngrin;
Se ahëre une do ta shihja
Pa helm e pa mëri,
Bile me gaz në buzë,
Jetën që po më zhdukej,
Kështu siç shihet dielli
Që bukur perëndon
Dhe skuq qiell e dhe,
Dhe i përgjigjen dritaret
Me shkrepimë gjatë e gjërë.

Kjo vjershë konsiderohet kryevepra lirike e Serembes. Ajo mund të krahasohet me lirikën më të mira të romantizmit europian, ku motivi i vetmisë dhe nostalgjia e joshja e botës së kujtimeve kanë gjetur shprehje origjinale te Serembe.

Poezia ndërtohet mbi kontrastin ku vihen ballë për ballë momentet e fatalitetit të jetës me tablotë plot dritë e gjallëri të dashurisë.

Poeti gjithashtu i drejtohet vashës me fjalët: O yll, duke theksuar jo vetëm bukurinë e saj, por edhe për të forcuar te vetja idenë se për të nuk ka vdekje.

Motivi i dashurisë

Në krijimtarinë e Serembes, krahas temës patriotike, një vend të rëndësishëm zë edhe dashuria. Ndryshe nga De Rada, Serembe i shpreh ndjenjat drejtpërdrejt. Poeti kujton dashurinë e tij të rinisë për një vajzë të thjeshtë arbëreshe, të cilën e kishte takuar për herë të parë në kishë.

Në tingëllimën “Fytyra e saj”, poeti përshkruan me hollësi bukurinë e vajzës: trupin e drejtë e të hijshëm, zërin e ëmbël, sytë e zinj plot ndjenjë dhe flokët e errët që i rrethonin fytyrën si kurorë. Kur ajo buzëqeshte, atij i dukej sikur hapeshin qiejt.

Zefi ëndërronte me pafajësi ditën kur do të bashkoheshin dhe do të martoheshin, duke shpresuar për një lumturi të thjeshtë dhe të thellë.

Erdhi koha e martesës, por fati nuk i buzëqeshi poetit. Vajza që ai dashuronte u largua përgjithmonë nga fshati dhe mori rrugën për në Brazil. Ai jetoi me mall e dhembje, derisa mori lajmin e vdekjes së saj. Kishin kaluar rreth nëntë vjet që nga ndarja, kohë gjatë së cilës ai shprehte dhimbjen e tij në vargje të trishta.

Poeti mbeti i zhgënjyer dhe pa shpresë. Dashuria e Serembes për një vajzë të thjeshtë fshati, që për të ishte një idil i bukur, përfundoi tragjikisht. Kjo përvojë e hidhur e bëri më të ndjeshëm dhe më kritik ndaj jetës e shoqërisë, megjithëse dëshira e tij për të lumtur mbeti e madhe.

Nga kjo dashuri e pafat lindën disa nga krijimet më të bukura lirike të Rilindjes sonë, si “Kënga e mallit të parë”, “Malli”, “Më të bukurës që është në Strigar” e të tjera.

Serembe shquhej për talentin e tij poetik dhe aftësitë e spikatura artistike. Ai përdori me mjeshtëri forma të ndryshme metrike dhe solli risi në poezinë shqipe. Veprat e tij dallohen për përshkrime të gjalla e plot ndjenjë, sidomos të natyrës dhe jetës së arbëreshëve.

1. Kush ishte Zef Serembe dhe në cilën periudhë jetoi?
2. Cila janë veprat kryesore të Zef Serembes?
3. Cilat ngjarje të jetës së tij ndikuan më shumë në krijimtarinë poetike?
4. Si pasqyrohet dashuria e pafat në poezinë e Zef Serembes?
5. Cili ishte ideali i tij kombëtar dhe si shprehet ai në vargjet patriotike?
6. Çfarë fryme paraqitet në veprën “Për lirinë e Venetisë”?
7. Çfarë vendi zë Zef Serembe në letërsinë arbëreshe dhe në Rilindjen Kombëtare?

Detyrë:

Lexoni poezitë "Vrull" dhe "Elegji", përshkruani temat dhe motivet që autori përdor për të shprehur idetë dhe ndjesitë.

Frënk Anton Santori

Jeta dhe veprimtaria letrare

Anton Santori lindi në vitin 1819 në Shën Katerinë të Kozencës. Vinte nga një familje e varfër dhe vështirësitë ekonomike e shoqëruan gjatë gjithë jetës.

Në vitin 1835 u regjistrua në Kolegjin e Shën Adrianos, ndërsa në vitin 1842 vazhdoi studimet në manastirin e Shën Marko Arxhentanos, ku qëndroi deri më 1858. Gjatë kësaj periudhe, nën ndikimin e De Radës, nisi të merrej me krijimtari letrare. Në vitet 1846 – 1847 botoi përmbledhjen e parë poetike **“Këngëtorja arbëreshe”**, ndërsa më 1848 publikoi poemën **“Valle e haresë së madhe”**. Shkroi edhe poemën **“I burgosuri politik”**, me motive arbëreshe, si dhe disa vepra të karakterit fetar. Si përfaqësues i romantizmit arbëresh, Santori zë vend të rëndësishëm në letërsinë shqipe, të cilën e pasuroi me një gamë të gjerë veprash. Me dramën **“Emira”**, që nisi ta shkruante më 1864, Santori u radhit ndër dramaturgët e parë të letërsisë shqiptare.

Ai iu përkushtua intensivisht letërsisë, duke shkruar novela, romane, drama, satira, fabula, si edhe duke u marrë me studime gjuhësore. Hartoi gramatikë dhe fjalor të gjuhës shqipe dhe mbledhi këngë popullore.

Veprat e Anton Santorit

Takimi me De Radën dhe ndikimi i tij luajtën rol të rëndësishëm në formimin letrar të Santorit. Fryma romantike, interesi për historinë kombëtare dhe për folklorin arbëresh u forcuan edhe më shumë te Santori falë këtij ndikimi. Kështu, krijimtaria e tij u zhvillua në linjë me idealet romantike, duke vënë në qendër ndjenjën, atdhedashurinë dhe traditën popullore. I frymëzuar nga **“Këngët e Milosaos”**, Santori iu përkushtua poezisë dhe më 1846 botoi përmbledhjen **“Këngëtorja arbëreshe”**, e cila konsiderohet një ndër veprat më të rëndësishme të romantizmit shqiptar, sepse ndërthur elemente të letërsisë popullore me frymën romantike. Poema **“Valle e haresë së madhe”** (1848) u shkrua me rastin e shpalljes së kushtetutës dhe shpreh optimizëm për ndryshime pozitive në jetën e arbëreshëve. Poema **“I burgosuri politik”**, e shkruar në italisht, trajton tema si jeta në burg, malli për familjen dhe vuajtjet njerëzore, duke përçuar edhe ide demokratike.

Drama “Emira”

Anton Santori njihet si autori i parë që shkroi një dramë në gjuhën shqipe. Drama **“Emira”** u botua pjesërisht në vitet 1886–87 dhe më vonë u publikua e plotë.

Ngjarjet zhvillohen në një fshat arbëresh dhe trajtojnë konfliktet shoqërore të kohës. Në qendër të dramës është dashuria mes dy të rinjve, e

cila pengohet nga rrethana ekonomike dhe shoqërore. Autori ndërthur elementin romantik me realitetin e ashpër të jetës, duke pasqyruar dallimet sociale, krenarinë familjare dhe sakrificat e personazheve.

Dashuria në këtë vepër nuk pengohet vetëm nga detyrimi ndaj atdheut, por edhe nga faktorë konkretë si varfëria, trysnia shoqërore dhe mentaliteti i kohës. Kjo e bën dramën më reale dhe më të lidhur me jetën e përditshme.

Zhvillimi i ngjarjeve në dramën “Emira”

Në qendër të dramës është dashuria mes Emirës dhe Mirianit, e cila përballet me pengesa të shumta që burojnë nga dy faktorë kryesorë: dhuna dhe padrejtësitë e cubave, si dhe intrigat dhe xhelozia e Kalinës dhe Kallonjerit.

Veprimet e cubave krijojnë pasiguri dhe frikë në jetën e fshatarëve arbëreshë. Ndërkohë, Kalina, e shtyrë nga xhelozia, pasi Miriani dashuron Emirën, mundohet ta prishë lidhjen e tyre. Edhe Kallonjeri, duke pasur qëllime egoiste, përpiqet ta bëjë Emirën për vete. Ai përdor shpifje dhe ndërsen cubat kundër Mirianit. Ata i djegin shtëpinë dhe ia plaçkitin pasurinë.

Situata përkeqësohet edhe më shumë kur Kallonjeri përpiqet ta detyrojë Emirën ta pranojë. Në këtë moment ndërhyjnë Albenci, vëllai i Mirianit, i cili e mbron nderin e saj. Si pasojë e intrigave, Miriani dhe Gjergji akuzohen padrejtësisht dhe rrezikojnë jetën, por në fund e vërteta del në shesh. Cubat vrasin Kallonjerin dhe të pafajshmit lirohen.

Drama mbyllet me një fund të lumtur: Emira martohet me Mirianin, ndërsa Kalina me Albencin.

1. Çfarë vendi zë Anton Santori në letërsinë shqiptare dhe pse konsiderohet i rëndësishëm?
2. Ku kreu studimet Anton Santori dhe si ndikuan ato në formimin e tij kulturor e letrar?
3. Cilat janë disa nga veprat kryesore të Anton Santorit?
4. Si ndikuan vështirësitë ekonomike në jetën e Santorit?
5. Cila është tema e dramës “Emira”?

Fragment nga drama “Emira”

Akti II, skena 3

Emira: Ik, ore! S'e zija besë. Po më sqaro tash një dyshim: unë dua edhe aq të tjerë...

Miriani: Ç'thua, moj?

Emira: Dua të them: dua edhe aq miq e kushërinj e pse nuk dridhem kur gjendem ndonjëherë me ty bashkë me ata, kurse, sa herë që takohem me ty gjithnjë më rreh zemra, më tundet barku, më ndezet fytyra, më dridhen gjunjët e më mpihen krahët? Një ngutësi që s'di as si ta them vetë, më shtyn të iki shpejt dhe, pasi kam ikur, më vjen keq që të mund të ndodhem vetëm për vetëm me ty. Shumë herë, natë e ditë, mendoj për kush e di sesa fjalë e të pyetura që dua të të bëj. Po pastaj me t'u takuar me ty, përnjëherë më mbyllet goja. Kur m'i dhe ato dardha te Përroi, unë nuk i deshta, po pastaj i mbajta natë e ditë në duar e në gjinj, gjersa u thanë! Tufën me manushaqe që më dhe pardje, e kam ende këtu.

Miriani: Ku e ke?

Emira: Brenda nyjës së gërshetës, po tashti janë tharë.

Miriani: Hidhi tashti, ç'i do më? Tash që s'kanë më erë!

Emira: Qoftë larg! Bashkë me to do të hidhja edhe një pjesë të vetes sime!

Miriani: M'i jep mua, se të mbledh të tjera më të freskëta.

Emira: Ta shprish nyjen dhe gërshetin? Korrdhelja është e gjatë dhe po ndodhi që të kalojë njeri e më sheh ashtu të përfllushur? Shkojmë.

Miriani: Qofsh bekuar, vajzë e mençur!...Ti ke më shumë urti se unë! Ec, ec me engjëllin.

Skena 4

Kalina: Me gjasë unë s'vlej më fare as për qiellin dhe as për botën? Vetëm varri është vendi që nuk më shtyn!. Kjo punë vajti aq larg sa s'ka ku vete më zi. Zemra ime u veshk mu si lulja e ujit, e mbetur pa ujë, të cilën dielli vapullor e than dhe djeg! Miriani m'i preu të gjitha shpresat, jo aq me të bëra sa me të thëna. Ai më tregoi se femër tjetër, pos Emirës, për te s'ka lindur në botë... Ç'fat që pati pëllumbesha...Moj, a është e mundur që Kallonjeri e hëngër gjithë ate dajak pa bërë zë fare?...Unë do ta ndez.

Skena 6

Miriani: O mëma ime, në më do për bir edhe kështu si jam tashti, lecka-lecka e pa fare gjë. Dje mbrëmë, pse qe e djel, nuk fjetëm në vathën e kopesë. Dhe ta lavdojmë Zotin se përndryshe do ta kishim pësuar edhe më keq. Na rrëfeu bariu se nga mezi i natës ia behën dhjetë vetë të armatosur gjer në dhëmbë... Si mbaruan së vrari bagëtinë, të dy kusarët pyetën barinjtë, gati gjysmë të vdekur pse nuk na gjetën edhe neve atje...Kur na thirrën në mëngjes dhe vamë e pamë tërë atë poshtërsi, ate gjak, gjithë ato kafshë të mundura, kasollën të djegur, portën e vathës hapekrah, vathën të zbazët dhe të shkatërruar, Galantin të vrarë.

Skena 7

Gjergji: Dy vjet përpara unë isha më i pasuri nga gjithë banorët e katundit tonë. Tashti jam më i vobegti që mund të gjendet mbi faqe të tokës. Deri dje isha me kope, me qe, me bijtë e mi para dhe me qetësi... Mbeta i çveshur, por s'prish punë. Sot e tutje do të punoj bashkë me bijtë e mi...

Bardhiu: Mos na mallëngje më me këto vajtime të hidhura! Se mos nuk e dimë kush ishe?

Gjergji: Isha po tashti s'jam më!

Bardhiu: Ore, po ç'deshe të pyesje?

Gjergji: I mjeri unë! E humba mendjen krejt. Desha të them këtë: ne kishim bërë këtë krushqi të Emirës me Mirianin, po tani që shtëpia m'u shkatërrua dhe fati më treti krejt, unë, para se të ma thonë të tjerët, dua ta them vetë çeshtjen:se kjo martesë s'është më mundshme... Prandaj sa më përket mua, unë dëshiroj të prishet dhe,meqë ndërruan punët, e ta lëmë që secili të rrijë me të tijën. Si thua ti Bardh?

Bardhiu: Sikur ti të kishe gjetur një thesar, mua do të më pëlqente krushqia me ty, po ti atëherë do të ndërroje mendjen?

Gjergji: Kurrë e për dynja! Kam dhënë fjalën dhe nuk do ta ktheja prapa edhe sikur të isha mbret.

Bardhiu: Po, unë a mund ta kthej fjalën prapa... Veçse ne pleqtë bëjmë llogari ashtu si na pëlqen neve, pa vrarë mendjen se ç'mendojnë të rinjtë që i shohin gjerat shumë më ndryshe nga ç'i shohim ne. Duhet, pra, t'i pyesim dhe ç'u pëlqen atyre.

Akti III, skena 3

Kalina: Gjithë këtë ma bëri dashuria që thua se ke për mua ti.

Kallonjeri: (më vete): E si t'i përgjigjem tashti? Nga ta gënjej?

Kalina: Ti vjen dhe më del me një thes gënjeshtër. Po ti vërtet je gënjeshtar e shkuar gënjeshtari... Shko dhe kërkoje të bukurën dhe të ndershmen Emirë! Të tjerat janë të shëmtuara dhe të turpëruara nëse Miriani vete në Shënmark për të marrë aktin e martesës, kështu që këtë të diel a të djelën tjetër, Erëmirëza do të bëhet nuse e këndshme në shtëpinë e Gjergjit dhe ty të shkojnë kot gjithë ato urime e lëvdata që i bëre, do mbetesh me gisht në gojë dhe me zemër të plasur, ndonëse ti zemër s'pate kurrë.

Kallonjeri: Nga cila udhë do të vejë në Shënmark Miriani, Kalinë?

Kalina: Ç'më pyet mua? Mos i dij unë udhët që shpien atje? Fundja, ç'të hyn në punë ty?

Kallonjeri: Doja ta dija, kotnasikoti, për kuriozitet.

Akti V, skena 1

Kalina: Po duhet të rrëfehem: mua s'më përket fare kjo mirësi për shka të ligësisë që pata.

Emira: Ç'ligësi do të mund të kishe pasur ti? Unë besoj se je një vashëz si një kordele e bardhë:

Kalina: O motër ti e mat botën me zemrën tënde, po nuk është ashtu. Jo ç'do dritë që na shkëlqen është diell! Ja edhe unë vetë, jo më shumë se tridhjetë ditë para isha aq e zezë.

Emira: Obobo! Ç'thua ndrikull? Ti po ma plas shpirtin me këto fjalë!

Kalina: Mua më duhet të lyp ndjesë në gjunj dhe duke qarë me lot vërtet të hidhur:

Emira: Ç'bën moj motër? Ngreu, për nder të tynë Zot! Ç'bën kështu? A mos luajte mendsh?

Kalina: Kij mëshirë, motër, dëgjomë një thërrimëz për nder të shenjtë Virgjër.

Emira: Ngreu një herë e mandej më fol si të duash ti.

Kalina: Jo, motër, jo, detyrohem të të flas kështu, po pate mëshirë të më dëgjosh e të më shërosh.

Emira: O Zot, ndihmomë! Ç'mund të më kishe bërë ti sa ta meritoj tërë këtë pendesë?

Kalina: Ty Emirë të thonë dhe vërtet je. Ç'të bëra? Pak m'u desht madje që të të shqyeja edhe me sy. Qe një kohë kur të kurdisa një ndodhi aq të keqe sa s'mund të rrëfehët, desha të të helmoja!...

Emira: Unë jam e trallisur, s'di as ç'të them, as ç'të mendoj, ç'duhet të bëj?

Kalina: Duhet të më falësh.

Emira: Të faltë ynë Zot. Po unë përse të të fal, që s'më ka vajtur kurrë mendja se më ke bërë lig.

Kalina: Jo, motër, më fal, më fal me gojën tënde për gjithë të këqijat që t'i desha.

Studim teksti

- ♦ Pse shfaqet shqetësimi tek Emira kur takohet me Mirianin?
- ♦ Çka i dhuroi Miriani Emirës te përroi?
- ♦ Pse Emira nuk i hidhte dardhët e vyshkura dhe manushaqet? Kush e zbulon thelbin e konfliktit, Miriani, Kallonjeri apo Emira?
- ♦ Si e thuri Kalina intrigën ndaj Emirës: vetë, me ndihmën e cubave apo me ndihmën e Kallonjerit?

Analizojmë tekstin

- ♦ Pse Gjergji propozon të priset miqësia me Bardhin?
- ♦ Kush e ndryshoi gjendjen ekonomike të Gjergjit: stuhia, zjarri apo cubat?
- ♦ Pse Kalina e zbuloi intrigën ndaj Emirës: nga naiviteti, nga bindjet fetare, nga ndërgjegjja?

Gjuha dhe stili

- ♦ Çfarë figure përdor Emira kur flet për dardhët, tufën me manushaqe dhe gërshetin?
- ♦ Çfarë figure paraqitet kur Kalina thotë: “Ç’fat pati pëllumbesha!”
- ♦ Gjeni dhe analizoni figurat: dielli vapullor, zemra u vyshk si lulja e ujit.

Detyrë:

- ♦ Hulumtoni cilat vlera theksohen në manualin “Historia e letërsisë shqiptare”? Ku dallohet theksi sentimentalist që shfaqet në këtë vepër?

Naim Frashëri

Jeta dhe veprimtaria letrare

Naim Frashëri lindi më 25 maj 1846 në fshatin Frashër të Shqipërisë së Jugut. Ai ishte një nga poetët dhe mendimtarët më të rëndësishëm të Rilindjes Kombëtare Shqiptare. Mësimet e para i mori në vendlindje, ndërsa studimet i vazhdoi në gjimnazin “Zosimea” në Janinë, ku mësoi disa gjuhë të huaja dhe fitoi kulturë të gjerë letrare e filozofike. Naim Frashëri ishte vëllai i Abdylit dhe i Sami Frashërit, me të cilët punoi për çështjen kombëtare shqiptare. Ai jetoi dhe punoi për shumë vite në Stamboll. Atje u angazhua për përhapjen e arsimit dhe të kulturës shqiptare. Krijimtaria e tij letrare është shumë e pasur dhe përfshin poezi patriotike, filozofike dhe lirike. Ndër veprat më të njohura të Naimit janë **“Ëndërrimet”**, **“Bagëti e Bujqësi”**, **“Lulet e Verës”**, **“Histori e Skënderbeut”**, **“Qerbelaja”** dhe **“Fletore e Bektashinjve”**. Ndër vepra e tij didaktike dhe fabulat bëjnë pjesë **“Vjersha për mësonjëtorët e para”**, **“Parajsa dhe fjala fluturake”**. Në poezinë e tij, Naimi shpreh dashurinë për atdheun, natyrën, gjuhën shqipe dhe idealin e lirisë. Vdiq më 20 tetor 1900 në Stamboll, duke lënë një trashëgimi të madhe në letërsinë dhe kulturën shqiptare.

ANALIZË TEKSTI

Pasi të lexoni fragmente nga veprat **“Bagëti e Bujqësi”** dhe **“Lulet e Verës”**, përgjigjuni pyetjeve më poshtë.

Poema **“Bagëti e Bujqësi”** u botua më 1886. Është një nga veprat më të bukura e më të frymëzuara jo vetëm të Naimit, por edhe të krejt letërsisë së Rilindjes. Askush para Naimit nuk i kishte kënduar dashurisë e mallit për atdhe, krenarisë kombëtare dhe bukurisë së natyrës shqiptare me një patos aq të zjarrtë e me një gjuhë poetike aq të ëmbël e të bukur. Me këtë poemë Naimi krijoi poezinë e madhe të atdheut e të natyrës shqiptare. Kjo vepër jo vetëm u bë e dashur për bashkatdhetarët, por krijoi një traditë të pasur edhe për poetët që erdhën më pas. Siç e tregon edhe titulli, poema përbëhet nga dy pjesë. Në pjesën e parë flitet për punët e blegtorisë, për jetën dhe punën e bariut, kurse në pjesën e dytë për punët e bujkut. Megjithatë, poema nuk është thjesht një vepër kushtuar këtyre fushave të jetës.

Prej tyre poeti vetëm sa merr pikënisje për të shprehur ndjenjat e flakta patriotike. Në të vërtetë, vepra është një himn poetik kushtuar atdheut, natyrës dhe njerëzve të tij.

Poema hapet me një apostrofë madhështore, e cila na sjell para syve bukuritë e natyrës shqiptare, larminë dhe ngjyrat e saj, një peizazh të pafund, plot dritë e gjallëri.

FRAGMENT NGA “BAGËTI E BUJQËSI”

O malet' e Shqipërisë e ju o lisat' e gjatë!
Fushat e gjëra me lule, q'u kam ndër mënt dit' e natë!
Ju bregore bukuroshe e ju lumenjt' e kulluar!
Çuka, kodra, brinja, gërxhe dhe pylle të gjelbëruar!
Do të këndonj bagëtinë që mbani ju e ushqeni,
O vendëthit e bekuar, ju mëndjen ma dëfreni.

Ti Shqipëri, më ep nderë, më ep emrin shqipëtar,
Zëmrën ti ma gatove plot me dëshirë dhe me zjarr.

Shqipëri, o mëma ime, ndonëse jam i mërguar,
Dashurinë tënde kurrë zemëra s'e ka harruar.

Kur dëgjon zëthin e s'ëmës qysh e le qengji kopenë,
Blegërin dy a tri herë edhe ikën e merr dhenë,
Edhe në i prefshin udhën njëzet a tridhjetë vetë,
E ta trëmbin, ajy s'kthehet, po shkon në mes si shigjetë,
Ashtu dhe zëmëra ime më le këtu tek jam mua,
Vjen me vrap e me dëshirë aty nër viset e tua.
Tek buron ujët e ftohtë edhe fryn veriu në verë,
Tek mbin lulja me gas shumë dhe me bukuri e m'erë,
Ku i fryn bariu xhurasë, tek kullosin bagëtija,
Ku mërzen cjapi me zile, atje i kam ment e mija.
Atje lint diell' i qeshur edhe hëna e gëzuar,
Fat' i bardh' e mirësija në atë vënt janë mbluar;
Nat'atje'shtë tjetër natë edhe dita tjetër ditë,
Në pyjet' e gjelbëruar, atje rrinë perënditë.

Mendje! merr fushat e malet, jashtë, jashtë nga qyteti,
Nga brengat, nga thashethemet, nga rrëmuja, nga rrëmeti.

Tek këndon thëllëza me gas edhe zogu me dëshirë,
E qyqja duke qeshur, bilbili me ëmbëlsirë,
Tek hapetë trëndafili, atje ma ka ënda të jem,
Bashkë me shpest edhe unë t'ia thërres këngës e t'ia them;
Të shoh kedhërit' e shqerrat, deshtë, cjeptë, dhëntë, dhitë,
Qieillin' e sbukuruar, dhenë me lul'e me dritë.

Vashë bukurosh'e bariut! që vjen me llërë përveshur,
Me zemërë të dëfryer e me buzëzë të qeshur,
Me dy shqerëza ndër duar, të bukura si dhe vetë,
Në sythit tënt e shoh gazë, që s'e kam gjetur ndë jetë.
Dashi sysk e me këmborë, q'e ke manar, po të vjen pas,
Dhe qeni me bes' i larmë të ndjek me dëshir' e me gas.
Dashç Perëndinë, pa më thua, a mos na pe bagëtinë?
- Pash' atje pas më të gdhirë... ja atje përtej tek vinë!

Studim teksti

- ♦ Si përshkruhet natyra shqiptare në këtë fragment?
- ♦ Çfarë ndjenjash shpreh poeti për vendlindjen e tij?
- ♦ Cilat elemente të jetës së fshatit përmenden në poezi?
- ♦ Pse poeti ndjen mall për vendin e tij?

Analizojmë tekstin

- ♦ Si e paraqet Naim Frashëri natyrën në këtë poezi?
- ♦ Si lidhet jeta e njeriut me natyrën në këtë fragment?
- ♦ Çfarë ndjenjash patriotike përcillen nëpërmjet përshkrimit të vendlindjes?

Gjuha e tekstit

- ♦ Gjeni epitetet që përdoren për të përshkruar natyrën.
- ♦ Çfarë krahasimesh ose metaforash vëreni në vargje?
- ♦ Si ndikon ritmi i vargjeve në atmosferën e poezisë?

Reflektim

- ♦ Çfarë ndjenjash ju zgjon përshkrimi i natyrës në këtë poezi?
- ♦ Pse jeta e thjeshtë e fshatit paraqitet si e bukur dhe e qetë?

“Lulet e Verës” është një nga veprat më të rëndësishme të letërsisë shqiptare, e botuar më 1890 nga Naim Frashëri. Kjo përmbledhje poetike përbën një manifest patriotik, filozofik dhe estetik, ku Naimi shpreh me art të lartë ndjenjat e tij për atdheun, natyrën, jetën dhe njeriun. Nëpërmjet gjuhës së pasur dhe stilit të lartë artistik, Naimi thërret për zgjim kombëtar dhe për ruajtjen e vlerave shpirtërore. Gjuha poetike e Naimit në këtë vepër është e pasur dhe e larmishme. Ajo karakterizohet nga përdorimi mjeshtëror i figurave letrare:

- ♦ **Metaforat dhe simbolet:** Natyra shpesh shërben si simbol i lirisë, bukurisë dhe përjetësisë. Dielli, lulet dhe yjet përfaqësojnë diturinë, dashurinë dhe pavdekësinë e shpirtit.
- ♦ **Personifikimi:** Naimi i jep natyrës veti njerëzore, duke e bërë atë bashkëbiseduese të njeriut dhe udhërrëfyesë në jetë.
- ♦ **Epitetet e fuqishme:** Përdor epitete të zgjedhura për të shprehur dashurinë e thellë ndaj Shqipërisë, duke e përshkruar atë si “mëmëdheu i shenjtë”, “tokë e bekuar”, etj.
- ♦ **Anafora dhe paralelizmi:** Përsëritja e vargjeve ose frazave e rrit ritmin poetik dhe e bën mesazhin më të fuqishëm.
- ♦ **Gjuha e pastër dhe e rrjedhshme:** Naimi shkruan me një shqipe të pasur dhe të pastër, çka e bën poezinë e tij të qartë dhe të kuptueshme për të gjithë lexuesit.

“Lulet e Verës” nuk është thjesht një përmbledhje poetike, por një testament artistik dhe filozofik i Naim Frashërit. Lulet në titull simbolizojnë ripërtëritjen, shpresën dhe bukurinë e përjetshme të jetës dhe kulturës shqiptare. Vepra pati ndikim të madh gjatë Rilindjes Kombëtare, duke frymëzuar breza të tërë shqiptarësh për të ruajtur gjuhën, kulturën dhe identitetin e tyre kombëtar. Nëpërmjet saj, Naimi u bë një nga zërat më të fuqishme të Rilindjes Kombëtare dhe figurë qendrore e letërsisë shqipe.

POEZIA GJUHA JONË NGA “LULET E VERËS”

Vëllezër shqipëtarë!
Të prekim urtësinë,
Të zëm' udhën e mbarë,
Të ngjallim Shqipërinë.

Shqipëria ka qënë
Edhe po do të jetë,
Po sot në ditët tënë
Të metë të mos ketë.

E ka nderuar zoti
Gjithënjë Shqipërinë,
Ish fort mirë qëmoti,
Do bëhet dhe taninë.

Sa ishte trimëria
N'atë kohë të vjetër,
Kish emër Shqipëria,
Sa s'kish nonjë vënt tjetër.

Sa burra kordhëtarë
Ka nxjerrë Shqipëria
Më pastaj e më parë,
Q'i shkruan historia!

Ajo ish koh' e zjarhtë
Dhe kish mundime tepër,
Po sot pëndë dhe kartë
Na duhet, nukë tjetër.

O burra, shqipëtarë,
Të marrim dituritë,
Se s'është koh'e parë,
Tani lipsetë dritë.

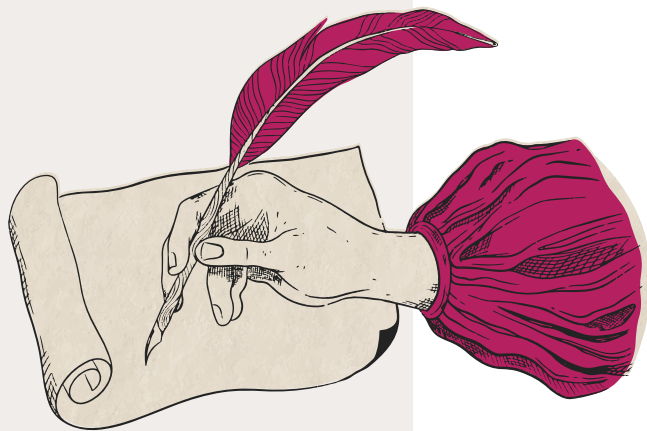
Të shkruajm' gjuhën tënë,
Kombinë ta ndritojmë,
Gjithë ç'është e ç'ka qënë
Ngadalëzë ta msojmë.

pa shihni ç'gjuh' e mirë!
Sa shije ka e hije,
ç'e bukur'edh'e lirë,
Si gjuhë perëndie.

Shum'e bardhë kjo ditë
Për gjithë shqipëtarët,
Do na sjellë një dritë,
Që s'e kishin të parët.

Kjo dritë do na bjerë
Të gjitha mirësitë
Dhe gjithë do t'i ngrerë
Dëmet e marrëzitë.

Si lum kush zë të mbjellë,
Lum kush vë këtë pemë!
Se kjo ka për të pjellë,
S'mbulohetë me remë.

Studim teksti

- ♦ Cila është thirrja që poeti u drejton shqiptarëve në fillim të poezisë?
- ♦ Çfarë thotë poeti për të kaluarën dhe të ardhmen e Shqipërisë?
- ♦ Pse sipas poetit shqiptarët duhet të marrin dituri dhe arsim?
- ♦ Çfarë roli ka gjuha shqipe në përparimin e kombit sipas poetit?
- ♦ Çfarë simbolizon “drita” që përmendet në poezi?

Analizojmë poezinë

- ♦ Çfarë ideali kombëtar përcjell Naim Frashëri në këtë poezi?
- ♦ Si e paraqet poeti lidhjen midis gjuhës, dijes dhe përparimit të kombit?
- ♦ Pse poeti thotë se tani shqiptarëve u duhet “pëndë dhe kartë” dhe jo luftë?
- ♦ Si përshkruhet gjuha shqipe dhe pse konsiderohet e çmuar për kombin?
- ♦ Çfarë mesazhi patriotik përcjell poezia për bashkimin dhe zhvillimin e shqiptarëve?

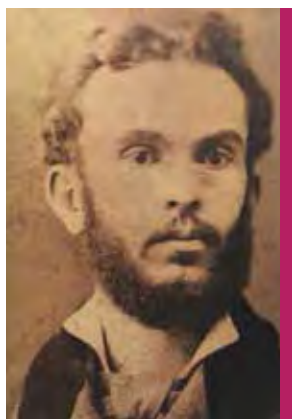
Gjuha e poezisë

- ♦ Gjeni epitetet që përdor poeti për të përshkruar gjuhën shqipe.
- ♦ Çfarë metafore përdoret në vargun **“kjo dritë do na bjerë”** dhe çfarë kuptimi ka ajo?
- ♦ Si përdoret përsëritja në poezi për të forcuar mesazhin patriotik?
- ♦ Gjeni disa fjalë të vjetra (arkaizma) në tekst dhe shpjegoni kuptimin e tyre.

Reflektim

- ♦ Pse arsimi dhe dituria konsiderohen të domosdoshme për përparimin e një kombi?
- ♦ Si e kuptoni mesazhin e poetit për rëndësinë e gjuhës shqipe?
- ♦ A mendoni se poezia e Naim Frashërit ndihmoi në forcimin e vetëdijes kombëtare? Pse?
- ♦ Si mund ta ruajmë dhe ta zhvillojmë gjuhën shqipe sot?

Sami Frashëri

Jeta dhe veprimtaria letrare

Sami Frashëri (1 qershor 1850 – 18 qershor 1904) ishte një nga figurat më të shquara të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, shkrimtar, dijetar dhe veprimtar i arsimit dhe i kulturës. Ai lindi në fshatin Frashër të Shqipërisë së Jugut dhe ishte vëllai i Naimit dhe i Abdyl Frashërit. Mësimet e para i mori në vendlindje, ndërsa shkollimin e vazhdoi në Janinë, ku fitoi një formim të gjerë kulturor dhe mësoi disa gjuhë të huaja. Sami Frashëri zhvilloi një veprimtari të gjerë letrare, shkencore dhe publicistike. Ai shkroi në disa gjuhë dhe u bë i njohur si autor i veprave enciklopedike, studimeve gjuhësore dhe artikujve të karakterit kulturor e kombëtar. Një nga veprat më të rëndësishme të tij është **“Shqipëria ç’ka qenë, ç’është dhe ç’do të bëhet”**, ku trajton çështjen kombëtare shqiptare dhe thekson rëndësinë e arsimit dhe të vetëdijes kombëtare. Vepra të tjera të Samiut janë **“Dashuria e Talatit me Fitneten”** (1872), **“Besa ose mbajtja e fjalës”**, si edhe veprën mësimore **“Alfabetarja e Stambollit”** (1879) dhe gramatikën **“Abetarja e Shkronjëtoresa”** (1886). Me veprimtarinë e tij kulturore dhe patriotike, Samiu dha një kontribut të madh në zhvillimin e gjuhës, kulturës dhe mendimit kombëtar shqiptar. Vdiq më 18 qershor 1904 në Stamboll.

Shqipëria ç’ka qenë, ç’është e ç’do të bëhet, Sami Frashëri

Është një nga veprat madhore të Rilindjes dhe manifesti politik e ideologjik i saj. U botua në Bukuresht më 1899, në prag të ngjarjeve të mëdha që do të çonin në fitoren e pavarësisë. Për këtë ngjarje, shqiptarët duhej të ishin të përgatitur, të kishin programin e luftës dhe të ndërtimit të shtetit të ri. Duke përgjithësuar përvojën e deriatëhershme të lëvizjes kombëtare, kjo vepër e plotësonte më së miri këtë mision. Siç tregon titulli, vepra përbëhet nga tri pjesë.

Pjesa 1

I kushtohet historisë së kaluar të Shqipërisë. Qëllimi i autorit është të dëshmojë që populli shqiptar është nga më të vjetrit e Europës, me një gjuhë nga më të vjetrat e më të bukurat, me kulturë e tradita të pasura, që ka të drejtë të jetojë i lirë në mes të popujve të tjerë dhe kombeve të qytetëruara. Si shumë rilindës të tjerë, Samiu mbron origjinën pellazgjike të popullit shqiptar. Në këtë pjesë, një vend të rëndësishëm zë figura e Skënderbeut dhe epoka e tij. Skënderbeun e cilëson si një burrë që ka pak të ngjashëm në histori, kurse për epokën e tij shkruan se **“është m’ë bukur e m’ë bekuar e gjithë kohërave për vendin tënë”**, se atëherë i gjithë kombi ishte i bashkuar dhe u nderua në gjithë botën.

Një nga synimet kryesore të veprës është të forcojë ndërgjegjen e shqiptarëve dhe krenarinë e tyre kombëtare.

Pjesa 2

Samiu përshkruan me nota tronditëse një tablo realiste të Shqipërisë pas Tanzimatit. Si janë sot shqiptarët? - pyet Samiu me shqetësim dhe tregon që vendi është në mjerim në çdo pikëpamje. Burimin e kësaj fatkeqësie ai e sheh në radhë të parë, te zgjedha e huaj, e cila e ka lënë vendin në varfëri, padituri dhe errësi. Stili i veprës merr tone të ashpra dhe shpreh revoltën kundër shtypjes kombëtare.

Si të gjithë rilindësit, ai mendonte se rreziku i parë Shqipërisë i vinte nga Perandoria Osmane, të cilën e quante një të vdekur që duhej varrosur sa më parë. Sa më gjatë të mbetej lidhur Shqipëria me këtë perandori të kalbur, aq më keq do të ishte. Shteti osman do të shembej së shpejti dhe Shqipëria mund të groposej në gërmadhat e tij. Sipas Samiut, rreziku tjetër për shqiptarët vinte prej lakmive të fqinjëve, të mbështetura nga fuqitë imperialiste. Rreziqe të mëdha u vinin shqiptarëve edhe prej grindjeve e përçarjeve ndërmjet tyre, sidomos prej ndasive fetare, padijes dhe mungesës së shkollave shqipe. Këto rrethana i hapnin shteg rrezikut të asimilimit të shqiptarëve prej të huajve.

Pjesa 3

Vepra fillon me pyetjen: “A mund të qëndrojë Shqipëria si është? Përgjigjja është jo”. Në këtë pjesë Samiu paraqet programin e lëvizjes për të ardhmen e Shqipërisë.

Nga analiza që u bëri rrethanave politike në fund të shekullit XIX, ai arriti në përfundimin se rruga e vetme për të shpëtuar nga zgjedha osmane dhe nga rreziku i copëtimit prej shteteve fqinje ishte që Shqipëria të shkëputej nga Perandoria Osmane, para se ajo të shembej dhe shqiptarët të formonin shtetin e tyre të pavarur. Samiu mendonte se kjo s’arrihej me lutje, por me rrugën e luftës së armatosur. “Shqiptarët duhet t’i marrin ato që duan me pahir, t’i kërkojnë me fjalë, po të kenë edhe pushkën plot...”

Projekti i Samiut për zhvillimin ekonomik e shoqëror të vendit ishte shumë i guximshëm dhe i përparuar për kohën. Ai kërkonte të ngrihej një industri kombëtare, të mëkëmbej bujqësia, të zhvillohej transporti rrugor dhe hekurudhor, të forcohej mbrojtja etj. Vëmendje të veçantë Samiu i kushtonte zhvillimit të arsimit e të kulturës shqiptare. Si gjithë rilindësit, ai kishte bindjen se shqiptarëve u duhej më shumë se kurrë dituria. Për përhapjen e saj Samiu kërkonte një sistem arsimor të detyrueshëm për të gjithë dhe në gjuhën amtare shqipe. Ai kërkonte që shkolla të ishte laike, e shkëputur nga kisha e xhamia, si dhe të shërbente si vatër diturie e atdhetarizmi.

Samiu ëndërronte një Shqipëri me shkolla të të gjitha kategorive, me universitet – “gjithëmësime”, siç e quante ai, me akademi të shkencave, muze e biblioteka.

Fraza e Samiut është e qartë dhe mbart një ngarkesë emocionale. Pasi ka parashtruar krejt programin e tij, e mbyll veprën me këto mendime: “Ja qëllimi ynë! Ja puna jonë e shenjtë! Ja besa jonë! Në mes të shqiptarëve të vërtetë s’ka ndonjë ndarje, ndonjë çarje, ndonjë ndryshim! Janë të tërë vëllezër, të gjithë një trup, një mendje, një qëllim një besë!”

Kjo vepër solli një ndihmesë të madhe për pasurimin e gjuhës letrare shqipe dhe për formimin e stilit publicistik. Samiu vdiq në Stamboll më 1904, i përndjekur nga autoritetet dhe i respektuar nga populli dhe opinioni përparimtar.

Fragment nga vepra

.. Një komb i vjetër, më i vjetri i kombeve të Evropës, Pellazgët e qëmoçëm të mbajtur e të qëndruar që prej mijëra vite në robëri ishin, një komb kaq i vjetër e megjithëse kësaj fort i ri, që tani po zë të lulëzojë për të parën herë, një komb trim e i zoti me një kokë e me një ballë, që s'i ka askush tjetër, me një gjuhë të gjerë e të plotë, të bukur e të lehtë, që e mëson që në gjirin e nënës, një komb të tillë, kush mund ti dalë kundër, e kush mund t'i shkojë përpara?

O burrani, o Shqipëtarë! Nëqoftëse duam e nëqoftëse përpiqemi do të jemi një nga më të mirët e nga më të ndriturit e kombeve të Evropës që të na kenë zili gjithë bota. O burrani! Të mos na mbulojë gjumi i mefshtësisë e i paditurisë, sepse nëqoftëse rrimë kështu, jemi të humbur. Oh! Sa dhimbje e madhe e sa turp i rëndë të humbasë sot, në këtë kohë që edhe më të dobët e kombeve kanë gjuhën e tyre dhe po lulëzojnë, një komb si i shqiptarëve që është mbajtur për mijëra vite në robëri, në kohëra tepër të egra. Një komb kaq i mençur, me një gjuhë të bukur të humbasë nga padija e nga të mos pasurit një gjuhë të shkruar! Një komb kaq trim e që se kursen gjakun të humbasë duke u copëtuar prej kombeve të dobët e të frikshëm! Mend kemi, trimëri kemi, gjuhë të bukur e të lehtë kemi, e të mos dimë a të mos duam t'i përdorim gjithë këto për të mirën tonë, po të rrimë me duar lidhur, kjo është më e keqja, të punojmë për humbjet tona, të nxjerrim themelet e kombit tonë me paditurinë e të verbërve të vetë?!

A jemi shqipëtarë? Besa, feja, puna, kujdesi, dëshira jonë, mendimi ynë të jetë për Shqipërinë e për shqiptarinë. Të çojmë gjuhën përpara, ta zgjerojmë e ta zbukurojmë me shkronja e me dituri; të hapim shkollat, të mësojmë, të mos mbesë ndonjë shqiptar i paditur e që të mos dijë të lexojë e të shkruajë; të largojmë shkollat e huaja nga Shqipëria e ta mbushim mëmëdheun tonë me shkollat shqipe; djemtë tanë në një kohë të shkurtër të mësojnë të lexojnë e të shkruajnë gjuhën e tyre edhe dituritë që u duhen; meqënëse gjuhën e dinë vetvetiu e mundin ta mësojnë në pak kohë, do të kenë dëshirë të mësojnë mjaft dituri; edhe bariu dhe bujku edhe mjeshtri i mureve nuk do mbetet pa dituri. Këto punë janë të drejtat tona; kush të mos na lërë të punojmë në këtë udhë të së drejtës e të mirësisë, na ka rrëmbyer të drejtën nga dora jonë; është e drejta jonë të përpiqemi me fjalë, me penë, me armë, që të shkapëputim të drejtën tonë nga thonjtë e atyre që na e kanë rrëmbyer. Nuk duam të rrëmbejmë gjënë e tjetrit, por s'duam të lemë edhe gjënë tonë e të drejtën e sheshit të na e rrëmbejnë me pahir. Të përpiqemi për të drejtën tonë, për gjuhën tonë, për kombin tonë, për të mirën e kombit tonë; kush të na qëndrojë përpara e të na ndalojë në këtë udhë të shenjtë, të thërrasim, të na dëgjojnë botë e qytetarë, të na ndihmojnë edhe ata në të drejtën e bekuar, që duam të mbrojmë. Të mos trembemi nga asgjë, të përpiqemi që mos të pushojmë deri sa të fitojmë atë që kërkojmë; jemi në të drejtën tonë; Perëndia është gjithnjë ndihmësi i të drejtëve, Perëndia është e drejta vetë! O vëllezër shqiptar! Të mos na ndodhi si atyre të egërve të Australisë e të Afrikës, që vendet Evropiane i gënjejnë me ca rruaza e me ca dragole të qelqta e me pasqyra të pafillta e u marrin vendin e tyre nga dora. Të mos gënjehemi edhe ne ashtu me ca copa pafillësh e qelqesh, që s'vlejnë asnjë gjë, e të lemë të drejtat e kombit e të mëmëdheut tonë në duar të të huajve e të armiqve tonë. Të thyejmë zgjedhën e huaj, që po na shtrëngon këmbët, të hidhemi më sipër hijes së rendë, që po na shkel e po na shtyp e s'na lë të marrim frymë!

Të mos rrimë të mpirë e të ngrirë, të lëvizim duar e këmbë, të tundemi e të lëkundemi, të ecim të lirë në udhën e Perëndisë, në udhë të së drejtës:

PERËNDIA, E DREJTA, KOMBI, GJUHA! SHQIPËRIA, SHQIPTARIA!

Studim teksti

- ♦ Si e përshkruan autori kombin shqiptar në fillim të fragmentit?
- ♦ Cilat janë cilësitë kryesore që i atribuohen shqiptarëve?
- ♦ Pse autori e konsideron të rrezikshme paditurinë?
- ♦ Çfarë roli i jepet gjuhës në forcimin e kombit?
- ♦ Cilat veprime konkrete propozon autori për përparimin e kombit?

Analizojmë tekstin

- ♦ Cila është teza kryesore e fragmentit?
- ♦ Si prezantohet argumenti i autorit për domosdoshmërinë e arsimit në gjuhën shqipe?
- ♦ Pse autori përdor krahasimin me popujt e Australisë dhe Afrikës? Çfarë efekti krijon ky krahasim?
- ♦ Çfarë kuptimi merr thirrja: “A jemi shqiptarë?” në kontekstin e fragmentit?
- ♦ Si lidhen nocionet: **Perëndia – e drejta – kombi – gjuha** në fund të tekstit?

Gjuha dhe stili

- ♦ Gjeni në tekst shembuj të: përsëritjes dhe pyetjeve retorike.
- ♦ Çfarë funksioni kanë thirrjet si: “O burrani!”, “O vëllezër shqiptar!”?
- ♦ Si ndikon përdorimi i fjalive të shkurtra dhe thirrmore në tonin e tekstit?
- ♦ Çfarë figure stilistike është në fjalinë: “Të thyejmë zgjedhën e huaj”?
- ♦ A është ky tekst më shumë informues apo thirrje drejtuar shqiptarëve? Argumentoni.

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ A mendoni se mesazhi i këtij fragmenti mbetet aktual sot? Pse?
- ♦ Si do ta përkthenit sot thirrjen e autorit në realitetin e shekullit XXI?
- ♦ Çfarë do të thotë për ju shprehja “Të mos na mbulojë gjumi i mefshtësisë”?
- ♦ Si do ta përshkruanit tonin emocional të fragmentit (patriotik, alarmues, frymëzues, kritik)? Argumentoni përgjigjen tuaj me shembuj nga teksti.

Detyrë:

- ♦ Shkruani një ese me temë “Gjuha si themel i identitetit kombëtar”, duke u mbështetur në idetë e fragmentit.
- ♦ Hartoni një fjalim motivues drejtuar bashkëmoshatarëve tuaj mbi rëndësinë e arsimit dhe të identitetit kombëtar, duke përdorur stilin thirrës të autorit.

Pashko Vasa

Jeta dhe veprimtaria letrare

Pashko Vasa Shkodrani (1825, Shkodër – 1892, Liban) ishte shkrimtar, poet, veprimtar i shquar i Rilindjes Kombëtare, publicist dhe diplomat. Ai lindi në Shkodër. Që në rini u përfshi në veprimtari kulturore e politike. Shërbeu si Guvernator i Libanit. Mori pjesë në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare dhe në Lidhjen e Prizrenit. Vasa u bë i njohur si një nga mbrojtësit më të rëndësishëm të çështjes shqiptare. Vepra e tij: “E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët” u bë një nga manifestet e Rilindjes Kombëtare. Gjithashtu shkroi poemën **“O moj Shqypni, e mjera Shqypni”**, romanin **“Bardha e Temalit”** (romani i parë i letërsisë shqipe), vëllimin poetik **“Trëndafila dhe gjemba”**, **“Gramatika e gjuhës shqipe”** etj. Motivet e krijimtarisë së tij ishin atdheu, dashuria për gjuhën shqipe, bashkimi i shqiptarëve pa dallim feje, lufta për liri e pavarësi etj. Vargu i tij “Feja e shqiptarit është shqiptaria” u bë motoja e Rilindjes Kombëtare. Vdiq më 29 qershor 1892 në Bejrut, duke lënë një kontribut të rëndësishëm në letërsinë dhe lëvizjen kombëtare shqiptare.

“O moj Shqypni, e mjera Shqypni!”

Kjo poezi e Pashko Vasës është shkruar më 1878 në ditët e stuhishme të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit. Në të ndihet jehona e ngjarjeve dramatike që përjetonte vendi ynë, kur shqiptarët mbronin me gjak trojet e tyre nga lakmitë e fqinjëve dhe nga vendimet e padrejta të Kongresit të Berlinit. Poezia sintetizon në vargje të gjitha idetë e mëdha të lëvizjes kombëtare dhe me patosin e saj të zjarrtë, shërben si një manifest poetik i saj.

Poezia është ndërtuar mbi bazën e antitezës. Ndahet në dy pjesë – dy tablo për Shqipërinë. Në të parën, si gjithë rilindësit, me nota romantike e idealizuese, Pashko Vasa paraqet të kaluarën, kurse në pjesën e dytë përshkruhet me ngjyra rrëqethëse gjendja e mjerë e atdheut të robëruar.

Poezia fillon me ton elegjiak, me një pyetje plot dhembje drejtuar Shqipërisë, që e kanë “qit me krye n’hi”, që s’e ka më forcën dhe lavdinë e mëparshme.

Me një ndjenjë krenarie, poeti pasqyron Shqipërinë e dikurshme, si një zonjë e rëndë, plot begati, trimëri e dinjitet e, mbi të gjitha, plot vlera njerëzore: *me armë të bardha, me pushkë ltina/ me burra trima, me gra të dlira/ ti ndër gjithë shoqet ke kenë ma e mira.*

Poeti kujton me pak vargje edhe traditat luftarake e lavdinë e së kaluarës, periudhë kur besa dhe lufta e trimave shqiptarë bënë të dridhej qiell e dhë, të dridhej armiku otoman gjer thellë në strofkullën e tij. Këto vlera frymëzonin respekt të pakufishëm të të gjithë burrave ndaj Shqipërisë, duke pasur për nder ta quanin "nënë". Poeti, si të gjithë rilindësit e tjerë, krijon raportin nënë-bir dhe figurën e nënës e shndërron në simbolin themelor të poezisë. Thirrjet që u drejton bashkatdhetarëve, ua drejton në emër të kësaj lidhjeje, në emër të detyrës që ka çdo bir ndaj nënës, ndaj atdheut.

Toni elegjiak rishfaqet në fillim të pjesës së dytë, përzier me mllef të papërmbajtur, kur i drejtohet zemërcopëtuar Shqipërisë: *Po sot, Shqypni, po m'thuej si je? Po sikur lisi i rrzuem përdhe!*

Me besim të patundur në forcën dhe patriotizmin e tyre, poeti i jep tone burrërore vargut dhe ngre zërin për luftë të armatosur, si e vetmja rrugë për ta shpëtuar atdheun nga shtypja e mjerimi. Është nder që jetën t'ia falësh Shqipërisë. Poezia që nis me një pasthirmë tronditëse, elegjiake, mbyllet me një apostrofë kumbues:

Çoniu, shqiptarë, prej gjumit, çoniu,
të gjithë si vllazën n'një besë shtrëngoniu,
e mos shikjoni kisha e xhamia,
feja e shqiptarit asht shqiptaria!

1. Në ç'rrethana historike u shkrua poezia dhe si lidhet ajo me Lidhjen Shqiptare të Prizrenit dhe me vendimet e Kongresit të Berlinit?
2. Cili është mesazhi themelor që përcjell poezia dhe pse mund të quhet një manifest poetik i Rilindjes Kombëtare?
3. Si ndërtohet poezia mbi bazën e antitezës? Cilat janë dy "tablotë" e Shqipërisë që paraqiten?
4. Si përshkruhet Shqipëria në pjesën e parë të poezisë? Çfarë vlerash theksohen?
5. Si përdoret simboli i nënës në lidhjen nënë-bir? Çfarë detyrimi moral krijon ai për shqiptarët?
6. Gjeni në fragment elemente të apostrofës, pasthirmës dhe metaforës. Çfarë ndikimi emocional krijojnë ato?
7. Si e kuptoni vargun: "Feja e shqiptarit asht shqiptaria"?

Romani “Bardha e Temalit” (botuar në frëngjisht)

Romani “Bardha e Temalit” është pasqyrë e gjallë e jetës shqiptare në shekullin XIX. Me stilin e tij plot pasion autori ka përshkruar skena të jashtëzakonshme të jetës familjare e shoqërore shqiptare, nëpërmjet një sfondi të theksuar romantik. Në roman nuk mungojnë as pamjet realiste, as situatat sentimentale me dramatizëm të ndjeshëm, të cilat shpjegohen me depërtimin në nënvetëdijen e personazheve. Qëllimi i Pashko Vasës ishte t’u bënte të njohur të huajve të vërtetën për atdheun e tij, në një kohë kur çështja shqiptare kishte tërhequr vëmendjen e fuqive europiane prej jehonës së Lidhjes së Prizrenit.

Tema kryesore e romanit është dashuria fatkeqe e Bardhës, bijës së një familjeje “borgjeze” të Shkodrës. Prindërit e detyrojnë të martohet me Lulin e Temalit, nga një familje bajraktarësh të Malësisë. Kjo vajzë e bukur qyteti përballet me karakterin tepër barbar të Lulit dhe të ëmës së tij. Fati i sjell Bardhës Aradin në jetë, një bashkëmoshatar të vetin 18-vjeçar dhe papritmas, si në letërsinë romantike, lind dashuria përrallore mes tyre. Dilema që lind në zemrën e Bardhës për të shkuar me Aradin apo për t’u kthyer te Luli në Temal shpjegon dramën që zhvillohet brenda shpirtit të saj. Zemra e shtyn drejt krahëve të Aradit, por mendja i kujton Lulin. Me Aradin e lidh pasioni, por edhe ndjenja e turpits, ndërsa me Lulin e lidh urrejtja reciproke dhe nderi i nuses në derë të madhe. Ajo zgjedh të rikthehet te burri i saj në kullën e Temalit. Udhëtimi drejt tij shëmbëllen me udhëtimin e viktimës drejt flijimit. Kështu përfundon edhe romani.

Nëpërmjet ndjenjave të Bardhës dhe Aradit, autori synon të shprehë pikëpamjen e tij për anën sublime të dashurisë, pa të cilën jeta e njeriut do të ishte e zbrazët dhe pa kuptim.

Bardha, heroinë tipike romantike, është e paradënuar që kur ajo thirret prej autorit “e Temalit”. Ai e paracakton fatin tragjik të heroinës në shoqërinë e prapambetur ku jetonte. Me personazhin e Bardhën, Pashko Vasa simbolizon fillimin e një shoqërie të emancipuar.

Edhe Aradi është një personazh romantik e sentimental, tek i cili ndodhin ndryshime të mëdha, falë dashurisë që pati me Bardhën, por edhe pas fundit tragjik të saj.

Fundi i romanit, ndonëse tragjik, është realist dhe shpreh revoltën ndaj kësaj shoqërie dhe nevojën për ndryshim.

1. Në ç’mënyrë romani paraqet jetën shqiptare të shekullit XIX dhe cilat elemente familjare e shoqërore theksohen më shumë?
2. Si ndërthuren elementet romantike me ato realiste në vepër?
3. Si lidhet qëllimi i romanit me jehonën e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit në Europë?
4. Çfarë përfaqëson figura e Lulit dhe familja e tij në kontrast me Bardhën?
5. Si shpjegohet dilema e brendshme e Bardhës midis zemrës dhe mendjes? Çfarë simbolizon kjo për pozitën e gruas në atë shoqëri?

ANALIZË TEKSTI

Fragment nga vepra “O moj, Shqypni, e mjera Shqypni!”

O moj, Shqypni, e mjera Shqypni! (fragment)

O moj Shqypni, e mjera Shqypni,
 Kush te ka qitë me krye n'hi?!
 Ti ke pas kenë një zojë e randë,
 Burrat e dheut të thirrshin nanë.
 Ke pasë shumë t'mira e begati,
 Me varza t'bukura e me djelm t'ri,
 Gja e vend shumë, ara e bashtina,
 Me armë të bardha, me pushkë ltina,
 Me burra trima, me gra të dlira;
 Ti ndër gjith shoqet ke kenë ma e mira.
 Kur kriste pushka si me shkrep moti,
 Zogu i shqyptarit gjithmonë i zoti
 Ka kenë për luftë e n'luftë ka dekun
 E dhunë mbrapa kurr s'i mbetun.
 Kur ka lidhë besën burri i Shqypnisë,
 I ka shti dridhën gjithë Rumelisë;
 Ndër lufta t'rrehta gjithëkund ka ra,
 Me faqe t'bardhë gjithmonë asht da.
 Por sot, Shqypni, pa m'thuj si je?
 Po sikur lisi i rrxuem përdhe,
 Shkon bota sipri, me kambë, të shklet
 E një fjalë t'ambël askush s'ta flet.
 Si mal me borë, si fushë me lule
 Ke pas qenë veshun, sot je me crule,
 E s'të ka mbetun as em'n as besë;
 Vet e ke prishun për faqe t'zezë.
 Shqypnar', me vllazën jeni tuj u vra,
 Ndër një qind ceta jeni shpërnda;
 Ca thone kam fë ca thonë kam din;
 Njeni:"jam turk", tjetri:"latin"
 Do thonë: "Jam grek", "shkje"-disa tjerë,
 Por jemi vllazën t'gjith more t'mjerë!
 Priftnit e hoxhët ju kanë hutue,
 Për me ju damun me ju vorfnue!
 Vjen njeri i huej e ju rri n'votër,
 Me ju turpnue me grue e motër,
 E për sa pare qi do t'fitoni,
 Besën e t'parëve t'gjith e harroni,
 Baheni robt e njerit t'huej,

Qi nuk ka gjuhën dhe gjakun tuej.
 Qani ju shpata e ju dyfeqe,
 Shqiptari u zu si zog ndër leqe!
 Qani ju trima bashkë me ne,
 Se ra Shqypnia me faqe n'dhe!
 E s'i ka mbetun as bukë as mish,
 As zjarm në votër, as dritë, as pishë;
 As gjak në faqe, as nder ndër shokë,
 Por asht rrëxue e bamun trokë!
 Por asht rrëxue e bamun trokë!
 Mblidhniu ju varza, mblidhniu ju gra,
 M'ata sy t'bukur q'dini me qa,
 Eni t'vajtojmë Shqypninë e mjerë,
 Qi mbet' e shkretë pa em'n, pa nder;
 Ka mbet e vejë si grue pa burrë,
 Ka mbet si nanë, qi s'pat djalë kurrë!
 Kujt i ban zemra m'e e lan' me dekë
 Kët farë trimneshe, qi sot asht mekë?
 Këtë nanë të dashtun a do ta lamë,
 Qi njeri i huej ta shklasë me kambë?
 Nuk, nuk! Këtë marrë askush s'e do
 Këtë faqe t'zezë gjithkush e dro!
 Para se t'hupet kështu Shqypnia,
 Me pushkë n'dorë le t'desë trimnia!
 Coniu, shqypnarë, prej gjumit çoniu,
 Të gjithë si vllazën n'nji besë shtërngoniu,
 E mos shikoni kisha e xhamia:
 Feja e shqyptarit asht shqypnaria!
 Qysh prej Tivarit deri n'Prevezë,
 Gjithkund lshon dielli vap'edhe rrezë,
 Asht tok' e jona, prind na e kanë lanë
 Kush mos na e preki, se desim t'tanë
 Të desim si burrat që vdiqnë motit
 Edhe mos marrohnja përpara zotit.

Studim teksti

- ♦ Kujt i drejtohet poeti në fillim të poezisë “Kush të ka qitë me krye n’hi?!” Çfarë toni ka kjo thirrje?
- ♦ Si reflektohet fryma e Rilindjes Kombëtare në këtë poezi?
- ♦ Pse kjo poezi konsiderohet një manifest patriotik?
- ♦ Si paraqitet Shqipëria në të kaluarën?
- ♦ Si përshkruhet gjendja e Shqipërisë në kohën kur shkruhet poezia? Çfarë roli ka përshkrimi i së kaluarës në ndërtimin e mesazhit patriotik?
- ♦ Pse poeti përdor figurën e “nanës” për Shqipërinë?

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ Cili është shkaku kryesor i rënies së Shqipërisë sipas poetit?
- ♦ Pse poeti përmend “kisha e xhamia”? Çfarë simbolizojnë ato në kontekstin historik?
- ♦ Çfarë zgjidhjeje propozon autori për shpëtimin e atdheut?
- ♦ A mendoni se mesazhi i poezisë mbetet aktual edhe sot? Pse?
- ♦ Cili varg ju ka bërë më shumë përshtypje dhe pse?
- ♦ Nëse do të shkruanit një mesazh për Shqipërinë sot, çfarë do të theksonit?

ANALIZË TEKSTI

Lexoni fragmentin e shkëputur nga “Bardha e Temalit” dhe realizoni analizën e tekstit.

Fragment nga “Bardha e Temalit”

Kur arriti në rrugicën që dilte në fushë, pa prej së largu nja dhjetë burra të mbështetur në murin e shtëpisë së fundit. S’do mend që ata ishin të armatosur gjer në dhëmbë dhe dukeshin se kishin zënë vend që të ruanin kur do të kalonte ai.

U habit, por nuk e humbi toruan.

-Do të shkojmë nga ana e pazarit, -u tha shokëve, - atje rrugët janë të shkreta dhe pa njeri.

Dhe kthyen rrugë.

Kuptohet vetvetiu se Aradi kishte marrë të gjitha masat e duhura për të mos u tërhequr vëmendjen kurrsesi njerëzve që kishin zënë vend atje për ta kapur, dhe ia kishte dalë në krye kësaj pune pa ndonjë vështirësi. Por sa u dëshpërua e sa keq mbeti, kur, me të arritur pranë pazarit, vuri re se hyrja ishte zënë nga një skuadër rojash.

Zemra i rrahu më fort dhe u drodh... Një mijë mendime të trishtueshme i kaluan në mendje. A thua do të ishte e pamundur të dilte nga qyteti? Mos do t’i duhej vallë të hiqte dorë nga mendimi që ta shihte Bardhën përsëri?...

Jo! I mbetej më në fund edhe një shtegdalje: të dilte në fushë nëpër lagjen e myslimanëve. Dhe kështu vendosi të bënte.

Por edhe atje ishin zënë shtigjet dhe ruheshin nga një numër i madh burrash të armatosur. Kur e pa ashtu, mend i ra pika.

Për një çast mendoi të kalonte, pa le të dilte ku të dilte, të bënte një të çarë përmes tyre, si i thonë ushtarakisht. Mirëpo, duke ndërmarrë këtë hap të dëshpëruar, jo vetëm që vinte në rrezik je tën e shokëve dhe jetën e tij, por rrezikohej edhe që të kapej, gjë që ishte e turpshme, poshtëruese dhe plot pasoja të rënda dhe për t’ua pasur frikën.

-Përpara kësaj pengese nuk na mbetet gjë tjetër veçse të kthehemi në shtëpinë time, tha Gjon Markita me zë të ulët. -Është e shkruar që Aradi Vlashajve të jetë mysafiri im... Nesër do të shohim a do të kemi më shumë fat nga ç’patëm sot.

Aradi ishte i dërrmuar. Nuk tha asnjë fjalë dhe, padashur, ndoqi shokët, që kishin pranuar propozimin e Gjon Markitës.

Me t’u kthyer në shtëpinë mikpritëse, Aradi vajti drejt e në dhomën që i kishin përgatitur dhe u lëshua mbi një divan, zemërvlarë e i mërzhitur.

-E pat kjo punë! i tha Anulit duke qarë.

-E pat! Nuk do ta shoh më. Qielli është kundër meje. Dhe kur mendoj se arrita të vras një njeri që të mund ta shihja edhe një herë! Kjo është e tmerrshme!...

– Mos u dëshpëro, iu përgjigj Anuli, që vuante nga vuajtjet e shokut të tij. Do të jemi më me fat nesër. Rojat nuk do të qëndrojnë gjithnjë atje për të na kapur.

-S’ka më shpresë, s’ka më lumturi për mua! E ndiej se nuk do ta shoh kurrë më!...

Dhe derdhte lot dëshpërimi, lot që zhuritin zemrën e njeriut ashtu si i zhurit lava e vullkanit tokat nëpër të cilat kalon.

-Kurajë, o mik, kurajë! vazhdoi t'i jep te zemër Anuli. -Në fund të fundit, kjo është vetëm një pengesë, që do ta kalojmë patjetër, dëgjomë mua ti!

(Shkëputur nga romani "Bardha e Temalit", botuar nga Rilindja më 1989)

Studim teksti

- ♦ Në ç'rrethana gjendet Aradi në fillim të fragmentit dhe çfarë rreziku e kërcënon?
- ♦ Pse vendos të ndryshojë rrugë dhe të kalojë nga pazari? Çfarë tregon kjo për mënyrën e tij të veprimit?
- ♦ Si rritet tensioni dramatik gjatë fragmentit?
- ♦ Si përfundon fragmenti dhe çfarë pritshmërie krijon ai për vazhdimin e ngjarjeve?

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ Aradi përjeton zhgënjim, frikë dhe dëshpërim kur përballet me pengesat që e ndalojnë të shohë Bardhën. Si do të vepronit ju në një situatë të ngjashme, kur gjithçka duket e pamundur?
- ♦ A mendoni se dorëzimi i përkohshëm është shenjë dobësie apo maturie?

Ndre Mjeda

Jeta dhe veprimtaria letrare

Ndre Mjeda lindi më 20 nëntor 1866 në Shkodër. Ai është ndër poetët më të spikatur të Rilindjes Kombëtare. Veç veprimtarisë së tij si poet, Mjeda vlerësohet për kontributet në njësimin e alfabetit të gjuhës shqipe. Mësuesia dhe meshtaria ishin dy prej veprimtarive që ushtroi gjatë gjithë jetës së tij. Poezitë dhe poemat i përmbloodhi në vëllimin **“Juvenilia”** (1917). Poema e tij më e njohur është **“Vaji i bylbylit”**, një kushtim për liri. Shkroi poemat me tingëllima **“Lissus”** (1921), **“Liria”** (1937) dhe **“Scodra”** që u botuan pas vdekjes së tij (1940). Më 1901 themeloi shoqërinë **“Agimi”**, krijoi një alfabet dhe botoi një varg librash për shkollat mbi bazën e këtij alfabeti. Autoritetet osmane e arrestuan për shkak të veprimtarisë së tij patriotike. Më 1908 në Kongresin e Manastirit u zgjodh anëtar i Komisionit për hartimin e alfabetit të njësuar të shqipes; më 1916-1917 ishte anëtar i Komisionit Letrare. Në periudhën e lëvizjes demokratike (1920-1924), Ndre Mjeda mori pjesë në jetën politike dhe u zgjodh deputet. Pas kthimit të Zogut, Mjeda u tërhoq nga jeta politike dhe punoi si prift në Kukël. Vitet e fundit ishte mësues i gjuhës shqipe në Shkodër dhe ndërroi jetë në këtë qytet më 1 gusht 1937.

Poema **“Andrra e jetës”** flet për një familje të varfër malësore që përbëhet nga nëna dhe nga dy vajzat. Poema ndahet në tri pjesë dhe secila u kushtohet fatit të njëjës prej tri heroinave: Trinës, Zogës e Lokes.

Vajza e vogël vdes para kohe. Poeti depërton thellë në mendimet dhe ndjenjat e nënës, e cila, gjatë një nate të tmerrshme ankthi, e ëndërron me dhembje fatkeqësinë. S'ka gjë më tragjike dhe njëkohësisht më të lartë njerëzore, sesa skena midis Lokes dhe Zogës pas vdekjes së Trinës.

Në pjesën e dytë, që i kushtohet personazhit të Zogës, poeti ka derdhur ngjyrat më të ndritshme, duke dashur të shprehë ëndrrat e veta për të ardhmen... Ëndrrat rinore të Zogës realizohen. Ajo dashurohet dhe martohet. Poeti flet me dhembshuri për jetën e saj të re dhe me një këngë plot optimizëm, na tregon që Zoga u bë nënë.

“Andrra e jetës”, megjithëse trajton një rast të veçantë, pasqyron tragjedinë e fshatarësisë shqiptare dhe dëshirën e zjarrtë për një jetë më të mirë. Titulli i veprës ka një kuptim të thellë. Poeti nuk thotë që jeta është iluzion, por për të varfrit mbetet një ëndërr e perealizuar. Poema në thelb është realiste, me një gjykim romantik dhe prek plagët e rënda të shoqërisë së kohës: mjerimin që mbyste jetën e njerëzve.

Lokja mishëron gruan malësore, punëtore, vetëmohuese, nënën e dhembshur e stoike, mbi të cilën rëndon barra e familjes, ndërsa burrat i shuante pushka e armikut, hakmarrja ose kurbeti.

Mesazhi që përcjell kjo figurë është lufta me jetën. Gjersa pati mundësi të luftonte, ajo jetoi. Vdiq kur nuk mundi më të japë asgjë. Ajo u largua nga jeta me një fitore, ia doli mbanë që bijën e vet ta bëjë të aftë për të jetuar dhe për t'ia përcjellë një qenieje tjetër flakën e jetës.

Poema “Vaji i bylbylit”, Ndre Mjeda

Kjo poemë e Mjedës bart një mesazh mjaft të rëndësishëm për lexuesin sepse pasqyron gjendjen e shoqërisë shqiptare të kohës. Studiuesi Rexhep Qosja thekson se “Vaji i bylbylit, duket si një poemth i shumëzëshëm, por në të cilën, të gjithë zërat, nënshtrohen pikënisjes themelore të ndërtimit të saj: bashkëbisedimit ndërmjet bilbilit, si personazh dhe poetit si krijues i saj.”

Në këtë poemë gërshetohet figura e bilbilit – si një shpend i izoluar në kafaz – dhe e njeriut të robëruar në atdheun e tij. Në pjesën e parë poema fillon me vargjet pyetëse që poeti ia drejton bilbilit. Në këtë pjesë shfaqet forma e dialogut të monologizuar, për faktin se subjekti lirik i drejtohet bilbilit, i cili nuk mund të përgjigjet: Po shkrihet bora/ Dimni po shkon/ Bylbyl i vorfën/ Pse po gjimon?

Monologu në këtë strofë ndërtohet në formë pyetëse, duke iu drejtuar bilbilit dhe duke e pyetur për vajtimin e tij. Vargu i parë hap rrugën e ndërrimit të stinës; vargu i dytë e fuqizon edhe më tej mendimin; në vargun e tretë jepet figura e bilbilit; ndërsa në vargun e fundit parashtrohet pyetja, e cila përmbledh thelbin e strofës, paraqet vajin e bilbilit si një gjendje të rëndë shpirtërore, duke kërkuar shpjegime për këtë lëngatë.

Në pjesën e tretë të poemës gjendja emocionale e subjektit lirik ndryshon: shqetësimi, mërzia dhe vetmia bëhen më të theksuara për faktin se të gjitha këto elemente e përcjellin subjektin nëpër kohë.

Në pjesën e katërt të poemës shfaqet shpresa për ditë më të mira që do të vinin: Bylbyl, ky shekull or e ças ndërrohet/ Bijnë poshtë të neltit, i vogli çohet/ Edhe natyra po don m’u ndrrue/ Fillo me gëzue.

1. Cila është struktura e poemës dhe si lidhet ndarja në tri pjesë me fatin e Trinës, Zogës dhe Lokes?
2. Çfarë mesazhi përcjell qëndrueshmëria dhe sakrifica e Lokes?
3. Si realizohet bashkëbisedimi midis poetit dhe bilbilit në këtë poemë?
4. Çfarë simbolizon figura e bilbilit të mbyllur në kafaz?
5. Si lidhet gjendja e bilbilit me gjendjen e njeriut të robëruar në atdheun e tij?

ANALIZË TEKSTI

Lexoni fragmentin e shkëputur nga “Andrra e jetës” dhe realizoni analizën e tekstit.

“Andrra e jetës” (fragment)

1.N'për ogradë po këndojnë bylbylat
si tu u prallë me shoqi-shojnë,
drandafilleve zymbylat
t'kandshmen erë dhunti ia çojnë.

E nalt n'qiell ma e bukur hana
rreze t'paqta shkon tue shkri;
maje bjeshkve fillon zana
n'valle shoqeve m'u pri.

Lodhë prej vegësh, prej rrangësh shpijet,
si u ba natë, ndej Zoga n'votër;
ndej m'u xe me dru dullijet
që kish ba n'për mal, pa motër!

E kuvendte me nanë-locen
si përgjumshëm, ndonji fjalë,
derisa bri votrës gocën
e muer gjumi dalkadalë.

Fjet bri votrës: e kur shkëndija
shndritte at fëtyr' të patravajë,
ejëll prej qiellit ulet te shpia
dukej faret fëtyra e sajë.

Herë n'at' gjumë tue qeshun dukej,
si m'u falë herë dorën çote;
herë përmallshem n'veti strukej
e n'fëtyrë gjaku t'tan' i vëloje.

(Ngrimun n'ar, mbi 'i pullali
nën balkue një beg kish dalë;
holl' e i gjatë pors selvi
n'rrugë nën gardh ish dukë një djalë.)

E nan-bardha tue shikjue:
"Flej me engjuij, thotë, o bi;
pusho shtatin me i ndihmue
Lokes sate nëpër shpi".

2.Prej nën një tjegllat kish dalë si 'j tra,
ku një mij' tesha vëloshin pa da;
përmbi shpi ndihej tue rrahun troka
e ushtonte toka

prej kambësh t'bag'tive. Ka dalë Harapi
herët, e shpatit delet ja hapi;
ka dalun Mica me lopë të mëdhaja
nëpër ograja.

Kur u zgjue Zoga vojt te balkoni
e pau se bleta vëlonte te zgjoni;
pau se n'at' nade poshtë një lavruer
kish ba një shpuer.

Tue sjellun krahnin këndote me veti,
e i rridhte krahve si një valë deti,
ku shndriçëm dielli lëshonte si zhgjeta
rrezet e veta.

Rreze flak' arit. Por rrotull fëtyra
e fushës kish nd'rrue; kish nd'rruemun zyra
e bimës e e pem've; përmbi balkue
deri kish nd'rrue

erë filcigeni; po vite 'j tjetër
erë: pors makthit; e rruga e vjetër
nën shpi, mbas gardhit, pors një dritë
shkonte tue qitë.

Nuk e kish vrumun kurr nder dit' t'veta
at rrugë n'balkue. Ktheheshin me çeta
asaj katundsit, tue dalë pa pra
e ajo s'kish pa.

U nis te puna mërziçëm. Nisi
ndër penj sovajkën, e shpata krisi,
cirliknë rrotllat poshtë e përpjetë
nën kambë të shpejtë.

E vojt n'dritare prap. Ndoshta begu
ka mbërri te rruga e pret te shtegu
veshun me t'arta, mbi 'j pullali
për bukuri.

Studim teksti

Kuptojmë tekstin

- ♦ Çfarë tabloje natyrore krijohet në strofat e para?
- ♦ Si paraqitet figura e Zogës në mjedisin familjar?
- ♦ Çfarë ndodh me Zogën gjatë gjumit dhe si ndryshon atmosfera e poezisë në këtë moment?
- ♦ Si përshkruhet mëngjesi dhe jeta e përditshme në katund? Çfarë roli luajnë personazhet e Harapit, Micës dhe lavruesit?

Analizojmë tekstin

- ♦ Çfarë tiparesh karakteri zbulohen te Zoga nëpërmjet veprimeve dhe ndjenjave të saj?
- ♦ Si shfaqet bota e brendshme e saj nëpërmjet ëndrrës dhe përfytyrimeve?
- ♦ Çfarë simbolizon figura e begut dhe e djalit që shfaqet në vizionin e saj?
- ♦ Cilat janë temat kryesore që trajton fragmenti?

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ Zoga jeton mes një realiteti të thjeshtë fshatar dhe një bote ëndrrash që i zgjon ndjenja të reja. Si e kuptoni këtë përballje mes ëndrrës dhe realitetit?
- ♦ A mendoni se ëndrrat e ndihmojnë njeriun të përballojë realitetin apo e largojnë prej tij? Argumentoni mendimin tuaj duke iu referuar fragmentit.

Detyrë:

Në fragment shfaqet kontrasti midis punës së përditshme dhe përfytyrimeve të bukura që lindin në shpirtin e Zogës. Si mendoni, a është e nevojshme që njeriu të ketë “andrra” për t’i dhënë kuptim jetës së tij? Zhvilloni mendimin tuaj në një shkrim të argumentuar.

ANALIZË TEKSTI

Fragment nga “Vaji i bylbylit”

Vaji i bylbylit (fragment)

Po shkrihet bora
Dimni po shkon;
Bylbyl i vorfën
Pse po gjëmon ?

Pushoj murrllani
Me duhie t`vet :
Bylbyl i vorfën,
Çou, mos rri shkret.

Gjith fushet e malet
Blerimi i mbuloj;
Livadhi e pema
Gjith kah lulzoi.

Ndër pylla e ogra,
N`ma t`mirin vend,
Me rreze dielli
Po e gëzon gjith kënd.

E tuj gjimue
Shkon rreth e rreth
Nji prrue që veret
Rrjedh nëpër gjeth.

A çile kafazi,
Bylbyl, flutro;
Ndër pyje e ogra,
Bylbyl, shpejto.

Kërkush ma hovin
Atje s`ta pret;
Me zeher haejen
Kurkush s`ta qet.

Kafaz ke qiellin,
Epshin pengim;
E gjith ku t`rreshket
Shkon fluturim.
Nëpër lamije
Ke me gjet mel;
Për gjith prendverën
Njajo buk t`del.

E kur t'zite edi
Ndër prroje pi;
Të njato prroje
Që ti vetë di.

Tash pa frige çerdhen
E ban n'ndo'j lis;
Nuk je si i njeri
Qe nuk ka fis.

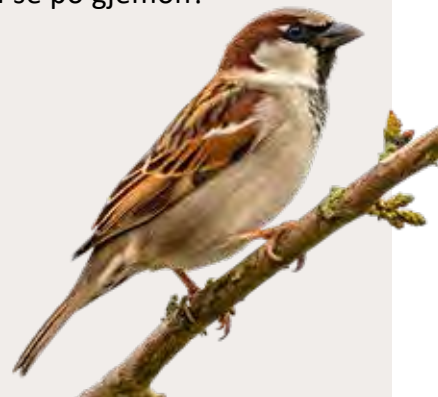
E kur t'vin zhegu,
Kur dielli shkon,
Ti ke me këndue
Si ke zakon.

Rreth e rreth gjindja
Me t'ndie rri;
Prej aso vendit
Dahen me zi.

A çile kafazi
Bylbyl flutro;
Ndër pyje e ograja
Bylbyl shpejto.

Ndër drandofille
Ndër zamake nga;
Ku qeshet kopshti
Idhnim mos mba.

Po shkrihet bora,
Dimni po shkon;
Bylbyl i vorfën,
Pse po gjëmon?

Studim teksti

- ♦ Cila është tema kryesore e poezisë? Çfarë simbolizon bylbyli?
- ♦ Si shprehet ideja e lirisë nëpërmjet figurës së kafazit dhe fluturimit?
- ♦ Çfarë mesazhi përcjell poeti në lidhje me shpresën dhe rilindjen, të simbolizuara nga pranvera?

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ Pse mendoni se bylbyli heziton të fluturojë edhe pse dimri ka mbaruar?
- ♦ Si mund të interpretohet kafazi në kuptim simbolik (përtej kuptimit të drejtpërdrejtë)?
- ♦ A mendoni se mesazhi i poezisë është aktual edhe sot?

Diskutim në grupe

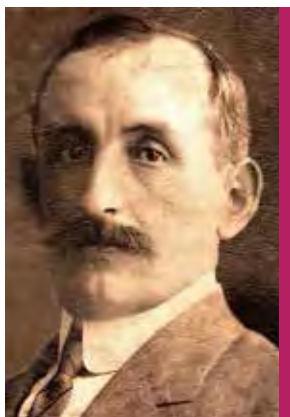
Grupi 1

Bylbyli është simbol i lirisë, bukurisë dhe ëndrrës. Si lidhet kjo figurë me jetën e njeriut? A mendoni se njerëzit ndihen ndonjëherë si në kafaz për shkak të frikës, rregullave apo pengesave?

Grupi 2

Poezia tregon ndryshimin e stinëve dhe rilindjen e natyrës pas dimrit. Si mund ta lidhni këtë me shpresën dhe fillimet e reja në jetën e përditshme? Jepni shembuj personalë ose të përgjithshëm.

Andon Zako Çajupi

Jeta dhe veprimtaria letrare

Andon Zako Çajupi është një nga poetët, dramaturgët, patriotët dhe veprimtarët më të shquar të Rilindjes Kombëtare. Ai lindi në fshatin Sheper të Zagorisë, në Shqipërinë e Jugut. Çajupi në veprat e tij godet shtypjen, varfërinë e popullit, pabarazinë shoqërore, mentalitetin e prapambetur të kohës dhe pseudopatriotët që vepronin kundër interesave kombëtare. Këto i pasqyroi në komeditë **“14 vjeç dhëndër”** dhe **“Pas vdekjes”**, në të cilat ai ironizoi dhe vuri në lojë zakonet e prapambetura të fshatit, si dhe goditi politikanët që hiqeshin si atdhetarë. Çajupi shkroi edhe veprat: **“Baba Tomorri”**, **“Baba Musa lakuriq”**, **“Burri i dheut”** etj. Vdiq më 11 korrik 1930 në Kajro (Egjipt), duke lënë një trashëgimi të rëndësishme në letërsinë shqiptare dhe në lëvizjen kulturore të Rilindjes Kombëtare.

Vepra "Baba Tomorri" (1902) – përmbledhje poetike

Vepra "Baba Tomorri" është një lirikë shoqërore. Me këtë vepër filloi periudha realiste e letërsisë sonë, duke shënuar shkëputjen nga Rilindja Kombëtare. Çajupi zgjeroi temën shoqërore nëpërmjet veprës "Baba Musa lakuriq", ku shtjelloi kurbetin si plagën më të dhimbshme për shqiptarët në shek. XX sepse krijonte një psikologji specifike të njerëzit që largoheshin, por edhe të ata që kishin mbetur në shtëpi në pritje të kurbetlinjve.

Edhe vetë Çajupi kishte qenë në kurbet, e njihte këtë temë dhe duke qenë i ndikuar nga letërsia popullore, shkroi poezinë "Kurbeti". Kjo baladë popullore zbulon faktorët e jashtëm dhe të brendshëm të këtij fenomeni. Sipas tij, kurbeti është rrugë e njëkahshme, ndërsa fati i kurbetlinjve është tragjik.

Ata largohen nga familja dhe vendlindja, duke u shkaktuar trauma vetes dhe familjeve të tyre. Sipas Çajupit, sado që kurbetliu të fitojë materialisht dhe intelektualisht, ai përsëri del humbës, sepse shkakton tragjedi morale, psikike dhe fizike në familje dhe kjo humbje nuk mund të zëvendësohet me asgjë.

Personazhi kryesor është Mitroja, i cili kthehet pas 20 vjetësh nga kurbeti, që e kishte shkatërruar moralisht dhe psikologjikisht, duke e çuar në vrasjen fizike të të birit, duke menduar se ishte i dashuri i gruas së tij.

Çajupi këtë vepër e ndërtoi mbi dy këndvështrime: romantik dhe realist. Si romantik, shfaq mendimin se gruaja mund t'i shërbejë atdheut, mund të jetë e dashur dhe grua ideale, të ketë bukuri të veçantë fizike dhe mendore; si realist, e paraqet gruan si inferiore ndaj burrit, me një pozitë të rëndë në familje, e shikon si objekt vetëm brenda shtëpisë, si krah të vetëm pune për fushë dhe si individ të nënshtuar ndaj zakoneve dhe mendësive të prapambetura.

Poezia "Fshati im" nxjerr në pah pozitën diskriminuese të gruas në familje. Nëpërmjet një dialogu mbresëlënës, ai arrin të depërtojë në psikologjinë e gruas së stërmunduar që, edhe pse hesht, flet më shumë. Pena artistike e poetit shfaqet në mënyrën se si e paraqet pozitën inferiore të gruas nëpërmjet heshtjes. Poezia shpërfaq edhe parazitizmin e burrit që freskohet ndër hije.

Komedia "14 vjeç dhëndërr"

Në këtë komedi Çajupi trajton një temë realiste nga jeta në fshatrat shqiptare të asaj periudhe – krijimin e familjes si çështje ekzistenciale. Ai i qaset këtij problemi të hidhur, duke e trajtuar me dozë humori e shpotie. Komedia satirizon zakonet patriarkal të martesave në moshë të re.

Nga katër skenat e komedisë, ose pamjet siç i quan Çajupi, e para ka të bëjë me bindjen, ndërsa e fundit shpërfaq realitetin. Tana e bind Vangjelin se duhet ta martojnë djalin 14-vjeçar me një grua të pjekur, duke i kujtuar që edhe ai ishte martuar kështu. Në pamjen e fundit del në pah realiteti: djali do gjumë, ndërsa nusja duhet ta ruajë burrin si një fëmijë.

Çajupi e përmbyll me mjeshtëri artistike këtë vepër, duke i dhënë karakter tragjikomik. Tragjikja e veprës qëndron te vazhdimësia e këtij zakoni nga brezi në brez.

Personazhi kryesor është Tana. Ajo është strumbullari i të gjitha situatave komike. Figura e saj ndërtohet në dy plane:

- ♦ Tana është viktimë e mentalitetit të kohës, e lodhur nga ngarkesa e madhe brenda e jashtë shtëpisë
- ♦ Tana kërkon të vazhdojë këtë gjendje edhe te nusja e djalit, e cila do ta shpëtonte nga stërmundimet e përditshme, duke i hequr një pjesë të mirë të punëve dhe shqetësimeve.

Edhe pse kalon nëpërmjet situatave komike, personazhi i Tanës ngjall trishtim dhe keqardhje. Pas veprimeve të saj, në dukje qesharake, fshihet një dramë shpirtërore, që do ta përjetojë edhe nusja si pasardhëse e Tanës. Kjo e bën Tanën edhe viktimë, edhe bartëse të mentalitetit patriarkal.

Vangjeli në komedi përfaqëson burrin dembel. Me fodullëk e mospërfillje, ai mundohet të shmangë propozimin e Tanës për të martuar djalin. Megjithatë te ky personazh gjejmë shkëndija instinktive të përshtatjes me zakonet e reja. Kjo duket sidomos në kundërshtimin që i bën së shoqes për martesën e djalit.

Komedia përmban edhe skena të tjera, si "Në mulli", "Urime" dhe "Dita e dasmës", të cilat janë të mbushura me sharje, thashetheme e mallkime grash, me urime dhe dolli dasmorësh të dehur, të cilat sjellin një atmosferë të gjallë dhe gazmore fshatare.

Kulmin e komizmit të Çajupit, që njëkohësisht ngjall trishtim dhe hidhërim të thellë, e shënon dialogu i fundit mes nuses 20-vjeçare dhe dhëndrit 14-vjeçar. Duke mos e kuptuar pozitën e tij, Gjinoja e quan nusen herë motër, herë mëmë. Përballë tij qëndron Marigoja, e cila e di mirë vendin e saj. Kështu, nëse fjalët e dhëndrit shprehin pafajësi e naivitet, fjalët e nuses shprehin zemërimin për këtë martesë. Fati i saj pasqyron fatin e të gjitha vajzave që bëheshin viktimë të mentalitetit të prapambetur.

Kjo është një dramë e vërtetë familjare, një martesë e paradënuar të dështojë, sepse nuk është rezultat i lidhjes shpirtërore dhe i pjekurisë njerëzore, por i mentaliteteve të vjetra dhe i interesave të prindërve.

1. Cilin zakon patriarkal godet Çajupi nëpërmjet humorit në këtë komedi?
2. Pse kjo vepër, megjithëse komedi, merr në fund karakterin e tragjikomedisë?
3. Si paraqitet Tana në dy plane: si viktimë dhe si bartëse e mentalitetit patriarkal?
4. Cilat janë arsyet që e shtyjnë Tanën të kërkojë martesën e djalit 14-vjeçar?
5. Si karakterizohet figura e Vangjelit dhe çfarë përfaqëson ai në shoqërinë e kohës?
6. Çfarë tregon fakti që dhëndri e quan nusen herë "motër" e herë "mëmë"?
7. Si përdoret ironia në dialogun mes Tanës dhe Vangjelit?

Detyrë:

Lexoni fragmentet në vazhdim të pjesëve të shkëputura nga "Baba Tomorri" dhe nga komedia "14-vjeç dhëndër" dhe realizoni analizën e teksteve.

“Baba Tomorri”

Baba-Tomor, kish' e Shqipërisë,
 mal i lartë, fron i perëndisë,
 tek ti vinin njerëzit që moti
 për të msuar se ç'urdhëron zoti...
 Tek të lutem dhe u duk' e qarë
 të msoj q'thot dhe për shqipëtarë.
 Kanë qenë trima të lëvduar
 dhe në luftë s'janë turpëruar,
 qenë trima dhé mëmëdhetarë,
 besa, feja s'i kishnë dhe ndarë,
 Shkonin jetën me pushkë në dorë,
 Donin shqipen, s'qenë tradhëtorë,
 lulëzonte gjithë Shqipëria,
 s'e s'kish shkelur si sot robëria,
 gra e burra donin Shqipërinë,
 djem e çupa këndonin Lirinë.
 Sot qysh gjendet komb' i Shqipërisë!
 I përmbysur nga zgjedh' e Turqisë,
 shqipëtarët, si dhe bagëtia,
 zbathur, zhveshur vdesën nga uria!
 Shqipëtarët? Sot s'ka shqipëtarë,
 turku, greku na kanë përndarë!
 Prifti, hoxha, kisha dhe xhamia,
 Na gënjejnë... U prish Shqipëria...
 Mal i lartë, me krye në diell,
 fron i zotit q'është mbret në qiell,
 Baba Tomorr, o mal' i uruar,
 ç'kanë ngjarë, gjithë ç'kanë shkuar,
 i di vetë, s'duhet të t'i themi;
 C'do të ngjajnë, të lutem rrëfemi,
 Sot e tutje, ç'thotë perëndia?
 Do të heqë shumë Shqipëria?
 çfaj ka bërë, ç'gjynahe paguan?
 Nga Turqia të tërë shpëtuan:
 Greku, serbi, vllahu, bullgari,
 nënë zgjedhë mbeti shqipëtar
 çthotë zoti për kombinë tonë,
 do ta lerë penë sulltan qenë?

Na shkretoi, na preu, na griu,
 na ç'nderoi dhe gjaknë na piu,
 na mundoi, shpirtin na nxori!!
 Fshiu lotët dhe më tha Tomori:
 O shqipëtarët e gjorë,
 Ndëgjoni Baba-Tomorë:
 Kombi tuaj s'vete mbarë
 se besët u kanë ndarë.
 Besa e bashkon njërinë:
 Ju pse e ndani perëndinë?
 Si ungjilli dhe kurani:
 nukë na dihetë fundi;
 me qiejtë mos u mbani
 se nukë mbahen gjikundi.
 Të krishter' e myslimanë
 gjithë një perëndi kanë;
 ini një gjak, mor të ngerë,
 se ndë një vend kini lerë.
 Ini gjithë shqipëtarë,
 s'ini grekër a tartarë,
 hiqni dorë nga rreziku,
 shihi se ç'punon armiku
 i pabesi dhe i ligu.
 Mblidhuni të bëni benë,
 të kujtoni Skënderbenë,
 të duani Memëdhenë,
 të mos e lini të shkretë...
 Ngrihi ta shpëtoni vetë,
 se u ndin zot' i vërtetë,
 mos e peshoni Turqinë,
 mos e besoni Morenë
 të duani perëndinë;
 të duani Memëdhenë
 Erdhi dita të lëftojmë
 për lirin' e Shqipërisë;
 ja të vdesim, ja të rrojmë
 si burrat' e trimërisë.

Studim teksti

- ♦ Cilat janë temat kryesore që trajton poezia?
- ♦ Si lidhet ideja e bashkimit kombëtar me besën?
- ♦ Si përdoret figura e Skënderbeut dhe e Mëmëdheut për të nxitur ndjenjën patriotike?

Reflektojmë rreth poezisë

- ♦ Poeti thekson rëndësinë e besës dhe unitetit. Si mund të përdoren këto vlera sot në jetën e përditshme të individit dhe të komunitetit?
- ♦ Baba Tomori u bën thirrje shqiptarëve që të luftojnë për lirinë e tyre. Sa është e rëndësishme që secili prej nesh të marrë përgjegjësi për të përmirësuar komunitetin ku jeton?

Fragment nga Komedia “14-vjeç dhëndër”

(Është natë. Brenda dhomës së gjumit, Vangjeli dhe Tanë bëhen për gjumë. Afër shtratit ndizet një llambë.)

Tana. Dëgjo, burrë...

Vangjeli. Ç'ke, moj grua?

Tana. (Rënkon.) Jam sëmure.

Vangjeli. Që kur! Ç'thua?

Tana. Ç'them? Ja them që jam sëmure, koka më digjet si furrë, s'e keshë pësuar kurrë.

Vangjeli. Po tani, vallë, ç'pësove?

Më duket se u ftove; gjithë natën u zbulove dhe s'më lë fare të flërë!

Tana. Gjithë ditën ç'keshe bërë?

Ti për bar e për dru s'vete dhe qahesh se nukë flete?

Tërë ditën ngas qetë dhe drek' e darkë bëj vetë, gjithë puna përmi mua!

Vangjeli. Përse të kam marrë grua?

Gratë për punë po janë.

Tana. (Qesëndis.)

Edhe burratë të hanë dhe të rrinë nat' e ditë!

Vangjeli. (Me inat.)

Mos më bën të të godit. se zakonë s'e harrova, sonte shumë të durova.

Nga hunda s'më heq dot kurrë, se nuk' jam si çdo burrë!

Jam shqipëtar i vërtetë, do të bëj si dua vetë!

Ç'ke që s'pushon duke qarë?

Nga unë ç'të ligë ke parë?

S'të kam lënë si të tjerë,

Vetëm, të shkret' e të mjerë.

Nukë ika kurrë nga fshati, eja, s'të shkoi inati?

Ngreu të biem të flëmë dhe këto fjalë t'i lëmë.

Tana. Bjer e fli, mua s'më flihet.

Vangjeli. Nesër, porsa që të gdhiet, do t'dërgoj djalën me vrapë të bjerë jatronë (Doktorin)prapë.

Tana. Cinë jatro(Doktor)?

Vangjeli. Adhamutnë.

Tana. S'e shoh dot me sy çifutnë, as për mace s'i vë besë!

Vangjeli. Le, moj grua, ta thërrisë, kokën mund të ta shërojë.

Tana. Nuk' e dua të më shojë!

Të bukur jatro që gjete!

Më për hair të ruaj qetë.

Vangjeli. Mos kuvëndo kështu, moj grua.

Tana. (Me inat.) Nuk' e dua, nuk' e dua!
 Pse s'shëron gruan e tij?
 Se nga ajo ha e pi. ...
 Ndaj e mori me një sy,
 i dalçinë që të dy.
 Vangjeli. Ç'jatro të të bie unë?
 Mitrua s'është këtunë,
 dhe Naum kokëshiniku
 këtejë natën iku. . .
 Në vende të tjerë vanë,
 këtu vetëmë na lanë,
 ikn' e muarë Misirë,
 u hante koka për brirë.
 Tana. Prapa diellit të venë,
 se çnderuan mëmëdhenë,
 s'jam sëmure për jatrue,
 se s'më ka gjë koka mua,
 Po të më ndëgjosh një fjalë.
 Vangjeli. Folë, ç'do të thuash vallë!
 Do t'më lësh dhe sot pa gjumë?
 Tana. Kemi ara, vreshta shumë. . .
 Vangjeli. Të gjitha ç'duhën i kemi,
 si do zot vetë jemi;
 si ne s'ka shumë të tjerë.
 Tana. Sa qe e ndyera vjehrrë,
 pas takatit pleqërisë,
 bënte punët e shtëpisë,
 dhe kur ktheneshë nga ara,
 gjejë darkënë përpara.
 Po tani, ç'të bëj më parë,
 në vrështë të jem a nd'arë?
 Të të bëj dhe drek' e darkë?
 Tani s'mund, se jam më plakë.
 Vangjeli. Plakë? S'je plakë, moj grua,
 po je ashtu si të dua.
 Tana. (Me të lutur.) Të të vijë keq për mua:
 punëtë janë të rënda,
 S'punoj dot jashtë dhe brënda.
 Puno sa të duash vetë
 arat jepi me të tretë
 Kjo punë s'bënetë kurrë,
 po djali na u bë burrë.

Ndaj të lutem ta martojmë,
 erdhi dita të gëzojmë.
 Ne pa nuse pse të rrimë?
 Kur të kem nusenë ndihmë,
 punëtë bënenë vetë,
 nukë rrojmë me jetë!
 Pse s'më flet?
 Vangjeli. Ç'të them, moj grua?
 Çuditë me ç'fjalë thua!
 Katërmëdhjetë vjeç djalë
 do ta martosh?
 Tana. Sa jam gjallë,
 dua të gëzoj si mëmë!
 Vangjeli. Eja të biem të flëmë.
 Tana. T'i ç'më thua, u ç'të them!
 Sikur kemi shumë djem!
 Me Gjinë mbeti kjo derë.
 Vangjeli. Qasu të të bëj të tjerë,
 të pjellç, pa mbushurë moti...
 Tana. (Duke qarë.) Me fjalë je shumë i zoti.
 Vangjeli. Ç'ke që qa prapë taninë?
 Tana. (Me lot.) Ku të mos qaj un' e mjera?
 Une të flas me perëndinë,
 ti më flet fjalë të tjera!
 Vangjeli. Eja moj grua nër mende.
 Tana. Çuditë me kokën tënde.
 Vangjeli. Sado qave, ngreu bjerë.
 Tana. S'je baba si të tjerë!
 Thuajmë, për perëndinë,
 pse s'do ta martojmë Gjinë?
 Vangjeli. Është i vogëlë, moj Tanë!
 Tana. ç'thua! Pa shikoi shtanë
 bota nukë shonë vjetë.
 Shihe sa mori përpjetë:
 duketë njëzet vjeç djalë,
 kur hipën e bredh me kalë.
 Me mua kur u martove,
 sa vjeç jeshë, mos harrove?
 Tani për djalënë tonë
 do të ndërrojmë zakonë?

Studim teksti

- ♦ Si paraqitet karakteri i Tanës në këtë fragment? A është ajo viktimë apo manipuluese?
- ♦ Si shfaqet autoriteti mashkullor te Vangjeli?
- ♦ Çfarë zbulojnë replikat për marrëdhënien martesore mes tyre?
- ♦ Cili është konflikti kryesor në këtë pjesë?
- ♦ Pse Tana këmbëngul për martesën e djalit 14-vjeçar?
- ♦ Çfarë qëndrimi mban autori ndaj martesave të hershme?
- ♦ Cili është mesazhi kryesor që përcjell kjo komedi?

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ A është Tana një nënë e dashur apo një përfaqësuese e mentalitetit të kohës? Argumentoni me shembuj.
- ♦ Si do ta përshkruanit figurën e Vangjelit?
- ♦ Nëse do të ishit në vend të Gjinos, si do të ndiheshit po të detyroheshit të martoheshit në moshën 14-vjeçare?

Fraza	Figura letrare	Funksioni stilistik

Detyrë:

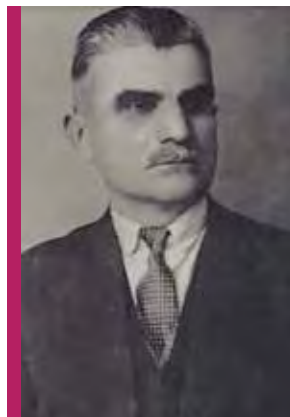
Ndiqui në YouTube komedinë “14-vjeç dhëndër”. Zgjidhni një ose disa fragmente dhe interpretoni në role. Krijoni një dekor të thjeshtë dhe përshtatni veshjet e personazheve për ta bërë interpretimin tuaj sa më të gjallë, bindës dhe artistik.

Asdreni - Aleksandër Stavre Drenova

Jeta dhe veprimtaria letrare

Aleksandër Stavre Drenova – Asdreni (11 prill 1872 – 15 dhjetor 1947), ishte poet dhe veprimtar i njohur i Rilindjes Kombëtare Shqiptare. Ai lindi në fshatin Drenovë të Korçës. Mësimet e para i mori në vendlindje, ndërsa më vonë u shpërngul në Rumani, ku jetoi për shumë vite dhe u përfshi në veprimtarinë patriotike të kolonisë shqiptare. Asdreni njihet për krijimtarinë poetike me frymë të fortë atdhetare. Ai shkroi poezi që nxisnin dashurinë për atdheun, lirinë dhe unitetin kombëtar të shqiptarëve. Një nga veprat e tij më të njohura është përmbledhja poetike **“Ëndrra e lotë”**. Po ashtu, ai është autor i himnit kombëtar shqiptar “Himni i Flamurit”, i cili u bë simbol i rëndësishëm i identitetit dhe i bashkimit kombëtar. Vepra të tjera të Asdrenit janë **“Rreze dielli”**, **“Psallme Murgu”**, **“Këmbana e Krujës”** etj. Vdiq më **15 dhjetor 1947 në Bukuresht të Rumanisë**, duke lënë një kontribut të rëndësishëm në letërsinë dhe kulturën shqiptare.

Përmbledhja “Psallme Murgu” u botua në vitin 1930 dhe është një nga veprat më të njohura të Asdrenit që përmban 81 vjersha me motive të ndryshme. Eqrem Çabeji i ndan në katër pjesë: *Flaga e vatrës, Vallja e jetës, Ngjyra ylberi, Lule dhe gjemba*. L. Ndoja shkruan: “Asdreni “murgu” i artit, përmbledh në “Psallmet” lutjet e mërgimtarit, që i ndarë nga familja e atdheu përjeton një gjendje të dyfishtë largësie fizike e shpirtërore, një “vjeshtë” lirike të idealizuar, për të theksuar shprehjen e izolimit, të huazimit shpirtëror në vendin e huaj...Veçoria e madhe e Asdrenit është se ai përdor një gjuhë të pasuruar me trajta të gegërishtes, duke krijuar një ekuilibër të përsosur të formës shprehëse standarde për kohën, dhe tepër të stilizuar si gjuhë letrare duke e tejkaluar dhe Lasgushin që në këtë pikë nuk e ka ndjekur mjeshttrin pararendës, duke ruajtur ngjyrat lokale të Pogradec-Korçës...”...Jo më kot Konica i vishte Asdrenit si poet, kualitetin e futjes së frymës kombëtare tek të rinjtë e kohës, e të gjitha kohëve, por ky opinion i përhapur tashmë nuk mund të vërë në dyshim Asdrenin e himneve triumfale kundrejt lirikës universale të tij...”

Përmbledhje “Ëndrra e lot”

Vepra e Asdrenit “Ëndrra e lot” hapet me poezinë “Drini” së cilës i referohet autori për ta shprehur pezmin e tij të brendshëm për gjendjen e vështirë në të cilën ka rënë atdheu i tij i dashur, rrethuar nga armiq të shumtë që dëshironin t’i gllabëronin dhe copëtonin viset më të mira

të tij. Ashtu si edhe Çajupi që i drejtohet “Baba Tomorrit”, edhe Asdreni e pyet Drinin se pse është i egërsuar, dhe mbush malet me gjëmime dhe a e shihte Shqipërinë që ishte shkelur dhe copëtuar nga të huajt që e rrethonin/ që e veshën që e rropën/ asnjëherë që nuk u ngopën/. Me gjithë dëshirën e madhe për ta parë vendin të lirë, ai prapëseprapë mbetet optimist i pashoq, me shpresë se do të realizohej ajo ëndërr e tij e përhershme. Janë të fuqishme dhe të paharruara edhe vargjet: /Kurrë nuk trembet shqiptari/ që ka zemër gjak si zjarri/.../Kohë e keqe a e mirë/ mot i bukur a i nxirë/ qoftë natë e qoftë ditë/ si në t’errët si në dritë...

Në poezinë “Krerëve tradhëtarë” ai shpreh urrejtjen dhe mallkimin ndaj atyre që e tradhtojnë atdheun, duke u thënë: / Ne ju njohim se kush jeni/. /Se populli i përmend me gojë dhe i mat me kut dhe me sy/. /Dhe lidhur me veprat e bëra/ i sheh të tëra/.

Përveç tjerash, të paharrueshme janë edhe strofat e fundit të poezisë “Besa jonë”. Shtëpi kishim shpellat, vrimat/ asnjë ndihmë rrotull nesh/ rrofshin burrat rrofshin trimat/ që na nxorën sot në shesh/. /Atje sipër e ka shkrojtur/ dorë e Zotit që urdhëron/ se ne kemi për të rrojtur/ kombi ynë s’perëndon/.

Përmbledhja “Kambana e Krujës”

Në vitin 1936, Asdreni kishte gati për botim 56 vjersha të përmbledhjes “Kambana e Krujës”, si: *Hymni mbretëror (për Vidin), Flamurit arbëror, Bohem, Ora e Rilindjes, Republika shqiptare, Trashëgimi, Më kot shqiptarë, Fisnikët e Shqipërisë, Pellazgët, Lot robërie, Diplomati shtatanik, Vojsava dhe Gjergji II, Vojsava III, Vëllezëria Frashëri, Eftimi Marinka, Këngë mbi Musta Qafëzezin, Marshi i Drenovës, Varri i harruar, Butrinti, Martohet Mbreti, Verimi në Dardhë, Kambana e Krujës, Dituria, Lufta, Grushti, Interesi, Jeta, Qytetërimi, , Turtullesha e malit etj.* Kjo përmbledhje u botua pas vdekjes së tij. Poezitë e kësaj periudhe dëshmojnë rënie, jo vetëm për ndikimin e thellë nga letërsia dekadente dhe për zhgënjimin që pësoi nga jeta politike si patriot e demokrat gjatë regjimit feudo-borgjez, por edhe për venitjen e mundësive krijuese në atë moshë të thyer.

1. Në cilin vit u botua përmbledhja “Psallme Murgu” dhe si është e ndarë ajo sipas studiuesve?
2. Cila poezi hap përmbledhjen “Ëndrra e lot” dhe çfarë simbolizon Drini në të?
3. Përmendni dy poezi nga përmbledhja “Kambana e Krujës” dhe tregoni çfarë tematike mbizotëron në këtë vëllim.
4. Çfarë ndjenjash shpreh poeti në poezinë “Besa e atdheut”?

Reflektim

- ♦ Pse mendoni se Faik Konica e vlerësonte Asdrenin si poet që frymëzonte rininë me ndjenja kombëtare?
- ♦ Si ndërthuren optimizmi dhe dhimbja në poezitë e përmbledhjen “Ëndrra e lot”? Jepni shembuj nga vargjet e përmendura.
- ♦ A mendoni se zhgënjimi politik në “Kambana e Krujës” e dobëson apo e thellon mesazhin patriotik të poetit? Argumentoni mendimin tuaj.
- ♦ Cila nga tri përmbledhjet ju duket më përfaqësuese për figurën e Asdrenit si poet kombëtar dhe pse?

ANALIZË TEKSTI

Dritare poetike nga Asdreni

**Lulëkuqja
("Ëndrra e lot")**

Lulëkuqja e mjera
Asgjékundi s'ka shtëpi
E shkon jetën n'arrati
Ajo s'është si të tjera
S'ka stoli!

Fushës, kodrës, del vetiu
Verës ngrohet, dimrit ngrin
Vetë shkundet, vetë mbin
Dhe, kur skuq, vjen veriu
Dhe e përfshin

Nëpër këmbë gjith' e shkelin,
Vend në kopshtet ajo s'ka
Dorë ndihme kurrrë s'pa;
As e mbjellin, as e vjelin
Shkoj u tha...

Po veç ngjyra e saj si zjarri,
Si një yll që xixëllon
Tërë bota e imiton
Është shenjë për së mbari
Nga shikon

Ajo ngjyrë kur zë shfaqet
Mbreti fronë shkon e le
Njerëz robër fare s'sheh
Vjen e drejta del në faqet
Si Zot je

Ajo ngjyrë nd'ato fletë
Është shpresa që tregon
Një të ardhme q'ëndërron
Është flamuri ynë vetë
Që valon

"Kambanat e Krujës"

Pa pik' mëshire derdhet gjak ushtari,
Lumenj e fusha me të kuqe ngjyhen,
Kurorë e shqeptra bashkë me fronet ari
Me dorë vetë mbretërit i lyen.

Përmbysen tempuj e shtatore thyhen
Rrënimë në çdo rrugë flagë zjarri,
Si gojë ferri hapet gojë varri
Tek hyjnë ata si bishat kot q'u shqyen!

Se ç'gjënë e prishje botës që i vu tmerrin:
Të vejat zi po mbajnë pa pushuar
Për famën s'di të kujt fitimn' e nderin!

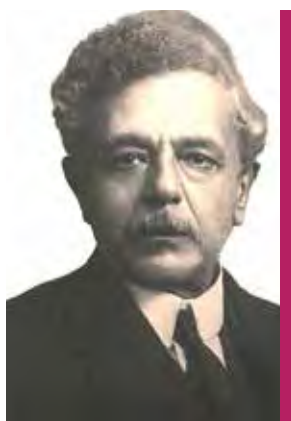
... Por fama është për sa që s'kanë vuar
Dhe nderi po s'kuptoj kujt i ka hije;
Kur plumbi korr e korr pa fund urije!

(1914-1918, Kjo poezi i kushtohet Luftës së
Parë Btërore)

Analizojmë poezitë e mësipërme

- ♦ Pse poeti ka zgjedhur pikërisht lulëkuqen si simbol poetik?
- ♦ Gjeni dhe shpjegoni figurat letrare të përdorura në poezi (metaforën, epitetin, personifikimin).
- ♦ Çfarë qëndrimi mban poeti ndaj atdheut dhe sakrificës?
- ♦ Në ç'periudhë historike është shkruar poezia dhe me cilën ngjarje lidhet ajo?
- ♦ Si pasqyrohet atmosfera e Luftës së Parë Botërore në vargjet e poezisë?
- ♦ Çfarë qëndrimi mban autori ndaj luftës: neutral, kritik apo përkrahës?

Zef Skiroi

Jeta dhe veprimtaria letrare

Zef Skiroi ishte poet, gjuhëtar, folklorist, etnograf, gazetar dhe publicist i shquar arbëresh.

Në moshën 9-vjeçare, ai shkroi një vjershë kushtuar Skënderbeut, duke shënuar fillimin e krijimtarisë së tij të mëvonshme. Studimet i kreu në Seminarin Shqiptar të Palermos, ku u formua me traditën e kulturës shqiptare, si dhe të asaj klasike.

Në qendër të veprës së tij, Skiroi kishte çështjen kombëtare. Periodiku “Arbri i ri”, që pa dritën e botimit në sajë të përpjekjeve të tij, do të shërbente si një busull identiteti për arbëreshët dhe si një tribunë e krijimtarisë së autorëve të këtij komuniteti. Ai shkroi poemat **“Mili e Hajdhia”** (1890), **“Mino”** (1921) dhe përmbledhjen poetike **“Kënkat e luftës”** (1897).

Vepra e tij kryesore ishte **“Te dheu i huaj”** (1891), e cila, siç do të shprehej edhe Eqrem Çabej, do të ishte njëfarë himni kombëtar i shqiptarëve të Italisë.

Poema **“Te dheu i huaj”** është kryevepra e Zef Skiroi, njëra ndër veprat më të mëdha në letërsinë arbëreshe. Poema u botua për herë të parë më 1900, ndërsa për herë të dytë më 1940 në Palermo, nën kujdesin e vëllait të tij Gjonit. Vepra në botimin e parë kishte dhjetë këngë, ndërsa në botimin e dytë, që është një version më i përpunuar, përbëhet nga nëntë këngë. Këngët e poemës janë “Nata e madhe”, “Të parët”, “Ali Beg Toptani”, “Ali Pasha Tepelena”, “Vasilikji”, “Kjyeteza e Shkodrës”, “Gjin Kastrioti”, “Donika” dhe “Agullimi”.

Poema nuk ka një ngjarje bosht, as një tërësor, nuk ka as personazh kryesor dhe nuk bën fjalë vetëm për një kohë. Ajo nuk është ndërtuar sipas veprave tradicionale. Poema përbën një mozaik shqetësimesh të Skiroit për botën arbëreshe dhe atë gjithshqiptare. Vepra është shtjelluar, kryesisht, në formë të dialogut ndërmjet babait dhe të birit. Subjekti i saj ndërthuret nëpërmjet anëtarëve të tjerë të kësaj familjeje: Tatës, Mëmës, Hallës dhe dy bijve.

Ngjarjet e poemës “Te dheu i huaj” ndodhin në një familje arbëreshe në Horën Arbëreshe, prej nga ishte autori. Ato nisin pikërisht në kremten e Kërshëndellave – Natën e madhe, siç do të thotë autori. Gjatë kremtes shprehet brenga dhe shqetësimet e kësaj familjeje. Që në fillim të poemës, kemi fjalët e Tatës: “Nata e shëjte shkoi për ne”, varg që sugjeron gëzimet e së shkuarës së jetës së tyre, ose fjalët e Mëmës: “Po si zokje t’kukuvatsës”, që shprehin gjëllimin e tyre strukur në mjerimin e jetës dhe të shoqërisë.

Skiroi flet për dramën arbëreshe të kalimit të Adriatikut dhe të vendosjes së tyre në Itali. Ai thekson edhe pasojat e hershme të pushtimit osman, si humbjen e gjuhës dhe të besimit, heqjen dorë nga identiteti i tyre. Sipas tij, sundimtarët osmanë mbollën përçarje dhe tradhti ndërmjet arbërorëve. Vepra trajton edhe fatkeqësi të tjera të kombit, si marrja e djemve për jeniçerë dhe rrëmbimi i Skënderbeut, që përbëjnë një tragjedi të re për kombin. Me dhembje, Skiroi shprehet: “mori fen’ e armikut t’egër”, duke iu referuar kohës së Ali Beg Toptanit. Poeti shpreh gjithashtu frikën nga vëllavrasja, ndonëse ajo në fund nuk ndodh.

“Te dheu i huaj” ka në themel një rapsodi me përmasa të gjera, e frymëzuar nga kujtimet. Në themel të saj qëndron historia, ndërsa si skenë shërben bota shqiptare, ashtu siç shfaqet në këtë fantazi të dhimbshme. Poema përmban episode legjendare e historike, të lashta e të kohëve më të vona: të gjitha të kënduara me një stil drithërues e të përmbajtur, me një varg të ndërtuar me mjeshtëri të jashtëzakonshme, duke përdorur të gjitha mjetet shprehëse që i japin tregimit forcë artistike dhe elegancë.

Gjuha e Skiroit përbën një forcë të veçantë krijuese. Ajo shpreh thellësisht mendimet, ndjenjat dhe përfytyrimet e tij poetike. Është një gjuhë e pasur me shprehje emblematike dhe figura letrare që e pasurojnë vlerën estetike të veprës. Ndër më të përdorurat janë: krahasimi, metafora, simboli, hiperbola, apostrofimi, epiteti, kontrasti, perifriza etj.

ANALIZË TEKSTI

Fragment nga poema “Te dheu i huaj”

Me vdekjen e Skënderbeut dhe rënien e Shqipërisë në dorë të turqve, shumë familje fisnike shqiptare u detyruan të lundronin drejt Italisë. Ky është urdhri që heroi, tashmë i vdekur, ia jep të birit në ëndërr:

Ò bërthi i jim, mos mëno;
 po zonjën mëmë,
 zonjën mëmëzë të vë
 mirr e jik te dhëu litë.
 Kūr të jësh në zall të dëjtit
 te zī-madhi qyparis
 ç’atje ndën të gjërën
 hie kalin tim të mbrimur lith
 e te dega ç’ë m’e lart erës
 shtī ll të kuqin flamur
 me shqiponjën mundësore
 e vīr kordhën e përgjakme,
 kordhën timë ku flë deka.
 Si vorëja e keqe frÿn,
 kërcen kali e hëngëllin,

vrigëllon e argjëndta kordhë,
 fërshëllin edhe përhapet
 shênji i shêjt i Shqipëris.
 Turku gjegjet edhe sheh;
 gjegjet, sheh e mua kujton
 ç’aqë trima i gorromia brenda varrit,
 e i dreruam prap këthehet,
 pā ju ndjekur. (Kënga VII, 41-63)

Fjalor shpjegues

bërthi- biri im

mos mëno- mos u vono

zonjën mëmëzë- nënën e dashur

dhëu litë.- dheu i largët (Italinë)

zall- breg me rërë

dëjti- deti

qyparis- selvi (pemë e lartë)

kalin tim të mbrimur lith- kalin tim të zbukuruar/të pajisur lidhe

ç'ë m'e lart- që është më e larta

shtill- vendos

shqiponjën mundësore- shqiponjën dykrenore

kordhën- shpatën

ku flë deka- ku pushon vdekja

vorëja- stuhi

vrigëllon- shkëlqen/ vezullon

shênji i shêt- shenjë e shenjtë

gjegjet- dëgjon

dreruam- u trembën/ u tronditën

Studim teksti

Gjuha e tekstit

- ♦ Cili është mesazhi kryesor i fragmentit?
- ♦ Çfarë efekti krijon përdorimi i arbërishtes?
- ♦ Si ndikon gjuha arbëreshe në tonin heroik të fragmentit?
- ♦ A ka vargje me ritëm të fortë epik?
- ♦ Dalloni figurat letrare dhe shpjegoni funksionin e tyre stilistik.

Reflektojmë rreth tekstit

- ♦ Si do të ndiheshit po të ishit në vendin e djalit?
- ♦ Çfarë do të thotë për ju ruajtja e identitetit kombëtar?

Ndoc Nikaj

Jeta dhe veprimtaria letrare

Ndoc Nikaj, lindi në qytetin e Shkodrës më 15 qershor 1865. Mësimet fillore i bëri në Arqipeshkvinë e Shkodrës dhe në Seminarin Papnor, të udhëhequr nga etërit jezuit. Studimet e larta i kreu në Romë, duke u shuguruar për meshtar në vitin 1888. Botimet e tij të para datojnë në kohën kur ishte student në Romë. Në vitin 1888 do të shkruante romanin me titullin “Marcja”. Ky roman njihet gjithashtu si romani i parë i shkruar në shqip. Krijimtaria letrare e këtij shkrimtari përfshin më shumë se 30 vepra me përmbajtje të ndryshme. Veprat më të rëndësishme të tij janë **“Historia e Shqypnis”**, botuar në Bruksel më 1902, **“Shkodra e rethuese”** (1913), **“Tivar i marrun”** (1915), **“Ulqini i marrun”** (1918), **“Bukurusha”** (1918), **“Lulet në thes”** (1918), **“Burbuqja”** (1920), fletorja **“Koha”**, **“Bashkimi”**, **“Besa Shqiptare”**, **“Bleta e re”** (1912) etj.

Vdes në moshën 86 vjeçare në vitin 1951, në Shkodër.

ANALIZË TEKSTI

Fragment nga romani “Bukurusha”

Shtëpia, i jepte Lekës gjithë atë përmallim, një motmot ma parë vlonte prej shumicës së gjindve dhe ishte përplot me burra të fortë, me vasha të hijeshme, me shërbëtorë e shërbëtore. Gjithëshkajha çfaqte më të gjallësinë e një shtëpie të madhe e pasanike.

Bukurusha, e thanun me këtë emën qysh në vocërri prej bukurisë së posaçme të vetë, dhe qi me emën të njimendëshëm thirrej Lenë, ishte një vajzë e stolisun me gjithë nduer mirësish dhe kishte në vedi gjithë shka mund të merret në kujtim për me ba një bukuri femnore.

Shtatin të përhjedhun, krahnorin të plotë, fytyrën të kandëshme e lëkurën në të bardhe tamluer me të kuq, qi merrte të ndezun nder dy mollza të fageve, sa heresh turp vajznie a ngurim kundërshtimi i ndodhte me ndeshë. Sytë i kishte të zes, të mëdhenj e zjarror, buzën gaztore e me të qeshun të vetë i jepte kënaqsi gjithëkujt qi e ndjente tue qeshë. Flokët i kishte të imtë e të butë, si fije mëndafshi, qi përdredhca i shkojshin gjatë deri ndër gliqe e qi ajo, me të madhe mjeshtri, herë i mblidhte rreth kreje, herë i lëshonte teposhtë me një nduer hi- jeshie, qi nuk shifej nder shoqe të tjera. Me një fjalë, Bukurusha ishte ma e bukura vashë e Shkodrës dhe përbante ma të madhen kënaqsi t'asaj shtëpie.

Gjoni, i vellai, një tri vjeç ma i rritçëm, e donte me një nduer nderimi. Edhe ajo nuk e ndante vëllanë prej syve të vet.

I ati i saj, Zeku, kishte mbetë në luftën e bame më 1464 me Ballaban Badër Pashen, kur Skanderbegu, me të madhe dredhi luftarake e me habi

të gjithë dheut, kishte pasë thye dy ushtri të mëdha, qi e kishin pas mësyë përnjiherë për me e zanë ndermjet. Ballabani e Jakup Pasha do t'u afrojshin më një kohë të caktueme për me shti në rreth shqyptarinë e rrebtë, tue zanë luftën njëherit, por, Skanderbegu shterngoi njenin me ra në luftë pa dashtë dhe theu edhe tjetrin, tue iu pat shmangë rrezikut të të parit. Gjithshka ishte ba me aq të shpejtë, qi veç Skanderbegu me shqyptarët e vetë mujte me veprue.

Aty, Zeku, përkrah me të madhin shqyptar, qi porsi rrufeja prej së nalti binte në rrjeshtat e anmikut, tue i ça me fuqi të vetë dhe tue çile në krahnuer rrugen të vetve, kishte mbetë për bri tij, m'atë çast kur Skanderbegu, në zjarrm të luftës së mnershme të bamun afër Tiranës, ku ishte qene forcue Jakupi, ishte qene turr al ve- të mbi të dhe i kishte ngulë shpatën në gropë të fytit, tue e qitë dekun për tokë dhe, me të rrezueme të tij. kishte thye e përmbysë ushtritë otomane.

Aty, posë Zekut, qi kishte luftue me burri kresh- nike, kishin mbetë edhe dy kushurij të tij. Por burrat e mbetun nder lufta qindrestare për me i dalë zot vendit të të parve nuk qaheshin aso kohe: deka për ta ishte si me le, mbasi lejshin përnjimend në kujtim e në nde- rim të kombetarve,

Mbas pak jazit të zakonshëm, shtepia e Bukurushes kishte marrë kthimin e vet të gjithëhershëm dhe Marku i vëllai i Zekut, kishte mbajtë në dorë sundimin e shtepisë. Kangët e trimnive dhe vallet e burrave e të vashave qenë përsëritë. Por, mbas dhetë vjetve, edhe Marku, ungji i Bukurushes, kishte mbetë në luftë të bame në Shkodër më 1474, kur Sulejman Pasha i Rumelisë, me ushtri të mëdha, pat rrethue qytetin.

Sulejman Pasha me ushtri të veta kishte zanë Shkodrën të pa farë gatimi për luftë. Me një të papritme aq të shpejtë ishte hapë, n'e parë, mnerimi për anë dhe frika kishte marrë dhenë.

Ndue Loredani, qi gjindej në sundim të Shkodrës, mblodhi shkodranet e vlefshëm dhe, tue u çfaqë trimenitë e të parëve, i ndezi në zemrim. Qindreea u gatue dhe Marku me nipin e vetë Gjonin, me Lekën e me të tjerë, përbanë fuqinë e lagjes së vetë

Sulejman Pasha, qi mbante të njimendshëm fitimin, nuk bani ngut me iu turrë qytetit por, për me shtue mnerimin, hapi ushtritë e veta për rreth në plaçkë e rrënim, tue u lanë kështu kohë të ndryemve me u shterngue në qindresë.

Gajreti u përtri në qytet dhe Marku shumë herësh u prini shkodranve me dale prej qytetit dhe me të turrme të papritme, damtoi tubat e anmiqve, tue përkthye mnerimin në anë të tyne.

Në pak kohë Sulejman Pasha u gjet kaq i trazuem në lamin e vet ushtarak, sa, vetëm me shumicë të ushtarve, mujti me pritë të thyemen e plotë të të vetëve.

Shkodranve, të lidhun për një qindresë të fundëshme, nuk u mungonte gajreti i burrnisë, por shujta me mbajtë burrat.

M'atë të shpejtë gjithë drithnat kishin ngelë jashtë e s'kishin mujtë me ndrye në kështjellë veçse tepër me pakicë. Në

pakë kohë gjithshkaja kishte vojtë në të sosun dhe burrat nuk kishin ma ushqim.

Ndihma e pritun prej Venedikut nuk shifej kërkunde të ndryemit kishin ba kuvend me ra në dorë. Por, para se me u dhanë, ishte qenë sajue edhe një e turrme e mbrapme në krah ku anmiku kishte dridhnajet e veta, Prijsi i tubës mësyese ishte qene Marku.

Turri qe i rrebtë e lami ushtarak i anmikut qe la në gjak e pshtjellue, por aty mbeti Marku me disa shokë, tue ndalë me krahënor të vet tubat e mëdha të anmiqve, deri sa Gjoni e Leka me të tjerë ishin tue ba plaçkë gjanat shujtake, qi qene dredhë e çue në kështjellë.

Marku, me shokët e vet, bani fli veten, por shpetoi Shkodren, se Sulejman Pasha, i lodhun, preu uzdajen e fitimit dhe, mbasi pat lanë për rreth Shkodres shtatmijë të dekun e katërbëdhjetëmijë të varruem, shkatroi rrethimin e u kthye.

Gëzimi i Shkodres qe i madh për një shpetim aq të papritur dhe të gjithë iu falen nderës përëdisë e u dhane nderim burrave të fortë, qi me gjak të vet ki- shin mnerue anmikun në një kohë qi qyteti njehej i mbaruem.

Studim teksti

- ♦ Çfarë figure femërore përfaqëson Bukurusha në këtë fragment?
- ♦ Si ndërthuret përshkrimi idilik i Bukurushes me ngjarjet tragjike historike?
- ♦ Çfarë tiparesh heroike shfaq Marku gjatë rrethimit të Shkodrës?
- ♦ Si paraqitet figura e luftëtarit shqiptar në këtë tekst?
- ♦ Çfarë mesazhi përcillet për sakrificën dhe vdekjen në mbrojtje të atdheut?

Gjuha e tekstit

- ♦ Gjeni disa fjalë të vjetra (arkaizma) në tekst dhe shpjegoni kuptimin e tyre.
- ♦ Çfarë epitetesh përdoren për të përshkruar Bukurushen?
- ♦ Si përdoret krahasimi dhe metafora në përshkrimin e luftës?
- ♦ Çfarë tregon përdorimi i gjuhës gegërishte për atmosferën dhe kohën e ngjarjeve?
- ♦ Si ndikon ndërtimi i fjalisë në përshkrimin e betejave?

Reflektim

- ♦ Si do ta përshkruanit ndjenjën e sakrificës në këtë tekst?
- ♦ A mendoni se figura e Markut përfaqëson idealin e heroit kombëtar? Pse?
- ♦ Si ndikon humbja e burrave të familjes në jetën e Bukurushes?
- ♦ Çfarë roli luan besimi në Zot në momentet e vështira?

ESEJA DHE LLOJET E SAJ

Eseja është një tekst nëpërmjet të cilit autori shpreh bindjet, mendimet dhe ndjenjat e veta për një ide, përjetim ose ngjarje të caktuar. Eseja është një studim i cili shqyrton në mënyrë të përgjithshme dhe të lirë një çështje të caktuar shkencore, artistike, letrare, kulturore dhe politike, me synimin për të arritur në vlerësime dhe përfundime për të.

Eseja mund të jetë edhe një vepër e tërë që përbëhet prej disa artikujve që shtjellojnë një temë dhe kanë një titull të përbashkët. Për dallim nga punimet shkencore dhe prozat letrare, eseja është një formë e çlirët e të argumentuarit të mendimeve. Ka disa lloje esesh, ndërsa kategorizimet më të përgjithshme të esesë janë:

Eseja artistike karakterizohet nga gjuha figurative dhe stili i lirë e krijues. Në këtë lloj eseje autori përdor shpesh përshkrime, metafora dhe elemente të tjera stilistike për të shprehur mendimet dhe përjetimet e tij rreth një teme të caktuar. Qëllimi i esesë artistike nuk është vetëm të informojë, por edhe të shkaktojë një përjetim estetik te lexuesi.

Eseja shkencore është një tekst që shqyrton një temë në mënyrë objektive dhe të argumentuar, duke u mbështetur në fakte, studime dhe burime të besueshme. Në këtë lloj eseje gjuha është më e saktë dhe më formale, ndërsa mendimet paraqiten në mënyrë logjike dhe të strukturuar. Qëllimi kryesor i esesë shkencore është të analizojë dhe të shpjegojë në mënyrë të argumentuar një problem ose një dukuri.

Eseja kritike ka për qëllim të analizojë dhe të vlerësojë një vepër letrare, artistike ose një fenomen kulturor. Autori paraqet mendimet dhe argumentet e veta për vlerën, kuptimin dhe ndikimin e një veprë ose ideje. Eseja kritike ndihmon lexuesin të kuptojë më mirë veprën ose fenomenin që trajtohet.

Eseja personale është një lloj shkrimi në të cilën autori shpreh përjetimet, ndjenjat dhe përvojat e veta personale, flet në vetën e parë dhe paraqet reflektime për jetën, shoqërinë ose përvojat individuale. Eseja personale është më subjektive dhe më e lirë në stil sepse thekson këndvështrimin personal të autorit.

Ky lloj shkrimi kërkon një strukturë kompozicionale të plotë dhe një gjuhë të qartë e, sipas nevojës, edhe figurative dhe një stil të posaçëm që e bën autorin të njihet për mënyrën se si shkruan.

Rëndësia e ekologjisë dhe mbrojtja e natyrës

Ekologjia është shkenca që studion marrëdhëniet ndërmjet qenieve të gjalla dhe mjedisit ku jetojnë. Në një botë ku zhvillimi teknologjik dhe industrial është në rritje e sipër, kujdesi për natyrën është bërë një nga çështjet më të rëndësishme për njerëzimin.

Natyra nuk është vetëm vendi ku jetojmë, por edhe burimi kryesor i ajrit, ujit, ushqimit dhe energjisë që na mban gjallë. Andaj, për ruajtjen e saj është përgjegjës çdo individ. Mjedisin natyror e përbëjnë pyjet, lumenjtë, liqenet, detet, kafshët dhe bimët që krijojnë një ekuilibër të ndërlikuar ekologjik. Nëse ky ekuilibër prishet, pasojat mund të jenë serioze për jetën në Tokë. Ndotja e ajrit, e ujit dhe e tokës, prerja e pakontrolluar e pyjeve, si dhe mbetjet plastike janë disa nga problemet kryesore që dëmtojnë natyrën dhe ndikojnë drejtpërdrejt në shëndetin dhe cilësinë e jetës së njerëzve.

Të rinjtë, veçanërisht gjimnazistët, kanë një rol të rëndësishëm në mbrojtjen e natyrës.

Duke u ndërgjegjësuar për rëndësinë e ekologjisë dhe duke ndryshuar disa zakone të përditshme, ata mund të kontribuojnë në ruajtjen e mjedisit. Veprimet e thjeshta, si riciklimi i mbetjeve, kursimi i ujit dhe i energjisë, përdorimi më i pakët i plastikës dhe kujdesi për hapësirat e gjelbra mund të bëjnë një ndryshim të madh nëse praktikohen nga shumë njerëz. Përveç veprimeve individuale, është i rëndësishëm edhe edukimi ekologjik në shkolla dhe në shoqëri.

Në përfundim, ekologjia na mëson se çdo element i natyrës është i lidhur me njëri-tjetrin dhe se çdo veprim i njeriut ka ndikim në mjedis. Nëse duam një të ardhme të shëndetshme dhe të qëndrueshme, duhet të mësojmë të jetojmë në harmoni me natyrën dhe ta mbrojmë me përgjegjësi. Vetëm kështu mund të sigurojmë që bukuria dhe pasuria e natyrës të vazhdojnë të ekzistojnë edhe për brezat e ardhshëm.

SHËNIME BIBLIOGRAFIKE

Shënimet bibliografike janë të dhëna ose informacione për burimet (librat, artikujt, studimet etj.) në të cilat është mbështetur një tekst. Ato tregojnë nga vjen informacioni dhe i japin lexuesit mundësinë ta gjejë burimin origjinal.

Shënimet bibliografike janë lista e librave dhe burimeve që janë përdorur gjatë shkrimit të një punimi, teksti ose studimi. Zakonisht në një shënim bibliografik përfshihen këto elemente:

Emri i autorit/autorëve, viti i botimit, titulli i plotë, vendi i botimit dhe emri i shtëpisë botuese

Për shembull: Rexhep Qosja, Historia e letërsisë shqiptare – Romantizmi, Prishtinë, 1984.

Burimet nga interneti duhet të jenë me adresën e tyre të plotë, nën një titull të veçantë “Burime nga interneti”, si për shembull:

<http://www.bbc.co.uk/albanian/region>

CV (CURRICULUM VITAE)

CV (Curriculum Vitae / Jetëshkrim) është një dokument i shkruar në të cilin paraqiten në mënyrë të përmbledhur të **dhënat personale, arsimit, përvoja profesionale, aftësitë dhe arritjet** e një personi. Fjala *Curriculum Vitae* vjen nga latinishtja dhe do të thotë “rrjedha e jetës”.

Ky dokument përdoret kryesisht kur një person aplikon për një vend pune, për studime, bursa ose për projekte të ndryshme. Nëpërmjet këtij dokumenti, institucionet ose punëdhënësit krijojnë një ide të përgjithshme për formimin, përvojën dhe aftësitë e kandidatit. CV-ja është një nga dokumentet më të rëndësishme në procesin e aplikimit për punë, pasi shpesh është kontakti i parë që një punëdhënësi ka me kandidatin.

Qëllimi kryesor i CV-së është të paraqesë në mënyrë të qartë dhe të organizuar informacionin kryesor për një person. Një CV e mirë duhet të jetë e shkurtër, e qartë dhe e strukturuar mirë, zakonisht j një ose dy faqe. Ajo duhet të përmbajë informacion të saktë dhe të vërtetë, të shkruar me gjuhë të thjeshtë dhe profesionale.

CV-ja duhet të përmbajë:

Të dhënat tuaja personale (emri, mbiemri, adresa, numri i telefonit, e-mail.)

Përvojën tuaj profesionale në rend kronologjik të anasjelltë. Kjo bëhet me qëllim që në CV të zërë vend më të dukshëm puna më e fundit që keni kryer, që zakonisht ka përgjegjësi dhe kërkon aftësi më të mëdha se punët që keni kryer në të shkuarën.

Përvojën tuaj arsimore, përsëri në rend kronologjik të anasjelltë, me të njëjtën logjikë që studimet e larta universitare/pasuniversitare ose studime të tjera profesionale, të jenë të parat që të tërheqin vëmendjen e punëdhënësit të ardhshëm.

Aftësi të tjera që keni (gjuhët e huaja, aftësi kompjuterike, patentë shoferi etj.)

Interesat jashtë punës (veprimtari të ndryshme, anëtarësi në shoqata etj.)

Emrat e dy referentëve që mund të shkruajnë letra rekomandimi për ju (sigurisht pasi të keni marrë pëlqimin e tyre.)

Çfarëdo modeli të zgjidhni për CV-në tuaj, është e rëndësishme që të përmbajë të gjithë informacionin e duhur të paraqitur në mënyrë të rregullt dhe të mirorganizuar.

RAPORTI

Raporti është një zhanër informativ që buron nga një ngjarje dhe e përcjell atë. Është i afërt me lajmin në shumë aspekte, u përgjigjet pesë pyetjeve si lajmi. Shpesh raporti konsiderohet një lajm i zgjeruar, madje disa mendojnë se ndërmjet lajmit dhe raportit nuk ka dallim. Raporti e përshkruan dhe e shpjegon me fakte një ngjarje. Raporti duhet të jetë i plotë dhe përmbajtësor. Fjala “raport” zakonisht nënkupton një shkrim që mbështetet në fakte dhe është objektiv. Ai nuk ka një strukturë të ngurtë, megjithatë është mirë që të ketë një kornizë të përcaktuar. Një raport i zakonshëm mund të ndërtohet sipas elementeve të mëposhtme:

Pasqyra e lëndës: e dobishme për çdo raport me më shumë se 4-5 faqe. Ndonëse vjen e para, ajo shkruhet e fundit, kur mbaron i gjithë raporti.

Përmbledhja e shkurtër: ndonëse e ka vendin në fillim, është një nga gjërat që shkruhen në fund. Ajo paraqet idetë dhe përfundimet kryesore të raportit që lexuesi të mund të vendosë nëse ka nevojë ta lexojë të gjithë raportin ose jo.

Hyrje: parashtrimi i qëllimeve të raportit, shpjegimi i kontekstit. Roli më i rëndësishëm i saj është të paraqesë qëllimin e përpilimit të raportit dhe informacione të tjera të nevojshme për ta futur lexuesin në temë.

Zhvillimi (trupi) i raportit: faktet e mbledhura, analiza dhe diskutimi i tyre

Përfundime dhe rekomandime: shpesh përfundimet dalin që në fazën e shtjellimit dhe të diskutimit. Është mirë që raporti të ketë dy ndarje të veçanta, një për përfundimet dhe një për rekomandimet.

Shtojca dhe bibliografia: bibliografia është e nevojshme kur një pjesë e madhe e materialit është marrë nga burime të botuara.

PROCESVERBALI

Procesverbali është një shkrim zyrtar administrativ ku shënohen çështjet që shqyrtohen dhe vendimet që merren në mbledhje të organizatave të ndryshme për të shërbyer si dëshmi e trajtesave, e fjalimeve, e bisedave, e përfundimeve dhe e vendimeve përfundimtare për çështje të caktuara. Procesverbali paraqet mbajtjen e shënimeve për gjithë sa thuhet ose ndodh në një mbledhje, të cilat më vonë mund të shërbejnë për qëllime ligjore ose profesionale. Ky shkrim shërben edhe si kujtesë për vendimet e marra, kohën e marrjes së tyre dhe hartimin e rendit të ditës për mbledhjen vijuese. Procesverbali ka një strukturë të caktuar së cilës duhet t'i përmbahet mbajtësi i procesverbalit. Lista fillon me kohën, vendin, organin që mban mbledhjen, emrat e pjesëmarrësve, hapjen e mbledhjes dhe përshëndetjet

PROCESVERBALI I MBLEDHJES SË TRITË TË PARLAMENTIT TË KOSOVËS

Titulli: "Të drejtat"

Data: 03 maj 2023

Ora e fillimit: 11:00

Vendi: Sali e Kuvendit

TE PRANISHËN:

Kryetari/ja: Elvira Doka

Deputetët/jatë: Arben Ahmeti

Përfundimi i kësaj: 1-1, 1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 1-7, 1-8, 1-9, 1-10

Koordinatori i kësaj: (nënkombëdhe) Sulej Taci

RENDI I DITËS:

- Organizimi i "Javës së Kulturës dhe Sportit".
- Propozimi për përmirësimin e kushtetut në kabinët e informacionit.
- Çelësi i datës për atësinë e radhës në pozitën e kryetarit.

DOKUMENTI:

- Për pjesën 1: Kryetari hap mbledhjen duke propozuar aktivitetin për javën kulturore. Përfundimi i kësaj 10-2 sugjeron që të mos ketë mbledhje më tej në 12 prill për të bërë hapjen, por të bëjë mbledhje më tej në 12 prill për të bërë hapjen.
- Për pjesën 2: Mbledhja shpallur e hapjes së kësaj komisioni në kabinët e informacionit në kabinët e kësaj komisioni. Përfundimi i kësaj 10-2 propozon që të bëjë hapjen në kabinët zyrtarë dhe të bëjë hapjen.
- Për pjesën 3: 12 diskutues që atësinë e pozitës së kësaj në kabinët, por shumica të bëjë hapjen në 12 prill në kabinët e kësaj komisioni.

VENDIMET E MARRA:

- Javës së Kulturës dhe Sportit të bëjë hapjen nga data 03 maj deri më 08 maj 2023.
- Selameti të bëjë hapjen dhe të bëjë hapjen për hapjen e informacionit të kësaj komisioni.
- Aktetësi i kësaj komisioni të bëjë hapjen të kësaj komisioni në orën 14:00.

Mbledhja u mbyll në orën 14:00

Procesverbali:

Drita Jashari

KRYETARI

Deputet

Deputet

e mysafirëve, nëse ka të tillë, si dhe propozimin e rendit të ditës. Në fund shënohet ora kur mbaron mbledhja dhe vihen nënshkrimet e procesverbalmbajtësit dhe të kryesuesit ose të verifikuesve të zgjedhur nga mbledhja.

Shënimet në procesverbal duhet të mbahen në mënyrë të paanshme, me vërtetësi, të jenë të përmbledhura dhe të qarta. Procesverbali duhet të jetë gjithnjë në përputhje me rendin e ditës. Çdo pjesë e shënimeve duhet të paraprihet nga numri dhe titulli që ka në rendin e ditës.

PLOTËSIMI I FORMULARËVE

Formulari është një dokument i përgatitur me rubrika dhe fusha të caktuara që duhet të plotësohen me të dhëna dhe informacione të sakta. Formularët përdoren në institucione të ndryshme, në administratë, në shkolla, në banka ose në organizata, për të mbledhur të dhëna të nevojshme për një person ose për një kërkesë të caktuar.

Qëllimi i formularit është të organizojë dhe të sistemojë informacionin në mënyrë të qartë dhe të njëtrajtshme për të gjithë personat që e plotësojnë formularin.

Plotësimi i formularit bëhet duke lexuar me kujdes çdo rubrikë dhe duke shënuar informacionin e kërkuar në vendin përkatës. Të dhënat duhet të jenë të sakta, të qarta dhe të plota. Zakonisht në formular kërkojnë të dhëna personale si emri dhe mbiemri, data e lindjes, adresa, numri i telefonit, si dhe informacione të tjera që lidhen me qëllimin e formularit. Në fund të formularit shpesh vendoset edhe nënshkrimi i personit që e plotëson, si dëshmi se informacioni i dhënë është i saktë.

Pra, formulari është një mjet i rëndësishëm administrativ që ndihmon në mbledhjen dhe organizimin e informacionit në mënyrë të rregullt dhe të standardizuar.

TË SHKRUARIT KRIJUES I TEKSTEVE LETRARO-ARTISTIKE

Teksti letrar-artistik i shërben autorit të shprehë mendimet, ndjenjat, përvojat dhe imagjinatën e tij. Në këtë lloj shkrimi përdoren elemente të ndryshme stilistike, si përshkrimi, figurat letrare, dialogu dhe rrëfimi, me qëllim që teksti të jetë i rrjedhshëm, shprehës dhe të zgjojë emocione te lexuesi. Ndryshe nga tekstet informuese ose shkencore, teksti letrar-artistik i jep rëndësi të veçantë imagjinatës, stilit personal dhe mënyrës së veçantë të shprehjes.

Gjatë procesit të të shkruarit të këtij teksti, autori zgjedh një temë, zhvillon idenë kryesore dhe ndërton tekstin duke përdorur elemente artistike si përshkrime të natyrës, të karaktereve ose të ndjenjave. Teksti letrar-artistik mund të marrë forma të ndryshme, si tregimi, poezia, eseja artistike, përshkrimi ose rrëfimi. Gjuha në këto tekste është shpesh figurative dhe shprehëse sepse synon jo vetëm të tregojë një ngjarje, por edhe të shkaktojë një përjetim estetik te lexuesi.

Qëllimi i këtij teksti është të zhvillojë imagjinatën, aftësinë shprehëse dhe ndjeshmërinë artistike të autorit. Nëpërmjet këtij procesi, shkrimtari ose nxënësi mëson të organizojë idetë, të përdorë gjuhën në mënyrë të pasur dhe të krijojë tekste që komunikojnë mendime dhe emocione në mënyrë artistike.

1. Çfarë është eseja dhe cilat janë qëllimet kryesore të saj?
2. Shkruani një ese të shkurtër me temë: “Rëndësia e mbrojtjes së natyrës”?
3. Çfarë janë shënimet bibliografike dhe pse janë të rëndësishme në një punim apo studim?
4. Çfarë është procesverbali dhe cili është roli i tij në një mbledhje apo aktivitet zyrtar?
5. Shkruani një tekst të shkurtër letrar-artistik, ku përshkruani një vend në natyrë që ju pëlqen shumë, duke përdorur përshkrime dhe elemente të imagjinatës.

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe dhe imagjinoni se në klasën tuaj është mbajtur një **mbledhje për organizimin e një aktiviteti për mbrojtjen e mjedisit**. Shkruani një procesverbal të shkurtër duke përfshirë kohën, vendin, pjesëmarrësit, rendin e ditës dhe vendimet e marra.

Detyrë:

Përgatitni një **model të shkurtër të CV-së** suaj duke përdorur elementet e mësuara.

**NJOHURI
MEDIATIKE**

**TË KUPTUARIT E
FORMATEVE MEDIATIKE**

**GJUHA
DHE MEDIAT**

**STERIOTIPET
NË MEDIA**

**TË KRIJUARIT E
PËRMBAJTJEVE
ORIGINALE**

TË KUPTUARIT E FORMATEVE MEDIATIKE

Mediumi

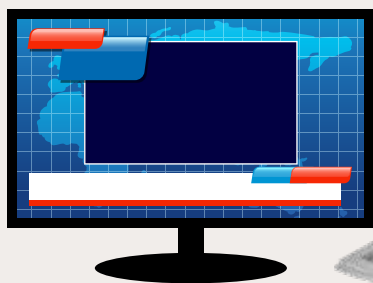
Termi "**medium**" i referohet një mjeti ose kanali të komunikimit nëpërmjet të cilit përcillen informacionet dhe përmbajtjet mediatike, si gazeta, radioja, televizioni ose interneti. Ky term mund të përkufizohet në mënyra të ndryshme.

Mediumi shërben për të transmetuar mesazhe ndërmjet njerëzve. Këto mesazhe nuk dërgohen drejtpërdrejt, ballë për ballë, por nëpërmjet një mediumi.

Në këtë proces komunikimi, mesazhet kodohen nga dërguesi (krijuesi i përmbajtjes mediatike) dhe dekodohen nga marrësit (audienca). Këto quhen mesazhe mediatike.

Mediat mund të klasifikohen edhe në katër kategori kryesore: të shtypura, pamore, zanore dhe digjitale. Këto kategori shërbejnë vetëm si orientim i përgjithshëm, pasi shumë forma mediatike përmbajnë elemente nga më shumë se një kategori.

- **Të shtypura:** libra, gazeta, revista, ilustrime me tekst.
- **Pamore:** filma, televizioni, fotografi, vizatime.
- **Zanore:** radio, muzikë e regjistruar, CD, skedarë audio MP3.
- **Digjitale:** interneti, email, podcast, videoloja, rrjete sociale online.

Në shekullin XX filloi përdorimi i mediave elektronike. Që nga ajo kohë teknologjia mediatike është zhvilluar me ritme shumë të shpejta. Në mediat elektronike përfshihen radioja, kinemaja, televizioni, kompjuteri (CD-ROM, USB), videoloja, Interneti, muzika e regjistruar, telefoni celular, libri elektronik (e-books).

Formatet mediatike

Formatet mediatike janë mënyra të ndryshme të krijimit, strukturimit dhe shpërndarjes së informacionit dhe mesazheve të publiku.

Edukimi mediatik u ndihmon individëve të analizojnë, vlerësojnë dhe krijojnë përmbajtje mediatike në mënyrë kritike dhe të përgjegjshme. Për këtë, është e rëndësishme të njihen format kryesore të mediave dhe karakteristikat e tyre.

Teksti

Ky term përshkruan çdo përmbajtje mediatike, që e lexojmë, e shqyrtojmë dhe prej së cilës nxjerrim domethënie.

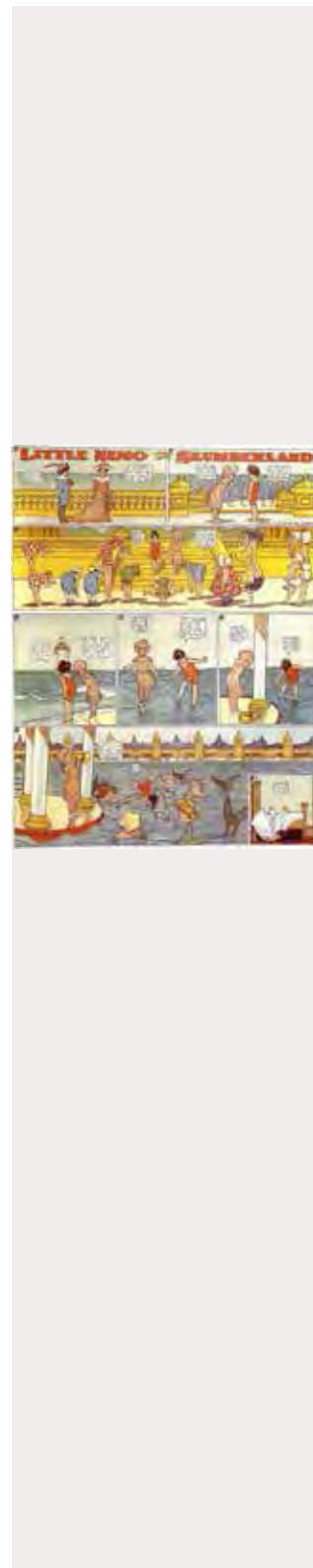
Teksti mediatik përkufizohet si një mjet komunikimi që përdor shenja (simbole dhe shkronja) për të përcjellë informacion dhe përmban disa karakteristika kryesore:

- ♦ Paraqitet në formate të ndryshme (libra, gazeta, revista, faqe interneti, mesazhe elektronike etj.).
- ♦ Është lehtësisht i dallueshëm dhe i kuptueshëm për lexuesin.
- ♦ Ofron kohë për reflektim dhe analizë.
- ♦ Është i përshtatshëm për lexuesin, sepse mund të zgjedhë çfarë të lexojë, si dhe kur e si ta lexojë.

Teksti i referohet komunikimit verbal ose joverbal që shfaqet në përmbajtjen mediatike dhe që mund të lexohet, shihet ose dëgjohe qartë. Teksti mund të kuptohet dhe të analizohet lehtësisht.

Për shembull, një postim në blog mund të argëtojë lexuesit, por njëkohësisht të përcjellë lajme ose të promovojë një kauzë ose produkt.

Një shembull i mirë për të kuptuar dallimin midis **tekstit** dhe **nëntekstit** janë reklamat. Ato zakonisht përbëhen nga fjalë dhe imazhe. Teksti përfaqëson nivelin sipërfaqësor që mund ta analizojmë drejtpërdrejt. Ndërsa imazhet funksionojnë në një nivel tjetër. Ato përbëjnë nëntekstin duke ndikuar në ne në mënyrë të pavetëdijshme ose emocionale.

Teksti në mediat e shtypura

Përfshin tekste të përpiluara për gazeta, revista, libra, broshura dhe postera.

Mediat e shtypura perceptohen si më të besueshme dhe më legjitime. Artikujt e publikuar në gazeta kalojnë nëpër një proces të strukturuar redaktimi, për të garantuar saktësinë dhe cilësinë e informacionit.

Ekzistojnë disa forma të mediave të shtypura, si:

– *Buletinet dhe njoftimet* janë botime periodike (javore, mujore etj.) që përmbajnë informacione ose përditësime rreth një institucioni ose organizate të caktuar. Këto botime janë më të strukturuar dhe më të detajuara. Ndërsa njoftimet janë informacione të shkurtra dhe të drejtpërdrejta për një lajm, aktivitet ose vendim të rëndësishëm. Mund të jenë me shkrim, elektronike ose me zë.

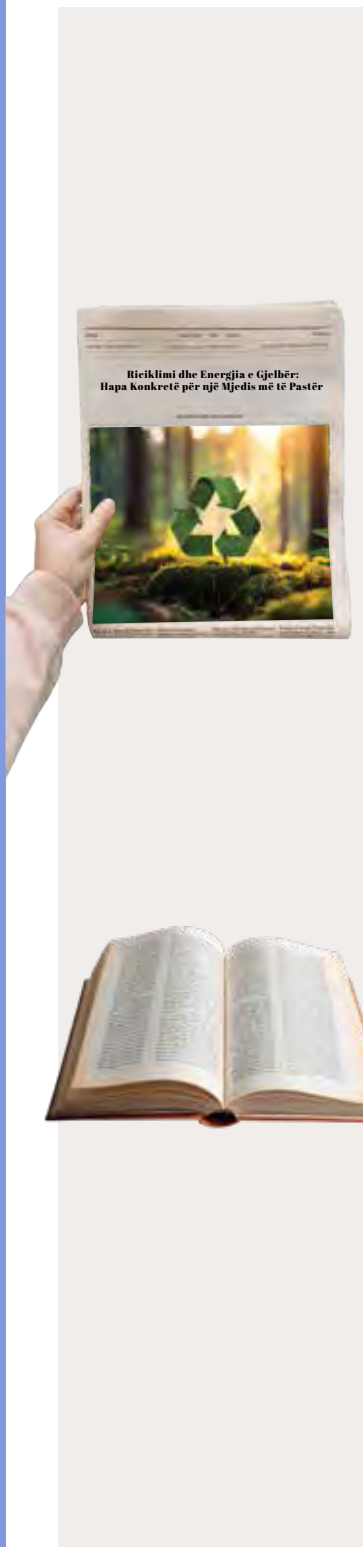
– *Gazeta dhe revista*, tradicionalisht janë media të shtypura, por në ditët e sotme shumë prej tyre botohen edhe në formë elektronike në internet. Në krijimin e mediave të shtypura marrin pjesë gazetarët, fotoreporterët, redaktorët, kryeredaktorët, tipografë, dizajnerët dhe programuesit e versioneve online .

– *Librat* janë një medium i shtypur, por në ditët e sotme disa prej tyre botohen edhe në formë elektronike (e-book), të cilët mund të lexohen në tablet, kompjuter ose pajisje të posaçme për lexim elektronik. Mesazhet mediatike shprehen nëpërmjet kopertinës së librit, dizajnit, titullit, ilustrimeve dhe informacionit rreth librit dhe autorit, si dhe, natyrisht, nëpërmjet përmbajtjes së librit.

Karakteristikat e mediave të shtypura janë:

- ♦ Komunikimi i bazuar kryesisht në tekst;
- ♦ Strukturë me tituj, nëntituj, imazhe dhe përshkrime;
- ♦ Mundësi për informacion të detajuar;
- ♦ Besueshmëria.

Lexuesit kanë mundësi të vlerësojnë burimet, të kontrollojnë besueshmërinë, të dallojnë lajmin nga opinioni dhe të identifikojnë paragjykimet ose gjuhën bindëse.

Mediat elektronike

Mediat elektronike, që njihen edhe me termin “medium i ri”, përfshijnë të gjitha mediat që bazohen në teknologjinë e transmetimit elektrik, që u zhvillua në fund të shekullit XIX, ku përfshihen telegrafi, telefoni, radioja, televizioni dhe digjitalizimi.

Sot ekzistojnë edhe sisteme të reja interaktive të bazuara në ekran, të cilat gjithnjë e më shumë përqendrohen në realizimin e mundshëm të transmetimit të videos në kohë reale.

Këtu përfshihen:

Radioja është një medium elektronik që transmeton përmbajtje nëpërmjet valëve radiofonike, duke shpërndarë zë, muzikë dhe informacion te dëgjuesit në largësi të ndryshme. Shumë stacione sot transmetohen edhe nëpërmjet internetit.

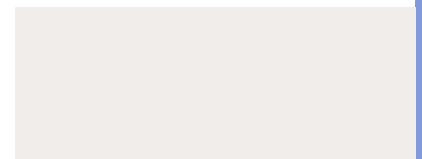
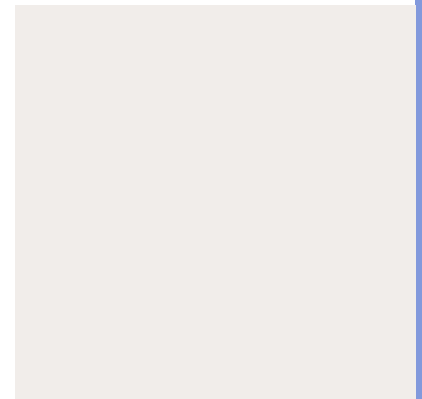
Televizioni, si medium elektronik, mund të transmetohet edhe në internet. Tekstet mediatike shprehen nëpërmjet përzgjedhjes së përmbajtjes së programit, zgjedhjes së prezantuesve ose moderatorëve, teksteve të shkruara dhe bisedave, realizimit vizual dhe efekteve zanore.

Filmi është medium elektronik. Fillimisht shfaqej në kinema publike, më vonë në DVD, ndërsa tani në platforma të ndryshme në internet. Tekstet mediatike shprehen nëpërmjet tregimit, dramaturgjisë, mjedisit, personazheve, aktorëve, kostumeve, realizimit pamor (ndriçimi, ngjyrat), elementeve zanore (zëra, muzikë dhe efekte zanore) si dhe nëpërmjet montazhit.

Karakteristikat e mediave elektronike:

- ♦ Gërsheton elemente zanore dhe pamore;
- ♦ Arrin të audienca të gjera në kohë të shkurtër;
- ♦ Përmbajtje e kufizuar në kohë.

Audienca duhet të analizojë tonin, imazhet, teknikat e montazhit dhe apelimet emocionale. Është e rëndësishme të kuptohet se si muzika, zëri dhe pamjet ndikojnë në perceptim.

Mëso më shumë: ✨👉

Shkencëtarët kanë hulumtuar shumë ndikimin e medias në tru, si dhe mënyrën se si truri i përpunon mediat e ndryshme. Ata kanë zbuluar se këto procese janë shumë të ndërlikuara. Është interesante se mediat që zhvillohen në kohë (p.sh. radioja dhe televizioni) janë më të vështira për t'u mbajtur mend sesa mediat statike (p.sh. gazetatat, librat). Ana e majtë e trurit – e cila konsiderohet si ana logjike – përpunon gjuhën, ndërsa ana e djathtë e trurit – e cila lidhet ngushtë me emocionet – përpunon imazhet dhe muzikën.

Kjo mund të ndihmojë për të shpjeguar pjesërisht pse imazhet dhe muzika duket se ndikojnë më shumë sepse veprojnë në nivel emocional.

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe dhe secili grup zgjedh një medium për analizë: portal apo kronikë në video. Ngjarja e paraqitur duhet të jetë e njëjtë në të dy formatet mediatike. Analizoni apo i krahasoni këto formate në aspektin e gjuhës, aspektin vizual dhe ndikimin mbi publikun. Përfundimet e arritura i paraqitni në formën e një prezantimi.

Diskutim

- Shpjegoni si e kuptoni ju termin "medium".
- Diskutoni formatet mediatike dhe tiparet dalluese të secilit format.
- Sqaroni përparësitë dhe mangësitë e librit tradicional dhe atij elektronik (e-book) si medium.
- Analizoni një tekst të botuar në një medium të shtypur dhe tregoni çfarë do të kishit ndryshuar po të shfaqej në një medium elektronik.

Formatet e mediave digjitale (online)

Mediat digjitale (online) janë përmbajtje e digjitalizuar si tekste, zë, video dhe grafikë të cilat mund të transmetohen nëpërmjet internetit.

Karakteristikat e mediave digjitale:

- ♦ Interaktive dhe të përditësuara vazhdimisht;
- ♦ Lejojnë pjesëmarrjen e përdoruesve (komente, shpërndarje, pëlqime);
- ♦ Gërshetojnë tekst, zë, video dhe grafikë;

Këtu përfshihen faqet e internetit, blogjet, portalet e lajmeve, podcastet dhe platformat e transmetimit.

Në këtë kategori hyjnë edhe përmbajtjet e një mediumi tradicional, si një rrjet televiziv ose një revistë që paraqitet në një faqe interneti ose blog.

Blog

Blogu është një faqe ose platformë elektronike si ditar me tekste, foto ose video, ku një person prodhon dhe publikon rregullisht përmbajtje në formën e teksteve, fotografive ose videove.

Shumica e blogerëve ndajnë përvoja dhe ide personale. Temat e tyre përfshijnë reportazhe udhëtimesh, kundërime dhe mendime, opinione të mirargumentuara dhe tema të tjera si pasioni për gatimin, sporti dhe muzika.

Një blog dallon nga format e tjera të përmbajtjes në internet. Përmbajtjen e krijon dhe e publikon një person (blogeri). Marrësit e mesazhit janë ndjekësit ose lexuesit (audiencia).

Blogu përditësohet rregullisht me përmbajtje të re. Disa blogerë përdorin edhe tekste ose imazhe. Hapësira për komente poshtë përmbajtjes lehtëson ndërveprimin e blogerit me audiencën, e cila mund të shprehë reagime dhe mendime.

Podkast

Podkastet janë një nga format më të njohura të konsumimit të përmbajtjes sot, duke u mundësuar njerëzve të krijojnë dhe të shpërndajnë emisionet e tyre në internet. Podkasti është një format digjital zanor ose video, i cili shpërndahet në internet dhe përmbajtja e tij mund të ndiqet në çdo kohë dhe nga çdo vend.

Podkastet zakonisht përqendrohen në një temë të caktuar dhe ndahen në episode që dëgjuesit i marrin në intervale të paracaktuara dhe u japin mundësinë të konsumojnë përmbajtje të përshtatur me interesat e tyre.

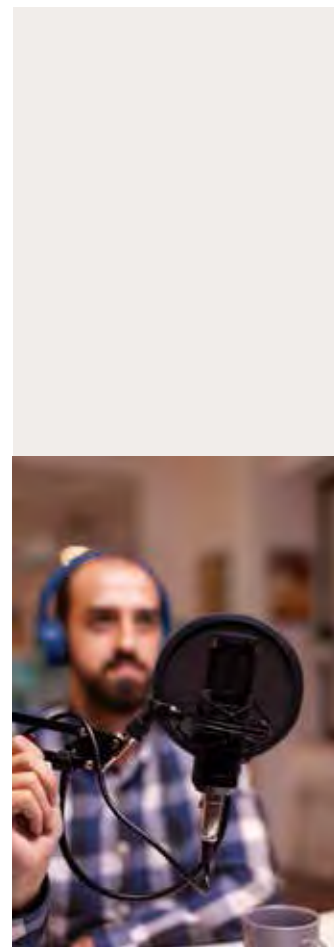
Podkastet janë një medium jashtëzakonisht i gjithanshëm që ofron mundësi të panumërta si për krijuesit e përmbajtjes, ashtu edhe për dëgjuesit. Qoftë për argëtim, edukim ose marketing, formati i podkastit është fleksibël dhe po bëhet gjithnjë e më i përhapur në botën digjitale sepse kërkon shpenzime të pakta prodhimi.

Platformat e mediave sociale

Mediat sociale përkufizohen si faqe interneti që u mundësojnë përdoruesve të krijojnë profile, të krijojnë dhe të zhvillojnë marrëdhënie me të tjerët, si dhe të krijojnë, të pëlqejnë, të shpërndajnë dhe të shkëmbejnë përmbajtje në mënyrë interaktive

Mesazhet mediatike shprehen kryesisht nëpërmjet gjuhës së shkruar dhe imazheve, si dhe nëpërmjet lidhjeve, videove dhe tingujve. Përmbajtja për rrjetet sociale zakonisht krijohet brenda një kohe të shkurtër, nga disa sekonda deri në disa orë.

Platformat janë aplikacione ose faqe konkrete në internet që e zbatojnë këtë koncept, duke ofruar funksione si krijimi i profileve, publikimi i përmbajtjes (tekst, foto, video), komentimi, reagimi, ndarja dhe komunikimi në kohë reale. Shembuj të platformave të tilla janë: Feisbuku (Facebook), Instagrami (Instagram), X, Linkedini (LinkedIn) etj.

Ato mbështeten në teknologjitë digjitale, si dhe në parimet e transparencës, bashkëpunimit, ndarjes dhe shfrytëzimit të inteligjencës kolektive.

Çdo formë mediatike përdor kode dhe konventa të veçanta (gjuhë, imazhe, tinguj, strukturë). Duke kuptuar format e ndryshme të mediave, individët bëhen konsumatorë më të ndërgjegjshëm dhe krijues më të përgjegjshëm të përmbajtjes mediatike.

Përzgjedhja e formatit mediatik shpesh e përcakton mënyrën se si formulohet, përcillet dhe kuptohet mesazhi nga publiku. Kjo ndikon jo vetëm në stilin e komunikimit, por edhe në nivelin e vëmendjes, të interpretimit dhe të ndikimit emocional.

Një mesazh i njëjtë mund të marrë forma të ndryshme:

Artikull lajmi → thekson faktet, ka strukturë formale dhe ton objektiv.

Video → ndërthur pamje, zë, muzikë për të përcjellë emocione.

Podcast → mbështetet në intonacionin e folësit.

Postim në rrjete sociale → i shkurtër, pamor, shpesh emocional ose provokues.

Zgjedhja e formatit në të cilin shpërndahet përmbajtja mediatike përcakton edhe nëse mesazhi do të jetë më informues, më bindës ose më emocional.

Mëso më shumë:

Rrjetet sociale janë bërë një burim i zakonshëm i lajmeve dhe i informacionit. Një sondazh i një qendre kërkimore më vitin 2021 tregoi se rreth 70% e përdoruesve marrin rregullisht lajme nga rrjetet sociale, megjithëse qarkullojnë edhe lajme të rreme dhe dezinformative. Platformat zakonisht nuk marrin përgjegjësi për saktësinë e përmbajtjes. Shumë prej tyre nuk e verifikojnë plotësisht përmbajtjen. Algoritmet e shpërndarjes zakonisht nuk marrin parasysh vetë përmbajtjen, por reagojnë kryesisht ndaj shpërndarjes së saj (sa shpejt dhe gjerësisht shpërndahet).

Punë në çift:

Veproni si gazetarë dhe përpiloni një intervistë me temën e caktuar për radio ose për një platformë sociale. Përgatitni pesë pyetje, zgjidhni të intervistuarin (mund të jetë anëtar i familjes, mik, fqinj ose i njohur) dhe vendosni nëse do të bëni vetëm një regjistrim audio ose një videointervistë. Ushtroni një herë dhe pastaj regjistroni me intervistën telefonin tuaj celular.

Projekt detyrë

ANKETË: SI QËNDRONI TË INFORMUAR?

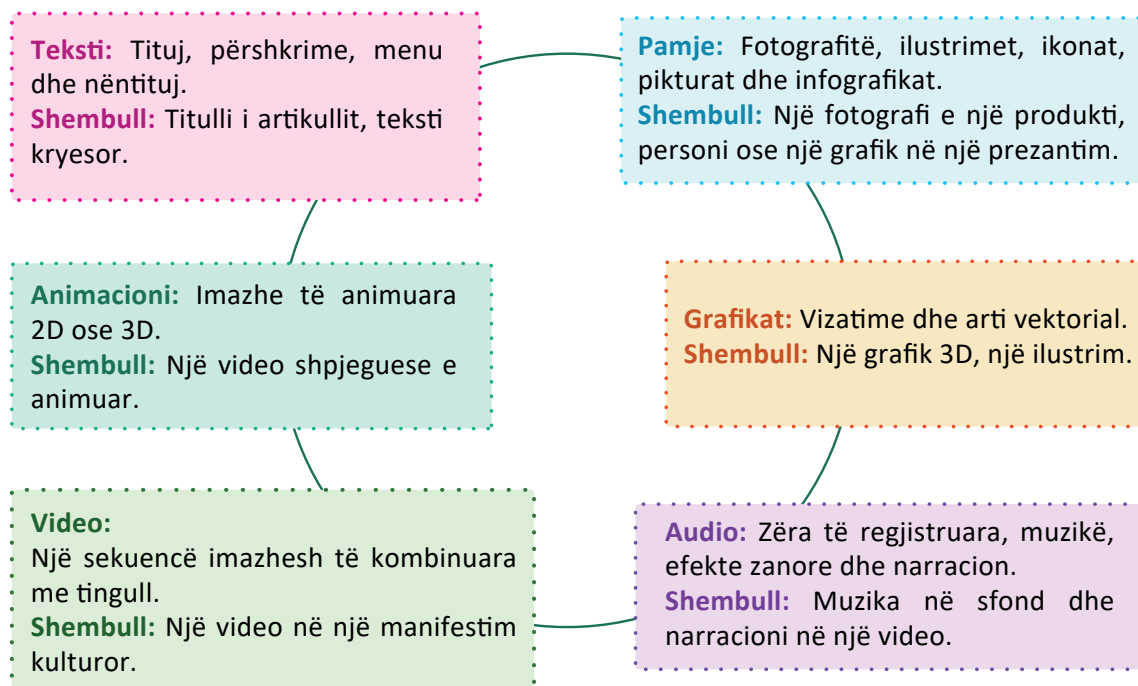
Përpiloni një anketë për të kuptuar cilat media përdorin për t'u informuar dhe realizoni atë me nxënësit e shkollës duke ua parashtruar pyetjet e mëposhtme:

- Çfarë mediash përdorni për të marrë informacion?
- Cilat burime informacioni janë më të rëndësishme për ju dhe pse?
- Pse ndiqni mediat eaktuara?

Pasi të keni listuar përgjigjet e tyre, grupi krijon një pasqyrë se sa janë të rëndësishme kanalet e ndryshme të informacionit për pjesëmarrësit në anketë. Më pas grumbulloni të dhënat dhe përpiloni një raport duke nxjerrë përfundimet tuaj në bazë të rezultateve të anketës.

Elementet e multimedialitetit

Multimedia është një kombinim i dy ose më shumë llojeve të mediave, si teksti, pamjet, grafika, audio, video dhe animacionet, zakonisht duke përdorur teknologjinë, për të përmirësuar kuptimin ose kujtesën.

Këto elemente përfshihen në një faqe lajmesh, ku artikujt me tekst, pamjet, grafikët dhe videot ndërthuren në të njëjtën platformë.

Videopërmbajtjet

Videoja është një medium që përcjell informacion nëpërmjet një sekuence imazhesh dhe tingujsh. Imazhet që shohim quhen pjesa pamore e videos. Tingujt që dëgjojmë quhen pjesa zanore. Pra, videoja është një medium zanor dhe pamor, ku si pamjet, ashtu edhe zëri janë të rëndësishëm.

Kamera që regjistron videon i shndërron pamjet në sinjaleve elektrike. Kjo teknologji u vu në përdorim nga mesi i shekullit XX. Më parë, regjistrimet bëheshin vetëm në film.

Sot, avancimi i teknologjisë i ka bërë kamerat video shumë më të vogla dhe më të lira. Ato janë të lehta për t'u përdorur edhe për fillestarët.

Audiopërmbajtjet

Si shndërrohet zëri në audio?

Tingujt janë dridhje që përhapen nëpër ajër si valë zanore. Tingujt regjistrohen me mikrofon. Mikrofi i shndërron valët zanore në sinjale elektronike, të cilat më pas mund të ruhen si skedarë **audio**, që mund të riprodhohen, në mënyrë që të dëgjohen nëpërmjet altoparlantëve, të cilët mund të jenë shumë të vegjël ose shumë të mëdhenj.

Radioja është mediumi që mbështetet më së shumti në përdorimin e zërit, i cili luan një rol të rëndësishëm edhe në mediat e tjera elektronike si televizioni, filmat, videoklipet dhe videolojërat.

Tingujt dhe muzika janë bërë një pjesë kaq thelbësore e produkteve mediatike si filmat ose videolojërat, sa që inxhinieria e zërit është zhvilluar si një profesion më vete. Ata zgjedhin ose krijojnë tinguj dhe muzikë për filma, video ose emisione televizive për të rritur ndjesinë e realizmit ose për të forcuar gjendje emocionale si pritja, gëzimi apo frika.

Infografiku

Infografiku është një formë vizuale e paraqitjes së informacionit, ku të dhënat, faktet ose konceptet shpjegohen nëpërmjet kombinimit të tekstit të shkurtër, grafikëve, diagrameve, ikonave, ilustrimeve, ngjyrave dhe elementeve të tjera pamore.

Qëllimi i infografikut është që informacioni të kuptohet më shpejt, më qartë dhe më lehtë, krahasuar me një tekst të gjatë.

Një infografik mund ta paraqesë informacionin me:

- ♦ grafikë me të dhëna statistikore;
- ♦ tabela të thjeshta;
- ♦ simbole vizuale.

Infografiku përdoret shpesh sepse ndihmon në analizimin e informacionit, e bën mesazhin më tërheqës dhe lehtëson krahasimin e të dhënave.

Në thelb, infografiku është “informacion+grafikë”, i organizuar në mënyrë pamore.

Imazhi/Fotografitë

Përcjellin informacion pamor, që ne e perceptojmë me anë të shikimit.

Një fotografi është një imazh i qëndrueshëm që përmban vetëm informacion pamor. Ajo krijohet kur drita bie mbi një objekt ose një subjekt.

Fotografitë shfaqen në shumë media, si në mediat e shtypura (gazeta, revista, postera, reklama) ashtu edhe në mediat elektronike (faqe interneti, aplikacione uebi, rrjete sociale).

Informacionin pamor, si fotografitë, e përpunojmë shumë më shpejt sesa tekstin. Imazhet mund të lënë përshtypje të forta dhe të qëndrueshme. Ato ngjallin emocione të forta dhe ndikojnë fuqishëm te ne.

Produksioni

Prodhimi mediatik përqendrohet në krijimin e përmbajtjes mediatike në formën e videos, imazheve, tekstit dhe audios. Profesionistët e kësaj fushe e shpërndajnë këtë përmbajtje nëpërmjet internetit, televizionit, gazetave, afisheve dhe radiostacioneve.

Krijuesit e përmbajtjes mediatike janë personat që e planifikojnë, e prodhojnë dhe e shpërndajnë atë. Disa nga rolet kryesore përfshijnë:

- ♦ **Regjisorët dhe producentët:** Drejtojnë dhe organizojnë projektin mediatik.
- ♦ **Skenaristët:** Shkruajnë historitë ose tekstet e përmbajtjes mediatike.
- ♦ **Fotografët dhe kameramanët:** Shkrepin fotografitë, regjistrojnë videot.
- ♦ **Audio inxhinierët:** Përpunojnë zërin, muzikën dhe efektet zanore.
- ♦ **Redaktorët:** Përpunojnë përmbajtjen për ta bërë më të qartë dhe tërheqëse.
- ♦ **Dizajnerët grafikë:** Krijojnë imazhe, grafika dhe animacione.

Krijuesit e mediave mund të përdorin **redaktimin digjital** dhe mjete të fuqishme për të përpunuar dhe rregulluar përmbajtjen dhe për ta paraqitur në mënyrën që ata mendojnë se do të kuptohet më mirë nga audienca.

Në lajme dhe në shpërndarjen e informacionit përdoren softuerë të ndryshëm për të përpunuar fotografitë, videot dhe materialet audio, por kjo duhet bërë me kujdes dhe përgjegjësi.

Përdoruesit duhet të verifikojnë informacionin, të identifikojnë dezinformimin ose lajmet e rreme, të kuptojnë rolin e algoritmeve dhe të vlerësojnë burimet në internet.

Diskutim

Organizoni në klasë një debat të hapur dhe ndahuni në dy grupe me qëndrime të ndryshme:

1. Grupi parë mbron qëndrimin: “Mediat janë pasqyrë e realitetit shoqëror”.
2. Grupi dytë mbron qëndrimin: “Mediat imponojnë mendësi dhe ndikojnë në ndryshimin e opinionit publik”.

Argumentoni qëndrimet tuaja me fakte dhe shembuj nga përditshmëria.

Punë në grupe:

Ndahuni në grupe dhe krijoni një “Redaksi gazetareske” me temë nga sporti, arti ose kulture. Tema duhet të jetë e njëjtë, ndërsa grupet do ta realizojnë në formate të ndryshme mediatike dhe do të zgjedhin mediumin nëpërmjet të cilit dëshirojnë të përcjellin mesazhin. Secili prej jush të marrë një rol të caktuar: redaktor, gazetar, fotograf, kameraman dhe dizajner. Së bashku krijoni një përmbajtje të shkurtër mediatike (lajm, infografik, podcast).

Pasi të prezantoni punimet tuaja, analizoni karakteristikat, faktet, burimet, gjuhën, stilin, aspektin pamor dhe reagimet e mundshme të audiencës.

GJUHA DHE MEDIAT

Gjuha mediatike është mënyra se si i përcillet audiencës kuptimi i një teksti mediatik.

Një nga mënyrat se si funksionon gjuha mediatike është përcjellja e kuptimit nëpërmjet shenjave, të cilat marrin kuptim nga mënyra se si është ndërtuar teksti mediatik.

Të gjitha formatet mediatike ndërtohen duke përdorur një gjuhë krijuese me rregullat e saj të veçanta. I njëjti mesazh mediatik mund të interpretohet ndryshe nga persona të ndryshëm dhe në kohë të ndryshme.

Interpretimet individuale varet nga vlerat, stili i jetesës dhe pikëpamjet e secilit individ.

Rregulli i artë: Informacioni përcillet në gjuhë të thjeshtë dhe të kuptueshme.

Shenjat dhe simbolet në tekstet mediatike janë polisemike, që do të thotë se janë të hapura ndaj interpretimeve të shumta. Kuptimet e ndryshme varen nga dy faktorë:

1. Mënyra se lexohen shenjat në tekst.
2. Sfondi kulturor i personit që e “lexon” tekstin.

Në formatet mediatike, zgjedhjet e caktuara gjuhësore luajnë një rol të rëndësishëm në arritjen e efektit të dëshiruar. Për të analizuar gjuhën mediatike, përqendrohemi në pyetjet e më poshtme:

- ♦ Pse autori e ka përdorur këtë lloj gjuhe?
- ♦ Si synon autori që lexuesi të mendojë, të veprojë ose të ndihet?

Shembull një tekst që përmban pyetje retorike:

“Sa familje të tjera duhet të vuajnë humbje tragjike para se politikanët të kenë guximin të veprojnë?”

Pyetja retorike në këtë rast e nxit lexuesin të drejtojë zemërimin ndaj politikanëve, veprimet e pamjaftueshme të të cilëve mund të çojnë në vuajtje të mëtejshme të qytetarëve.

Pyetjet retorike ndikojnë në qëndrimet dhe mendimet e publikut. Ato nuk janë gjithmonë neutrale dhe shpesh ndërtohen për të formësuar mendimet, ndjenjat dhe veprimet e publikut.

Mesazhet mediatike

Mesazhet mediatike janë përmbajtjet që përcillen nëpërmjet medimeve të ndryshme, si televizioni, radioja, mediat e shtypura dhe platformat digjitale. Një mesazh mund të përmbajë informacione, fakte, përvoja, ndjenja, mendime dhe përshtypje për çdo temë.

Këto mesazhe luajnë një rol të rëndësishëm në formësimin e perceptimit publik, të sjelljeve dhe në komunikimin e normave kulturore.

Shumica e mesazheve mediatike kanë të paktën njërit prej tri qëllimeve kryesore: të edukojnë, të argëtojnë ose të bindin. Disa prej tyre i përmbushin të tria njëkohësisht.

Për shembull, një postim në blog mund të argëtojë lexuesit, por njëkohësisht të përcjellë lajme ose të promovojë një kauzë a produkt.

- ♦ Të kuptuarit e mesazheve mediatike nënkupton njohjen e mënyrës se si ndërtohen, kujt i drejtohen dhe çfarë vlerash ose qëndrimesh pasqyrojnë.
- ♦ Mesazhet mediatike mund të jenë të qëllimshme ose të paqëllimshme. Krijuesit shpesh synojnë të komunikojnë mendime ose vlera të caktuara, por njëkohësisht lënë hapësirë për interpretime të ndryshme nga audienca.
- ♦ Format i mediumit ndikon në mënyrën se si perceptohet një mesazh. Për shembull, një reklamë mund të ketë ndikim tjetër kur shfaqet në rrjetet sociale sesa kur transmetohet në televizion.
- ♦ Në formësimin e mesazheve mediatike ndikojnë faktorë të ndryshëm, si konteksti kulturor, karakteristikat demografike të audiencës dhe vetë mediumi nëpërmjet të cilit përcillen.
- ♦ Interpretimi i mesazheve mediatike është subjektiv dhe mund të ndryshojë ndjeshëm nga një individ te tjetri, në varësi të përvojave personale dhe ndikimeve shoqërore.
- ♦ Analiza kritike e mesazheve mediatike ndihmon në zbulimin e paragjykimeve dhe supozimeve të pranishme në përmbajtje, si dhe në kuptimin e mënyrës se si ndikojnë në qëndrimet dhe perceptimet shoqërore.

Fjalët dhe pamjet e zgjedhura ndikojnë drejtpërdrejt në mënyrën se si publiku e percepton një ngjarje.

E njëjta ngjarje mund të paraqitet në mënyra të ndryshme. Për shembull, një protestë mund të përshkruhet si *“revoltë e dhunshme”* ose si *“shprehje demokratike e pakënaqësisë”*.

Revoltë e dhunshme e studentëve ndaj reformave përparimtare

Shprehje demokratike e pakënaqësisë së studentëve ndaj ndryshimit të ligjit

Për të shqyrtuar e gjuhën e përdorur në një format mediatik, duhet të shtrohen tri pyetje thelbësore:

Nëse teksti përmban gabime drejtshkimore, informacion të përgjithshëm jo konkret, mungesë të burimeve të sakta, deklaratave ose citimeve, gjuhë emocionale ose edhe sharje, ky tekst mund të mos jetë redaktuar nga një gazetar profesionist.

Vlerë mediatike

Lajmet duhet të jenë të reja, të rëndësishme dhe interesante.

Vlerat e lajmeve janë një grup kriteresh që përdorin krijuesit e mediave për të përcaktuar rëndësinë dhe vlerën mediatike të një ngjarjeje. Ato ndihmojnë krijuesit e mediave të vendosin se si të raportojnë për një temë. Për shembull, nëse duhet të zërë faqen e parë të një gazete ose të përdoret për një kolonë më të vogël.

Disa vlera të përgjithshme të mediave janë:

Koha / Aktualiteti - Lajmet shpejt bëhen të vjetruara, por nëse një përmbajtje mediatike konsiderohet “e re”, varet nga shpeshtësia e publikimit ose e transmetimit. Disa përmbajtje mediatike mund të përditësohen në kohë reale, si në një faqe lajmesh në internet, ndërsa të tjerat botohen çdo ditë ose çdo javë, si në gazeta ose revista.

Afërsia: Ngjarjet që ndodhin më afër audiencës shpesh janë më të rëndësishme për ta.

Ndikimi: Sa më shumë njerëz të preken, aq më e rëndësishme është historia.

Pasojat: Ngjarjet që sjellin pasoja të rëndësishme për individët ose për shoqërinë.

Konflikti: Konfliktet dhe mosmarrëveshjet tërheqin vëmendjen e publikut.

Prominenca: Historitë që përfshijnë emra të njohur, qofshin njerëz apo kompani, janë me vlerë mediatike.

Risi / E pazakontë: Historitë befasuese dhe të pazakonta. Për shembull, “Qeni kafshon njeriun” nuk është lajm, por “Njeriu kafshon qenin” mund të jetë.

Interesi njerëzor: Njerëzit interesohen për histori dhe për njerëz me të cilët mund të lidhen ose të identifikohen personalisht.

Perceptimi

- ♦ Përzgjedhja e fjalëve ndikon drejtpërdrejt në mënyrën se si audienca e percepton një ngjarje, sepse gjuha e përdorur në media shpesh nuk është neutrale
- Fjalë që krijojnë simpati ose nxisin mbështetje. (*përmirësim, reforma, përkrahje*)
shembull: Reformat në procesin arsimorë mbështet nxënësit me aftësi ndryshe.

- Fjalë që krijojnë frikë ose zemërim. (*krizë, dështim, rrezik*)

Shembull: Nga dështimi i projektit pilot për gjithëpërfshirjen, ekziston rreziku që nxënësit me aftësi ndryshe të përballen me një krizë emocionale dhe arsimore.

- Etiketimet që krijojnë paragjykime: (*rebelë, agresiv, kokëfortë*)

shembull: Në mbledhjen e këshillit të shkollës, nxënësit “rebelë”, mësime dhënësit “agresivë” dhe prindërit “kokëfortë” nuk gjetën gjuhë të përbashkët.

- ♦ Toni dhe cilësia e zërit, si për shembull: qesharak, i entuziazmuar, dramatik, i besueshëm ose nervoz, ndikojnë në mënyrën se si publiku e percepton informacionin.
 - Një zë i qetë dhe i qëndrueshëm rrit besueshmërinë.
 - Një ton neutral krijon përshtypjen e objektivitetit.
 - Një ton tepër emocional ose i ekzagjeruar ul seriozitetin dhe profesionalizmin.
- ♦ Elementet vizuale – meqenëse audienca shpesh i beson më shumë asaj që sheh sesa asaj që lexon, pamjet, fotografitë, videot, ngjyrat, grafikët dhe ndriçimi kanë ndikim më të fortë se vetë teksti.

Fotografitë dramatike rrisin emocionin.

Këndet e kamerës mund të paraqesin dikë si të fuqishëm ose të dobët.

Ngjyrat kanë ndikim psikologjik

Montazhi i videos mund të theksojë ose të fshehtë detaje.

E njëjta ngjarje mund të tingëllojë krejt ndryshe në audience vetëm nga ndryshimi i fjalëve, i tonit ose i elementeve pamore.

Diskutim

- Si ndikon përzgjedhja e fjalëve, toni dhe elementet vizuale në një përmbajtje mediatike?
 - Mendoni dhe krijoni disa mesazhe mediatike, pastaj sqaroni se për cilin format mediatik përshtaten?
 - Si e dalloni një lajm me vlerë mediatike nga një informacion i rëndomtë?
- Formuloni një përfundim të përbashkët. Për shembull: “Gjuha në media mund të formësojë mendimet, prandaj është e rëndësishme të lexojmë çdo mesazh në mënyrë kritike.”

1. Zgjidhni një tekst mediatik, lexoni dhe analizoni gjuhën e përdorur. Përqendrohuni dhe percipetimi i audiencës dhe jepni informacion si ka gjasa të reagojë lexuesi!

Punë në grupe:

Lexoni tekstin dhe analizoni gjuhën e përdorur në të. Fillimisht përcaktoni nëse teksti përmban stereotipe, paragjykime, mungesë faktesh ose burimesh të besueshme. Më pas, rishkruajeni tekstin në një formë të saktë, të qartë dhe të paanshme.

“Të rinjtë e sotëm – brezi që nuk do punë”

Sipas disa banorëve të lagjes, një pjesë e të rinjve kalojnë shumë kohë në kafene dhe në rrjetet sociale. Disa ekspertë theksojnë se, ndryshe prej brezave të mëparshëm, gjenerata e tashme përballlet me sfida që lidhen me disiplinën dhe respektimin e autoritetit.

Në rrjetet sociale po qarkullojnë komente se disa të rinj nuk janë të gatshëm të angazhohen në punë të caktuara dhe se gjërat i duan t’ua ofrojnë të gatshme. Sipas disa komenteve, papunësia lidhet edhe me mungesën e vullnetit për punë.

Etika

Etika mediatike bazohet nga parimet, standardet dhe përgjegjësitë morale që udhëheqin gazetarinë dhe komunikimin masiv, duke u përqendruar në të vërtetën, saktësinë, objektivitetin, minimizimin e dëmit dhe llogaridhënien. Etika ruan besimin e publikut duke kërkuar raportim të drejtë, respektim të privatësisë dhe shmangie të konflikteve të interesit në gazetari, reklamim dhe media digjitale.

Standardet etike janë thelbësore për ndërtimin e besimit, sigurimin e informacionit të saktë për vendim marrjen demokratike dhe mbrojtjen e të drejtës së privatësisë dhe dinjitetit.

Teknologjia e re e krijimit të pamjeve ka nxjerrë në pah çështje të reja etike dhe është shumë e vështirë të vendoset kufiri ndërmjet përpunimit dhe manipulimit të pamjeve, si edhe të qartësohen parimet e përgjegjësisë dhe të etikës që lidhen me këtë veprim.

Etika mediatike mund të përkufizohet si parime dhe vlera morale që zbatohen në sjelljen, rolet dhe përmbajtjen e mediave masive, veçanërisht në etikën dhe standardet e gazetarisë dhe të marketingut.

Në lidhje me mbulimin e lajmeve, ajo përfshin çështje si paanshmëria, objektiviteti, balanca e raportimit, paragjykimi, privatësia dhe interesi publik. Në një kuptim më të gjerë, etika mediatike përfshin gjithashtu stereotipet, imoralitetin, lirinë e shprehjes, praktikën e reklamimit, si vendosja e produkteve dhe çështjet ligjore si shpifja. Në nivel institucional, ajo përfshin debate për pronësinë dhe kontrollin e mediave, komercializimin, llogaridhënien, marrëdhënien e mediave me sistemin politik, si dhe çështje që lindin nga rregullimi (si p.sh., censura).

Manipulimi

Është e rëndësishme të pranojmë se mediat përcjellin mesazhe ideologjike dhe të bazuara në vlera. Çdo medium ka një qëllim të caktuar, madje edhe pikëpamjet e krijuesit të përmbajtjes ndikojnë në mënyrë të vetëdijshme ose të pavetëdijshme në mesazhet mediatike.

Së pari, krijuesi i përmbajtjes vendos se cilat ngjarje ose histori do të mbulohen dhe cilat jo. Kjo do të thotë se publiku mund të mos mësojë kurrë për “anën tjetër” të një çështjeje.

Së dyti, mediat përdorin një gjuhë bindëse. Profesionalistët e medias kanë studiuar mjetet dhe mënyrat për të rritur ndikimin e përmbajtjes së tyre.

Studiuesit kanë zbuluar se mediat janë më të fuqishme kur ndikojnë në nivel emocional. Përdorimi i muzikës në skena të veçanta për të theksuar ndjenjat e gëzimit, frikës ose trishtimit në një dokumentar, kronikë ose emision televiziv është një mënyrë për të forcuar ndikimin emocional te publiku.

Mënyra të tjera përfshijnë paraqitjen nga afër të personave në një fotografi, reklamë ose film, si dhe dhënien e informacionit në formën

e një historie të personalizuar në një reportazh lajmesh, shkrim në gazetë ose dokumentar. Disa krijues të përmbajtjes mediatike madje manipulojnë mesazhet për të shtuar ndikimin emocional dhe për të tërhequr vëmendjen e audiencës ndaj një artikulli, për shembull duke përdorur një titull dramatik që nuk është plotësisht i vërtetë:

“Shkollat tona në rrezik: A po u shkatërrohet e ardhmja fëmijëve tanë?”

Një tjetër tregues i **manipulimit** ose i raportimit të njëanshëm është koha dhe hapësira që një medium i kushton një teme të caktuar.

A përputhen koha dhe hapësira me rëndësinë e çështjes, apo mediumi po e ekzagjeron atë temë për të shmangur vëmendjen e publikut nga një çështje tjetër?

A përdorin krijuesi e përmbajtjes titujt që bëjnë bujë dhe gjuhë provokuese për të tërhequr vëmendjen e publikut?

Fotoreporterët e konsiderojnë joetik manipulimin e fotografive, veçanërisht kur ai përdoret për të mashtruar publikun.

Diskriminimi, gjuha e urrejtjes dhe paragjykimi në media

Në kontekstin mediatik, **diskriminimi** mund të ndodhë nëpërmjet paraqitjes negative të individëve ose grupeve për shkak të identitetit të tyre dhe për të nxitur urrejtjen ose ndjenjat negative ndaj tyre. Diskriminimi nuk është gjithmonë i qëllimshëm, por gazetarët duhet t’u përmbahen standardeve profesionale kur përgatisin përmbajtje, për të shmangur diskriminimin ose nxitjen e urrejtjes.

Që diçka të konsiderohet **gjuhë e urrejtjes**, duhet të jetë e qëllimshme dhe të synojë të përhapë, promovojë dhe justifikojë urrejtjen ndaj një komuniteti racor apo etnik ose të nxisë intolerancën. Nëpërmjet kësaj gjuhe mund të pasqyrohen qëndrimet e papëlqyeshme të një individi ndaj një grupi të caktuar njerëzish dhe këta individë mund të angazhohen qëllimisht për të provokuar të tjerët.

Historikisht mediat kanë paraqitur grupet e pakicave në mënyrë negative dhe këto qëndrime mund të forcojnë paragjykimet.

Paragjykimet në media krijohen kur informacioni që përzgjidhet, paraqitet në mënyrë të njëanshme, duke përdorur gjuhë ose pamje gjyquese, duke u përqendruar vetëm te aspektet negative të grupeve shoqërore, kur mungojnë perspektiva të ndryshme. Përsëritja e këtyre paraqitjeve forcon perceptimet e gabuara dhe ndikon në qëndrimet e publikut ndaj grupeve të ndryshme

STEREOTIPET NË MEDIA DHE NDIKIMI I TYRE MBI PUBLIKUN

Stereotipet janë përgjithësime të thjeshtuara për një grup njerëzish, të bazuara në veçori si gjinia, ngjyra e lëkurës, etnia, moshë ose shëndeti mendor. Këto stereotipe mund të jenë pozitive dhe negative, mirëpo shpesh kufizojnë mënyrën se si e kuptojmë larminë e përvojave njerëzore. Kur përdorin stereotipe, mediat mund të ndikojnë në mënyrën se si i perceptojmë dhe si bashkëveprojmë me grupet e ndryshme.

Stereotipet në media gjithashtu mund të ndikojnë në mënyrën se si njerëzit e shohin vetveten. Ato shpesh lidhen me mënyrën se si paraqiten gjinitë dhe grupet racore në përmbajtjen mediatike. Për këtë arsye, paraqitjet e kufizuara mediatike mund të ndikojnë në mënyrën se si njerëzit e shohin vetveten dhe aftësitë e tyre.

Përgjegjësia ligjore e mediave përfshin llogaridhënien e gazetarëve, redaktorëve dhe botuesve për të respektuar standardet ligjore, duke përfshirë saktësinë në raportim, mbrojtjen e të dhënave personale dhe respektimin e privatësisë. Ajo përfshin përgjegjësinë për shpifje, shkelje të të drejtave të autorit dhe shpërndarje të paligjshme të imazheve intime, me korniza ligjore që ndryshojnë në vende të ndryshme, për të balancuar lirinë e shprehjes me interesin publik.

Ligji i mediave përbëhet nga rregulla dhe dispozita që përcaktojnë sjelljen e mediave dhe të cilat duhet të respektohen, pasi shkelja e tyre sjell sanksione. Ai ndryshon ndjeshëm nga një vend në tjetrin, duke pasqyruar dallimet në pritshmëritë kulturore dhe standardet ligjore.

! Vini re!

Çdo element që vëreni në një tekst mediatik është vendosur aty me një qëllim. Nëse nuk jeni të sigurt për arsyen, përpiquni të mendoni se çfarë efekti synojnë të kenë te audienca një ngjyrë e caktuar, këndi i kamerës, lloji i shkronjave ose një imazh.

Mëso më shumë: **Ndikimi i rrjeteve sociale në shpërndarjen e lajmeve**

Interneti zhvillohet dhe ndryshon vazhdimisht. Ai u mundëson përdoruesve mundësi të shumta në kërkimin e informacionit, me qasje të menjëhershme në të dhëna dhe informacione.

Mirëpo nuk ekziston një autoritet zyrtar që kontrollon Internetin. Individët dhe mediat janë përgjegjës për informacionin që publikojnë në internet. Kjo sjell mungesë mbrojtjeje për përdoruesit, por interneti nxit mundësinë e shprehjes në shkallë globale. Meqenëse nuk ka kontroll redaktorial në internet, ka shumë thashetheme dhe gjysmë të vërteta që në pamje të parë mund të duken si informacione të besueshme. Në internet ka gjuhë urrejtjeje dhe nxitje të dhunës. Interneti gjithashtu u jep mundësi individëve, pakicave dhe grupeve me interesa të veçanta të shprehin opinionet e tyre. Ai mund të lidhë njerëz me interesa ose përvoja të ngjashme në mbarë botën.

Informacioni i publikuar në internet ruhet në formë të dhënash, prandaj është e vështirë të fshihet plotësisht. Megjithatë, me kalimin e kohës ai mund të bëhet më i vështirë për t'u gjetur. Shprehja "Interneti nuk harron kurrë" na kujton se duhet të mendojmë mirë përpara se të publikojmë informacione ose fotografi komprometuese.

Audienca duhet të identifikojë teknikat bindëse, mesazhet e fshehura, stereotipet dhe qëllimet komerciale.

Detyrë:**Krijimi i një Infografiku**

Përgatitni një poster ose infografik që tregon si të mbron privatesinë, si të identifikoni lajmet e rreme dhe manipulimet, si dhe si t'i përdorni mediat në mënyrë kritike, duke i kushtuar rëndësi mesazhit mediatik dhe elementeve vizuale.

Punë në grupe:

Krijoni një redaksi gazetareske. Ndani rolet: redaktor, gazetar, kameraman dhe montazhier. Së bashku krijoni një podcast të shkurtër me temë empatinë.

Punë në çift:

Merrni shembuj nga tekste mediatike, reklama ose postime në rrjete sociale dhe identifikoni fjalët, shprehjet ose imazhet që përcjellin stereotipe. Më pas, shpjegoni shkurt se si ndikojnë në perceptimin e publikut.

Diskutim

Tregoni situata të shkurtra mediatike (postim, titull ose koment) dhe diskutoni nëse komunikimi është etik ose joetik, duke i argumentuar përgjigjet me një parim ose rregull etik.

TË KRIJUARIT E PËRMBAJTJEVE ORIGJINALE

Përcaktimi i temës dhe i qëllimit

Çdo ngjarje, dukuri ose çështje mund të bëhet temë për të cilën raportojnë gazetarët. Gazetarët individualë shpesh specializohen në fusha të caktuara tematike që u interesojnë veçanërisht, si kultura ose mjedisi dhe kërkojnë tema të posaçme brenda këtyre fushave.

Detyra e tyre është të vlerësojnë pse një temë e caktuar është ose nuk është e rëndësishme në një moment dhe për një medium të caktuar. Një temë shndërrohet në një histori të mirë kur është e re ose kur përmban informacione apo ide të reja me rëndësi për audiencën.

Megjithatë, shumë tema raportohen rregullisht, sepse janë gjithmonë me interes për audiencën, si: moti, trafiku dhe krimi.

Krijimi i përmbajtjes është hapi i tretë në edukimin për media dhe informacion .

Planifikimi. Krijuesit e përmbajtjes vendosin se cilat histori do të mbulojnë dhe si do t'i raportojnë. Në këtë mënyrë, ata ndikojnë edhe në rëndësinë që audienca u kushton këtyre historive. Nëse publiku sheh që një histori raportohet shpesh dhe zë një vend të dukshëm, ka më shumë gjasa ta konsiderojë këtë histori të rëndësishme .

Planifikimi (vendosja e agjendës) i referohet mënyrës se si mediat ndikojnë në opinionin publik. Edhe pse ato synojnë ta informojnë publikun për ngjarjet, nuk e pasqyrojnë thjesht realitetin, por e përzgjedhin dhe e filtrojnë atë, duke vendosur se cilat informacione do të përfshihen.

Gjatë krijimit të një eseje, podcasti, videoje ose posterit, fillimisht përcaktohen tema dhe mesazhi që synohet të përcillet, qoftë për një çështje sociale, ekonomike, shëndetësore ose kulturore.

Shembull:

Tema: Ndikimi i teknologjisë te të rinjtë dhe pasojat sociale Qëllimi: Informimi dhe edukimi i audiencës

Audienca e synuar: Të rinjtë, prindërit etj.

Përmbajtjet mediatike kanë potencial të informojnë, të edukojnë dhe të bashkojnë njerëzit, por krijimi dhe përdorimi i tyre kërkon përgjegjësi si nga krijuesit e përmbajtjes, ashtu edhe nga përdoruesit e mediave.

Si të shkruajmë një ese?

Eseja është një shkrim i shkurtër akademik, argumentues ose përshkrues, në të cilin autori shpreh mendimet, idetë dhe qëndrimet e tij për një temë të caktuar.

Zgjidh temën:

Hyrja - prezanton temën me dy ose tri fjali hyrëse.

Zhvillimi - jep argumente, shembuj dhe shpjegon idetë.

Përfundimi - përmbledh idenë kryesore dhe e mbyll tekstin me një mesazh të qartë.

Eseja mund të jetë:

- ♦ Argumentuese (mbron një tezë);
- ♦ Përshkruese;
- ♦ Reflektuese;
- ♦ Informuese.

Si të krijoni një podcast?

Podkasti është një përmbajtje audio ose audiovizuale në formë bisede, e cila mund të dëgjohet ose të shikohet në internet, si edhe të shkarkohet për t'u ndjekur më vonë. Podkastet mund të trajtojnë tema të ndryshme.

Zgjedhja e temës – Zgjidhni një temë interesante që zgjon interesin e audiencës (p.sh. një histori interesante)

Përcaktimi i vendit – Zgjidhni një ambient që i përshtatet temës.

Përgatitja e tekstit – Përcaktoni pikat kryesore që do të diskutohen.

Mënyra e të folurit – Përdorni gjuhë të qartë e të kuptueshme, flisni me ritëm të qetë dhe me zë të qartë.

Regjistrimi i episodit – Përdorni pajisje si kamera, telefon ose kompjuter.

Poster është një material grafik i shtypur ose digjital që përdoret për të informuar, reklamuar ose ndërgjegjësuar për një ngjarje, produkt ose ide. Ai zakonisht përmban tekst të shkurtër dhe elemente vizuale (figura, ngjyra, ilustrime) për të tërhequr vëmendjen.

Posterat përdoren shpesh për:

- ♦ Njoftimin e aktiviteteve (koncerte, filma, ngjarje);
- ♦ Fushata ndërgjegjësuere;
- ♦ Reklamimin e produkteve;
- ♦ Qëllime edukuese.

Si të krijosh një poster?

Zgjedhja e temës – Përcaktoni qartë temën e posterit.

Shembull: Sporti dhe shëndeti

Vendosja e parullës – Parulla duhet të jetë e shkurtër, tërheqëse dhe e dukshme

Përdorimi i elementeve vizuale – Shtoni vizatime, fotografi, figura ose ilustrime.

Zbatimi i rregullave për të drejtat autoriale dhe përdorimi etik nënkupton respektimin e ligjeve dhe normave morale gjatë përdorimit të veprave të krijuara nga të tjerët. Këto rregulla përfshijnë:

Citim e burimit ose **përmendjen** e autorit kur përdoret vepra e tij.

Shmangien e plagjiaturës, pra mosparaqitjen e veprës së tjetrit si punë personale.

Përdorimin e drejtë, vetëm brenda kufijve të lejuar, për qëllime arsimore, informuese ose kritike.

Respektimin e licencave (p.sh. materiale me përdorim të lirë).

Në një shoqëri digjitale, ku informacioni shpërndahet lehtësisht, njohja dhe zbatimi i këtyre rregullave janë thelbësore për ruajtjen e integritetit akademik dhe profesional.

Diskutim

Shprehni ide dhe mesazhe origjinale dhe diskutoni se si mund të shndërrohen ato në një përmbajtje mediatike. Shpjegoni se si do t'i përdornit elementet mediatike, si gjuha, pamjet dhe tingujt, në formatin që keni përzgjedhur.

Punë në grupe:

Përcaktoni dhe planifikoni një përmbajtje mediatike. Ndahuni në katër grupe dhe krijoni një ese, podcast, video ose poster.

Grupi i parë krijon një poster, shqyrton karakteristikat e një posteri të suksesshëm dhe përcakton elementet që do të përfshijë në të.

Grupi i dytë krijon një podcast me dy ose tri episode, duke u bazuar në karakteristikat dhe elementet e përmendura më sipër.

Grupi i tretë krijon një video për gjithëpërfshirjen në arsim, duke përdorur pamje të regjistruara në shkollë dhe duke respektuar parimet e përdorimit etik të mediave.

Grupi i katërt shkruan një ese për të drejtat dhe barazinë gjinore, duke përcjellë një mesazh të qartë.

Të gjitha grupet duhet të zbatojnë rregullat për të drejtat e autorit dhe etikën mediatike, si dhe të parashikojnë ndikimin që mund të ketë mesazhi i tyre te audienca.

BIBLIOGRAFIA

1. Drejtshkrimi i Gjuhës Shqipe (Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe Letërsisë ,Tiranë 1973)
2. Fjalori frazeologjik i gjuhës shqipe nga Jani Thomai, Tiranë 2010,
3. Gramatika e Gjuhës Shqipe 1: (Vëllimi 1, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe Letërsisë,Tiranë 2002)
4. Gramatika e Gjuhës Shqipe2: (Vëllimi 2, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe Letërsisë, (Tiranë 2002)
1. Gjuha shqipe dhe letërsia 2. Për gjimnazet e reformuara. Rita Petro, Agim Leka, Idriz Metani. Albas, 2008.
2. Gjuhe dhe Letërsi Shqipe 3. Sabri Hamiti, Ardian Marashi, Idriz Metani. Ministria e Arsimit dhe Shkencës. 2015.
5. Gjuhë shqipe dhe letërsi. Për vitin e dytë të gjimnazit të reformuar. Remzi Nesimi, Mahmud Hysa. Botimi III, Shkup, 2023.
3. Histori e letërsisë shqipe. Doracak për shkolla të mesme. Prof. Dhimitër S. Shuteriqi. Botimi i katërt. Prishtinë, 1972.
4. Historia e letërsisë shqipe. Dhimitër S. Shuteriqi. Shtëpia Botuese “Naim Frashëri”, Tiranë (ribotim), 1983-1984.
5. Historia e letërsisë shqiptare. Hartuar nga: Vebi Bala, Razi Brahimi, Klara Kodra, Ali Xhiku, Dhimitër Fullani, Shaban Çollaku, nën drejtimin e Dhimitër S. Shuteriqit. Rilindja. Prishtinë, 1989.
6. Historia e letërsisë shqiptare. Hartuar nga: Vebi Bala, Razi Brahimi, Klara Kodra, Ali Xhiku, Dhimitër Fullani, Shaban Çollaku, nën drejtimin e Dhimitër S. Shuteriqit. Rilindja. Prishtinë, 1989.
7. Leksikologjia e gjuhës shqipe nga Jani Thomai, Shtëpia botuese Toena, Tiranë 2003.
8. Memushaj Rami: Shqipja standarde (Botimet Toena, Tiranë 2005)
9. Mërkuri Nexhip: Formimi gjuhësor 2 (EuroPrint, Vlorë 2006)
10. Mërkuri Nexhip: Gjuhë shqipe 1 (EuroPrint, Vlorë 2006)
11. Mërkuri Nexhip: Gjuhë shqipe 2 (EuroPrint, Vlorë 2007)
12. Historia e Letërsisë Botërore nga I deri në VII (1974), botues Mladost, Zagreb...
13. Guillermo de Torre (2001): Historia e Letërsive Avangardë, botuar nga Libraritë Z. Stojanović, S. Karlovci.
14. Barok na "History of Art" Arhivirana inačica izvorne stranice od 30. listopada 2010. (Wayback Machine)
15. Heal, Bridget (1 dhjetor 2011); “Better Papist than Calvinist; Art and Identity in Later Lutheran Germany”; German History (në anglisht). German History Society. 29 (4).
16. Mirollo, James V (1984). Manierizmi dhe Poezia e Rilindjes: Koncepti, Mënyra, Dizajni i Brendshëm. New Haven: Shtëpia Botuese e Universitetit Yale.
17. Shearman, John KG 1967. Manierizmi. Stili dhe Qytetërimi. Harmondsworth: Penguin. Ribotuar, Londër dhe Nju Jork: Penguin, 1990.
18. De Sanktis (1870) Historia e letërsisë italiane, sqarime për historinë e letërsisë, të kulturës dhe të jetës morale të një populli.
19. J.M Lotman (1976) Struktura umetničkog teksta, f.379., Nolit, Beograd.
20. Luboteni, Gani (1964) Teoria e letërsisë për shkollat e mesme, Enti për botimet e teksteve I Republikës Socialiste të Sërbisë, Beograd, u shtyp në Shtypshkronja e Ndërmarrjes Gazetare botuese “Rilindja”, Prishtinë.
21. Qosja, Rexhep (1990) Historia e letërsisë shqipe-Romantizmi I-Poetika, Rilindja, Prishtinë.
22. Qosja, Rexhep (1990) Porosia e Madhe- Shkrimtarët e etapës së dytë, Rilindja, Prishtinë.
23. Hysa, M dhe të tjerët (2002) Gjuha shqipe për klasëne e VII, Prosvetno Delo, Shkup
24. Vinca, Agim (2000) Teori letrare, ShtëpiaBotuese-Libri Shkollor, Prishtinë.

(<https://www.kultplus.com/lajme/144-vjet-nga-themelimi-i-shoqerise-se-te-shtypurit-shkronja-shqip-ne-stamboll/>)
Redaksia Online (d.a/shqiptarja.com) Shqiptarja.com (print) në 6 dhjetor 2015
<https://www.iett.al/mali-i-tomorrit/>
<https://www.iett.al/legjenda-e-mujit-dhe-halilit/>
<https://www.keit.al/bullizmi-ne-shkolle-dhe-rrjete-sociale/>
<https://referatshqip.wordpress.com/2018/04/16/referati-i-vepres-shqiperia-cka-qene-ceshte-e-cdo-te-behet/>
<https://www.zemrashqiptare.net/news/10864/halit-bogaj-asdreni-endrra-e-lot.html>
<https://www.kultplus.com/tag/zef-skiroi/>

<https://www.zemrashqiptare.net/news/28781/rp-0/act-print/rf-1/printo.html>
<https://cdnc.heyzone.com/files/uploaded/v2/2f865b0d75329767bf6ce43986f88eb9c215e01a.pdf>
<https://www.kultplus.com/libri/71-vite-nga-vdekja-e-ndoc-nikajt-autori-i-romanit-te-pare-ne-shqip/>
https://www.shtepiaelibrit.com/store/sq/rilindja-shqiptare/2697-baba-tomori-14-vjec-dhender-andon-zako-cajupi.html?srsId=AfmBOoqnob-qM7XLvUTAExkodTeJ7OM5OCYT5zUSUvdzRVmXS07u9_bE
http://www.letersia.fajtori.com/Letersi/E_Rilindjes/Ndre_Mjeda/andrra_e_jetes_analize.php
<https://www.botasot.info/kultura/1065150/poemthi-vaji-i-bylbylit-dhe-rrethanat-shoqerore/>
http://www.letersia.fajtori.com/Letersi/E_Rilindjes/Vaso_Pasha/
<https://www.bankafundit.com/2017/02/pashko-vasa-bardha-e-temalit.html>
<https://gazeta-shqip.com/kryesoret/intervista-ismail-kadare-nje-rrefim-per-sekretet-e-romaneve-dhe-cmimin-me-te-fundit/>
<https://www.zemrashqiptare.net/news/69342/albert-zholi-panairi-i-28-i-librit-hapet-me-shprehjen-e-te-madhit-kadare.html>
<https://observerkult.com/adem-gashi-poet-me-p-te-madhe/>
<https://www.bing.com/ck/a?!&p=a96995e8eca36fd70c70f0dd839305dd28dfbe211fb2ae037807c6220147e918JmLtdHM9MTc3MjY2ODgwMA&ptn=3&ver=2&hsh=4&fclid=33e24af8-fac5-686f-33c7-5c7ffb886991&psq=intibah+namik+ke mal&u=a1aHR0cHM6Ly93d3cuc2NyaWJkLmNvbS9kb2N1bWVudC8zMjI2ODY0MDQvTmFtJUM0JUIxay1LZW1hbC0IQzQIQjBudGliYWgtcGRm>
https://sq.wikipedia.org/wiki/Romantizmi_n%C3%AB_kultur%C3%ABn_europiane

Media and information literacy, Sylvia Braesel, Thorsten Karg, 2018, Deutsche Welle, Bonn Germany
<https://www.insightpublications.com.au/what-to-look-out-for-when-analysing-a-media-text/>
https://www.researchgate.net/profile/Peter-Ride/publication/200026248_New_Media_Handbook/links/550f53ac0cf2ac2905ae029e/New-Media-Handbook.pdf
<https://fiveable.me/key-terms/media-literacy/media-messages>
https://www.researchgate.net/publication/387887709_Podcast-The_Remediation_of_Radio_A_Media_Theoretical_Framework_for_Podcast_Research
<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/102569/9781000812015.pdf?sequence=1&isAllowed=y>,
 Routledge Studies in New Media and Cyberculture PODCASTING AS AN INTIMATE MEDIUM Alyn Euritt
https://en.wikipedia.org/wiki/Social_media
 Multimedia Tools and Applications, Julius Azasoo, 2017
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844020321551>
<https://www.unesco.org/en/media-information-literacy/five-laws>

Fotografitë:

M Magnific

- “Mësonjëtorja e Parë Shqipe (Korçë)” nga [Berberi PG], licencuar nën [CC BY-SA 4.0], Wikimedia Commons, 2026 [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%ABsonj%C3%ABtorja_e_Par%C3%AB_Shqipe_\(Kor%C3%A7%C3%AB\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%ABsonj%C3%ABtorja_e_Par%C3%AB_Shqipe_(Kor%C3%A7%C3%AB).jpg)
- Syri i Kaltër, Theth nga [Bunker92], licencuar nën [CC BY-SA 4.0], Wikimedia Commons, 2026 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Syri_i_Kalt%C3%ABr,_Theth_%287%29.jpg
- “Shtëpia e piktorit Sali Shijaku.” nga [JoraK], licencuar nën [CC BY 3.0], Wikipedia, 2026 [https://sq.wikipedia.org/wiki/Sht%C3%ABpia_e_Piktorit_Sali_Shijaku#/media/Skeda:House_of_thePainter_Sali_Shijaku_\(04\).jpg](https://sq.wikipedia.org/wiki/Sht%C3%ABpia_e_Piktorit_Sali_Shijaku#/media/Skeda:House_of_thePainter_Sali_Shijaku_(04).jpg).
- Shtëpia e Zekateve, Gjirokastrë, nga [Gjirokastra1], licencuar nën [CC BY-SA 4.0], Wikimedia Commons, 2026 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Shtepia_e_Zekateve_Gjirokaster.jpg
- Interior of the Karlskirche, by Johann Bernhard Fischer von Erlach, 1715–1737[44] nga [Diego Delso], licencuar nën [CC BY-SA 4.0], Wikipedia, 2026 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iglesia_de_San_Carlos_Borromeo,_Viena,_Austria,_2020-01-31,_DD_49-51_HDR.jpg
- The Luxembourg Palace by Salomon de Brosse (1615–1624) nga [Benh LIEU SONG, crane cloned out by Sanchezn], licencuar nën [CC BY-SA 3.0], Wikipedia, 2026 https://en.wikipedia.org/wiki/Luxembourg_Palace#/media/File:Palais_Luxembourg_Sunset_Edit.JPG
- Ali Podrimja au festival de poésie Voix Vives à Sète (France) 25 juillet 2011 nga [Alisée Bach], licencuar nën [CC BY-SA 3.0] Wikipedia, 2026 https://en.wikipedia.org/wiki/Ali_Podrimja#/media/File:Ali_Podrimja_%C3%A0_S%C3%A8te_en_2011.jpg
- Jeton Neziraj - Geschichten der Migration zwischen Kosovo und Deutschland (9086178568) nga [Heinrich-Böll-Stiftung], licencuar nën [CC BY-SA 2.0] Wikipedia, 2026 [https://en.wikipedia.org/wiki/Jeton_Neziraj#/media/File:Jeton_Neziraj_-_Geschichten_der_Migration_zwischen_Kosovo_und_Deutschland_\(9086178568\)_\(cropped\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Jeton_Neziraj#/media/File:Jeton_Neziraj_-_Geschichten_der_Migration_zwischen_Kosovo_und_Deutschland_(9086178568)_(cropped).jpg)
- ZefSkiroi [Unknown author], licencuar nën [CC BY-SA 3.0] Wikimedia, 2026 https://en.wikipedia.org/wiki/Giuseppe_Schir%C3%B2#/media/File:ZefSkiroi.jpg
- Antonio Santori [DerKaisercata], licencuar nën [CC BY-SA 3.0] Wikidata, 2026 https://www.wikidata.org/wiki/Q3620154#/media/File:Antonio_Santori.jpg

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент
Охридски", Скопје

821.18(075.3)

MUSTAFA, Avzi

Gjuhë shqipe dhe letërsi : për vitin II Arsimi i gjimnazit / Avzi
Mustafa, Fexhide Zeqiri. - Shkup : Litera Group, 2026. - 308 стр. :
илустр. ; 21 см

Библиографија: стр. 305-306

ISBN 978-608-4855-94-1

1. Zeqiri, Fexhide [автор]

COBISS.MK-ID 69308421